

รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

จำเนียร ฉิรินัง

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

จำเนียร ฉิรินัง

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS

JAMNIAN CHIRINUNG

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2023

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์**
ชื่อนักศึกษา	:	**จำเนียร ฉิรินัง**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	:	**พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	**ดร.สงวน หล้าโพนทัน**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) .....
(พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) .....
(ดร.สงวน หล้าโพนทัน)

กรรมการ .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	The Model of Desirable Household of thai Society According to Buddhist Ethics
Student's Name	:	Jamnian Chirinung
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhism and Philosophy
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Phramaha Sakol Subharamedhi, Dr.
Co-Advisor	:	Dr.Sanguan Laphontan

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman .....
(Assoc.Prof.Dr.Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) .....
(Phramaha Sakol Subharamedhi, Dr.)

Member (Co-Advisor) .....
(Dr.Sanguan Laphontan)

Member .....
(Asst.Prof.Dr.Suwin Thongpan)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์**
ชื่อนักศึกษา	:	**จำเนียร ฉิรินัง**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	:	**พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	**ดร.สงวน หล้าโพนทัน**

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 2) ศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน 3) สร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 รูป/คน คือ กลุ่มพระสงฆ์ 5 รูป กลุ่มนักวิชาการ 5 รูป/คน กลุ่มประชาชน 10 คน การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า:

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย: การครองเรือนที่คู่สมรสปรารถนาจะอยู่ร่วมกันด้วยความสมัครใจใช้ชีวิตแบบฆราวาสวิสัยมีธรรมะและความรักเป็นเครื่องปฏิบัติร่วมกัน

2. หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน: การครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือปฏิบัติตามหลัก 1) ฆราวาสธรรม, 2) ศีล 5, 3) โยนิโสมนสิการ, 4) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์, และ 5) หลักทิศ 6

3. รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์: รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มี 5 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบรักเดียวใจเดียว 2) รูปแบบการขจัดความขัดแย้งในครอบครัว 3) รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ 4) รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว และ 5) รูปแบบความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่สามี/ภรรยา

4. องค์ความรู้รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ “FBDR AEW MODEL” 1) F = Family problems หมายถึง ปัญหาการครองเรือน 2) B = Buddhist ethics หมายถึง หลักพุทธจริยศาสตร์

ที่นำมาใช้ในการครองเรือน 3) D = Desired style of living หมายถึง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย และ 4) R = Resulting in หมายถึง คู่สามีภรรยาได้ปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์

คำสำคัญ : รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์, สังคมไทย, หลักพุทธจริยศาสตร์

ABSTRACT

Dissertation Topic	:	**The Model of Desirable Household of Thai Society According to Buddhist Ethics**
Student's Name	:	**Jamnian Chirinung**
Degree Sough	:	**Doctor of Philosophy**
Program	:	**Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	:	**2023**
Advisor	:	**Phramaha Sakola Subramedhi, Dr.**
Co-Advisor	:	**Dr. Sanguan Laphonthan**

The objectives of this dissertation on the model of desirable household of Thai society according to Buddhist ethics were 1) to study the theoretical concepts regarding the desirable household of Thai society 2) to study the principles of Buddhist ethics regarding household ownership 3) to create a household style that was desirable for Thai society according to Buddhist ethics and 4) to present knowledge about a household style that was desirable for Thai society according to Buddhist ethics. It was a qualitative research. The research instruments were an interview form with a target group of 20 persons, namely 5 monks, 5 academics, and 10 people. Data analysis was descriptive analysis.

The results of the research found that:

1. The theoretical concepts regarding the desirable household of Thai society: A household in which married couples desired to live together voluntarily, living a Buddhism's virtues of a good household life (Gharavasadhamma) and love as common practices.

2. Principles of Buddhist ethics regarding household: the desirable household of Thai society according to the principles of Buddhist ethics were 1) Gharavasadhamma 2) The 5 Precepts, 3) Emotional style, 4) Ditthadhammikattha (The Virtues of conductive to benefit), and 5) The Six Direction Principles.

3. The Model of desirable household of Thai society according to the principles of Buddhist ethics: There were 5 models of desirable household of Thai society according to the principles of Buddhist ethics: 1) The Model of One-hearted love, 2) The Model of resolving conflict in the family, 3) The Model of Desired style of living, 4) The Model of family economic, and 5) The Model of Failure to perform duties as husband/wife.

4. New knowledge regarding the desirable of household style of Thai society according to Buddhist ethics was the "FBDR AEW MODEL": 1) F = Family problems referred to couple that resulted in an unwanted family, 2) B = Buddhist ethics referred to the principles of Buddhist ethical used in a household in order to create a household that was desired by Thai society, 3) D = Desired form of household in Thai society, and 4) R = Resulting in referred to a married couple who practiced the principles of Buddhist ethics, which would result in a happy family, a happy society, and leading to the stability for the nation.

Keywords : The Model of Desirable household 2. Thai Society 3. Buddhist Ethics

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตานุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการศึกษาด้านพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอก

ขอกราบขอบพระคุณ พระเทพวัชรเมธี, ผศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณาจารย์ของบัณฑิตวิทยาลัยทุกรูป/คน และคณาจารย์พิเศษทุกรูป/คน ผู้ได้อบรมสั่งสอน ให้เกิดสติปัญญาทั้งในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา ตลอดจนความรู้ด้านต่าง ๆ อันสามารถนำไปใช้พัฒนาต่อยอดในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและผู้อื่น

ขอขอบพระคุณ พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร. ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ดร.สงวน หล้าโพนทัน ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ในการจัดทำดุษฎีนิพนธ์ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุง แก้ไขเนื้อหาของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณ ขอบคุณ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาทุกรูป/คน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมสั่งสอน สนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกด้วยดีเสมอมา ตลอดจนเพื่อนักศึกษาระดับปริญญาเอกทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยและผู้ให้การสัมภาษณ์ทุกท่าน ที่เมตตาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณครอบครัวและญาติมิตรทุกท่านโดยเฉพาะ ผู้เป็นบิดามารดา ผู้ให้กำเนิดและขอบคุณทุกท่าน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้และคอยห่วงใยให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนถึงจบการศึกษา

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จงดลบันดาลให้ท่านที่คอยสนับสนุนด้านการศึกษา และทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ จงประสบแต่ความสุขความเจริญ

จำเนียร ฉิรินัง

สารบัญคำย่อ

สำหรับดุษฎีนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2546 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ในการอ้างอิงได้ใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกไว้ในเชิงอรรถของงานวิจัย ซึ่งคำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกและปกรณวิเสส มีดังต่อไปนี้

1. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

คำยอ		**ชื่อคัมภีร**		
ที.ม.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที.ปา.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺค
ม.มู.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
สํ.ส.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
สํ.นิ.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
อง.ทุก.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	ทุกนิบาต
องฺ.ติก.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	ติกนิบาต
องฺ.จตุกฺก.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	จตุกฺกนิปาต
องฺ.สตฺตก.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	สตฺตกนิบาต
องฺ.อฏฺฐก.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิบาต
ขุ.ธ.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปท
ขุ.อิติ.	=	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตก

ข. คำยอเกี่ยวกับอรรถกถาพระสุตตันตปฎก

ชื่อย่อคัมภีร์พระไตรปิฎกมี 3 ตอน คือ เลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า เช่น องฺ.ปญฺจก. 22/174/228-229 หมายถึง พระไตรปิฎก หมวดพระสุตตันตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ปญฺจกนิบาต เล่มที่ 22 ข้อที่ 174 หน้าที่ 228-229 เป็นต้น

ชื่อย่อคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส มี 2 ตอน หมายถึง เลขเล่ม/เลขหน้า เช่น 3/5 หมายถึง เล่มที่ 3 หน้าที่ 5 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... จ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ช

กิตติกรรมประกาศ ..... ฌ

สารบัญคำย่อ ..... ญ

สารบัญ ..... ฎ

สารบัญภาพ ..... ฑ

บทที่ 1 บทนำ **1**

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 คำถามวิจัย 6

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย 6

1.4 ขอบเขตการวิจัย 6

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย 7

1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 8

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ 27

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ 27

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย 27

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย **29**

2.1 บริบททั่วไป 29

2.1.1 บริบททั่วไปจังหวัดร้อยเอ็ด 29

2.1.2 ความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์ 30

2.1.3 ด้านภูมิศาสตร์ 33

2.1.4 ด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น 36

2.1.5 ด้านประชากรศาสตร์ 37

2.1.6 ด้านการศึกษา 38

2.1.7 การปกครองและประชากร 39

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.2 ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย 41
2.2.1 ปัญหาการนอกใจ 41
2.2.2 ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว 41
2.2.3 ปัญหาทางอารมณ์ 42
2.2.4 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ 44
2.2.5 ปัญหาไม่ทำหน้าที่สามี/ภรรยา 45
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือน 45
2.3.1 ความหมายและความสำคัญของการครองเรือน 45
2.3.2 แนวคิดการครองเรือนในพระพุทธศาสนา 52
2.4 สรุป 60

บทที่ 3 หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน 61
3.1 หลักฆราวาสธรรม 4 61
3.2 หลักศีล 5 79
3.3 หลักโยนิโสมนิการ 94
3.4 หลักหัวใจเศรษฐี (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) 106
3.5 หลักทิศ 6 123
3.6 สรุป 139

บทที่ 4 รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ 141
4.1 รูปแบบการครองเรื่อวที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 141
4.2 สรุป 155

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 156
5.1 สรุปผลการวิจัย 156
5.2 อภิปรายผลการวิจัย 160
5.3 องค์ความรู้ใหม่ 175
5.4 ข้อเสนอแนะ 177

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บรรณานุกรม **178**

บุคลานุกรม **186**

ภาคผนวก **189**

ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย 190

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ 192

ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์ 198

ภาคผนวก ง รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ 203

ภาคผนวก จ หนังสือขออนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ 207

ภาคผนวก ฉ หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน 228

ภาคผนวก ช ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ 230

ภาคผนวก ซ ภาพประกอบการทำดุษฎีนิพนธ์ 232

ประวัติผู้วิจัย **236**

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย 28
2.1 ตราประจำจังหวัดร้อยเอ็ด 40
5.1 รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ “FBDR” Model 176

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ด้วยเหตุที่มนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม จะอยู่โดดเดี่ยวแต่ผู้เดียวไม่ได้ มนุษย์จะต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ แต่การที่เป็นหมู่เป็นคณะ และการที่มนุษย์แต่ละคนซึ่งมีภูมิหลังต่างกัน จะมาอยู่รวมกันเป็นสังคมเดียวกันนั้น จำเป็นจะต้องมีเครื่องผูกมัดหรือผูกพันจิตใจของคนเหล่านั้นให้อยู่รวมกันอย่างมีระเบียบ มีความงาม ทำนองเดียวกันกับดอกไม้นานาพรรณที่อยู่กระจัดกระจายกันนั้น ถ้าหากรู้จักนำมาร้อยเป็นพวงมาลัยหรือจัดเป็นพานดอกไม้ ก็จะดูสวยงามและมีค่าขึ้นมาฉันใด สังคมมนุษย์ก็ฉันนั้น คือจะต้องมีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีเป็นเครื่องผูกมัดยึดเหนี่ยวมนุษย์มีสิ่งต่าง ๆ ผูกมัดจิตใจ หลักคำสอนเรื่องจริยศาสตร์นั้นเปรียบเสมือนยารักษาโรคหรือยาบำบัดโรค ยานั้นตามปกติก็มีคุณในการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บได้ แต่ถ้าหากใช้ยาเกินขนาดหรือรับประทานยาผิด ยานั้นอาจกลายเป็นอันตรายได้เช่นกัน สิ่งใดที่มีคุณ สิ่งนั้นก็มักมีโทษอยู่ในตัว หลักคำสอนทางจริยศาสตร์ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน การนำเอาคำสอนทางจริยศาสตร์มาใช้กับชีวิตนั้นจำเป็นต้องรู้จักใช้ให้เหมาะสมกับเรื่องหรือปัญหาด้วย ควรจะนำเอาคำสอนข้อใดหรือหมวดใดมาใช้แก้ปัญหานั้นได้ เป็นต้น หลักคำสอนทางจริยศาสตร์นั้น โดยที่แท้ก็คือเครื่องมือที่มนุษย์ผลิตขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจ ไม่ว่าเพื่อบรรเทาความกลัวหรือเพื่อสนองตอบจินตนาการหรือเพื่อยกตนและพวกพ้องให้สูงกว่าพวกอื่น หรือเพื่อแสวงหาความเจริญ ความจริงสูงสุด ตลอดทั้งเป็นหลักค้ำประกันให้ตนและสังคมอยู่อย่างปกติสุขและปลอดภัย ด้วยเหตุนี้ ศาสนาจึงเป็นเรื่องของมนุษย์เกิดขึ้นมาจากมนุษย์โดยมนุษย์และเพื่อมนุษย์นั่นเอง ในทางจริยศาสตร์เป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและครอบครัวแล้ว ยังเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยผลดีให้ประเทศชาติและโลกเกิดสันติสุขอย่างแท้จริงและถาวรได้ ถ้าบุคคลในชาติหรือพลโลก ได้มีการประพฤติปฏิบัติโดยอาศัยจริยศาสตร์หรือมีจริยพันธะเป็นเกณฑ์หรือบรรทัดฐานแล้ว แน่นอนความดีหรือบุญเท่านั้นจะเกิดขึ้น แต่ถ้าจะทำอะไรประกอบกิจการใดโดยไม่คำนึงถึงจริยศาสตร์เสียเลย ความชั่วหรือบาปก็จะเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น ไม่ว่าจะปฏิบัติหน้าที่การงาน หรือประกอบอาชีพอะไร[1]

---

[1] บุญมี แท่นแก้ว, *จริยศาสตร์,* (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2550), หน้า 277.

มนุษย์มีหลักคำสอนทางจริยศาสตร์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เป็นผู้ที่มีจิตใจที่มั่นคงและดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข สามารถทนแรงต้านทานจากสภาพความบีบบังคับของสังคมอย่างดีเยี่ยม นอกจากนี้จริยศาสตร์ยังทำให้สังคมเป็นปึกแผ่น มีความสมานสามัคคีของหมู่ชนในสังคมและได้ช่วยสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าที่อุดมไปด้วยความสงบสุข ปัจจุบันการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีอุตสาหกรรมได้ทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนไป จากสังคมที่อบอุ่นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับกลายเป็นว่าหมู่ชนในสังคมมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ไม่มีน้ำใจไมตรีเหมือนเมื่อครั้งในอดีต ปัญหาทางจริยธรรมทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหายาเสพติดหรือแม้กระทั่งปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยของนักเรียนนักศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่สร้างผลกระทบและเป็นบ่อนทำลายความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้คนขาดความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ตกเป็นทาสของวัตถุซึ่งเป็นเพียงสิ่งภายนอกที่ให้ความสุขแก่ชีวิตและไม่มีความยั่งยืน หลักจริยธรรมศีลธรรมไม่มีบทบาทสำหรับการดำเนินชีวิตเหมือนครั้งอดีตที่ผ่านมาทำให้มนุษย์ขาดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต มีชีวิตอยู่อย่างหวาดระแวง พุทธปรัชญานั้นมีหลักคำสอนทางจริยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติโดยเน้นภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ ซึ่งหลักคำสอนทางจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานี้ไม่ประกอบด้วยกาล (อกาลิโก) หมายถึงปฏิบัติได้ไม่จำกัดกาลเวลา แม้จะเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เมื่อ 2,500 กว่าปีล่วงมาแล้วก็ตามที แต่หลักการเหล่านี้ยังสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้แม้ในปัจจุบันกาล ซึ่งกล่าวได้ว่ามีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ยิ่งสังคมทุกวันนี้มีการกล่าวคือหลักความประพฤติปฏิบัติกันอย่างมากมาย เพราะว่าการขาดหลักความประพฤตินี่เองที่เป็นบ่อนทำลายความมั่นคงของชีวิต ทั้งที่เป็นส่วนบุคคลเองและสังคมประเทศชาติ ดังที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคมมีบทบาทในการเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดมาให้มีชีวิตรอดครอบครัวหมายถึง กลุ่มบุคคล กลุ่มหนึ่งประกอบด้วยบิดามารดาและบุตร ซึ่งอาจจะสืบสายโลหิตหรือจากการรับเป็นบุตรบุญธรรมได้[2] ตามหลักพระพุทธศาสนาสถาบันครอบครัวจะดำรงเป็นองค์ประกอบหนึ่งแห่งโครงสร้างสังคมอย่างมั่นคงได้ ก็โดยอาศัยสมาชิกอันเป็นส่วนประกอบของครอบครัว แต่ละคนปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสม จุดเริ่มต้นของครอบครัว คือ การแต่งงานระหว่างชายและหญิง การที่ชายและหญิงแต่งงานกันเพราะเหตุปัจจัยหลายประการเช่น 1) เกิดจากความรักและความปรารถนาจะเป็นคู่ครอง ซึ่งกันและกันตลอดชาติ 2) เกิดจากความเห็นอกเห็นใจในชาติปัจจุบัน ซึ่งข้อนี้เกี่ยวเนื่องด้วยการสงเคราะห์ช่วยเหลือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งการทำความดีของฝ่ายหนึ่งจนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นอกเห็นใจยอมรับเป็นคู่ครอง 3) ผู้ใหญ่จัดให้แต่งงานกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่าการแต่งงานแบบคลุมถุงชน

---

[2] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, *สังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554), หน้า 79.

4) การแต่งงานโดยการซื้อหรือจ่ายเงินค่าตัวเจ้าสาวหรือเจ้าบ่าวให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย[3]

การสร้างครอบครัวที่ดี มีหลักธรรมเป็นหลักความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี คือ มีพรหมวิหาร ซึ่งแปลว่าธรรมที่เป็นหลักใจเรือนใจของคนที่เป็นผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดาผู้ปกครองผู้ใต้ปกครองอยู่ร่วมกันด้วยความสุข ทุกคนต้องมีคุณธรรมเหล่านี้ภายในใจด้วยกันคือ[4] 1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข เป็นความรู้สึกที่มีกำลังมากพอต่อการลดความอยาก ความโกรธ กามราคะ ความรักฉันครอบครัวมีใจเมตตาต่อคนอื่นหวังเห็นคน สัตว์สามารถดำรงชีวิตโดยไม่มีเวรไม่มีภัยไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกันให้แต่ละชีวิตสามารถครองตนให้อยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะ 2) กรุณา ความสงสารต้องการช่วยให้คน สัตว์หลุดพ้นจากความทุกข์ เป็นความรู้สึกต่อ เนื่องมาจากเมตตา ที่มองคนสัตว์อื่นด้วยความเป็นมิตร ยามที่มิตรของตนประสบปัญหา ท่าทีที่ถูกต้องคือ กรุณาอันแสดงให้เห็นอานุภาพของธรรมชัดเจน 3) มุทิตา ความพลอยชื่นชมยินดีในการที่คนสัตว์ ที่ตนมีเมตตาจิตเป็นฐานอยู่นั่นเองหรือในขณะที่เรากำลังช่วยเหลือเขาจากความทุกข์ หรือเขาหลุดพ้น จากปัญหา ความทุกข์ จิตที่มีเมตตาพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเขา จึงเกิดความชื่นชมยินดีกับเขา 4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง วางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เที่ยงตรงดุลตาชั่งไม่เอนเอียง ไม่เป็นฝักฝ่าย โดยมองตามความจริงว่าบุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่ว ตามสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบและพร้อมจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการเหตุผลและความเที่ยงธรรม ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากที่สุดของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมสถาบันต่าง ๆ จะมีระเบียบและมั่นคงได้ก็สืบเนื่องจากการที่สถาบันครอบครัวได้มีส่วนอบรมบ่มนิสัย และควบคุมสมาชิกของครอบครัวให้เป็นคนดี ทั้งนี้เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เพื่อปลูกฝังค่านิยม จริยธรรม คุณธรรม ความคาดหวัง ระเบียบวินัยให้กับสังคม และทำหน้าที่ให้ความอบอุ่น ให้ขวัญกำลังใจที่มั่นคงให้แก่สมาชิกในสังคมด้วย สถาบันครอบครัวถือได้ว่าเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุด และเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกของมนุษย์ ที่ให้การอบรมสั่งสอนความรู้ขั้นพื้นฐานให้มนุษย์ได้พัฒนาความสัมพันธ์ทางด้านพฤติกรรมให้เกิดการเรียนรู้ ครอบครัวประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก จะต้องมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่เริ่มแรก ที่จะต้องหล่อหลอมคุณภาพชีวิตในครอบครัวให้มีจิตใจ มารยาท ความประพฤติที่ดีงาม และช่วยเสริมแรงในการสั่งสอนให้เป็นคนที่มีอุปนิสัย อัธยาศัย มีความรู้ ความฉลาด ซื่อสัตย์สุจริต เพื่อที่จะได้อยู่รอดและช่วยกันพัฒนาสังคมให้คุณค่า คุณภาพ ครอบครัวที่ดีจึงเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของสังคม ครอบครัวจึงมีหน้าที่หลาย

---

[3] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), หน้า 63.

[4] ที.ม. (ไทย) 10/188/225.

ประการ ได้แก่ การสร้างคนให้มีคุณภาพ การสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ บำบัดความต้องการทางเพศ เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ กำหนดสถานภาพ ให้การอบรมเลี้ยงดูให้อยู่ในเกณฑ์ของสังคมเป็นไปอย่างปกติสุข[5]

ครอบครัวนั้นคือสถาบันขั้นพื้นฐานที่ทำให้ชีวิตมีความเจริญหรือความเลื่อม นอกจากนั้นแล้ว ครอบครัวยังถือเป็นแหล่งปลูกฝังคุณค่าทางศีลธรรม ดังนั้น ครองครัวจึงมีความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างยิ่งโดยคู่สมรสเป็นแกนกลางในการสร้างความอบอุ่น หากกล่าวไปแล้วชีวิตสมรสเปรียบได้กับนาวาที่ลอยอยู่กลางทะเล กัปตันเรือทั้งสองจะต้องช่วยกันประคองเรือให้ถึงฝั่ง หากพบพายุโหมกระหน่ำ โอกาสที่เรือจะอับปางก็มีมาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประคองเรือให้ถึงฝั่ง หากพายุโหมกระหน่ำ โอกาสที่เรือจะอับปางก็มีมาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประคองเรือไปให้ได้ตลอดลอดฝั่ง ความมั่นคงของคู่สมรสจึงเป็นที่มาของความปลอดภัยทางสถาบันสังคม แม้สังคมเองก็ปรารถนาที่จะให้คู่สมรสอยู่กันไปตลอดรอดฝั่ง ปัญหาการหย่าร้างในสังคมทุกสังคมมักมีสาเหตุมาจากเกิดจากความขัดแย้งในชีวิตสมรสอันเป็นผลมาจากความล้มเหลวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างคู่สมรส เพราะความไม่เข้าใจกัน กล่าว คือ 1) คู่สมรสแตกต่างกันในจุดยืนความคิด 2) คู่สมรสได้ตระหนักถึงความรู้สึกของคู่สมรสด้วยกัน และ 3) คู่สมรสไม่สามารถที่จะสื่อสารให้เข้าใจกันได้ถึงความรู้สึก และการรับรู้ของคู่สมรส[6] นอกจากนั้นแล้ว “ความขัดแย้งในชีวิตสมรสยังเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่สอดคล้องกัน ขาดการประคองกัน ขาดการปฏิบัติบทบาทที่ถูกต้องของตนเองต่ออีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้ขาดความสามารถรับรู้ถึงความคล้ายคลึงกันเกิดความแตกต่างในความคาดหวังทางบทบาทของตนเองกับคู่สมรส”[7] จากการหย่าร้างของคู่สมรสดังกล่าว ทำให้พบว่าการหย่าร้างของคู่สมรสที่มีบุตรธิดาด้วยกันนั้นเป็นการเพิ่มปัญหาให้กับสังคมเป็นอย่างมาก “เพราะปัญหาของเด็กที่ว้าเหว่จากผู้ปกครองเป็นเหตุชักนำให้เด็กแสวงหาทางออกโดยการคบเพื่อน เที่ยวเตร่ เสพสิ่งเสพติด ตลอดจนเกิดปัญหาด้านสุภาพจิตกับเด็ก โดยเฉพาะเด็กซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่น เพราะเป็นวัยที่วิกฤติ อันนำไปสู่การก่อปัญหาสังคมได้มาก”[8] ผลกระทบที่มาจากการหย่าร้างของมารดาบิดาดังกล่าวจำแนกได้ 4 ประเภท 1) ผลกระทบทางด้านสุขภาพ 2) ผลกระทบด้านสังคม 3) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ และ

---

[5] กระบี่ ชลวิทย์, “ครอบครัวที่มีคุณภาพในทัศนะของพนักงานธนาคารทหารไทยในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2543, หน้า 14.

[6] บุญประคอง ภานุรัตน์, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส : ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้ว” ,วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2531, หน้า 12.

[7] เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

[8] สุชา จันทร์เอม, *จิตวิทยาพัฒนาการ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 133.

4) ผลกระทบด้านสถานภาพและบทบาท[9] การหย่าร้างดังกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมทุกสังคมเพราะมนุษย์ทุกคนล้วนเป็นผลผลิตอย่างหนึ่งทางสังคม นอกจากนี้แล้วการหย่าร้างยังสร้างความตรึงเครียดให้กับบุคคลเป็นอย่างมาก[10] และบางกรณีการหย่าร้างถือว่าเป็นอุบัติเหตุที่ร้ายแรงของชีวิตทำให้จิตใจได้รับความเจ็บปวดมากที่สุด บางคนถึงกับเสียชีวิตได้[11] เพราะการหย่าร้างนำมาซึ่งการสั่งสมปัญหาของคู่สมรส รวมไปถึงการก่อปัญหาให้กับบุตรธิดาซึ่งเป็นผลพวงของการสมรสด้วย ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น การหย่าร้างนั้นมีสาเหตุมาจากความล้มเหลวของคู่สมรส ซึ่งกำลังเพิ่มมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน อันเนื่องมาจากปัญหาแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางสังคม รวมไปถึงทัศนะคติที่แตกต่าง ปัญหานี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่คู่สมรสไม่ใส่ใจในคุณธรรมหรือภาวะด้านจิตใจของคู่สมรสเอง เพราะศาสนาถือว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่ช่วยขัดเกลาสังคมไม่ให้เกิดปัญหา และสร้างสันติสุขโดยหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาแก่สังคม สถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกด้าน โดยแสดงบทบาทเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจ[12] สังคมไทย เป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านานการดำเนินชีวิตจะควบคู่ไปกับศาสนาโดยการนำเอาหลักธรรมมาเป็นครรลองชีวิตเสมอมาโดยรวมคือว่าสังคมไทยกับพระพุทธศาสนาเอื้อเฟื้อเกื้อหนุนและส่งเสริมกันมาตลอดในแง่ของจริยธรรม พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมจนทำให้ สังคมมีความสงบร่มเย็นมีความสุขมาโดยตลอด กล่าวคือมีความผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมทางศาสนามาปฏิบัติเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของจริยธรรมที่ต้องมีในสังคม โดยเริ่มต้นด้วยตนเอง ครอบครัว และสังคม

ปัจจุบันสถานภาพของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีการเลิกราหรือการหย่าร้างกันเกิดขึ้น จะเห็นได้จากปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว คือ การขัดแย้ง การนอกใจ การไปมีภรรยา หรือ สามีใหม่ เพราะการทะเลาะแบบนี้จะเต็มไปด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผล ส่งผลกระทบกระทั่งจนไปถึงเกิดความรุนแรงตามมา แต่ในลักษณะของการก่อให้เกิดความขัดแย้ง หรือความรุนแรงนั้น ย่อมเกิดจากพฤติกรรมที่กระทำจนเกิดความเคยชินของสามี หรือภรรยา อันเกิดจากการปฏิบัติตนในทางที่ไม่ถูกต้อง ผิดศีลธรรม ไม่มีศีลธรรมหรือหลักปฏิบัติ

---

[9] เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

[10] สุพัตรา สุภาพ, *ปัญหาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2539), หน้า 30 – 31.

[11] อดุลย์ ตันประยูร, *ปัญหาสังคม,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 221.

[12] พระบุญแทน ขันธ์ศรี, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนในพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), 2539, หน้า 2.

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน และเพื่อเสนอรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อให้รู้สภาพปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย โดยผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยในจังหวัดร้อยเอ็ด และรู้สภาพการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของการครองเรือนที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งนำหลักธรรมในพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และเพื่อเป็นการศึกษาวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อเป็นผลงานวิชาการสืบต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยเป็นอย่างไร

1.2.2 หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือนเป็นอย่างไร

1.2.3 รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์จะมีได้อย่างไร

1.2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

1.3.2. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน

1.3.3. เพื่อสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

1.3.4. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เป็นเอกสารหลัก และข้อมูลทุติยภูมิที่

เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนา เอกสารวิชาการและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารวิชาการที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยผู้วิจัยลงพื้นที่วิจัยและมีการสัมภาษณ์กลุ่มประชากร

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาในงานวิจัยนี้ กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน 3) เพื่อสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นประเด็นหลักในการวิจัย

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ในการวิจัย 5 อำเภอ คือ 1) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 2) อำเภอธวัชบุรี 3) อำเภอจังหาร 4) อำเภอเสลภูมิ และ 5) อำเภอศรีสมเด็จ ซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นพื้นที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ดส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักพุทธจริยศาสตร์การครองเรือนที่พึงประสงค์มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

4. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นในการวิจัยในพื้นที่วิจัยโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม จำนวน 20 รูป/คน ดังนี้ คือ กลุ่มพระสงฆ์ 5 รูป กลุ่มนักวิชาการ 5 รูป/คน กลุ่มประชาชน 10 คน

5. ขอบเขตด้านระยะเวลา งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน 2565 ถึงเดือน กันยายน 2566 รวมระยะเวลา 1 ปี

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก (Review Literature) และผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้คือ

1.5.1 การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัย ที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังต่อไปนี้

1) รวบรวมและศึกษา เอกสาร ตำรา งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

2) สำรวจข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ตำรา หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

3) นำข้อมูลที่ได้มาจัดประเภท วิเคราะห์ อธิบายความ ตีความ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

4) ขอคำแนะนำ ปรึกษา ความเห็นจากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

1.5.2 ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวก ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำบทสัมภาษณ์มาถอดเทป และวิเคราะห์ข้อมูล

1.5.3 นำเสนอรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์จากการวิจัย วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา โดยผ่านข้อมูลคุณภาพแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

1.6 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาในประเด็นที่ว่าด้วยเรื่อง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานชิ้นนี้ พบว่า ได้มีนักวิจัยบางท่านได้จัดและนำเสนอวิทยานิพนธ์หัวข้อที่ค่อนข้างที่มีความสัมพันธ์และคล้ายคลึงกันมาแล้ว และมีงานวิจัยบางชิ้นที่มีเนื้อหาสอดคล้องและสัมพันธ์กับเรื่องที่ผู้วิจัยจะนำเสนอในครั้งนี้ ดังนั้น ในที่นี้ผู้วิจัย จึงจะได้นำเอาเอกสารที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอในประเด็นต่าง ๆ โดยสังเขปดังนี้

1.6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษา “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์” ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้างานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร และงานวิจัยเชิงสำรวจ ดังต่อไปนี้

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวว่า ความสัมพันธ์สภาพสังคมจริงที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ครอบครัวมีลักษณะเป็นที่รองรับเคราะห์กรรมของสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง ด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต่างไม่มีเวลาให้แก่กัน ต่างคน

ต่างดิ้นรน เพื่อสมดุลภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ลูกต้องเรียนอย่างหนักเพื่อความเท่าเทียมกัน การแสวงหาด้านการศึกษา ขาดการดูแลให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว[13]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมนูญชีวิต” ว่าหลักธรรมในการร่วมชีวิต หรือคู่ครองที่ดี ที่จะเป็นคู่ร่วมชีวิตกันได้ ที่จะทำให้ชีวิตคู่สอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่กันได้ยืดยาว เรียกว่า สมชีวิธรรม 4 ประการ คือ 1) สมศรัทธา มีสัทธาสมกัน มีความเคารพบูชา และแนวความคิดความเชื่อแนวเดียวกัน 2) สมสีลา มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาทพื้นฐานการอบรม พอเหมาะสอดคล้องกันไปได้ 3) สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ 4) สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผล[14]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวในหนังสือ “คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ” ว่า หลักธรรมเท่าที่แสดงมานี้ส่วนใหญ่เป็นข้อปฏิบัติที่แสดงออกมาภายนอก การแสดงออกภายนอกในทางที่ดีงามเช่นนี้ย่อมต้องอาศัยมีคุณธรรมต่าง ๆ เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจ ที่จะช่วยให้คงรักษาข้อปฏิบัติเหล่านี้ไว้ได้มั่นคงยั่งยืน และด้วยความจริงใจ ด้วยเหตุนี้ผู้ครองเรือนจึงต้องมีคุณธรรมสำหรับรักษาความสัมพันธ์อันดีนี้ไว้เป็นหลักในใจที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม หรือ ธรรมสำหรับชีวิตครองเรือน 4 ประการ คือ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน 2) ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกันรู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน 3) ขันติ ความอดทน อดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ 4) จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุขร่วมกัน[15]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ธรรมนูญชีวิตฉบับภาษาอังกฤษ ท่านได้ให้ความหมายว่า ความมั่นคงของชีวิต คือ คนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตนเองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงต่ออันตรายทั้งหลาย แม้กระทั่งต่อความตายก็เพราะว่าได้ดำเนินชีวิตของตนอย่างดีที่สุด และได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์มีค่ากับการที่ได้เกิดมา เกิดมาแล้วสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ก็รีบเร่งขวนขวายทำในสิ่งนั้นโดยทันที ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่ปล่อยเวลาที่มีอยู่ให้เสียโดยเปล่าประโยชน์ หมายเอาการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จนทำ

---

[13] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ครอบครัว : ณ รอยต่อแห่งศตวรรษในไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวีถีทัศน์, 2541), หน้า 149.

[14] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2530), หน้า 49.

[15] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ*, พิมพ์ครั้งที่ 28, (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2555), หน้า 10-14.

ให้จิตมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่ความชั่วหรืออกุศลมูลไม่สามารถเข้าครอบงำได้ จนเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวงพ้นจากสังสารวัฏโดยสิ้นเชิง[16]

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาของครอบครัวในปัจจุบันไว้ในหนังสือธรรมคุ้มครองโลกว่า ปัจจุบันนี้สถาบันครอบครัวมีค่านิยมตามแบบตะวันตกอิทธิพลที่เข้ามาต่อบิดามารดาทำให้ขาดความรับผิดชอบเอาใจใส่ดูแลต่อบุตรไม่มีการแสดงความรักความผูกพันไม่มีการถ่ายทอดความรู้สึกความเป็นบุตรเป็นบิดาเป็นมารดากันผลเสียจึงตกอยู่กับบุตร พระพุทธศาสนามีหลักการในการแก้ปัญหาการหย่าร้าง ด้วยการวางหลักจริยธรรมที่เป็นทั้งส่วนของการเลือกสรรคู่ครองที่มีลักษณะที่ตรงกัน การทำหน้าที่ของคู่สมรสอย่างสมบูรณ์ รวมไปถึงการมองเป้าหมายของการครองเรือนประสบผลสำเร็จ คู่สมรสอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงความสุขอันสูงสุด คือ พระนิพพาน[17]

พระธรรมวิสุทธาจารย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือการครองเรือนการเสียสละคือกุญแจ แห่งชีวิตว่า การครองเรือนมีอยู่ด้วยกัน คือ (1) โลกวิธี (2) ธรรมวิธี โลกวิธีนั้นนั้น หมายถึง โลกไม่มีกฎเกณฑ์อะไรครองตามอารมณ์ ปราศจากหลักยึดเหมือนสวะลอยตามน้ำ น้ำขึ้นก็ขึ้น น้ำลงก็ลงด้วยติดอยู่ที่ไหนก็ค้างอยู่นั้นบางท่านเรียกว่าการครองเรือนอย่างนี้ว่า “ครองแบบไม่มีหวัง” เรื่องยุ่งยากต่าง ๆ เช่น หย่าร้างกัน ทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้นล้วนเกิดจากการครองเรือนแบบนี้ทั้งนั้นส่วนการครองชนิดธรรมวิธีนั้น หมายถึง ครองแบบยึดธรรมไว้เป็นหลักคือ ใช้ธรรมควบคุมอารมณ์ไว้ ไม่ให้ออกนอกลู่นอกรอย เหมือนเรือที่มีเครื่องบังคับดีจะจอดจะแล่นหรือจะหลีกจะหลบ ย่อมทำได้ดังใจหมายและปลอดภัยทุกประการ ตามดังนัยนี้จึงเห็นได้ว่า การครองเรือนไม่ใช่ง่ายอย่างบางคนเข้าใจ ดุจเรื่องรับประทานอาหารซึ่งใคร ๆ ก็ครองได้ไม่ยาก แต่ปัญหายากอยู่ตรงที่เข้าใจครอง ดุจเรื่องรับประทานอาหารซึ่งใครๆ ก็รับประทานกันทั้งนั้น แต่ถ้าจะให้ดีมีประโยชน์ต้องเข้าใจรับประทาน การเข้าใจครองเรือนจัดเป็นประเภทดีต้น อย่างอื่นเป็นประเภทดีปลาย เพราะเมื่อครองเรือนให้ดีเสียอย่างเดียวเท่านั้น ก็สามารถก้าวเข้าไปครองอย่างอื่นได้ทั้งหมด คือจะครองทรัพย์สมบัติก็ได้ ครองน้ำใจคนก็ได้ครองรักก็ได้ตลอดจนครองบ้านครองเรือน ครองสวรรค์ครองนิพพานได้ทั้งนั้น[18]

บุญมี แท่นแก้ว ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “จริยศาสตร์” ว่า จริยศาสตร์เป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและครอบครัวแล้ว ยังเป็นปัจจัย

---

[16] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต ฉบับภาษาอังกฤษ,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2550), หน้า 31.

[17] พุทธทาสภิกขุ, *ธรรมคุ้มครองโลก,* (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ม.ป.ท.), หน้า 51.

[18] พระธรรมวิสุทธาจารย์, *การครองเรือนการเสียสละคือกุญแจแห่งชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2557), หน้า 2 – 3.

เอื้ออำนวยผลดีให้ประเทศชาติและโลกเกิดสันติสุขอย่างแท้จริงและถาวรได้ ถ้าบุคคลในชาติหรือพลโลก ได้มีการประพฤติปฏิบัติโดยอาศัยจริยศาสตร์หรือมีจริยพันธะเป็นเกณฑ์หรือบรรทัดฐานแล้ว แน่นอนความดีหรือบุญเท่านั้นจะเกิดขึ้น แต่ถ้าจะทำอะไรประกอบกิจการใดโดยไม่คำนึงถึงจริยศาสตร์เสียเลย ความชั่วหรือบาปก็จะเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น ไม่ว่าจะปฏิบัติหน้าที่การงาน หรือประกอบอาชีพอะไร[19]

ปัญญานันทะภิกขุ ได้ให้ความหมายของหลักฆราวาสธรรมในหนังสือ ธรรมครองเรือน คุณสมบัติของผู้ครองเรือน ว่าเมื่อเราทราบว่าประเทศไทยกำลังต้องการคนดีมีศีลธรรม เพื่อช่วยกันชาติไปสู่ความเจริญแล้วเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนที่มีส่วนในการนำเด็ก จงช่วยกันกระทำความดีให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง ให้เด็กจดจำแต่ภาพที่ควรจำและจะเป็นประโยชน์แก่เขาในอนาคตอย่าได้กระทำสิ่งใด ๆ ที่เป็นทางนำให้เด็กเดินไปในทางเสียเป็นอันขาด ผู้รับหน้าที่สำคัญคนแรกคือพ่อแม่ เพราะพ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก ลูกได้อะไรจากพ่อแม่มากที่สุด ผู้ใดที่กำลังเตรียมเพื่อเป็นพ่อแม่ของคน พึงกระทำตนให้เป็นพ่อแม่ที่ดี ทำหน้าที่ของตนให้เรียบร้อย ทำตนเป็นเยี่ยงอย่างแก่ลูกจริง ๆ จงเลิกการตามใจตนเองให้หมดให้นึกว่าตนมีข้อผูกพันกับลูกแล้ว การกระทำของตนทุกอย่างเป็นภาพประทับใจของลูกจึงควรใช้สติปัญญาในการกระทำเสมอเพื่อป้องกันมิให้ลูกได้พบได้เห็นในสิ่งที่ไม่ดี[20]

สรรเสริญ อินทรัตน์ และคณะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “จริยศาสตร์” ว่า “จริยศาสตร์สังคม” (Social Ethics) ที่เสนอหลักการที่ควรยึดถือเป็น “พันธะทางจริยธรรม” (Moral Obligation) ที่ทุกตนพึงยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติภาพ เช่น หลักสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพความเสมอภาค ภราดรภาพ ความยุติธรรม จริยศาสตร์ของปัจเจกบุคคล ให้พื้นฐานปรัชญาจริยธรรมเพื่อการมีชีวิตที่ดีงามของเราแต่ละคน ส่วนจริยศาสตร์สังคมให้พื้นฐานจริยธรรมทางสังคมหรือ“จริยธรรมภาคสาธารณะ” (Social Morality) และเป็นพื้นฐานของทฤษฎีปรัชญาทางสังคมและการเมือง[21]

กถิน อัตถโยธิน ได้กล่าวไว้ในอธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี ว่า ฆราวาส เป็นธรรมนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เป็นสามัคคีธรรมอันควบคุมบุคคลไว้ให้กลมเกลียวกัน ผู้ปฏิบัติย่อมเกิดความไพบูลย์และตั้งตระกูลให้ถาวรมีความสุขเจริญ สัจจะ หมายถึง สัตย์ซื่อแก่กันซื่อตรงต่อกัน เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการคบหาของประชาชน ถ้าหากแต่ละบุคคลต่างประพฤติซื่อตรง ไว้วางใจซึ่งกัน

---

[19] บุญมี แท่นแก้ว, *จริยศาสตร์,* (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2550), หน้า 277.

[20] ปัญญานันทะภิกขุ, *ธรรมครองเรือน คุณสมบัติของผู้ครองบ้าน ครองเรือน*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันบันลือธรรม, 2551), หน้า 123.

[21] สรรเสริญ อินทรัตน์ และคณะ, *จริยศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2552), หน้า 4.

และกันย่อมจะนำความเจริญมาสู่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติ ทมะ หมายถึง รู้จักข่มจิตของตน ความข่มใจ เป็นคุณธรรมสำคัญอีกประการหนึ่งเพราะคนทั้งหลายย่อมมีอัธยาศัยแตกต่างกัน ถ้าไม่มีการข่มใจปล่อยให้ประพฤติไปตามกิเลส ย่อมทำให้แตกสามัคคีกันโดยง่าย จึงควรต้องมีอุบายข่มใจของตนเมื่อถูกกิเลสเข้าครอบงำ อย่าหุนหัน กระทำลงไปตามอำนาจของกิเลส ผู้ที่มีทมะย่อมเป็นผู้ที่อยู่ห่างจากความผิดพลั้ง ทั้งเป็นผู้อาจรักษาสามัคคีขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆ มากระทบทำให้เกิดโทสะ เมื่อใช้ ทมะ คือรู้จักข่มใจตนเข้าช่วยแล้ว แต่ยังไม่สำเร็จ ก็ต้องใช้ขันติ อดกลั้นเข้าช่วยอีกแรงหนึ่ง คือ ต้องรู้จักอดกลั้นต่อเหตุการณ์อันจะยั่วให้เกิดโทสะ จาคะ หมายถึง สละให้ปันสิ่งของ ของตนแต่คนที่ควรให้ปัน การให้เป็นกิจสำคัญประการหนึ่งของชนผู้อยู่เป็นหมู่เหล่า เป็นการผูกไมตรีซึ่งกันและกัน เพราะคนเกิดมามีสุข มีทุกข์ มีฐานะ มีอาชีพ แตกต่างกัน ดังนั้น จึงควรมีน้ำใจไมตรี อารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน[22]

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จำเนียร รักษาภักดี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา” สรุปความว่า จริยธรรมทางพุทธศาสนามีผลต่อการดำเนินชีวิตของคู่สมรสในสถาบันครอบครัวในแง่ของกฎจริยธรรมที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการที่จะใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขถาวรร่วมกับกฎหมาย ในทัศนะของพุทธศาสนานั้น หลักจริยธรรมคือหลักที่ใช้ประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยมีเป้าหมายที่ส่งเสริมหลักสำคัญ 2 ประการ คือ

1. หลักการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยจริยธรรมเป็นตัวพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมน่าเคารพอยู่ในกรอบของเบญจศีล-เบญจธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม

2. หลักการส่งเสริมการใฝ่ปัญญา คือส่งเสริมบุคคลให้เข้าถึงความเป็นผู้มีเหตุผล รู้ถึงคุณค่าแท้ของชีวิต (สัจธรรม)จริยธรรมของคู่สมรสเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของการดำรงชีวิตในแบบมุ่งสร้างสรรค์คุณภาพของมนุษย์และสร้างคุณภาพแก่ครอบครัว จริยธรรมในคู่สมรสจะช่วยลดปัญหาจากความไม่สมดุลของความคิด ค่านิยม เพศรส ทัศนคติ รวมถึงปัญหาจริยธรรมการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของคู่สมรสเอง จริยธรรมคู่สมรสในพุทธศาสนาก่อเกิดผลดีแก่คู่สมรส 4 ประการ คือ 1. เป็นหลักการสร้างสรรค์กัลยาณมิตร ตามหลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ

---

[22] กถิน อัตถโยธิน, *อธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมบรรณาคาร, 2511), หน้า 22.

2. เป็น หลักการสร้างเสถียรภาพแก่สถาบันครอบครัว 3. เป็นหลักการสร้างสรรค์คุณภาพสังคม และ 4.เป็นหลักการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชีวิต[23]

บุญประคอง ภาณุรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตคู่” พบว่าปัญหาการหย่าร้างเกิดจากความขัดแย้ง (Conflict) ในชีวิตสมรสอันเป็นผลมาจากความล้มเหลวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นรวมกันระหว่างคู่สมรส เพราะความไม่เข้าใจทำให้เกิดความขัดแย้งในชีวิตสมรสยังเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่สอดคล้องกันขาดการปรองดองกัน เกิดความแตกต่างกันในความคาดหวังทางบทบาทของตนเองกับคู่สมรส จากปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรสดังกล่าวนี้ ทำให้พบว่า การหย่าร้างของคู่สมรสที่ไม่มีบุตรธิดาด้วยกันนั้น เป็นการเพิ่มปัญหาให้กับสังคมเป็นอย่างมาก เพราะปัญหาของเด็กที่ว้าเหว่จากผู้ปกครอง เป็นเหตุชักนำให้เด็กแสวงหาทางออกโดยการคบเพื่อนเที่ยวเตร่ เสพสิ่งเสพติด ตลอดจนเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตกับเด็กอันเป็นปัญหาของสังคม[24]

พระมหาวิจิตร คมฺภีโร (ศิริรัตน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท “ ว่า ชีวิตคู่ที่กลมกลืนกัน ถือเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้ครองรักกันได้ยืดยาว ซึ่งเรียกว่าสมชีวิธรรม 4 ประการ คือ 1. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน 2. สมสีลา มีศีลเสมอกัน 3. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน 4. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่สามีภรรยาประพฤติปฏิบัติร่วมกันนั้นสามารถสรุปลงเป็น 3 ข้อด้วยกัน คือ ทาน ศีล และภาวนา[25]

พระมหาประสิทธิ์ สิริปณฺโฌ (ฤทธิ์มหันต์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “มนุษย์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์โดยชี้แนะให้มนุษย์รู้จักมรรควิธีที่ถูกต้อง คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์นั่น คือ นิพพาน อันเป็นที่สิ้นสุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลและให้ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพราะพุทธปรัชญาถือว่าผู้ที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบได้นั้นจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 2 ประการ คือ มีความรู้ชอบ (สมฺมาญาณสมฺปนฺโน)และมีการกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรม (สมฺมาจริยาสมฺปนฺโน) เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมหรือสังคม อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธองค์ นั่นคือ ความรู้ต้องมาคู่กับคุณธรรม (วิชชาจรณสมฺปนฺโน) มีความรู้

---

[23] จำเนียร รักษาภักดี, “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2544, หน้า 111 – 134.

[24] บุญประคอง ภาณุรัตน์, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส : ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้วภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2531, บทคัดย่อ

[25] พระมหาวิจิตร คมฺภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2548, บทคัดย่อ.

ชอบ (สมฺมาญาณสมฺปนฺโน) และมีการกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรม (สมฺมาจริยาสมฺปนฺโน) เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมหรือสังคม อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธองค์ นั่นคือ ความรู้ต้องมาคู่กับคุณธรรม (วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน)[26]

พระมหาบุญเพียร ปุญฺญวิริโย (แก้ววงน้อย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว” สรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีความเห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่บุคคลอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีหน้าที่ต่อกันในทางธรรม มีการตอบสนองความรักของหญิงชายที่ชอบพอกันก่อตัวเป็นความรักความรักฉันท์สามีภรรยามีความรับผิดชอบในครอบครัว จนกระทั่งมีบุตรสืบตระกูลด้วยกัน พัฒนาเป็นครอบครัวที่สมบูรณได้อธิบายถึงประเภทครอบครัวตามคุณลักษณะคุณธรรมมี 4 ประเภท ชายดีหญิงดี ชายชั่ว หญิงดี ชายดีหญิงชั่ว ชายชั่วหญิงชั่ว ตามหลักในพระพุทธศาสนาครอบครัวที่ดีนั้น คือ ครอบครัวที่บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร สามีรักใคร่ปรองดองกันเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน บุตรก็มีความกตัญญูกตเวที ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งที่จะส่งผลดีให้ครอบครัวมีความสุขมีความอยู่ดีมีสุขทั่วหน้า[27]

พระวิทูล สนฺตจิตฺโต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่า หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการครองเรือนในทัศนะทางปรัชญามีอยู่มากมาย แนวคิดแบบประโยชน์นิยม แนวคิดแบบสุขนิยม แนวคิดแบบจิตนิยมและแนวคิดแบบศิลปะนิยม เป็นต้น ซึ่งหลักการครองเรือนเหล่านี้และมนุษย์เราสามารถเลือกได้ตามความสมเหตุสมผล เพื่อเป็นการลดปัญหาต่าง ๆ มันจะเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตเพราะสังคมไทยในปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาการเลี้ยงดู ปัญหาการทอดทิ้งมารดาบิดา และปัญหายาเสพติด เป็นต้น[28]

---

[26] พระมหาประสิทธิ์ สิริปญฺโญ (ฤทธิ์มหันต์), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องมนุษย์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2537, หน้า 119.

[27] พระมหาบุญเพียร ปุญฺญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2544, หน้า 179.

[28] พระวิทูล สนฺตจิตฺโต, “การวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์สาหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557, บทคัดย่อ.

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พบว่า จากการสร้างครอบครัวนี้บางครอบครัวมีปัญหาสร้างความรุนแรงขึ้นในครอบครัวและมีผลกระทบต่อสังคมซึ่งมีสาเหตุ 2 อย่าง คือ 1) สาเหตุทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งถูกขับเคลื่อนจากเหตุภายในคือ ราคะ โทสะ โมหะ 2) เกิดจากปัจจัยทางด้านโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ ระบบปิตาธิปไตยและระบบวรรณะ ซึ่งผลจากความรุนแรงในครอบครัวทำให้เกิดผล 2 อย่าง คือ (1) ผลที่เกิดต่อตนเองได้แก่ ทำให้ตนเองเดือนร้อนทั้งโลกนี้และโลกหน้า เป็นเหตุแห่งการก่อเวรภัยและเป็นเหตุแห่งการเสื่อมจากมรรคผลนิพพานในชาติปัจจุบัน (2) ผลที่เกิดต่อระบบโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางสังคมและมีผลกระทบต่อระบบอื่น ๆ ทางสังคม เช่น การเมือง และเศรษฐกิจวิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมี 2 วิธี คือ 1) วิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ประพฤติตนอยู่ในศีล ประพฤติตนอยู่ในธรรม และการพัฒนาจิตโดยวิธีคิดแบบพุทธธรรม 2) วิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทางด้านโครงสร้างทางสังคมมี 3 อย่าง คือ ทางด้านสังคม ได้แก่ มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ และการเสวนากับคนดี ทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เว้นจากมิจฉาอาชีวะและการดำเนินชีวิตอันเป็นเหตุให้เสียทรัพย์ ดำเนินชีวิตโดยสุจริตและปัญญา หลักการแสวงหาทรัพย์และหลักการใช้จ่ายทรัพย์ และทางด้านการศึกษา ได้แก่ การปรับความรู้ความเข้าใจให้ตรงกัน การฝึกฝนพัฒนาตนเอง ซึ่งผลจากการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมี 2 อย่าง คือ (1) ผลที่เกิดต่อตนเอง ทำให้ประสบความสุขความเจริญทั้งโลกนี้และโลกหน้า มีความเป็นอยู่โดยปราศจากเวรภัยและเป็นเหตุแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพานในชาติปัจจุบัน (2) ทำให้เกิดความเสมอภาคทั้งทางด้านสังคมเศรษฐกิจและการศึกษา[29]

ภิรมย์ บุญยิ้ม ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า แนวคิดในการเลือกคู่ทางพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญต่อการเลือกคู่โดยได้วางหน้าที่ของชายและหญิง หรือสามีภรรยา บทบาทและหน้าที่ของภรรยามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว โดยหน้าที่ของภรรยา ต้องมีหน้าที่ จัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ไม่ประพฤตินอกใจ รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ส่วนหน้าที่ของสามี มีหน้าที่ ยกย่องภรรยา ไม่ดูหมิ่น ไม่ประพฤตินอกใจมอบความเป็นใหญ่ให้ และให้เครื่องแต่งตัว คัมภีร์พระไตรปิฎกไม่ปรากฏรูปแบบการเลือกคู่ แต่ได้สรุปแบบรูปการเลือกคู่โดยพิจารณาจากพระสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า รูปแบบการเลือกคู่ ได้แก่ รูปแบบที่พ่อแม่เป็นฝ่ายจัดหาคู่ครองให้ รูปแบบที่ชายและหญิงหาคู่ครองกันเอง และรูปแบบที่มีคน

---

[29] แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, บทคัดย่อ.

กลางเป็นฝ่ายจัดหาคู่ครองให้ หลักการเลือกคู่ที่ปรากฏตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ เลือกจากลักษณะของหญิงและชายที่มีลักษณะรูปงาม มีสติปัญญาดี และเป็นคนดีมีศีลธรรมเลือกจากลักษะของชายและหญิงที่มีความเหมาะสมกัน คือมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจิตใจช่วยเหลือเกื้อกูลเสมอกัน และมีปัญญาเสมอกัน เลือกคู่ครองจากชายและหญิงที่มียึดมั่นในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา โดยต้องมีศีล 5 เป็นพื้นฐาน[30]

พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตฺโต) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวไทย พบว่า มีปัญหาที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ 1) ปัญหาความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัย ทัศนคติ หรือบุคลิกภาพที่เป็นเชิงปัจเจกบุคคล หรือมาจากครอบครัวเดิม 2) ปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตของครอบครัว เช่น ปัญหาด้านการเงิน และปัญหาของบุคคลในครอบครัวที่ไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง ซึ่งเป็นปัญหาระดับกลาง 3) ปัญหาความขัดแย้งในระดับรุนแรงของครอบครัว เช่น ปัญหาการหย่าร้าง การนอกใจการไปมีภรรยาหรือสามีใหม่ การทะเลาะเบาะแว้งขั้นรุนแรง ที่นำไปสู่การทำร้ายซึ่งกันและกันหรือนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจนไม่สามารถประคับประคองสภาพครอบครัวให้อยู่รอดมั่นคงได้ ส่วนวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำหลักพุทธธรรมมาแก้ไขได้ โดยจำแนกเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้ 1) ปัญหาของครอบครัวขั้นพื้นฐานสามารถแก้ไขได้ โดยนำหลักสัมมาทิฏฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมนองครองธรรม การมีสติสัมปชัญญะ การใช้หลักสมชีวิตา และการใช้หลักธรรมของคู่ชีวิต 4 ประการ (1) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน (2) สมสีลา มีศีลเสมอกัน (3) สมจาคา มีจาคะเสมอกัน (4) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน รวมทั้งหลักนำสังคหวัตถุธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิต 2) ปัญหาของครอบครัวระดับกลาง สามารถแก้ไขได้โดยนำหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์และหลักอาทิโภคิยะ 5 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครอบครัว และ 3) ปัญหาของครอบครัวในระดับรุนแรง สามารถนำหลักฆราวาสธรรม และหลักทิศ 7 มาประยุกต์ใช้ คือ หลักปฏิบัติของผู้เป็นสามี 5 ประการ หลักปฏิบัติของผู้เป็นภรรยามีอยู่ 5 ประการ หลักปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรธิดา 5 ประการ หลักปฏิบัติของบุตรธิดาต่อบิดามารดา 5 ประการ ในการพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวนอกจากนี้ ยังแก้ไขด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลัก

---

[30] ภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554, บทคัดย่อ.

พรหมวิหาร 4 ประการ และหลักอัตตสัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนไว้ชอบ ดำรงตนอยู่ในศีลในธรรมอันดีงามของสังคม[31]

พระสุพัฒน์ อนาลโย (พลรักษา) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การนำความซื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทย” พบว่า ลักษณะความซื่อสัตย์ที่แสดงออกทางพฤติกรรมของตนและบุคคลอื่น มีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความประพฤติด้วยความจริงมี 3 ทาง คือ ทางใจ หมายถึงความจริงใจ ไม่หลอกลวง เรียกว่ามโนสุจริต ทางวาจา หมายถึง พูดจริง การกล่าวคำสัตย์ เรียกว่าวจีสุจริต ทางกาย หมายถึง ทำจริง การกระทำจริง การรักษาคำมั่นสัญญา เรียกว่ากายสุจริต (2) ความประพฤติไม่เอนเอียง คือ ความซื่อตรง หมายถึง ซื่อตรงต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น ต่อเวลา ต่อคำพูด ต่อบทบาทหน้าที่ ต่อคำมั่นสัญญา และความจงรักภักดี ไม่ประพฤตินอกใจ สภาพปัญหาการขาดความซื่อสัตย์ในครอบครัวไทยมี 2 สาเหตุ คือ 1) สาเหตุส่วนบุคคล ได้แก่ (1) ลักษณะบุคลิกภาพของสามีภรรยา (2) พฤติกรรมของคู่สมรส และ(3) ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สามีภรรยา 2) สาเหตุทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ (1) บทบาทของสตรีเปลี่ยนแปลงไป (2) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการหย่าร้าง และ (3) ความเสื่อมทางศีลธรรมของบุคคลในสังคม สาเหตุทั้ง 2 ประการนี้ ส่งผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวแตกแยกนำไปสู่การหย่าร้างตามสื่อข่าวในปัจจุบันนี้ เช่น ปัญหาการประพฤตินอกใจ ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหายาเสพติดหรือติดการพนัน และปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศ เป็นต้น แนวทางการแก้ปัญหาของครอบครัวตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี 4 แนวทาง ดังนี้ (1) ศีล 5 เป็นแนวทางการแก้ปัญหาความประพฤตินอกใจคู่ครอง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาของคู่สามีภรรยาให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม (2) ฆราวาสธรรม 4 เป็นแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นหลักธรรมสำหรับการใช้ชีวิตคู่ผู้ที่ครองเรือนให้เกิดความสงบสุขราบรื่น เพื่อเป็นข้อป้องกันไม่ให้ครอบครัวแตกแยกหรือหย่าร้างกัน (3) พรหมวิหารธรรม 4 เป็นแนวทางแก้ปัญหายาเสพติดและการพนัน เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองใช้อบรมสั่งสอนบุตรธิดา เพื่อสร้างความสัมพันธไมตรีอันดีงามและความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัว (4) ทิศ 7 เป็นแนวทางการแก้ปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศ เป็นหลักธรรมสำหรับสร้างมนุษยสัมพันธ์ต่อบทบาทหน้าที่แก่บุคคลในครอบครัวและสังคมให้เกิดความสงบสุข[32]

---

[31] พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตฺโต), “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553, บทคัดย่อ.

[32] พระสุพัฒน์ อนาลโย (พลรักษา), “การนำความซื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557, บทคัดย่อ.

ณิชกมล วานิชชัง ได้ทำวิจัยเรื่อง “การแต่งงานข้ามชาติของสตรีกับการเปลี่ยน แปลงที่มีต่อครอบครัวและชุมชนในจังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า สตรีไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีฐานะมั่นคงขึ้นและมูลเหตุจูงใจที่ทำให้สตรีไทยในจังหวัดอุดรธานีตัดสินใจสมรสกับชายชาวต่างชาติ คือ ความต้องการมีชีวิตครอบครัวที่มั่นคงอันเนื่องมาจากการมีชีวิตครอบครัวที่ล้มเหลวมาก่อนโดยพบสาเหตุที่ทำให้ตัดสินใจสมรสกับชาวต่างชาติดังนี้ 1. การหย่าร้างกับอดีตสามีที่ไม่รับ ผิดชอบ 2. การได้รับการสนับสนุนจากญาติและเพื่อน 3. ความยากจน 4. ค่านิยมและการเห็นแบบอย่างที่ดีในหมู่บ้าน 5. การติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยและการได้รับการบริการจากบริษัทจัดหาคู่และ 7. การศึกษาที่ต่ำและการประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคง

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของการสมรสข้ามชาติที่มีต่อครอบครัวและชุมชนของสตรีในจังหวัดอุดรธานี พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจของครอบครัวคือมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านรายได้ โดยมีเงินฝากและมีทองเพิ่มขึ้นครอบครัว สามารถปลดภาวะหนี้สินได้ลักษณะที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทรัพย์สินของครอบครัวเพิ่มขึ้นและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม แต่ในระดับชุมชน พบว่า สภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม พบว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสตรีและครอบครัวมีความสะดวกสบายมากขึ้นสัมพันธภาพภายในครอบครัวและเครือญาติยังคงแน่นแฟ้นแต่ความสัมพันธ์กับชุมชนมีความห่างเหินขึ้น ครอบครัวและเครือญาติให้การส่งเสริมและสนับสนุนการสมรสข้ามชาติเช่นเดียวกับชุมชนที่นิยมที่จะให้บุตรหลานสมรสกับชาวต่างชาติมากขึ้น ด้านสุขภาวะของสตรีและครอบครัวมีการเปลี่ยน แปลงไปในทางที่ดีขึ้นและการมีส่วนร่วมประชุมและเป็นสมาชิกของกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนของสตรีไทยที่แตกต่างกับชาวต่างชาติมีน้อยกว่าประชาชนทั่วไปในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมพบว่า แบบแผนในการดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่เพียงเล็กน้อยด้านความรู้ความเข้าใจภาษา การบริโภคอาหาร การฟังเพลง การละเล่นพื้นเมืองและการมีส่วนร่วมในขนบ ธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของครอบครัวสตรีไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติทำให้เกิดการผสมกลมกลืนกันระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับวัฒนธรรมตะวันตก[33]

ณัฐมา ขันติธรรมกุล ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา” พบว่า ความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ แต่มนุษย์สามารถรับรู้ถึงความรักได้ด้วยโดยออกมาในรูปของความคิด ความพอใจ ความซาบซึ้งใจ ฯลฯ ความรักในทางพระพุทธศาสนามีพื้นฐานมาจากโลภะ อันประกอบด้วยตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา และสามารถแบ่งความ

---

[33] ณิชกมล วานิชชัง, “การแต่งงานข้ามชาติของสตรีกับการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อครอบครัวและชุมชนในจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2550). หน้า 15.

รักได้เป็น 3 ระดับคือ 1. รักตนเอง 2. รักผู้อื่น 3. รักแบบเมตตา สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่หลายหลักธรรมหลักธรรมที่เหมาะกับความรักในตนเอง ได้แก่ศีล 5 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคล และเหมาะกับการงานทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้น ๆ (2) หลักธรรมที่เหมาะกับความรักผู้อื่น ได้แก่ทิศ 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา เช่นมารดาบิดา บุตร ภรรยา เป็นต้น (3) หลักธรรมที่นำ “เมตตา” ไปสู่เมตตาอัปปมัญญา ได้แก่ พรหมวิหาร 4[34]

พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร) ประโมณะกัง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธธรรมในการครองเรือนของหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ : กรณีศึกษา หญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า หญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์นั้น ยึดถือศีล 5 และสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักในการครองเรือน ถึงแม้ว่าบางรายจะไม่สามารถรักษาศีล 5 ได้ครบทุกข้อหรือสังคหวัตถุ 4 ทุกข้อก็ตาม อีกทั้งบางรายอาจจะไม่เคยศึกษาหรือมีความรู้เกี่ยวศีล 5 หรือสังคหวัตถุ 4 ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วได้ปฏิบัติตามหลักธรรมของศีล 5 และสังคหวัตถุ 4 โดยไม่รู้ตัว ชีวิตสมรสที่สมรสกับชายไทย จะเป็นช่วงเวลาที่ยังเยาว์วัย ยังไม่ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยังไม่ได้ชวนสามีที่เป็นชาวไทยเข้าวัดปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนา สามีชาวไทยเองเมื่อแต่งงานแล้ว มีภรรยาดูแลซึ่งวัฒนธรรมของคนไทยนั้น ชายไทยจะเป็นเหมือนกับเจ้านาย มีภรรยาปรนนิบัติทั้งในเรื่องความเป็นอยู่และอื่น ๆ จึงทำให้ชายไทยนั้นสะดวกสบาย ขาดความรับผิดชอบ ดื่มเหล้า เล่นการพนัน เจ้าชู้ ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวนำไปสู่ความล้มเหลวของชีวิตครอบครัว เมื่อได้รู้จักและสมรสกับชาวต่างชาติแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมของชาวต่างชาตินั้นชายชาวต่างชาติจะมีความรับผิดชอบและรู้หน้าที่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถือความซื่อสัตย์ไม่นอกใจไม่ฟุ่มเฟือย แต่จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ชาวต่างชาติยึดถือนั้นก็ตรงกับศีล 5 และสังคหวัตถุ 4 ของชาวพุทธนั่นเอง ในอดีตของหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาตินั้น ส่วนใหญ่จะผ่านการสมรสกับชายไทยมาแล้วมีชีวิตที่ลำบากมาก่อนเป็นบทเรียน ได้มีโอกาสเข้าวัดปฏิบัติธรรมเพื่อคลายความทุกข์ได้สนทนาธรรมกับพระภิกษุบ้าง ดังนั้นเมื่อสมรสกับชาวต่างชาติจึงได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมทั้งที่ใช้ชีวิตในประเทศไทยและต่างประเทศก็ตาม และหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ เมื่อสมรสแล้ว ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นที่ยอมรับของชุมชนรอบด้าน และมีโอกาสที่ปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนา และชวนให้สามีชาวต่างชาติได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมด้วย ดังนั้นจากการศึกษาหลักธรรมในการครองเรือนของ

---

[34] พระมหาทองมา อรุณรังสี (แสงอรุณ), “การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553, บทคัดย่อ.

หญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ : กรณีศึกษาหญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักธรรมคือ ศีล 5 และสังคหวัตถุ 4 ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและครอบครัวมีความสุข[35]

สุภัสสร ภู่เจริญศิลป์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัวกับการยอมความ ตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษาเฉพาะความผิดฐานกระทำอนาจาร ตามมาตรา 278 (ที่เกิดต่อหน้าธารกำนัล) และความผิดต่อเสรีภาพ ตามมาตรา 310 ทวิ” พบว่า ความรุนแรงในครอบครัว และบุคคลในครอบครัว ที่พระราชบัญญัติฉบับนี้บัญญัติไว้นั้น มิใช่เป็นกรณีที่บัญญัติไว้ไม่ชัดเจน ไม่แน่นอน หรือคลุมเครือ แต่เป็นการบัญญัติไว้ในลักษณะกว้าง ๆ ซึ่งจะต้องอาศัยการตีความแห่งกฎหมาย อย่างไรก็ตาม คำว่า บุคคลในครอบครัว หมายความว่า คู่สมรส คู่สมรสเดิม ผู้ที่อยู่กินหรือเคยอยู่กันฉันสามีภริยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรส บุตร บุตรบุญธรรม สมาชิกในครอบครัวรวมทั้งบุคคลใด ๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ในครัวเรือนเดียวกันในลักษณะทำนองเครือญาติหรือสมาชิกในครอบครัวเช่นว่านั้น และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 โดยให้เพิ่มความผิดฐานกระทำอนาจาร ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 278 (ที่เกิดขึ้นต่อหน้าธารกำนัล) และความผิดต่อเสรีภาพ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 310 ทวิ ให้เป็นความผิดอันยอมความได้ เช่นเดียวกับความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295[36]

สุมัทนา สินสวัสดิ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “ครอบครัว : การจัดการความขัดแย้งของคู่สมรสเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน” พบว่า สาเหตุของความขัดแย้งจากการครองรักของคู่สมรส เกี่ยวข้องกับเรื่องของลักษณะนิสัยส่วนตัวที่แตกต่างกัน การขาดความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเอง การแสดงออกทางอารมณ์ในทางลบ การสื่อสารในทางลบ อบายมุข และความไม่ซื่อสัตย์ สาเหตุดังกล่าวมีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นรูปธรรมก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งจากการครองรักของคู่สมรส แนวทางในการจัดการความขัดแย้งเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน คือ ใช้ความรักในกระบวนการแก้ไขปัญหา ยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน มีการสื่อสารที่ดี มีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีส่วนร่วมในการสร้างครอบครัว และใช้ศีลธรรมในการดำเนินชีวิตสมรส เมื่อคู่สมรสเกิดความเข้าใจ

---

[35] พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร) ประโมณะกัง, “ศึกษาหลักพุทธธรรมในการครองเรือนของหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ : กรณีศึกษา หญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553, บทคัดย่อ.

[36] สุภัสสร ภู่เจริญศิลป์, “ความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัวกับการยอมความ ตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษาเฉพาะความผิดฐานกระทำอนาจาร ตามมาตรา 278 (ที่เกิดต่อหน้าธารกำนัล) และความผิดต่อเสรีภาพ ตามมาตรา 310 ทวิ”, งานวิจัย, (คณะนิติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม), 2551, บทคัดย่อ.

สาเหตุของความขัดแย้งจากการครองรักและนำแนวทางในการแก้ไขเหล่านี้ไปประยุกต์ ความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นจะแปรเปลี่ยนไปในทางสร้างสรรค์ ทำให้คู่สมรสสามารถครองรักกันได้อย่างยั่งยืน[37]

ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพระพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์” พบว่า เสรีภาพนั้นมีอยู่สองนัยด้วยกัน คือ เสรีภาพโดยนัยแห่งโลกิยธรรม เป็นเสรีภาพตามความรู้สึกที่ยังมีกิเลสปะปนอยู่ เสรีภาพตามความหมายทั่วไปคือ จะกระทำสิ่งที่ตนปรารถนา จะพ้นจากการกระทำสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา หรือถูกกระทำในสิ่งที่ตนไม่ปรารถนานั้น นัยที่สองคือ เสรีภาพโดยนัยแห่งโลกุตตรธรรม ได้แก่ ภาวะแห่งความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ไม่ผูกพันกับสิ่งใด ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใด ซึ่งเป็นเสรีภาพที่แท้จริง[38]

แม่ชีสุชมสิริ จุยมณี ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรม 4 สำหรับชีวิตการครองเรือนของคู่สมรส” พบว่า คู่สมรสที่ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่สามีภรรยาที่ดี จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้น คือ สามีที่ไม่ยกย่องให้เกียรติภรรยา ดูหมิ่นเหยียดหยามภรรยา ประพฤตินอกใจภรรยา ไม่มอบความเป็นใหญ่ให้ภรรยา และไม่ให้เครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับแก่ภรรยา ส่วนภรรยาก็ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน คือ ไม่จัดแจงการงานให้ดี ไม่สงเคราะห์ญาติคนข้างเคียง ประพฤตินอกใจสามี ไม่รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และเกียจคร้านในหน้าที่การงานทั้งปวง หากสามีภรรยาใดมีความประพฤติเช่นนี้ ก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนล้มเหลวไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้แล้ว สามีภรรยาต้องปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ ในหลักฆราวาสธรรม 4 นั้น เป็นหลักธรรมที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และความสามัคคีในการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา คือ สัจจะ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ทมะ รู้จักข่มใจตนเอง ไม่ประพฤติไปตามกิเลส ขันติ มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบตนเอง และจาคะ รู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของของตนให้คนอื่น เมื่อสามีภรรยาปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม 4 ประการนี้แล้วก็จะทำให้การครองเรือน มีความรักความสามัคคีในครอบครัว ไม่แตกแยกหย่าร้างกัน เป็นรูปแบบของคู่สมรสที่มีความมั่นคง ดังนั้น ในการปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดี จะต้องนำหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มาประยุกต์ใช้ในการครองเรือน ก็จะแก้ไขปัญหาความแตกแยกหย่าร้างกันของคู่สมรสสามีภรรยาได้ ทำให้ครอบครัวมีความสุขและความสมบูรณ์มากขึ้น[39]

---

[37] สุมัทนา สินสวัสดิ์, “ครอบครัว : การจัดการความขัดแย้งของคู่สมรสเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), 2557, บทคัดย่อ.

[38] ปรีชา ช้างขวัญยืน, “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2520, บทคัดย่อ.

[39] แม่ชีสุชมสิริ จุยมณี, “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรม 4 สำหรับชีวิตการครองเรือนของคู่สมรส”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2570, หน้า 35.

พระโรลีน รตนสีโล (หุน) ได้ทำวิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว” พบว่า วิธีการปฏิบัติของอภัยทานในการจัดการความขัดแย้งความแตกแยกนั้น ทางในถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีความสำคัญ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นการอภัยทางกายและวาจา เพราะการปฏิบัติของอภัยทานทางในนั้นเป็นการเอาชนะใจตัวเอง ที่เป็นอิสระออกจากความโกธร เกลียด อาฆาตแค้น เป็นการปฏิบัติที่รื้อถอนและสลายความยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตนเอง ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันจะนำไปสู่การขัดแย้งและแตกแยกขึ้น[40]

จริยา ไชยโกษี ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการการแก้ปัญหาชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา กรณีศึกษา : ผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน” สภาพปัญหาและสาเหตุการใช้ชีวิตคู่ คือ 1) ปัญหาการเงินสาเหตุจากเงินไม่พอใช้ การเป็นหนี้ 2) ปัญหาการงาน สาเหตุจากตกงาน ความไม่ก้าวหน้าของหน้าที่การงานมีเรื่องขัดแย้งกับคนที่ทำงาน มีความขัดแย้งกันเมือทำงานด้วยกัน 3) ปัญหาความรักและความเข้าใจ สาเหตุจากความไม่ซื่อสัตย์ ความไม่ศรัทธา ความไม่จริงใจ ความไม่ไว้วางใจ 4) ปัญหาสังคมและแวดล้อม สาเหตุจากความแตกต่างของครอบครัวของแต่ละฝ่ายอิทธิพลของเพื่อน ความไม่ลงรอยของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย 5) ปัญหาบุคลิกภาพส่วนตัว สาเหตุจากความเป็นธรรมชาติมนุษย์ ความชอบไม่ชอบและนิสัยส่วนตัวของแต่ละบุคคล กระบวนการแก้ปัญหาการใช้ชีวิตคู่ เฉพาะผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน ใช้กระบวนการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธ โดยอาศัยหลักไตรสิกขาโดยผู้ให้การปรึกษาได้เข้าไปทำความคุ้นเคยกับผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการศิลปะการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนา ซึ่งเป็นโครงการการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติธรรมให้ใช้อานาปานสติในการฝึกสมาธิในทุกอิริยาบถและการบรรยายธรรม กระบวนการการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธมีขั้นตอนดังต่อไปนี้คือ 1) การเป็นกัลยาณมิตรและการกำหนดปัญหา ใช้หลักไตรสิกขา คือ อินทรีสังวรศีลในการสำรวมอินทรีย์ทั้งหมดเพื่อสร้างความไว้วางใจ ใช้ปาฏิโมกขสังวรศีล (ศีล 5) ใช้ปิยวาจา รู้จักพูดและใช้สุตตมยปัญญาในการฟังเพื่อจับประเด็นของปัญหาได้ถูกต้อง 2) การสืบสาวสาเหตุปัญหาใช้จินตตมยปัญญา ให้ผู้รับการปรึกษาได้ใช้สติในการหาสาเหตุของปัญหาด้วยตนเอง 3) การรู้เป้าหมายปัญหาใช้สุตตมยปัญญาเพื่อผู้ให้การปรึกษาได้ข้อสรุปและแนวทางแก้ปัญหา 4) การจัดวางวิธีการแก้ปัญหาและปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย ใช้จินตตมยปัญญาที่ได้รับ และ 5) การสรุปและติดตามผลใช้สุตตมยปัญญา ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับการเงินใช้ปัจจัยสันนิสสิตศีลทำให้รู้จักประมาณการใช้จ่ายให้พอเพียงกับรายรับ ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับการงาน ใช้สติในการควบคุมอารมณ์ทำให้ปัญญาอยู่เหนืออารมณ์ ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับความรักความเข้าใจ ใช้สติและปัญญาในการสร้างเสริมความรักความเข้าใจ

---

[40] พระโรลีน รตนสีโล (หุน), “วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย), 2559, หน้า 58.

ทำให้เกิดความรักความเข้าใจกันมากขึ้น ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อมใช้สติ ใช้อุเบกขา ใช้สัมมาวายามะ สามารถปรับตัวอยู่กับสังคมและสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวได้อย่างเป็นสุข และผู้มีปัญหาเกี่ยวกับบุคลิกภาพ ใช้สัมมาวายามะ ใช้ทางสายกลางตามหลักไตรสิกขา ทำให้มีความอดทน มีความพากเพียรที่จะปรับตัวเข้าหากัน[41]

พชรพร หงษ์สุวรรณ ได้ทำวิจัยเรื่อง “เหตุทำให้คดีอาญายอมความ: ศึกษากรณีความผิดบางฐานระหว่างสามีภริยา” พบว่า การที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 71 บัญญัติไว้แต่เพียงเกี่ยวกับทรัพย์เท่านั้นคงไม่เพียงพอกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ประกอบกับกรณีตามประมวลกฎหมายอาญาน่าจะยังคงมีความผิดอาญาแผ่นดินบางฐานที่อยู่ในวิสัยที่สามารถกำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยนำความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยามาเป็นเหตุในการบัญญัติความผิดที่ว่ามานี้ได้แก่ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามมาตรา 295 ความผิดฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ตามมาตรา 390 และความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ตามมาตรา 391 ส่วนความผิดฐานข่มขืนใจผู้อื่น ตามมาตรา309 วรรคแรก และความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง ตามมาตรา 310 วรรคแรกนั้น สามารถที่จะนำมาเป็นข้ออ้างในการสนับสนุนให้ความผิดทั้งสามฐานดังกล่าวเป็นความผิดอันยอมความได้ โดยนำความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยามาเป็นเหตุในการบัญญัติ เพราะความผิดดังกล่าวมีคุณธรรมทางกฎหมาย คือ ความปลอดภัยของร่างกาย ซึ่งถือเป็นคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนบุคคลโดยแท้โดยนำความสัมพันธ์สามีภริยามาเป็นเหตุในการบัญญัติ โดยบัญญัติเพิ่มเติมเข้าไปในประมวลกฎหมายอาญา ทั้งนี้เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสถานภาพความมั่นคงในสถาบันครอบครัว และยังเป็นการลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลซึ่งถือว่าเป็นผลพลอยได้อีกทางหนึ่งด้วย[42]

สุนทรี แสนคำดี ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาตามหลักสิงคาลกสูตร” พบว่า สามีทำหน้าที่หลัก 2 อย่าง คือ ในฐานะผู้ให้และฐานะผู้ปฏิบัติ กล่าวคือ ในฐานะผู้ให้ สามีควรให้การยกย่องภรรยาตามสมควร รวมทั้งให้ของขวัญตามกาลอันควร ในฐานะผู้ปฏิบัติ ไม่ควรดูหมิ่นภรรยาควรซื่อสัตย์ต่อภรรยา ในขณะเดียวกันภรรยาก็ควรทำหน้าที่ทำนองเดียวกันเป็นการตอบแทนกล่าวคือควรเคารพสามี สงเคราะห์ญาติฝ่ายสามี จัดการดูแลบ้านและทรัพย์สินและมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ในด้านทัศนคติที่สามีและภรรยามีต่อกัน พบว่า สามีคาดหวังให้

---

[41] จริยา ไชยโกษี, “ศึกษากระบวนการการแก้ปัญหาชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา กรณีศึกษา : ผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, บทคัดย่อ.

[42] พชรพร หงส์สุวรรณ, “เหตุทำให้คดีอาญายอมความได้ : ศึกษากรณีความผิดบางฐานระหว่างสามีภริยา”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์), 2555, บทคัดย่อ.

ภรรยามีความซื่อสัตย์จัดการดูแลบ้านเรือนและทรัพย์สมบัติ ตลอดจนปฏิบัติต่อญาติอย่างเหมาะสม ส่วนภรรยาก็คาดหวังในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ สามีควรให้เกียรติยกย่อง มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน ซื่อสัตย์และมอบของขวัญให้ตามโอกาส มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ คู่สามีภรรยาที่แต่งงานกันตั้งแต่ 7-10 ปี มีความคาดหวังสูงกว่ากลุ่มอื่น ในด้านการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้พบว่า นอกเหนือจากหลักคำสอนในสิงคาลกสูตร ยังมีหลักคำสอนที่สำคัญอื่น ๆ ที่ควรนำมาพิจารณาเช่น การมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาเสมอกัน ซึ่งจะช่วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาแนบแน่นยิ่งขึ้น[43]

พูนสุข มาศรังสรรค์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” พบว่า คนในสถาบันครอบครัวและในสถาบันอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้ประโยชน์จากหลักธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยการนำมาประยุกต์ร่วมกับแนวทางการดำเนินการของประเทศตะวันตก ตะวันออกและประเทศไทยในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ปัจจุบันเป็นการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อใช้จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรม และมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีวิธีการและเครื่องมือสำหรับแต่ละปัจเจกบุคคลเริ่มลงมือนำไปจัดการได้เองอย่างรีบด่วน และหมั่นนำไปปฏิบัติในระยะยาวและแผ่ขยายไปในองค์รวมของสังคม ในมิติของ (1) การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งที่เป็นความก้าวร้าวรุนแรง ให้เป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน (Transformation) (2) การหาทางแก้ไขปัญหาความรุนแรงในระดับต่าง ๆ รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดซ้ำซ้อน (Solution in Terms of Problem Solving and Prevention) และการเยียวยา (Healing) รักษาใจตนให้สงบสันติไปพร้อม ๆ กับคนในครอบครัว[44]

จำเนียร รักษาภักดี ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา” สรุปความว่า จริยธรรมทางพุทธศาสนามีผลต่อการดำเนินชีวิตของคู่สมรสในสถาบันครอบครัวในแง่ของกฎจริยธรรมที่เป็นเกณฑ์ในการที่จะใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขถาวรร่วมกับกฎหมาย ในทัศนะของพุทธศาสนานั้น หลักจริยธรรม คือ หลักที่ใช้ประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยมีเป้าหมายที่ส่งเสริมหลักสำคัญ 2 ประการ คือ 1. หลักการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยจริยธรรมเป็นตัวพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมน่าเคารพ อยู่ในกรอบของเบญจศีล-เบญจธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม 2. หลักการส่งเสริมการใฝ่ปัญญา คือ ส่งเสริม

---

[43] สุนทรี แสนคำดี, “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาตามหลักสิงคาลกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553, บทคัดย่อ.

[44] พูนสุข มาศรังสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554, บทคัดย่อ.

บุคคลให้เข้าถึงความเป็นผู้มีเหตุผล รู้ถึงคุณค่าแท้ของชีวิต (สัจธรรม) จริยธรรมของคู่สมรสเป็นอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในแบบมุ่งสร้างสรรค์คุณภาพของมนุษย์และสร้างคุณภาพแก่ครอบครัว จริยธรรมในคู่สมรสจะช่วยลดปัญหาจากความไม่สมดุลของความคิด ค่านิยม เพศรส ทัศนคติ รวมถึงปัญหาจริยธรรมการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของคู่สมรสเอง จริยธรรมคู่สมรสในพุทธศาสนาก่อเกิดผลดีแก่คู่สมรส 4 ประการ คือ 1. เป็นหลักการสร้างสรรค์กัลยาณมิตร หลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ 2. เป็นหลักการสร้างเสถียรภาพแก่สถาบันครอบครัว 3. เป็นหลักการสร้างสรรค์คุณภาพสังคม 4. เป็นหลักการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชีวิต[45]

สุดารัตน์ ศรีจันทร์ ได้วิจัยเรื่อง “ความมั่นคงของครอบครัวไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติในจังหวัดอุดรธานี” พบว่า สตรีไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติในหมู่บ้านหรือในจังหวัดอุดรธานี มีเศรษฐกิจดี มีเงินทองและทรัพย์สินเพิ่มขึ้น มีบ้านหลังใหญ่ สตรีไทยในหมู่บ้านจึงยึดเป็นแบบอย่างที่จะกระทำตามและกลายเป็นค่านิยม การมีสามีเป็นชาวต่างชาติของชุมชนจึงพยายามออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน สิ่งที่ชาวต่างชาติตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกับภรรยาไทย เพราะคนไทยมีลักษณะนิสัยใจคอที่โอบอ้อมอารี การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ความสมัครสมานสามัคคีในเครือญาติและชุมชนการพึ่งพาอาศัยกันของสถาบันทางสังคมคือ บ้าน วัด โรงเรียน และค่าครองชีพที่เหมาะสมความมั่นคงของครอบครัวสตรีไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจมีทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น ทั้งเงินสด ที่ดินรถยนต์และสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้าน รวมทั้งมีเงินเก็บออมมีเงินที่สามารถนำมาใช้จ่ายโดยไม่เดือดร้อน มีเงินและทรัพย์สินเพียงพอต่อการดำรงชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบครัวสตรีไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติส่วนใหญ่มีบุตรด้วยกันสามีชาวต่างชาติสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนได้ดี รวมทั้งการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่าและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีของชุมชน ด้านการปรับตัวการครองเรือนรวมทั้งความรักความห่วงใยเอื้ออาทรที่มีให้กันของสมาชิกในครอบครัวสามีชาวต่างชาติให้ความรักเป็นห่วงเอื้ออาทรต่อภรรยามากนับว่าครอบครัวที่สตรีไทยมีสามีเป็นชาวต่างชาติมีความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม[46]

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยงข้องจะเห็นว่า การครองเรือน หรือ ชีวิตสมรสในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนว่า ชีวิตสมรสที่จะมีความสุข ราบรื่น มั่นคงยืนยาวได้นั้นหลักธรรมในการเลือกคู่ครอง คือ สมชีวิธรรม 4 และหลักธรรมอื่น ๆ ที่สอดคล้องกัน ในการดำเนินชีวิตครอบครัวที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสสอนหลักในการดำเนินชีวิตของสามีภรรยาว่า

---

[45] จำเนียร รักษาภักดี, “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2544, หน้า 111 – 134.

[46] สุดารัตน์ ศรีจันทร์,“ความมั่นคงของครอบครัวไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติในจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2549, หน้า 10.

บุคคลที่ซึ่งเป็นที่พึ่งซึ่งกันและกัน ให้มีความซื่อสัตย์ต่อกันไม่ประพฤตินอกใจกันและกัน เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นการทำร้ายจิตใจซึ่งกันและกัน ท่านทรงสั่งสอนให้คู่สมรสมีความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกัน สอนให้มีความเสียสละแบ่งปันกันได้ทรัพย์ที่ได้มาแล้วก็จัดสรรทรัพย์ที่หาได้ร่วมกันใช้ เมื่ออยู่ร่วมกันบางช่วงของชีวิตคู่คนใดคนหนึ่งอาจเจ็บป่วยหรือประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ คู่สมรสก็ต้องมีความอดทนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ อดทนต่อสู้ด้วยกัน ถ้าสามีภรรยาปฏิบัติตามนี้แล้ว ครอบครัวก็จะมีสุข และหลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการครองเรือนที่พึงประสงค์ หลักจริยศาสตร์เป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและครอบครัวแล้ว ยังเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยผลดีให้ประเทศชาติและโลกเกิดสันติสุขอย่างแท้จริงและถาวรได้ การประพฤติปฏิบัติโดยอาศัยจริยศาสตร์หรือมีจริยพันธะเป็นเกณฑ์หรือบรรทัดฐานแล้วแน่นอนความดีหรือบุญเท่านั้นจะเกิดขึ้น ธรรมคือความเป็นจริงแห่งเหตุปัจจัยนี้ก็ทำงานของมันอยู่ตลอดเวลา แต่ถ้ามนุษย์ไม่รู้ ก็ไม่สามารถเอาประโยชน์จากมันได้ และถ้ามนุษย์ประพฤติปฏิบัติดำเนินชีวิตไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงนี้ก็เกิดผลเสียแก่ตนเอง แต่ถ้ามนุษย์ปฏิบัติถูกต้อง และดำเนินชีวิตด้วยความรู้เข้าใจกฎแห่งธรรมชาติ คือ ความเป็นจริงอันนี้ ผลดีก็ได้แก่ตัวมนุษย์เอง จริยศาสตร์สังคม (Social Ethics) ที่เสนอหลักการที่ควรยึดถือเป็น “พันธะทางจริยธรรม” (Moral Obligation) ที่ทุกตนพึงยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติภาพ เช่น หลักสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพ ความยุติธรรม จริยศาสตร์ของปัจเจกบุคคล ให้พื้นฐานปรัชญาจริยธรรมเพื่อการมีชีวิตที่ดีงามของเราแต่ละคน ส่วนจริยศาสตร์สังคมให้พื้นฐานจริยธรรมทางสังคมหรือ “จริยธรรมภาคสาธารณะ” (Social Morality) และเป็นพื้นฐานของทฤษฎีปรัชญาทางสังคมและการเมือง สำหรับหลักพุทธจริยศาสตร์หรือหลักธรรมในการร่วมชีวิตหรือคู่ครองที่ดี ที่จะเป็นคู่ร่วมชีวิตกันได้ ที่จะทำให้ชีวิตคู่สอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่กันได้ยืดยาว เรียกว่า สมชีวิธรรม 4 ประการ คือ 1) สมศรัทธา มีศรัทธาสมกัน มีความเคารพบูชา และแนวความคิดความเชื่อแนวเดียวกัน 2) สมสีลา มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรมจรรยา มารยาทพื้นฐานการอบรม พอเหมาะสอดคล้องกันไปได้ 3) สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ 4) สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผล หลักธรรมเท่าที่แสดงมานี้ส่วนใหญ่เป็นข้อปฏิบัติที่แสดงออกมาภายนอก การแสดงออกภายนอกในทางที่ดีงามเช่นนี้ย่อมต้องอาศัยมีคุณธรรมต่าง ๆ เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจ ที่จะช่วยให้คงรักษาข้อปฏิบัติเหล่านี้ไว้ได้มั่นคงยั่งยืน และด้วยความจริงใจ ด้วยเหตุนี้ผู้ครองเรือนจึงต้องมีคุณธรรมสำหรับรักษาความสัมพันธ์อันดีนี้ไว้เป็นหลักในใจที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม หรือ ธรรมสำหรับชีวิตครองเรือน 4 ประการ คือ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน 2) ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกันรู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน 3) ขันติ ความอดทน อดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ 4) จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุขร่วมกัน

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.7.1. ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

1.7.2. ทำให้ทราบหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน

1.7.3. ทำให้ทราบรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

1.7.4. ทำให้สามารถนำผลการวิจัยเสนอเป็นแนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

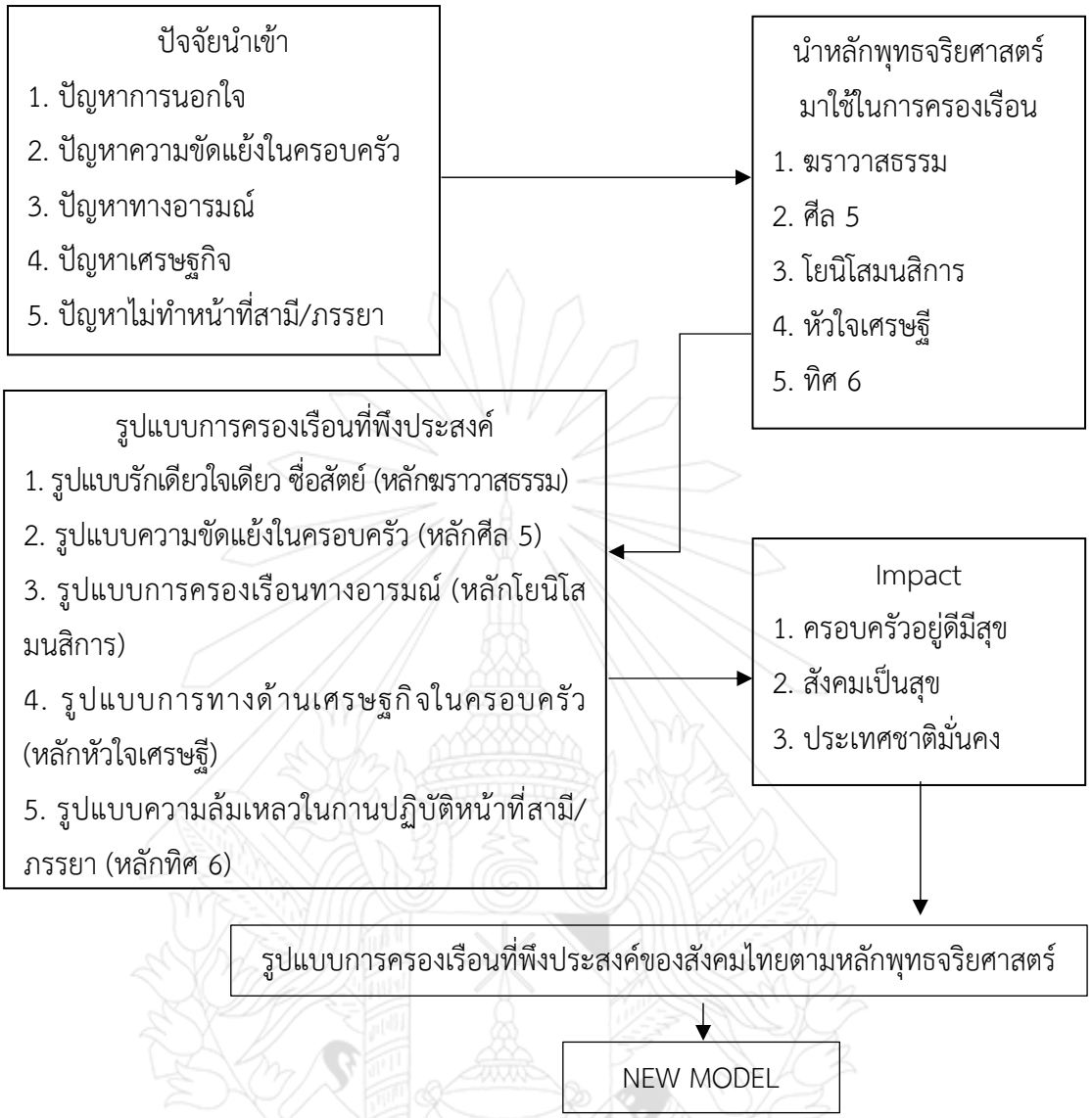
รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ หมายถึง การครองเรือนที่ดีงามต้องใช้ชีวิตคู่โดยยึดหลักจริงใจ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต ต่อกัน, จริงวาจา คือ มีการพูดจริงเจรจาจริงต่อกัน และจริงการ คือ ทำจริง ประพฤติปฏิบัติจริงต่อกัน และสามีภรรยาปิดป้องช่องกับญาติทั้งสองฝ่าย ด้วยการให้วัตถุสิ่งของ พูดจาไพเราะ บำเพ็ญประโยชน์และร่วมสุขร่วมทุกข์อย่างสม่ำเสมอ

สังคมไทย หมายถึง พื้นที่การวิจัยใน 5 อำเภอ คือ 1) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 2) อำเภอธวัชบุรี 3) อำเภอจังหาร 4) อำเภอเสลภูมิ และ 5) อำเภอศรีสมเด็จ ของจังหวัดร้อยเอ็ด

หลักพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักฆราวาสธรรม, หลักศีล 5, หลักโยนิโสมนสิการ, หลักหัวใจเศรษฐี และหลักทิศ 6

1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ต่อด้วยการศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์การครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย โดยการรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาหนังสือ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เมื่อได้ข้อมูลแล้วจึงนำมาเข้าสู่กระบวนการวิจัย คือการจัดประเภท อธิบายความ ตีความ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธจริยศาสตร์ เพื่อนำข้อมูลทั้งหลายมาทำการเรียบเรียงวิเคราะห์สรุป และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ดังได้สรุปกรอบแนวคิดไว้ ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

บทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นของการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย โดยผู้วิจัยศึกษาจากข้อมูลเอกสาร และลงพื้นที่วิจัยโดยการสอบถามและสัมภาษณ์ข้อมูล ดังผู้วิจัยจะได้กล่าวตามลำดับในประเด็น ดังนี้

2.1 บริบททั่วไป

2.1.1 บริบททั่วไปจังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติความเป็นมาเคยเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยปรากฏชื่อในตำนานอุรังคธาตุว่า สาเกตนคร หรือเมืองร้อยเอ็ดประตู อันเนื่องมาจากเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองโดยที่มีเมืองขึ้นจำนวนมาก การตั้งชื่อเมืองว่า “ร้อยเอ็ดประตู” นั้น น่าจะเป็นการตั้งชื่อเชิงอุปมาอุปไมยให้เป็นศิริมงคลและแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของเมืองมากกว่าการที่เมืองจะมีประตูเมืองอยู่จริงถึงร้อยเอ็ดประตู ซึ่งการตั้งชื่อเพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองผ่านการมีประตูเมืองจำนวนมากนั้น น่าจะได้รับอิทธิพลหรือแบบอย่างมาจากเมืองหรืออาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองในสมัยโบราณอย่างทวารวดีซึ่งมีความหมายว่าเมืองที่มีประตูล้อมรอบเป็นกำแพง หรืออย่างเมืองหงสาวดีที่มีประตูเมืองรายล้อมกำแพงเมืองอยู่ยี่สิบประตู ซึ่งแต่ละประตูนั้นจะตั้งชื่อตามเมืองขึ้นของตน เช่น เชียงใหม่ อโยธยา จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น นอกจากนั้นการตั้งชื่อเมืองให้ดูยิ่งใหญ่เกินจริงเพื่อความเป็นสิริมงคลก็ถือเป็นธรรมดาของการตั้งชื่อเมืองหรืออาณาจักรในสมัยโบราณ

ส่วนข้อสันนิษฐานที่ว่าเมืองร้อยเอ็ดน่าจะมีเพียงสิบเอ็ดหัวเมือง อันเนื่องมาจากการเขียนจำนวนตามแบบภาษาลาวโบราณ โดยเลขสิบเอ็ดจะประกอบไปด้วยเลขสิบกับเลขหนึ่ง (10+1=101) ทำให้เกิดการอ่านที่ผิดเพี้ยนเป็นคำว่าร้อยเอ็ดนั้น น่าจะเป็นสมมุติฐานที่คลาดเคลื่อน เพราะจากการตรวจสอบข้อความตัวอักษรธรรมในต้นฉบับใบลานเรื่องอุรังคธาตุไม่ปรากฏว่ามีจุดไหนที่เขียนชื่อเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวเลข แต่กลับมีการเขียนถึงเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวอักษรทุกจุด (มีทั้งหมด 5 จุด) และไม่มีข้อความตอนใดที่บรรยายแจกแจงรายชื่อหัวเมืองทั้ง 11 แห่ง

ประกอบกับตามธรรมดาของการตั้งชื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะคนหรือเมืองนั้น จะต้องมีการออกเสียงก่อนถึงจะมีการเขียนเป็นตัวอักษรหรือตัวเลข ซึ่งหากชื่อเมืองแต่เดิมชื่อว่าเมืองสิบเอ็ดประตูแล้วจึงมีการจารึกชื่อเป็นตัวเลขอย่าง 101 นั้น คำว่าสิบเอ็ดก็ไม่น่าจะออกเสียงเพี้ยนจนมาเป็นคำว่า

ร้อยเอ็ดอย่างในปัจจุบันได้ ดังนั้นชื่อเมืองร้อยเอ็ดหรือเมืองร้อยเอ็ดประตูจึงน่าจะเป็นชื่อเมืองที่มีมาอยู่แต่แรกเริ่มดังปรากฏในหลักฐานสำคัญ คือ ตำนานอุรังคธาตุฉบับกรมศิลป์ฯ

สรุปความหมาย ก็คือ มีคำ 2 คำที่ต้องทำความเข้าใจ คำแรก คือคำว่า ร้อยเอ็ด แปลว่า จำนวนที่มากมายจนนับไม่ถ้วน และ อีกคำหนึ่ง ก็คือ คำว่า เมืองร้อยเอ็ดประตู ซึ่งมีนักวิชาการ ได้ตีความว่าน่าจะหมายถึง ทวารวดี เพราะ ทวาร แปลว่า ช่อง, รู, ประตู วติ หรือ วดี แปลว่า เขต หรือ รั้ว ทวารดี จึงแปลว่า เมืองที่มีประตูเป็นรั้ว ซึ่งเปรียบเทียบแล้วน่าจะมีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่าเมืองร้อยเอ็ดประตูที่สุด[1]

2.1.2 ความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์

1) สมัยก่อนประวัติศาสตร์

พบหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั่วไปในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด มีการขุดพบแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัวซึ่งสันนิษฐานว่า ชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ค้นพบมีอายุประมาณ 1,800-2,500 ปีมาแล้ว และมักมีถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำกับใกล้แหล่งเกลือสินเธาว์อิทธิพลของพุทธศาสนาภายใต้วัฒนธรรมทวารวดีได้เข้ามาเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 12-15 มีหลักฐานสมัยทวารวดีที่สำคัญ เช่น คูเมืองร้อยเอ็ด เจดีย์เมืองหงส์ในเขตอำเภอจตุรพักตรพิมาน กลุ่มใบเสมาบริเวณหนองศิลาเลขในเขตอำเภอพนมไพร และพระพิมพ์ดินเผาปางนาคปรกที่เมืองไพรในเขตอำเภอเสลภูมิ

วัฒนธรรมจากอาณาจักรขอมได้แพร่เข้ามาในพุทธศตวรรษที่ 16 ปรากฏหลักฐานอยู่มาก เช่น สถาปัตยกรรมในรูปแบบของปราสาทหิน เช่น กู่กาสิงห์ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย ปรางค์กู่ในเขตอำเภอธวัชบุรี กู่พระโกนาในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ และประติมากรรมที่เป็นรูปเคารพทางศาสนาที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ทำจากหินทรายและโลหะเป็นจำนวนมาก

2) สมัยทวารวดี

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ต่อเนื่องถึงสมัยทวารวดี เมืองที่สร้างขึ้นมีรูปร่างและที่ตั้งไม่แน่นอน แต่มีลักษณะที่สำคัญคือ มีคูน้ำและคันดิน ล้อมรอบชุมชน ร่องรอยที่ยังเห็นอยู่ของคูเมืองและคันดินได้แก่บริเวณด้านตะวันออกของวัดบูรพาภิราม ด้านใต้ของเมืองบริเวณโรงเรียนสตรีศึกษา นอกจากนี้ยังพบอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของร้อยเอ็ด ได้แก่ บ้านเมืองไพร (เขตอำเภอเสลภูมิ) บ้านเมืองหงส์ (เขตอำเภอจตุรพักตรพิมาน) บ้านสีแก้ว (เขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด) หนองศิลาเลข บ้านชะโด (เขตอำเภอพนมไพร) และบ้านดงสิงห์ (เขตอำเภอจังหาร)

---

[1] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565,* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2565), หน้า 8 – 10.

3) สมัยลพบุรี

พบโบราณสถานและโบราณวัตถุสมัยลพบุรีหรือละโว้ที่เป็นที่รู้จักดี ได้แก่ ปราสาทหินกู่กาสิงห์ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย กู่พระโกนาในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ ปรางค์กู่ในเขตอำเภอธวัชบุรี กู่โพนระฆัง กู่โพนวิท กู่บ้านเมืองบัวในเขตอำเภอเกษตรวิสัย กู่คันทนามในเขตอำเภอโพนทราย สำหรับโบราณวัตถุ ได้แก่ รูปเคารพและเครื่องมือเครื่องใช้ในศาสนา เช่นพระพุทธรูป เทวรูป ศิวลึงค์ ภาชนะดินเผา คันฉ่องสำริด กำไลสำริด เป็นต้น

4) สมัยอาณาจักรล้านช้าง

ได้ปรากฏชื่อเมืองร้อยเอ็ดในเอกสารของลาวว่า พระเจ้าฟ้างุ้มเมื่อดำรงตำแหน่งเป็นบุตรเขยเมืองขอม ได้นำไพร่พลมารวมกำลังกันอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ด ก่อนยกกำลังไปยึดเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) ได้สำเร็จแล้วจึงได้สถาปนาอาณาจักรล้านช้าง หลักฐานเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดขาดหายไปประมาณ 400 ปี จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2231 เมืองเวียงจันทน์เกิดความไม่สงบ พระครูโพนสะเม็ดพร้อมผู้คนประมาณ 3,000 คนได้เชิญเจ้าหน่อกษัตริย์อพยพลงมาตามแม่น้ำโขง แล้วมาตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณเมืองจำปาศักดิ์ ผู้ปกครองเมืองจำปาศักดิ์มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระครูโพนสะเม็ด จึงได้นิมนต์ให้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและปกครองเมืองจำปาศักดิ์ ต่อมาเจ้าหน่อกษัตริย์ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ได้ขยายอิทธิพลไปในดินแดนต่าง ๆ เหนือสองฝั่งแม่น้ำโขง ได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นหลายแห่งและส่งบริวารไปปกครอง เช่น เมืองเชียงแตง เมืองสีทันดร เมืองรัตนบุรี เมืองคำทอง เมืองสาละวัน และเมืองอัตตะปือ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2256 เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้มอบหมายให้อาจารย์แก้วควบคุมไพร่พลประมาณ 3,000 คน มาสร้างเมืองขึ้นใหม่ในดินแดนอีสานตอนล่าง เรียกว่า เมืองท่ง ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ มีเจ้าเมืองต่อมาคือ ท้าวมืด ท้าวทน (พระขัติยะวงษา ต้นตระกูล ณ ร้อยเอ็จ) ท้าวเชียง และท้าวสูน

5) สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์

ปี พ.ศ. 2318 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยากรมท่าและพระยาพรหมเดินทางมาดูแลหัวเมืองในภาคอีสาน ท้าวทนจึงได้เข้ามาขออ่อนน้อม พระยาทั้งสองจึงมีใบบอกไปยังกรุงธนบุรีขอตั้งท้าวทน (ต้นตระกูล ณ ร้อยเอ็จ) เป็นเจ้าเมือง โดยยกบ้านกุ่มฮ้างขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ด ตามนามเดิม ท้าวทนได้รับแต่งตั้งเป็นพระขัติยะวงษา นับว่าเป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก ส่วนเมืองท่งนั้นบรรดากรมการเมืองเห็นว่าเป็นชัยภูมิที่ไม่เหมาะสม จึงได้ย้ายไปตั้งบริเวณดงท้าวสาร และให้ชื่อว่า เมืองสุวรรณภูมิ นับแต่นั้นมาทั้งเมืองร้อยเอ็ดและเมืองสุวรรณภูมิต่างมีฐานะขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรีเช่นเดียวกัน

พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแห่งใหม่ ทำให้เมืองร้อยเอ็ดและบรรดาหัวเมืองอีสานล้วนต้องขึ้นตรงต่อกรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนเมืองร้อยเอ็ดก็ได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนมีฐานะทางการเมืองและความสำคัญเหนือเมืองสุวรรณภูมิในเวลาต่อมา

พ.ศ. 2326 พระขัติยะวงษา (ท้าวทน) ถึงแก่กรรม ท้าวสีลังบุตรคนโตได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระขัติยะวงษา เจ้าเมืองร้อยเอ็ดสืบแทน ต่อมาในปี พ.ศ. 2365 เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมื่อกองทัพกบฏถูกตีแตกถอยร่นกลับมา กำลังทหารจากเมืองร้อยเอ็ดได้เข้าโจมตีซ้ำเติมจนพวกกบฏแตกพ่าย พระขัติยะวงษา (สีลัง) มีความดีความชอบได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาขัติยะวงษา

ในปี พ.ศ. 2418 เกิดสงครามปราบฮ่อที่เวียงจันทน์และหนองคาย เจ้าเมืองอุบลได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้ายกกำลังไปปราบ โดยเกณฑ์กำลังพลจากหัวเมืองตะวันออกเฉียงเหนือไปช่วยปราบกบฏ เมื่อกองทัพยกมาถึงเมืองร้อยเอ็ด พระขัติยะวงษา (สาร) และราชวงศ์ (เสือ) ได้สมทบกำลังไปปราบฮ่อด้วย เมื่อเสร็จศึก ราชวงศ์ (เสือ) ได้รับแต่งตั้งเป็นพระขัติยะวงษา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองในระบบมณฑลเทศาภิบาล จึงให้รวมหัวเมืองอีสานเข้าด้วยกัน แล้วแบ่งออกเป็น 4 กองใหญ่ แต่ละกองมีข้าหลวงกำกับการปกครองกองละ 1 คน และมีข้าหลวงใหญ่กำกับราชการอีกชั้นหนึ่งอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ กองใหญ่ทั้ง 4 กอง ได้แก่ หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ และหัวเมืองลาวฝ่ายกลาง เมืองร้อยเอ็ดเป็นหัวเมืองเอกในจำนวน 12 เมืองของหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ มีศูนย์การบริหารหัวเมืองอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราระบบการปกครองเทศาภิบาลขึ้นใช้ปกครองส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ หัวเมืองลาวกาวจึงเปลี่ยนฐานะเป็นมณฑลลาวกาว ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และมณฑลอีสานตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2450 เมืองร้อยเอ็ดได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นบริเวณร้อยเอ็ด โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 เมือง คือเมืองร้อยเอ็ด เมืองสุวรรณภูมิ เมืองมหาสารคาม เมืองกมลาไสย และเมืองกาฬสินธุ์

ในปี พ.ศ. 2453 สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอของเทศาภิบาลข้าหลวงมณฑลอีสานว่า ควรแยกมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลอุบลราชธานีและมณฑลร้อยเอ็ด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นไปตามที่เสนอ มณฑลร้อยเอ็ดจึงมีเขตปกครอง 3 จังหวัดคือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2465 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้รวมมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล และมณฑลอุดร เป็นภาคเรียกว่า ภาคอีสาน มีอุปราชประจำภาคอยู่ที่เมืองอุดรธานี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2468 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกภาคอีสาน แล้วปรับเปลี่ยนเป็นการ

ปกครองระบบมณฑลตามเดิม ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2469 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยุบมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล และมณฑลอุดร แล้วให้เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดขึ้นต่อมณฑลนครราชสีมา

ระหว่างปี พ.ศ. 2445-2455 ได้เกิดกบฏผีบุญขึ้นในจังหวัดร้อยเอ็ดอันมีสาเหตุมาจากการยกเลิกการปกครองแบบดั้งเดิม โดยยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมือง แล้วแต่งตั้งข้าราชการจากส่วนกลางไปปกครอง ทำให้เกิดการต่อต้านจากกลุ่มเจ้าเมืองเดิมและทายาท กบฏผีบุญเกิดขึ้นจากการมีผู้อ้างตัวเป็นผู้วิเศษตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคอีสาน ในที่สุดก็ถูกทางราชการปราบได้ราบคาบ

ในปี พ.ศ. 2469 อำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ข้าหลวงจังหวัดร้อยเอ็ด เห็นว่า บึงพลาญชัย (เดิมใช้ว่าบึงพระลานชัย) ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองร้อยเอ็ดตื้นเขิน ถ้าปล่อยทิ้งไว้บึงก็จะหมดสภาพไป จึงได้ชักชวนชาวบ้านจากทุกอำเภอมาขุดลอกบึงเพื่อให้มีน้ำขังอยู่ได้ตลอดปี ได้ดำเนินการขุดลอกบึงทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่ 2 ปี มีชาวบ้านมาร่วมขุดลอกบึงถึง 40,000 คน นับว่าเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งของไทยที่ควรจารึกไว้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลานไทยต่อไปชั่วกาลนาน ต่อมาก็ได้มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องจนเป็นมรดกที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ดมาตราบเท่าทุกวันนี้[2]

2.1.3 ด้านภูมิศาสตร์

1) ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างละติจูดที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึง 16 องศา 1 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 103 องศา 16 ลิปดาตะวันออก ถึง 104 องศา 21 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ 512 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 8,200.46 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,187,156 ไร่ มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดอื่นดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดยโสธร

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ

2) ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 120-160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือซึ่งติดต่อจากเทือกเขาภูพาน บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบสูง บริเวณตอนล่างมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำพลับพลา ลำน้ำ

---

[2] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565,* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2565), หน้า 8 – 10.

เตา เป็นต้น บริเวณที่ราบต่ำอันกว้างขวาง เรียกว่า ทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ประมาณ 80,000 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ

3) ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดร้อยเอ็ดได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ สภาพภูมิอากาศอยู่ในประเภทฝนเมืองร้อน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,106.8 ลูกบาศก์มิลลิเมตร ฝนตกชุกในเดือนมิถุนายนถึงตุลาคม อากาศร้อนแห้งแล้งในเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม

4) การคมนาคม

- ทางรถยนต์ ห่างจากกรุงเทพมหานคร ระยะทางประมาณ 520 กม. เส้นทางที่สะดวกคือใช้เส้นทางถนนพหลโยธินเข้าสู่สระบุรี และเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนมิตรภาพ ผ่านจังหวัดนครราชสีมา อำเภอพล อำเภอบ้านไผ่ แล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 ถนนแจ้งสนิท ผ่านจังหวัดมหาสารคาม แล้วเข้าสู่จังหวัดร้อยเอ็ด

- ทางรถโดยสารประจำทาง โดยที่สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดร้อยเอ็ดและยังมีหลายบริษัทที่เปิดให้บริการ โดยผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด หลายบริษัท ในอำเภอต่างๆ มีรถประจำทางบริการ ได้แก่ อำเภอจังหาร อำเภอโพนทอง อำเภอหนองพอก อำเภอเสลภูมิ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอพนมไพร อำเภอปทุมรัตต์ อำเภอศรีสมเด็จ อำเภอโพนทราย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีรถโดยสารประจำทางไปในจังหวัดต่างๆด้วย เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานี จังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

- ทางรถไฟ จังหวัดร้อยเอ็ดนั้น ปัจจุบันยังไม่มีทางรถไฟตัดผ่าน อย่างไรก็ตามสามารถใช้บริการได้ที่สถานีรถไฟขอนแก่น ในอำเภอเมืองขอนแก่น ดังนี้

สถานีรถไฟขอนแก่น จากนั้นเดินทางต่อด้วยรถยนต์มาจังหวัดร้อยเอ็ด (อำเภอเมืองร้อยเอ็ด)

สำหรับในอนาคต มีโครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่สายบ้านไผ่ ร้อยเอ็ด มุกดาหาร นครพนม และขณะนี้อยู่ระหว่างการดำเนินการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ดินที่จะเวนคืน

- ทางเครื่องบิน ท่าอากาศยานร้อยเอ็ด หรือสนามบินร้อยเอ็ด (Roi Et Airport; รหัสสนามบิน: ROI) ตั้งอยู่เลขที่ 135 ถนนร้อยเอ็ด-โพนทอง (ทางหลวงหมายเลข 2044) ตำบลมะอึ และตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ห่างจากตัวเมืองประมาณ 11 กิโลเมตร เป็นท่าอากาศยานในสังกัดกรมการบินพลเรือน กระทรวงคมนาคม ประกอบด้วยอาคารที่พักผู้โดยสารขนาด 3,013 ตารางเมตร ประตูผู้โดยสารขาเข้าและขาออกอยู่ชั้นเดียวกัน ทางวิ่ง (รันเวย์) 45 x 2,100 เมตร ท่าอากาศยานร้อยเอ็ด มีสายการบินที่ให้บริการอยู่ 3 สายการบินให้บริการระหว่างท่าอากาศยานดอนเมืองและท่าอากาศยานร้อยเอ็ด

- สายการบินนกแอร์ Archived 2015-02-23 ที่เวย์แบ็กแมชชีน ให้บริการทุกวัน ๆ ละ 2 เที่ยวบิน

- สายการบินไทยแอร์เอเชีย ให้บริการทุกวัน ๆ ละ 4 เที่ยวบินรวมวันละ 6 เที่ยวบิน

- สายการบินไทยสมายล์ ให้บริการระหว่างท่าอากาศยานสุวรรณภูมิและท่าอากาศยานร้อยเอ็ด

- การคมนาคมภายในจังหวัด ในการเดินทางภายในจังหวัดก็มีรถโดยสารประจำทางให้บริการ และรถสองแถว มอเตอร์ไซค์รับจ้าง สามล้อรับจ้าง และรถแท็กซี่มิเตอร์ (2 กม. แรก 30 บาท/กม. ต่อไป 4 บาท)

- ระยะทางจากตัวจังหวัดไปอำเภอต่างๆ โดยอำเภอที่อยู่ใกล้ที่สุด คือ อำเภอธวัชบุรี ระยะทาง 12 กิโลเมตร ใช้เวลา 18 นาที ส่วนอำเภอที่อยู่ไกลที่สุด คือ อำเภอโพนทราย ระยะทาง 84 กิโลเมตร ใช้เวลา 1 ชั่วโมง 20 นาที ต่อไปเป็นระยะทางของแต่ละอำเภอจากอำเภอเมืองร้อยเอ็ดถึงระหว่างอำเภอ ซึ่งเรียงลำดับดังนี้

(1) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
(2) อำเภอธวัชบุรี 12 กิโลเมตร
(3) อำเภอจังหาร 14 กิโลเมตร
(4) อำเภอเชียงขวัญ 21 กิโลเมตร
(5) อำเภอศรีสมเด็จ 26 กิโลเมตร
(6) อำเภอจตุรพักตรพิมาน 27 กิโลเมตร
(7) อำเภอเมืองสรวง 28 กิโลเมตร
(8) อำเภอทุ่งเขาหลวง 20 กิโลเมตร
(9) อำเภอเสลภูมิ 32 กิโลเมตร
(10) อำเภออาจสามารถ 36 กิโลเมตร
(11) อำเภอโพธิ์ชัย 40 กิโลเมตร
(12) อำเภอเกษตรวิสัย 49 กิโลเมตร
(13) อำเภอโพนทอง 49 กิโลเมตร
(14) อำเภอสุวรรณภูมิ 54 กิโลเมตร
(15) อำเภอปทุมรัตต์ 66 กิโลเมตร
(16) อำเภอพนมไพร 67 กิโลเมตร
(17) อำเภอเมยวดี 73 กิโลเมตร
(18) อำเภอหนองฮี 74 กิโลเมตร
(19) อำเภอหนองพอก 75 กิโลเมตร
(20) อำเภอโพนทราย 84 กิโลเมตร

2.1.4 ด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น[3]

จังหวัดร้อยเอ็ดแบ่งออกเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล 2,447 หมู่บ้าน

ตารางที่ 2.1 แสดงจำนวนประชากรและอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ด

ที่	ชื่ออำเภอ	จำนวนตำบล	ประชากร	พื้นที่ ตร.กม.	ความหนาแน่น	ระยะทางจากศาลากลาง
1	เมืองร้อยเอ็ด	15	158,675	493.632	321.46	—
2	เกษตรวิสัย	13	97,625	870.128	112.21	49
3	ปทุมรัตต์	8	53,606	356.904	150.20	66
4	จตุรพักตรพิมาน	12	79,408	521.987	152.12	27
5	ธวัชบุรี	12	67,303	374.001	179.96	12
6	พนมไพร	13	71,398	519.329	137.49	67
7	โพนทอง	14	108,207	719.15	150.46	49
8	โพธิ์ชัย	9	57,981	394.304	147.05	40
9	หนองพอก	9	66,543	599.47	111	75
10	เสลภูมิ	18	118,688	792.338	149.80	32
11	สุวรรณภูมิ	15	114,635	1107.042	105.55	54
12	เมืองสรวง	5	23,115	209.44	110.58	28
13	โพนทราย	5	27,996	215.852	129.70	84
14	อาจสามารถ	10	73,685	454.441	162.14	36
15	เมยวดี	4	23,211	180.589	128.53	73
16	ศรีสมเด็จ	8	36,201	217.852	166.83	26
17	จังหาร	8	45,324	165.1	274.53	14
18	เชียงขวัญ	6	27,352	127.161	215.03	21
19	หนองฮี	4	24,379	132	184.69	74
20	ทุ่งเขาหลวง	5	23,268	138.915	167.52	29
รวม		**192**	**1,298,639**	**8,299.499**	**156.47**	

[3] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565,* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2565), หน้า 8 – 10.

2.1.5 ด้านประชากรศาสตร์[4]

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,310,259 คน แยกเป็นชาย 654,508 คน หญิง 655,751 คน โดยมีอำเภอที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 118,789 คน รองลงมาได้แก่ อำเภอเสลภูมิ มีจำนวน 108,063 คน และอำเภอสุวรรณภูมิ มีจำนวน 106,451 คน สำหรับอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอจังหาร โดยมีอัตราความหนาแน่น 295 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาได้แก่ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด มีอัตราความหนาแน่น 240 คนต่อตารางกิโลเมตร และอำเภอเชียงขวัญมีอัตราความหนาแน่น 215 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยอัตราความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของจังหวัดอยู่ในระดับ 158 คนต่อตารางกิโลเมตร คนต่อตารางกิโลเมตร โดยประชากรมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- กลุ่มภาษาไทย-ลาว เป็นคนกลุ่มหลักในจังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งย่อยเป็น 2 กลุ่มได้แก่ 1. ชาวไทยอีสานเดิม คนกลุ่มนี้มีภาษาไทยที่เป็นเอกลักษณ์เรียกว่า "สำเนียงร้อยเอ็ด" ไม่พบการใช้สำเนียงนี้ในที่อื่นนอกจากร้อยเอ็ด เป็นกลุ่มภาษาเดียวในภาคอีสานที่จังหวัดอื่นไม่มี สันนิฐานว่าเป็นชนพื้นเมืองร้อยเอ็ดในรุ่นแรกที่เข้ามาอาศัยไม่ต่ำกว่า 500 ปี จนวิวัฒนาการมีภาษาและสำเนียงของตน ทางประเทศลาวได้กำหนดภาษาลาวไว้ 6 สำเนียง โดยสำเนียงร้อยเอ็ดนี้ทางประเทศลาวได้จัดให้เป็นภาษาลาวตะวันตก มีในเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ดเท่านั้นและไม่พบการพูดสำเนียงนี้ในที่อื่นๆ รวมถึงประเทศลาว แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ภาษาลาวจัดอยู่ตระกูลภาษาขร้า-ไท เช่นเดียวกับภาษาไทยทุกสำเนียง แต่ที่ถูกเรียกเป็นภาษาลาวเพราะทางการลาวใช้สำเนียงเวียงจันทน์เป็นภาษากลางในการจำแนก จึงทำให้สำเนียงร้อยเอ็ดถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มลูกของภาษาลาว เนื่องจากมีความใกล้กับภาษาเวียงจันทน์มากกว่าทางกรุงเทพมหานคร 2. ชาวไทยอีสานใหม่ เป็นกลุ่มชาวไทยอีสานที่โยกย้ายกันในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นยุคสงครามหรือการเมือง คนไทยอีสานในกลุ่มนี้ไม่ได้ใช้สำเนียงร้อยเอ็ด แต่ใช้ภาษาอีสานที่มีในอีสานเหนือ, อีสานกลาง รวมถึงสำเนียงลาวใต้ที่พบในแขวงจำปาศักดิ์, แขวงอัตตะปือ อีกทั้งมีการพบสำเนียงลาวเวียงจันทน์ที่โยกย้ายเข้ามาช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

- กลุ่มภาษาเขมร เป็นคนพื้นเมืองร้อยเอ็ด แต่มีบรรพบุรุษเชื้อสายเขมรอยู่ในอำเภอสุวรรณภูมิและอำเภอเกษตรวิสัย กลุ่มคนเหล่านี้มีภาษาใกล้เคียงกับชาวเขมรในอีสานใต้ หรือที่เรียกกันว่าภาษาเขมรสูง แยกเป็นอีกสำเนียงหนึ่งในตระกูลภาษาเขมร โดยคนกัมพูชาฟังไม่ค่อยเข้าใจ แต่ชาวเขมรสูงในประเทศไทยสามารถฟังภาษาเขมรในกัมพูชาแตกฉาน

---

[4] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565,* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2565), หน้า 8 – 10.

- กลุ่มภาษาส่วย-กูย เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีเชื่อสายเป็นชาวส่วยหรือกูย อยู่บริเวณอำเภอสุวรรณภูมิ, อำเภอปทุมรัตต์ และอำเภอโพนทราย ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ ภาษากูยจัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตร-เอเชียติก เช่นเดียวกับกลุ่มภาษามอญ-เขมร แต่ชาวกูยแยกสายออกมาเป็นเวลานานมากจึงทำให้มีภาษาใหม่ ปัจจุบันภาษากูยถูกแยกย่อยเป็นอีกกลุ่มภาษาคือกลุ่มภาษากะตู ภาษาย่อยกูย

- กลุ่มภูไทหรือผู้ไท เป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอเมยวดี, อำเภอหนองพอกซึ่งติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์, ยโสธร และมุกดาหาร คนกลุ่มนี้เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ยาวจนมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 โดยในปัจจุบันคือแขวงหัวพัน, แขวงเชียงขวาง, แขวงพงสาลี รวมถึงดินแดนสิบสองจุไท หรือในปัจจุบันคือจังหวัดเดียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม พูดภาษาผู้ไท และเรียกตนเองว่าไทนำหน้า เช่น ไทดำ นอกจากนี้ภาษาใกล้เคียงมากกับชาวไทพวน โดย “พวน” คือชื่อเมือง

- กลุ่มไทย้อ เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายมาจากแขวงคำม่วน ประเทศลาว อาศัยอยู่ในเขตอำเภอโพธิ์ชัย ภาษาไทย้อจัดอยู่ในกลุ่มภาษาไทยตะวันตกเฉียงใต้ ในประเทศไทยมีจำนวนกว่า 50,000 คน ถึงแม้ในอดีตจะมาจากฝั่งประเทศลาว แต่ชาติพันธุ์ไทย้อไม่ได้ถูกนับรวมกับกลุ่มภาษาลาวทั้ง 6 สำเนียงจากทางการ ภาษาไทย้อใกล้เคียงกับภาษาภูไท, ผู้ไท, พวน, ลาวโซ่ง และไทดำ

นอกจากนั้นยังมีกลุ่มคนอพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดร้อยเอ็ดในภายหลัง ได้แก่ กลุ่มชาวจีน ชาวเวียดนาม, แขก

2.1.6 ด้านการศึกษา[5]

การศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ดได้ริเริ่มอย่างแบบตะวันตกนั้นได้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2453 โดยพระครูเอกุตรสตาธิคุณ (โมง) เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล (ปัจจุบันคือวัดสระทอง) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ตรงกับช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มขยายการศึกษาไปสู่หัวเมืองต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2454 รัฐบาลจึงได้มอบหมายให้ราชบุรุษจันทร์มาเปิดโรงเรียนอย่างเป็นทางการที่วัดศรีมงคล โดยได้ตั้งชื่อว่า โรงเรียนวัดศรีมงคล ปลาย พ.ศ. 2456 จึงได้ย้ายมาทำการสอนที่อาคารที่ว่าการอำเภอเก่าริมคูเมือง พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนประจำมณฑลร้อยเอ็ด และตั้งเป็นโรงเรียนประจำมณฑลร้อยเอ็ด (ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์) ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย

เนื่องจากโรงเรียนประจำมณฑลร้อยเอ็ดเปิดสอนเฉพาะนักเรียนชาย จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนประจำมณฑลหญิงขึ้นในปี พ.ศ. 2462 โดยได้แยกออกมาทำการเรียนการสอนบริเวณนอกคูเมืองทางทิศใต้ ซึ่งปัจจุบันคือ โรงเรียนสตรีศึกษา ต่อมารัฐก็ได้พยายามส่งเสริมการศึกษาระดับมัธยมศึกษามากขึ้น โดยได้จัดตั้งโรงเรียนวิสามัญประอำเภอจนครบทุกอำเภอในปี พ.ศ. 2513

---

[5] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565,* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2565), หน้า 8 – 10.

จนกระทั่งปัจจุบันจังหวัดร้อยเอ็ดมีการจัดการศึกษาในทุกระดับการศึกษาทั้งระดับอุดมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- **ระดับอุดมศึกษา**
- มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอิสาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด ณ ทุ่งกุลาร้องไห้
- สถาบันการอาชีวศึกษาเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1.7 การปกครองและประชากร

การปกครอง ในปี พ.ศ. 2565 จังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล 2,447 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอปทุมรัตต์ อำเภอธวัชบุรี อำเภอจตุรพักตรพิมาน อำเภอพนมไพร อำเภอโพนทอง อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอหนองพอก อำเภอเสลภูมิ อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอเมืองสรวง อำเภอโพนทราย อำเภออาจสามารถอำเภอเมยวดี อำเภอศรีสมเด็จ อำเภอจังหาร อำเภอเชียงขวัญ อำเภอหนองฮี และอำเภอทุ่งเขาหลวง

การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตาบล 72 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 129 แห่ง

ประชากร จากสถิติกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2565 จังหวัดร้อยเอ็ด มีประชากร จำนวนทั้งสิ้น 1,292,944 คน เป็นชาย 640,020 คน เป็นหญิง จำนวน 652,924 คน ประชากรมีความหนาแน่นโดยเฉลี่ย 157 คนต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล มีจำนวน 261,837 คน และอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล จำนวน 1,031,107 คน[6]

[6] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565,* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2565), หน้า 8 – 10.

- ตราประจำจังหวัด

ภาพที่ 2.1 ตราประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

ตราประจำจังหวัด: ประกอบด้วยสัญลักษณ์ที่สำคัญคือรูปบึงพลาญชัย ศาลหลักเมือง พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตัวเลข 101 และรวงข้าวหอมมะลิ ตราที่ใช้ในปัจจุบันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อ ปี พ.ศ. 2545 ออกแบบโดย นายรังสรรค์ ต้นทัพไทย

คำขวัญประจำจังหวัด: สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างไกลทุ่งกุลา โลกลือชาข้าวหอมมะลิ

ต้นไม้ประจำจังหวัด: ต้นกระบก (Irvingia malayana)

ดอกไม้ประจำจังหวัด: ดอกอินทนิลบก (Lagerstroemia macrocarpa)

สัตว์น้ำประจำจังหวัด: ปลาหลดจุด (Macrognathus siamensis)

เครื่องดนตรีประจำจังหวัด: โหวด

สรุปได้ว่า จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีวัฒนธรรม เชื้อชาติที่หลากหลาย มีการวิวัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการดำเนินชีวิตตามธรรมเนียมของชาวอีสาน ทั้งประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ตามวิถีการของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดร้อยเอ็ดนับถือพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วัด บึงพลาญชัย และเจดียสถานต่าง ๆ พร้อมทั้งกันนี้ยังมีหอโหวดที่สร้างขึ้นมาใหม่ เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว นักศึกษา และยังเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด[7]

[7] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565,* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2565), หน้า 8 – 10.

2.2 ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย

จากประเด็นการศึกษาสภาพปัญหาในการครองเรือนในสังคมไทย จากการผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในจังหวัดร้อยเอ็ด และได้รวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งมีประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้ 5 ประเด็น คือ 1) ปัญหาการนอกใจ 2) ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว 3) ปัญหาทางอารมณ์ 4) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ 5) ปัญหาความล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่สามี/ภรรยา

2.2.1 ปัญหาการนอกใจ

คำว่า “นอกใจ” หมายถึง การไม่ซื่อตรงต่อสามีหรือภรรยา ด้วยการคบชู้สู่สาว[8] ปัญหาสามีและภรรยานอกใจ เป็นปัญหาที่สร้างทุกข์ ความขมขื่นและคับแค้นใจให้คู่สมรสเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อคู่รักตกลงปลงใจที่จะแต่งงานใช้ชีวิตคู่ร่วมกันนั้น ย่อมคาดหวังให้คู่สมรสรักและซื่อสัตย์ต่อตนเองเพียงคนเดียว ปัญหาการนอกใจเป็นปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบรุนแรงต่อการครองรัก ภรรยาส่วนใหญ่สามารถอดทนต่อความยากลำบากในการสร้างตัว ความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานหรือต่อภาระหน้าที่ในการทำงานบ้าน ดูแลลูก แต่สิ่งที่อาจทำให้ภรรยาต้องการยุติความสัมพันธีกับสามีมากที่สุดก็คือ การที่สามียกย่องหญิงอื่นหรือแอบไปมีความสัมพันธีกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ตน เนื่องจากการมีบุคคลที่สามเข้ามาในความสัมพันธ์ ได้สร้างความเจ็บปวดและอับอายให้กับภรรยา อีกทั้งทำให้ภรรยารู้สึกว่า สามีหมดรักในตนเอง คู่สมรสบางคู่พบว่า ตลอดชีวิตที่อยู่ด้วยกันมา ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา ปัญหาที่ทำให้เกือบจะต้องเลิกรากันก็คือ การที่สามีไม่ซื่อสัตย์ ไม่มั่นคงในความรัก ซึ่งกรณีที่สามีไม่สามารถปรับปรุงตนเอง หรือเปลี่ยนพฤติกรรมย่อมทำให้ภรรยาเลือกวิธีแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการยุติความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของอุมาพร ตรังคสมบัติที่กล่าวว่า ความขัดแย้งจากการขาดความซื่อสัตย์ เป็นสาเหตุสำคัญในความล้มเหลวของชีวิตสมรส เพราะสิ่งที่ตามมาภายหลังจากการนอกใจ คือการขาดความนับถือ ความเชื่อใจระหว่างกัน และบานปลายไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด[9]

2.2.2 ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างสามีภรรยา ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตขึ้นในครอบครัว โดยมีพื้นฐานมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น

---

[8] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542,* (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, 2546), หน้า 566

[9] อุมาพร ตรังคสมบัติ, *จิตวิทยาชีวิตคู่ และการบำบัดคู่สมรส.* (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว, 2545) หน้า 98.

1. บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว เพราะปัจจุบันนี้การแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนไม่มีอีกแล้ว มีแต่การช่วยเหลือกัน เพราะหญิงชายต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวช่วยเหลือกัน

2. นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม มีนิสัยส่วนตัวบางอย่างที่คู่สมรสต้องปรับเปลี่ยน แต่บางคนไม่ยอมปรับและบางคนรับไม่ได้ เช่น เจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง

3. ทัศนคติในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต การประหยัด ค่านิยม เรื่องโรงเรียนการให้ความสำคัญกับเรื่องการแต่งกาย โรงเรียน การรับประทานอาหาร

4. เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ

5. ความกดดันในชีวิตประจำวัน จากการทำงาน ปัญหาจากที่ทำงาน เศรษฐกิจ คนที่เครียดจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวก็จะง่ายต่อการเกิดอารมณ์เสีย

สุรพงษ์ อำพันวงษ์ ให้ข้อคิดว่า เมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาเรื่องวิกฤตเกิดขึ้นในครอบครัว ขอให้คู่สมรสหยุดทบทวนด้วยตนเองก่อนว่า เป้าหมายในชีวิตคู่ของตนเองคืออะไร ปรัชญาชีวิตคู่ที่ยึดถือนั้นคืออะไร มีคุณค่า มีความหมายสำหรับตัวเองหรือไม่ การจัดการกับวิกฤตมีทางออกได้หลายทาง ต้องคำนึงเสมอว่าถ้าแก้ไขแบบรุนแรงตัวท่านและครอบครัวจะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง การแก้ไขแบบประนีประนอม หันหน้าเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ปรับตัวคนละครึ่งทาง ช่วยแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน เสียสละให้บุตรได้ประโยชน์สูงสุด คงจะหลีกเลี่ยงความแตกแยกของครอบครัวได้[10]

2.2.3 ปัญหาทางอารมณ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตได้ให้นิยามคำว่า “อารมณ์” คือ สิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจโดยผ่านทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ หรือเป็นความรู้สึกทางใจที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้า[11]

อารมณ์ หมายถึง สิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ผ่านทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ รูปเป็นอารมณ์ทางตา เสียงเป็นอารมณ์จากหู อารมณ์ซึ่งเป็นเครื่องยึดถือเป็นจริงเป็นจัง เช่น เรื่องนี้อย่าถือเป็นอารมณ์เลย ความรู้สึกจะเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้าต่าง ๆ เช่น อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ อารมณ์ดี อารมณ์ร้าย

วิจารณ์ พานิช กล่าวไว้ว่า การมีอารมณ์หรือเกิดอารมณ์ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ใช่เรื่องชั่วหรือน่าอับอาย แต่ถ้าจัดการอารมณ์ไม่เป็น ปล่อยให้มันพุ่งขึ้นมาทำร้ายคนอื่นหรือตนเองก็เกิดความเสียหาย อารมณ์เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ถ้าเรารู้จักจัดการให้เกิดผลเชิงบวก ก็เป็นคน

---

[10] สุรพงษ์ อำพันวงษ์, “สลายความขัดแย้งในครอบครัว”, 1 มกราคม 2552, <https//www.dmb.go.th.main,ASP> (1 August 2023).

[11] ราชบัณฑิต, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542,* (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2546), หน้า 1367.

ดี และที่จริงนี่คือส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลายครั้งเราผิดพลาด หากเรารู้จักเรียนรู้จากความผิดพลาด เราก็จะไม่ทำซ้ำ และเราก็จะมีทักษะในการจัดการอารมณ์เข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ เราจะมีทักษะในความสัมพันธ์เชิงบวกกับคนในครอบครัว และคนรอบข้าง โดยผ่านความสัมพันธ์ทางอารมณ์[12]

การแสดงอารมณ์ทางลบ อาจจะกล่าวได้ว่า อารมณ์เป็นส่วนสำคัญต่อคู่สมรส เนื่องจากตั้งแต่เริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง ก่อนจะกลายมาเป็นคู่ครองกันนั้น ชายและหญิงต้องมีความถูกตาต้องใจ จนเกิดเป็นอารมณ์รักที่มีต่อกัน มีความรู้สึกห่วงหากัน อาทรต่อกัน กระทั่งอยากแต่งงานใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ก่อให้เกิดการสู่ขอ หมั้นหมาย จนได้ใช้ชีวิตคู่เป็นสามีภรรยากันในที่สุด แต่อารมณ์ของมนุษย์เรานั้น เปรียบเสมือนกับเหรียญที่มีสองด้าน คือด้านบวก และด้านลบ ในยามแรกรัก ความเอื้ออาทร ความห่วงใยจะมีมากกว่าปกติ แต่เมื่อนานวันเข้าความตื่นเต้นในระยะแรกรักจะลดน้อยลง ความเหน็ดเหนื่อยจากความรับผิดชอบ ภาระหน้าที่ต่าง ๆ อาจทำให้คู่สมรสเกิดความขัดแย้งเพราะความไม่เข้าใจกัน เบื่อหน่ายต่อความจำเจในการใช้ชีวิต ในที่สุดฝ่ายที่ไม่สามารถควบคุมความรู้สึก หรืออารมณ์ดังกล่าวได้ ก็จะแสดงกิริยาในด้านลบออกมา หากคู่สมรสไม่สามารถหาวิธีการแก้ไข และมีการร่วมมือกัน ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจจะขายเป็นวงกว้าง และส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในที่สุด สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของอุมาพร ตรังคสมบัติ[13] ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งทางอารมณ์ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากระหว่างสามี ภรรยา ความแตกต่างในการโต้ตอบทางอารมณ์ของคู่สมรส อาจเป็นสาเหตุนำมาซึ่งความขัดแย้ง

การสื่อสารทางลบ การแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างคู่สมรส เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นทุกวัน และมีความสำคัญอย่างมากเพราะการแสดงออกทางกาย หรือวาจาเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้แก่อีกฝ่าย ให้ทราบความนึกคิดภายในจิตใจ การที่คู่สมรสอยู่ร่วมกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จะสร้างความเคยชินให้เกิดขึ้น ทำให้เมื่อเกิดความเบื่อหน่าย ความเหน็ดเหนื่อย โมโห ฯลฯ ความรู้สึกในด้านลบเหล่านี้จะถูกแสดงออกมาทางกิริยา หรือวาจาได้โดยง่าย ส่งผ่านไปยังคู่สมรสอีกฝ่าย และก่อให้เกิดความไม่พอใจ เสียใจ สะสม กลายเป็นปมความขัดแย้ง ถ้าหากคู่สมรสอีกฝ่ายมีการตอบโต้หรือแสดงกิริยาในทิศทางเดียวกัน เป็นไปได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งเล็กน้อยเหล่านี้ จะนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของความไม่เข้าใจจนนำไปสู่การหย่าร้างในที่สุด สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งระหว่างบุคคลของ เสริม

---

[12] วิจารณ์ พานิช, *สอนเด็กให้เป็นคนดี*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล, 2557), หน้า 23.

[13] อุมาพร ตรังคสมบัติ, *จิตวิทยาชีวิตคู่และบำบัดคู่สมรส,* (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว, 2545), หน้า 98.

ศักดิ์ วิศาลาภรณ์[14]ที่กล่าวว่า แบบฉบับทางอารมณ์และการรับรู้ของแต่ละบุคคล มีความแตกต่างกัน หากคู่สมรสไม่สามารถทำความเข้าใจในตัวของอีกฝ่ายได้ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันขึ้น เพราะคู่สมรสมีความจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างกันอยู่เสมอ

2.2.4 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

การดำเนินชีวิตในการครองเรือน ปัญหาความลำบากยากจนหรือปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญต้น ๆ ในการครองเรือน จึงทำให้สตรีหรือภรรยา ออกหางานทำนอกบ้านเพิ่มขึ้น ปัจจุบันนี้ครอบครัวที่สามีทำงานคนเดียวลดน้อยลงไปมาก แม้ว่าเราจะไม่อาจหาข้อมูลเป็นตัวเลขที่แน่นอนมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ได้ก็ตาม การที่ภรรยาออกมาหางานทำนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น มีทั้งผลดีและผลเสียต่อครอบครัว ผลดีก็คือทำให้สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น แต่ผลเสียก็ได้แก่ ปัญหาครอบครัวที่ตามมา ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นที่สั่งสมมานาน เป็นภาวะความขาดแคลน ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับบุคคล ส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลาย ๆ ด้าน และส่งผลต่อการพัฒนาในระดับประเทศตามมาในที่สุด จนส่งผลกระทบถึงครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และปัญหาความยากจนจากการสัมภาษณ์ปัญหาด้านเศรษฐกิจพบว่า

1. รายได้ต่ำ เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ จนทำให้รายได้ รายรับ ไม่พอกับรายจ่าย เกิดการติดขัดในการดำเนินชีวิต หรือการดำเนินชีวิตไม่ราบรื่น

2. ไม่มีอาชีพ การตกงานหรือการไม่มีอาชีพที่เป็นประจำ ทำให้ไม่มีรายได้มาใช้ในการดำรงชีวิต ติดขัดเพราะไม่มีงานประจำในการประกอบอาชีพ

3. ขาดการออมทรัพย์ การดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ติดความหรูหรา จนส่งผลถึงการใช้จ่ายเกินตัวเอง ทำให้เกิดการขาดรายได้หรือใช้จ่ายมากเกินความจำเป็น ส่งผลถึงการดำเนินชีวิตที่ติดขัด

4. ขาดที่ดินทำกิน การไม่มีที่ดิน หรือการไม่ได้ทำการเกษตรต่างๆ ส่งผลถึงการไม่มีรายได้เข้ามา ต้องไปรับจ้างเป็นรายวัน ค่าแรงรายวันก็ไม่พอใช้จ่ายในแต่ละวัน ทำให้เกิดความยากจนขึ้น[15]

กล่าวโดยสรุป จากปัญหาด้านเศรษฐกิจ พบว่า มีความยากจน รายได้ต่ำ ไม่มีอาชีพ ขาดการออมทรัพย์ และขาดที่ดินทำกิน ทำให้เกิดปัญหาความยากจน ส่งผลให้การดำเนินชีวิตที่ลำบากในการครองเรือน

---

[14] เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, *ความขัดแย้งการบริหารเพื่อความสร้างสรรค์,* (กรุงเทพมหานคร: บริษัทน้ำเพชรการพิมพ์ จำกัด, 2534), หน้า 121 – 122.

[15] พิจิตร พงษ์เกษ, โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และพระมหาสยาม วชิรปัญโญ, “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา จังหวัดอุบลราชธานี”, *บทความทางวิชาการ, Journal of Modern learning Development,* ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม – มิถุนายน 2562) :130.

2.2.5 ปัญหาไม่ทำหน้าที่สามี/ภรรยา

การใช้ชีวิตคู่ คือการแบ่งปันความรู้สึกต่างๆ ระหว่างคู่สมรส รวมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลดูแลซึ่งกันและกัน กรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อคู่ชีวิต ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ เกิดความรู้สึกถูกเอาเปรียบ น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต เพราะภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัวย่อมตกเป็นของอีกฝ่าย ก่อให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยในการแบกรับภาระ ส่งผลต่อความมั่นคงในความสัมพันธ์ เพราะจะมีทัศนคติในแง่ลบเกิดขึ้นต่อคนรัก เมื่อต้องประสบกับปัญหาหรือภาระรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้น ฝ่ายที่ต้องเป็นผู้ดูแลจะรู้สึกท้อแท้ต่อการครองรัก และหากไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวหรือไม่สามารถปรับเปลี่ยนการปฏิบัติต่อกัน คู่สมรสก็จะไม่อาจก้าวผ่านวิกฤตการความขัดแย้งที่มีต่อกันไปได้

ปัญหาการดำเนินชีวิตด้านการครองเรือนนั้น จะมีปัญหาด้านความรับผิดชอบ คือมีความบกพร่องในการรับผิดชอบหน้าที่ทั้งสองฝ่าย คือทั้งสามี และภรรยา อันที่จะทำหน้าที่ในการครองเรือนที่ดีงามหรือสร้างความมั่นคงในอนาคต การแต่งงานหรือการออกเรือนนั้นจะต้องทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด แต่ปัจจุบัน ถ้าทั้งสามีและภรรยาขาดการทำหน้าที่ตามหลักพุทธศาสนาแล้ว จะส่งผลถึงการติดขัดในการครองเรือน ปัญหาเกิดขึ้น คือ ขาดความเอาใจใส่ต่อกัน ไม่มีเวลาให้กัน การมีคู่ครองหรือการแต่งงานนั้นจะต้องรู้บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างรับผิดชอบ การไม่ทำหน้าที่ของกันและกันในครอบครัวตรงนี้ แสดงถึงการเห็นแก่ตัวหรือประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับฟังเหตุผลของอีกฝ่ายหนึ่ง

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือน

2.3.1 ความหมายและความสำคัญของการครองเรือน

1) ความหมายของการครองเรือน

การครองเรือนหรือที่เรียกเข้าใจอย่างง่ายว่า ชีวิตสมรส และมีครอบครัว หมายถึงการที่ชายและหญิงมีความพอใจในรสสัมผัสซึ่งกันและกัน แล้วมีการตกลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน จะเผชิญกับปัญหาร่วมกัน และมีความพยายามที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อความสุขในการครองเรือน[16] หรือการครองเรือนก็คือ การที่บุคคลสองคน ซึ่งต่างมีพื้นฐานจากครอบครัวเดิมต่างกัน มีความคิด ค่านิยม รสนิยมต่างกันมาอยู่ร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว ซึ่งสาเหตุก็มาจาก การประพฤติของสามีภรรยาเป็นสำคัญ และบุคคลทั้งสองนี้เป็นผู้สามารถทำให้การครองเรือนหรือการมีคู่ครองนั้นๆ เป็นสวรรค์ที่น่าอยู่ น่าอาศัย หรือเป็นนรกที่ทุกคนในครอบครัวไม่อยากอาศัยอยู่[17]

---

[16] สารานุกรมไทย (ออนไลน์, สืบค้นวันที่ 1 สิงหาคม 2566)

[17] สุพัตรา สุภาพ, *ปัญหาสังคม,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2546), หน้า 23.

2) ความสำคัญของการครองเรือน

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ทำการศึกษาหน้าที่ของครอบครัวแล้วพบว่า ครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของคน และยังทำหน้าที่สนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม และจิตใจ การทำหน้าที่ของครอบครัว อาจแยกได้ 4 ประการ ดังนี้

1. หน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมเพื่อทดแทนสมาชิกของสังคมที่สิ้นชีวิตลง

2. หน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ให้มีชีวิตรอดเนื่องจากทารกแรกเกิดและเด็กไม่สามารถดูแลตนเองได้

3. หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่สมาชิกใหม่ จึงเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

4. หน้าที่หล่อหลอม กล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นบทบาทหน้าที่สำคัญมาก เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์จะไม่รู้ว่าอะไรเหมาะสม ไม่เหมาะสม เราจะใช้สัญชาตญาณเป็นตัวกำหนดการกระทำ ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกติกา กฎ ระเบียบ และบรรทัดฐานของสังคม เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า สถาบันครอบครัวแต่ละสังคมมีค่านิยมแตกต่างกัน สังคมสมัยใหม่ สามี ภรรยา มีค่านิยมในการเลี้ยงดูครอบครัวเท่าเทียมกัน ร่วมกันรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว ลักษณะของครอบครัวไทยนิยมยกย่องชายเป็นหัวหน้า นับถือผู้อาวุโส ครอบครัวส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว มีความผูกพันทางสายโลหิต เป็นต้น และครอบครัวไทยมีความสำคัญคือครอบครัวเป็นเบ้าหลอมทางบุคลิกภาพ และคุณลักษณะของสมาชิกเป็นสถาบันพื้นฐานทางการศึกษาของสังคม สร้างคุณภาพชีวิต คุณลักษณะต่างๆ และเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคม

3) ประเภทของครอบครัวไทย

1. ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน (Nuclear Family) ตามปกติแล้วครอบครัวนี้ประกอบด้วย พ่อแม่ลูก ๆ เท่านั้น แต่ในบางสังคมวัฒนธรรมอาจกำหนดให้ญาติบางคนอาศัยอยู่ด้วยก็ได้ อาทิในสังคมไทย ครอบครัวบางครอบครัวต้องเลี้ยงบิดามารดาของฝ่ายสามี หรือภรรยาก็ได้แล้วแต่ความจำเป็น นอกจากนี้พี่หรือน้องของสามีหรือภรรยาที่ยังเป็นโสดก็อาจอาศัยอยู่กับครอบครัวก็ได้ ญาติที่มาอาศัยอยู่ก็ในฐานะผู้อาศัยเท่านั้น

2. ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม ตามปกติครอบครัวแบบนี้ได้แก่ครอบครัวเนื้อแท้ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกัน ครอบครัวขยายมักจะมีอยู่ในสังคมที่มีการจัดระบบญาติสายเดี่ยวมากกว่าระบบญาติแบบอื่น ลักษณะที่ทำให้ครอบครัวขยายมีความแตกต่างจากครอบครัวเนื้อแท้คือว่า อำนาจในการวินิจฉัย หรือตัดสินปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวมิได้อยู่ที่พ่อหรือแม่ (สามีหรือภรรยา)เช่น ในกรณีของครอบครัวเนื้อแท้ หากแต่ว่า อำนาจในครอบครัวซึ่งจริง ๆ ได้แก่ ญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

3. ครอบครัวซ้อน ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้นในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิง มีภรรยาหรือสามีมากกว่าหนึ่งคนในขณะเดียวกันได้ การสลายของครอบครัวแบบนี้เป็นไปไม่ได้ง่าย คือ เมื่อสามี (หรือภรรยาแล้วแต่กรณี) ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวตายลงครอบครัวซ้อนก็มักจะสลายตัว คือคู่ครองที่เหลือกับลูก ๆ ของตนจะแยกออกไปอยู่ตามลำพังมากกว่าจะอยู่ร่วมกันต่อไป

4. ครอบครัวสาระ เป็นครอบครัวที่ปรากฏอยู่ในหมู่นิโกรธที่ยากจน เป็นครอบครัวที่ขาดภาพของพ่อในฐานะที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการเลี้ยงดูครอบครัว ครอบครัวแบบนี้จึงมีแม่เป็นแกนกลางของครอบครัว

ดังนั้น จากการมีสมาชิกภายในครอบครัวจำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ญาติพี่น้องของคู่สมรส อาจจะทำให้คู่สมรสต้องเผชิญกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลภายในครอบครัวได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อความผาสุกของครอบครัวได้ และอาจจะส่งผลทำให้คู่สมรสขาดความพึงพอใจในชีวิตสมรส[18]

จากเหตุผลข้างต้นดังกล่าวน่าจะเป็นแนวความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายสังคม 3 ประการคือ แนวความคิดเรื่องระบบสังคม แนวความคิดเรื่องชนชั้นทางสังคมและแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิตดังนี้

1. แนวความคิดเรื่องระบบสังคม เป็นการพิจารณาระบบสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มบุคคล และองค์กรทางสังคม โดยการกำหนดนโยบายสังคมมีความสงบสุขราบรื่นได้ต้องมีวัฒนธรรม ประเพณี ศีลธรรม และศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวที่จะโยงความสัมพันธ์ของคนกลุ่มบุคคล และองค์กรทางสังคมไว้ด้วยกัน เครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้จะต้องมีวิวัฒนาการสอดคล้องกับภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ แนวความคิดเรื่องผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้ได้ให้ความสำคัญกับ การยึดเหนี่ยวสังคมไว้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. แนวความคิดเรื่องชนชั้นทางสังคม แนวความคิดนี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยค่อนข้างมาก โดยมีวิวัฒนาการจากค่านิยมเก่า ๆ ซึ่งเดิมสังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบชนชั้นในแง่ของจิตใจตามระบบอุปถัมภ์ ต่อมาแนวคิดนี้ได้เปลี่ยนไปเป็นการให้ความสำคัญในเชิงวัตถุ เพราะเป็นยุคของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่มักจะเอื้อต่อคนกลุ่มน้อย ทำให้เกิดปัญหาระว่างชนชั้นเนื่องจากอิทธิพลของค่านิยมทางวัตถุดังกล่าวและเมื่อแนวคิดนี้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบการเมืองด้วย จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นจนแยกไม่ออกว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งเชิงเศรษฐกิจหรือสังคม

---

[18] สรายุทธ เพ็ชรชีก, “ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณีโรงเรียนมีนประสาทวิทยา เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2553, หน้า 12-13.

3. แนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต เป็นการพัฒนาของสังคมและเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กันกับแนวทางการปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญในด้านจิตใจ เศรษฐกิจ วัตถุและสภาพแวดล้อมของมนุษย์ โดยมองว่าการที่คนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น อย่างน้อยต้องมีอากาศบริสุทธิ์หายใจ หรือเด็กทารกที่เกิดมาต้องไม่ตายด้วยโรคที่สามารถป้องกันหรือรักษาได้ แนวคิดนี้พยายามที่จะบอกสังคมวัฒนธรรมและสังคมที่น่าอยู่จะต้องประกอบด้วยปัจจัยใดบ้าง จัดเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน[19]

สรุปได้ว่า ประเภทของครอบครัวไทย ได้แก่ 1. ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน 2) ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม 3) ครอบครัวซ้อน และ 4) ครอบครัวสาระ โดยสมาชิกภายในครอบครัวจำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ญาติพี่น้องของคู่สมรส อาจจะทำให้คู่สมรสต้องเผชิญกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลภายในครอบครัวได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อความผาสุกของครอบครัวได้ และอาจจะส่งผลทำให้คู่สมรสขาดความพึงพอใจในชีวิตสมรส

4) ความสัมพันธ์ของครอบครัว

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวอาจแยกกล่าวได้เป็น 4 ลักษณะ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ของเด็กเองจะมีอิทธิพลต่อจิตใจ ต่อบุคลิกภาพ ต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กเป็นอันมาก เพราะถ้าเด็กได้อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความรักใคร่ปรองดองกัน ให้การยอมรับซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน ปรึกษาหารือกันเมื่อมีปัญหาหรือมีความทุกข์ ร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ของตน ช่วยกันอบรมเลี้ยงดู พยายามจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านให้ดี ไม่ให้สิ่งใดมากระทบกระเทือนต่อจิตใจของเด็ก จะทำให้เด็กเกิดความสุข มีความอบอุ่น มีที่พึ่ง ไม่รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง เด็กก็จะมีความสุข มีสุขภาพจิตที่ดี และมีแนวโน้มที่จะประพฤติตัวไปในทางที่ดี ในการทางตรงกันข้ามถ้าเด็กต้องอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่มีการทะเลาะวิวาทกันอยู่เสมอ ครอบครัวไม่มีความสงบ บรรยากาศของบ้านไม่น่าอยู่ เด็กก็จะกลายเป็นคนก้าวร้าว ชอบขัดคำสั่ง พูดจาหยาบคาย ขี้ปด ชอบวิวาท เด็กที่ต้องอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ชอบจุกจิก จู้จี้ ขี้บ่น ไม่ยอมให้อภัยกันในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เด็กก็จะกลายเป็นคนขาดความมั่นคงทางอารมณ์ หวั่นไหวง่าย ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในครอบครัวที่พ่อ แม่ชอบเล่นการพนัน ดื่มสุรา จะทำให้เด็กเลียนแบบได้ง่าย เด็กที่พ่อแม่เลิกร้างแยกทางกันอยู่มักจะประพฤติตนเป็นอันธพาลเกเร ก้าวร้าว รวมกันเป็นแก๊งค์เป็นหมู่ ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น เพื่อเรียกร้องความสนใจและเพื่อหาทางชดเชยสิ่งที่ตนขาดหายไป

---

[19] โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, *การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2533), หน้า 133–141.

2. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็ก บุคคลแรกที่เด็กจะได้พบเห็นในชีวิตก็คือ พ่อแม่เด็กที่จะต้องพึ่งพา พ่อแม่มากในขณะที่ยังเล็กอยู่ พ่อแม่ จะเป็นผู้สนองความต้องการของเด็กแทบทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นทางด้านความรัก ความอบอุ่น การช่วยเหลือเมื่อยามเจ็บป่วยไข้ เสื้อผ้า อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งสรุปแล้วก็คือ การสนองความต้องการของเด็กทุกอย่างทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เมื่อเด็กโตขึ้นอาจจะพึ่งพาพ่อแม่ น้อยลงไปบ้าง เพราะสามารถที่จะช่วยตัวเองได้บ้างแล้ว จากสิ่งเหล่านี้ ก็พอจะแสดงให้เห็นแล้วว่าพ่อแม่มีความผูกพันกับเด็กเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นความผูกพันทางสายโลหิตหรือโดยทางปฏิบัติ ดังนั้นโดยธรรมชาติของเด็ก เด็กต้องการความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ไม่น้อยหน้าเพื่อนคนอื่น สำหรับเด็กที่ขาดพ่อแม่ หรือมีพ่อแต่แม่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร หรือเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบวิธีการบังคับให้อยู่ในระเบียบ หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพ่อแม่ ก็จะทำให้เด็กเหล่านี้แสดงพฤติกรรมที่ผิดแผกออกไปอีก เพราะสิ่งที่เขาได้รับไม่ตรงกับธรรมชาติและความต้องการของเด็ก เด็กจะแสดงพฤติกรรมออกในทางที่ขัดต่อการยอมรับของสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียหายแก่เด็กเองและแก่ครอบครัวด้วย เด็กจะกลายเป็นเด็กที่มีปัญหาชีวิต

3. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพี่น้อง ความสัมพันธ์นี้มักจะมีผลมาจากการปฏิบัติตนของพ่อแม่ ต่อลูก ถ้าพ่อ แม่เป็นคนไม่ลำเอียงให้ความรักแก่ลูกทุก ๆ คนเท่ากัน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องของเด็กจะเป็นไปโดยราบรื่น การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างพี่น้องจากความอิจฉาริษยากันจะไม่มี ในทางตรงกันข้าม ถ้าพ่อ แม่มีความลำเอียงเด็กจะเกิดความน้อยใจต้องการเอาชนะพี่หรือน้องที่พ่อแม่ให้ความสนใจมากกว่า จะเกิดจากการอิจฉาริษยาชิงดีชิงเด่นกันระหว่างพี่น้อง ทำให้เป็นผลเสียทางด้านจิตใจและอารมณ์ของเด็กเป็นอันมาก ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายในบ้าน เบื่อที่จะร่วมกับพี่น้องซึ่งอาจเกิดปัญหาตามมาภายหลังได้ นอกจากนั้นในบางบ้านจะพบว่า พี่น้องอยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจซึ่งกันและกันเท่าที่ควร ไม่มีความผูกพันรักใคร่กันเหมือนพี่น้องคู่อื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เด็กได้รับอาจเป็นแรงกดดันให้เด็กต้องแสดงออกดังกล่าวมา ซึ่งจะทำให้เด็กมีสุขภาพจิตไม่ดี และแสดงพฤติกรรมที่แปลก ๆ ออกมาและความสัมพันธภาพระหว่างพี่น้องที่เป็นแบบเย็นชา จะทำให้เด็กก้าวร้าวและมีปัญหาทางอารมณ์

4. ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ภายในครอบครัว สังคมไทยเป็น สังคมที่มีความผูกพันกันมากระหว่างญาติพี่น้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทจะเห็นได้ชัดเจน คนที่อยู่ในหมู่บ้านหรือละแวกบ้านเดียวกันส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกันแทบทั้งสิ้น และแม้กระทั้งภายในบ้านมักจะประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อาอยู่รวม ๆ กัน สำหรับครอบครัวที่อยู่ในเมืองลักษณะเช่นนี้จะมีน้อยกว่าในชนบท แต่จะพบบ้างในทางครอบครัวที่เอาปู่ ยา ตา ยายมา

ช่วยดูแลบุตรหลาน และนอกจากนี้จะมีคนรับใช้หรือคนงานอื่น ๆ อีก แล้วแต่ฐานะของครอบครัวซึ่งบุคคลที่กล่าวมามีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก[20]

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ของครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ของเด็กเองจะมีอิทธิพลต่อจิตใจ ต่อบุคลิกภาพ ต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็ก บุคคลแรกที่เด็กจะได้พบเห็นในชีวิตก็คือ พ่อแม่เด็กที่จะต้องพึ่งพา พ่อแม่มากในขณะที่ยังเล็กอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพี่น้อง ความสัมพันธ์นี้มักจะมีผลมาจากการปฏิบัติตนของพ่อแม่ ต่อลูก ถ้าพ่อ แม่เป็นคนไม่ลำเอียงให้ความรักแก่ลูกทุก ๆ คนเท่ากัน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องของเด็กจะเป็นไปโดยราบรื่น และความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ภายในครอบครัว สังคมไทยเป็น สังคมที่มีความผูกพันกันมากระหว่างญาติพี่น้อง

5) แนวคิดเรื่องการครองเรือน

ในสังคมปัจจุบันเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนของการใช้ชีวิตในการครองเรือน อันมีสาเหตุมาจากความไม่พร้อมของคู่สมรสที่จะดำเนินชีวิตคู่กัน สมาชิกภายในครอบครัวแต่ละคนไม่เข้าใจกัน และไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตน ขาดความอบอุ่น ขาดความมั่นคง ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย

สุมัทนา สินสวัสดิ์ กล่าวไว้ว่า การครองเรือน เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องพยายามใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือสายใยแห่งความรัก ที่เป็นตัวสอดประสานสมาชิกของครอบครัวให้เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น สามีภรรยาซึ่งถือว่าเป็นผู้นำของครอบครัวจึงมีความสำคัญ ในการดำเนินภารกิจนี้ร่วมกัน พื้นฐานของครอบครัวในระยะแรกก็คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา การเป็นคู่ครองร่วมทุกข์ร่วมสุขของสามีภรรยา เป็นความมั่นคงของสถาบันครอบครัวคู่สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว เพราะถ้าหากความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยามีความรักใคร่เข้าใจซึ่งกันและกัน พยายามปรับตัวเข้าหากันมีสันพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ตลอดจนรับผิดชอบและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันย่อมทำให้ครอบครัวนั้นราบรื่นและมั่นคง[21]

นางสาวจุฑานาฏ ผดุงเจริญ ได้กล่าวถึงเรื่อง อิทธิพลของรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวที่มีต่อทัศนคติในการเลือกคู่ครองและการสมรส ศึกษาเฉพาะนักศึกษาปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร พอสรุปได้ดังนี้ บิดาเป็นผู้นำครอบครัวที่มีต่อบทบาทสำคัญอย่าง

---

[20] โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, *การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2533), หน้า 26 – 27.

[21] สุมัทนา สินสวัสดิ์, “ครอบครัว : การจัดการความขัดแย้งของคู่สมรสเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน”, *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์*, ปีที่ 40 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2557) :184 – 159.

ยิ่งต่อ การกำหนดรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว อันจะเป็นตัวแปรสำคัญต่อทัศนคติในการเลือกคู่ครองและการสมรสของบุตรในอนาคต ดังนั้น บิดาจึงควรตะหนักถึงบทบาทดังกล่าวเพื่อหนทางแห่งการสร้างสรรค์ครอบครัวให้ประสบความสุข และความสำเร็จในชีวิตของสมาชิกครอบครัวทุกคนตลอดไป[22]

ในปัจจุบันการเลือกคู่ของคนในสังคมไทยนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ คนหนุ่มสาวมีอิสรเสรีในการเลือกคู่มากขึ้นเนื่องจากความเจริญและการไหลบ่ามาของวัฒนธรรมแบบตะวันตกทำให้ผู้คนสนใจในเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ ซึ่งเป็นผลทำให้มีการเลือกคู่กันอย่างเสรี และผลจากการเลือกคู่กันอย่างเสรีนั้นก็ทำให้เกิดข้อผิดพลาดหรือมีข้อเสียอันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาโดยเฉพาะปัญหาการหย่าร้างของคู่สามีภรรยา หรือมีการทิ้งภาระเรื่องเด็กกำพร้าไว้ให้เป็นปัญหาทางสังคมตามมา การหย่าร้างหรือความไม่มั่นคงของครอบครัวนั้นถือว่าเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดมาจากการเลือกคู่และการใช้ชีวิตภายหลังการเลือกคู่นั้น หรือหากพิจารณาในภาษาสมัยใหม่การหย่าถือว่าเป็นเหตุมาจากมารดาและบิดาที่ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์[23]

วิวัฒนาการสังคม (Social Evolution) หมายถึง กระบวนการพัฒนาวัฒนธรรมและรูปแบบสัมพันธภาพทางสังคม หรือพัฒนาการกระทำระหว่างกันทางสังคม ซึ่งพัฒนาการนี้อาจ จะเป็นไปเองตามปกติ หรือโดยการมีแผนพัฒนาก็ได้ แนวคิดการกลืนกลายเพื่อผสมวัฒนธรรมเป็นนโยบายหนึ่งของรัฐบาลไทยอาจจะมีเหตุผลทางด้านการเมืองการปกครอง แต่ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้นในทางวิชาการสังคมศาสตร์ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรม จะไม่มีการนำเอาวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมาเปรียบเทียบในแง่สูง ต่ำ ล้าหลัง เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์สร้างวัฒนธรรมเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต และให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม แต่ในความเป็นจริงมักจะพบว่า การที่มนุษย์เกิดและเติบโตในสังคมหนึ่ง ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมนั้น ก็มักจะคุ้นเคยกับวัฒนธรรมของกลุ่มตน และมักจะมีความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของตนดีกว่าของสังคมอื่นในทางวิชาการเรียกว่า อัตนิยม ทางวัฒนธรรม[24]

---

[22] ภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2544, หน้า 5 – 6.

[23] ภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2544, หน้า 131.

[24] พวงเพชร สุรัตนกวีกุล, *มนุษย์กับสังคม,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542), หน้า 63.

นโยบายผสมกลมกลืนของรัฐบาลไทยที่มีผลต่อชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยได้แก่ “การประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับแรกมีสาระสำคัญกำหนดให้ผู้ที่เกิดในพระราชอาณาจักรไทย เป็นคนไทยไม่ว่าจะมีบิดา มารดาเป็นสัญชาติใด[25] การที่รัฐบาลกำหนดให้สัญชาติแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทย น่าจะเป็นเพราะรัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของสัญชาติว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความผูกพันทางการเมืองและทางจิตระหว่างชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลไทยพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นมาตรการที่สำคัญที่สุดในมาตรการทั้งหลายที่รัฐบาลต้องการผสมกลมกลืน และนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีมาตรการอันแจ้งชัด แสดงให้เห็นถึงการใช้นโยบายรัฐบาลในเรื่องนี้ ซึ่งได้กลายมาเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย

สรุปได้ว่า แนวคิดการครองเรือน เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องพยายามใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือสายใยแห่งความรัก ที่เป็นตัวสอดประสานสมาชิกของครอบครัวให้เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น สามีภรรยาซึ่งถือว่าเป็นผู้นำของครอบครัวจึงมีความสำคัญ ในการดำเนินภารกิจนี้ร่วมกัน พื้นฐานของครอบครัวในระยะแรกก็คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา การเป็นคู่ครองร่วมทุกข์ร่วมสุขของสามีภรรยา เป็นความมั่นคงของสถาบันครอบครัวคู่สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว

2.3.2 แนวคิดการครองเรือนในพระพุทธศาสนา

พระธรรมวิสุทธาจารย์ ได้ให้ความหมาย การครองเรือน มี 2 วิธีด้วยกัน คือ

1. โลกวิธี หมายถึง ครองเรือนอย่างโลก โลกไม่มีกฎเกณฑ์อะไร ครองตามอารมณ์ ปราศจากหลักยึดเหมือนสวะลอยน้ำ น้ำขึ้นก็ขึ้นด้วย น้ำลงก็ลงด้วย ติดอยู่ที่ไหนก็ค้างอยู่ที่นั้น บางท่านเรียกการครองเรือนอย่างนี้ว่า “ครองเรือนแบบไม่มีหวัง” หย่าร้างกัน ทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้น

2. ธรรมวิธี หมายถึง ครองเรือนแบบยึดธรรมไว้เป็นหลัก คือใช้ธรรมควบคุมอารมณ์ไว้ ไม่ให้ออกนอกลู่นอกทาง เหมือนเรือที่มีเครื่องบังคับที่ดี จะจอด จะแล่น หรือจะหลีกจะหลบก็ย่อมทำได้อย่างใจหมายและปลอดภัยทุกประการ[26]

สวิง บุญเจิม ได้ให้ความหมาย “การครองเรือน หรือการครองชีวิตคู่ ผู้ที่จะเป็นสามีที่ได้รับการยกย่องนั้น จะต้องเป็นผู้นำครอบครัวในกิจการทั้งปวง ไม่ว่างานการอบรมดูแลลูก งานในไร่ งานในนา งานสังคม และการค้าขาย”

---

[25] ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, *ชาวจีนในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, 2517), หน้า 52.

[26] พระธรรมวิสุทธาจารย์, *การครองเรือน การเสียสละคือกุญแจแห่งชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า 1 – 2.

หลักการครองเรือน ตามแนวคติโบราณอีสาน ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของกุลสตรีบุคคลผู้ที่จะเป็นแม่ศรีเรือน เป็นแม่เรือนในอนาคตว่า ความงามของผู้หญิงมี 2 ประการ คือ เรือน 3 น้ำ 4

1. เรือน 3 นักปราชญ์โบราณได้ให้คติข้อคิดไว้ ดังนี้

1) เรือนผม ดกดำ เรือนร่างสง่างาม สุขวิทยาส่วนตัวสะอาดหมดจด

2) เรือนไฟ เช่นเรือนครัวจะต้องจัดเก็บรักษาให้สะอาด เป็นระเบียบตามหลักสุขอนามัยของอาหาร สำหรับการทำอาหารก็ต้องพิถีพิถันทำให้อร่อย

3) เรือนนอน ได้แก่เรือนที่อยู่อาศัยจะต้องสะอาด และเป็นระเบียบเจริญตาเจริญใจแก่ผู้ได้พบเห็น

2. น้ำ 4 นักปราชญ์ท่านได้ให้ความหมายเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1) น้ำดื่ม ได้แก่น้ำในโอ่งที่ใช้ดื่มจะต้องไม่แห้ง หรือขาดโอ่ง ถ้าน้ำขาดแสดงว่าผู้หญิงบ้านนี้ใช้ไม่ได้

2) น้ำใช้ ได้แก่น้ำในตุ่มที่เขาตักไว้เพื่อใช้โดยทั่ว ๆ ไป เช่นใช้ในครัวหุงอาหารและล้างถ้วยล้างจาน น้ำอาบ น้ำล้างเท้า น้ำล้างห้องน้ำ ถ้าปล่อยให้น้ำขาดตุ่มถือว่าผู้หญิงบ้านนี้ใช้ไม่ได้

3) น้ำเต้าปูน สมัยก่อนคนนิยมกินหมากพลูกัน แขกมาบ้านจะต้องยกเสี้ยน (ขัน) หมากมาต้อนรับในการกินหมากจะต้องเอาปูนมาแต้มกับพลู ถ้าปูนแห้งไม่มีน้ำแสดงว่าผู้หญิงบ้านนี้บกพร่องขาดคุณสมบัติ

4) น้ำใจ คือการแสดงอัธยาศัยไมตรี ต่อญาติหรือแขกทุก ๆ คนที่มาเยี่ยมบ้านถึงเรือนเป็นการสร้างสัมพันธภาพระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้าน คอยให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาส และสังคมส่วนรวม พบปะพูดคุยด้วยน้ำใสใจจริง ซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม ไม่ถือตัว[27]

คำสอนหรือหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน คฤหัสถ์จึงควรศึกษาข้อปฏิบัติให้ถูกต้องและท่องแท้ แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติในการครองเรือนประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในกิจวัตรประจำวันต่อไป

การครองเรือน หมายถึง บุคคลที่อยู่รวมกันเป็นครอบครัว อันประกอบด้วยพ่อแม่ ลูก บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่และลูก ๆ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัวจะพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้ครอบครัวมีความสงบสุข

บทบาท หมายถึง การแสดงออกถึงฐานะและตำแหน่งของบุคคล เช่น บุคคลหนึ่งอาจมีหลายบทบาทเป็นบุตร สามี ภรรยา เป็นต้น

---

[27] สวิง บุญเจิม, *มรดกอีสาน*, (อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 440.

หน้าที่ หมายถึง ข้อผูกพันทางศีลธรรมและกฎหมาย หรือสิ่งผูกพันที่บุคคลจะต้องชดใช้หรือกระทำโดยศีลธรรมหรือกฎหมาย เช่น ตำรวจมีหน้าที่ในการป้องกันและช่วยเหลือประชาชนทั่วไป ครูอาจารย์มีหน้าที่ในการสั่งสอนศิษย์เป็นต้น

ครอบครัว ความหมายในแง่ของสถาบัน หมายถึง “การอยู่ร่วมกันของชายหญิงในรูปแบบของสามีภรรยา มีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร และเลี้ยงดูบุตร เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ สมาชิกในครอบครัวมีการแสดงออกทางพฤติกรรมต่อกันและกัน ในรูปของการปฏิบัติตามสถานภาพและบทบาทอันเป็นหน้าที่ของสมาชิก”[28]

ครอบครัวไทยจะมีลักษณะเด่น คือ สมาชิกในครอบครัวจะมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ในครอบครัวจะปรากฏอยู่ในโครงสร้างของครอบครัว โดยคติของคนไทยจะถือว่า ครอบครัวประกอบโดยโครงสร้าง 7 ประการคือ

1. พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย	เปรียบเสมือน	เจดีย์หรือเทวดาประจำครอบครัว
2. สามี ภรรยา	เปรียบเสมือน	หลักของครอบครัว
3. ลูก	เปรียบเสมือน	ความหวังของครอบครัว
4. ญาติพี่น้อง	เปรียบเสมือน	ร่มเงาของครอบครัว
5. เพื่อนบ้าน	เปรียบเสมือน	กำแพงข่าวของครอบครัว
6. อาชีพ	เปรียบเสมือน	ฐานะของครอบครัว
7. ศีลธรรม	เปรียบเสมือน	ทิศทางที่ถูกต้องของครอบครัว[29]

โครงสร้างของครอบครัวไทย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวซึ่งความสัมพันธ์นี้จะเป็นไปด้วยความราบรื่น และจะเกิดสันติสุขขึ้นในครอบครัว ถ้าหากสมาชิกในครอบครัวรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน และปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็จะสามารถยึดเหนี่ยวความรักและความผูกพันของแต่ละฝ่ายให้จีรังยั่งยืนอยู่ตลอดไป

พ่อแม่ และลุงป้าในฐานะญาติผู้ใหญ่ ควรให้ความสนใจในตัวของบุตรหลาน และคอยชี้แนะในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมดังนี้ คือ

1. ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน
2. ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่บุตรหลาน
3. ให้การเลี้ยงดู อบรม สั่งสอน ปลูกฝัง ชี้แนะแนวทางที่ดีในการดำเนินชีวิตและตักเตือนไม่ให้กระทำความชั่ว เช่น

---

[28] สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, *หน้าที่และมารยามของสมาชิกในครอบครัวที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 3.

[29] เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

1) เคารพ เชื่อฟัง และอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่

2) ด้วยการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ

3) การประหยัด และอดออม

4) การมีระเบียบวินัย และมีพฤติกรรมอยู่ในกรอบของกฎหมาย

5) ปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา

ลูกหลาน ควรให้ความเคารพท่าน ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีพระคุณต่อลูกหลานโดยทางตรงและโดยอ้อมทั่ว ๆ ไปให้ความเคารพและเชื่อฟังท่าน ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ตลอดจนคำตักเตือนของบิดามารดา นำมาประพฤติและปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิต แสดงกิริยามารยาทที่ดีงามต่อบิดามารดา ช่วยเหลือบิดามารดา ในการปฏิบัติกิจกรรมของครอบครัว มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา

หน้าที่ของพ่อแม่ ที่มีต่อลูก ตักเตือนไม่ให้บุตรทำความชั่ว สั่งสอนให้ตั้งตนอยู่ในความดี ส่งเสริมให้การศึกษาศิลปวิทยา พิจารณาคู่ครองที่สมควรให้ มอบทรัพย์ให้เมื่อถึงเวลาอันสมควร

หน้าที่ของบุตร ที่พึงจะตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดแก่เรามาและบุตรควรที่จะตระหนักถึงคุณของท่าน 5 ประการ คือ

1. ท่านเลี้ยงเรามาเลี้ยงท่านตอบ
2. ทำกิจของท่านไม่ให้บกพร่อง
3. ปฏิบัติตนให้ควรแก่การดำรงวงศ์ตระกูล หรือรักษาวงศ์ตระกูลไม่ให้เสียหาย
4. ประพฤติตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก
5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วควรบริจาคทานอุทิศส่วนกุศลไปถึงท่านเสมอ[30]

ที่กล่าวมานี้เป็นข้อที่บุตรหลานจะพึงนำไปปฏิบัติ และประพฤติกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนคนรุ่นหลังจะได้เอาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตต่อไป เช่น

1. ให้ความรัก และความอบอุ่นเอื้ออาทรต่อกันและกัน
2. ให้ความช่วยเหลือ ดูแล เกื้อกูลซึ่งกันและกัน
3. ให้ความเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน
4. ปฏิบัติกิจกรรมตามประเพณีนิยมร่วมกัน

ดังนั้น การดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน จึงควรศึกษาวิถีชีวิตให้ถ่องแท้ก่อนที่จะวางแผนมีครอบครัว เมื่อมีความเข้าใจในฐานะ และบทบาทของตนในแต่ละครอบครัว มีความเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน นั้นคือความสุขยอดปรารถนาสูงสุดของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน ครอบครัวจัดว่าเป็น

---

[30] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2530), หน้า 8.

องค์ประกอบหลักของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน คือ พ่อแม่ บุตรและธิดา ครอบครัวจะมีคุณค่า และความผาสุกได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ๆ ได้รับมอบหมาย มีการดำเนินชีวิตที่สันโดษ

การประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อหาเลี้ยงชีวิตบุตรและธิดาในทางที่ชอบธรรม ในฐานะอุบาสกและอุบาสิกาจึงไม่จำเป็นที่จะต้องประกอบมิจฉาชีพก็สามารถที่จะดำเนินชีวิตเลี้ยงบุตรภรรยาของตนให้มีความสุขได้ จึงควรละเว้นลักษณะบุตร มี 3 ประการ คือ

1 อภิชาตบุตร บุตรที่มีคุณธรรมสูงกว่าพ่อแม่ หมายถึง การวัดคุณงามความดีของบุตรเป็นเกณฑ์ ทั้งในด้านความประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมจรรยา และทั้งด้านวิชาความรู้ การงานที่ทำมั่นคง วงศ์ตระกูลก็พลอยได้รับความเจริญรุ่งเรืองไปด้วย

2. อนุชาตบุตร บุตรที่ตามเยี่ยงบิดามารดา ลูกที่เสมอด้วยพ่อแม่ หมายถึง ตระกูลของพ่อแม่เป็นอย่างไร บุตรก็ดำเนินตามอย่างนั้น เช่น พ่อแม่เป็นชาวนา บุตรเป็นชาวนา พ่อแม่เป็นข้าราชการ บุตรก็เป็นข้าราชการเป็นต้น

3. อวชาตบุตร บุตรที่ต่ำลงกว่างบิดามารดา หรือลูกที่ทราม เกิดมาเพื่อล้างผลาญคุณงามความดีของวงศ์ตระกูล ประพฤติตนในทางที่ชั่ว ทำลายจิตใจของพ่อแม่ กระชากลากพ่อแม่ลงสู่นรกอเวจี พอนึกถึงบุตรที่ไรก็เหมือนเอาไฟมาสุมหัวอก บุตรประเภทนี้เรียกว่า อวชาตบุตร [31]

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงบุตร 3 ประเภทนี้ว่าบุคคลย่อมปรารถนาอภิชาตบุตรและอนุชาตบุตรไม่ปรารถนาอวชาตบุตร บุตรเหล่านี้มีอยู่พร้อมในโลก บุตรเหล่าใดเป็นคนดี มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล สงเคราะห์คนยาก ปราศจากความตระหนี่ บุตรเหล่านั้นย่อมเจริญรุ่งเรืองในบริษัททั้งหลาย เหมือนพระจันทร์พ้นจากก้อนเมฆ ส่องสว่าง แม้มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ไม่มีศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระศาสนา ไม่เปล่งวาจาถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่งทางจิตใจ ไม่เคารพวินัย ไม่ตั้งใจสมาทานศีล เป็นคนประมาทขาดสติ ส่วนบุตรของเขาเกิดมาเปล่งวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระอริยสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งอาศัย ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีจิตไม่ประมาท มีศีล มีกัลยาณธรรม ภิกษุทั้งหลาย บุตรที่มีคุณธรรมประจำใจเช่นนี้เรียกว่า อภิชาตบุตร

ดังนั้น อัคคิปาริจริยา หรือไฟที่ควรบำรุง บุคคลในฐานะบุตรและธิดาควรบูชาด้วยน้ำใสใจจริงบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาให้ความเคารพนับถือท่านตามสมควรแก่ฐานะ ดุจไฟบูชาของผู้ที่บูชาไฟ คือ

1. อาหุไนยัคคิ ไฟอันควรแก่ของคำนับบูชา ได้แก่บิดามารดา ผู้ซึ่งมีพระคุณต่อบุตรและบุตรควรมีความกตัญญูรู้คุณท่านเป็นการตอบแทนคุณ

---

[31] ขุ.อิติ. 25/252/215-216.

2. คหปติคคิ ไฟเจ้าของบ้าน ได้แก่สามีและภรรยา คนในปกครองในฐานะที่เป็นผู้นำครอบครัว ควรที่จะปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรและธิดา การประกอบอาชีพที่สุจริต มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและครอบครัว ไม่ทำตัวให้เป็นที่รังเกียจของคนในปกครองของตน

3. ทักขิไณยัคคิ ไฟอันควรแก่ทักษิณา ได้แก่สมณพราหมณ์ ท่านผู้ทำหน้าที่สั่งสอนผดุงธรรม ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ[32]

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนจะต้องมีคุณธรรมกำกับชีวิต ถ้าภรรยาและสามีทั้งสอง หวังจะพบกันทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพไซร้ ทั้งสองพึงเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ภรรยาและสามีทั้งสองนั้น ย่อมได้พบกันและกันทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพเป็นต้น

คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะต้องมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์โดยตรงเป็นหลักปฏิบัติที่ทำให้เกิดผล เพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิตในการครองเรือน จริงอยู่การครองเรือนนั้นเป็นการเอาหัวใจ 2 ดวงมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวในการใช้ชีวิตคู่รวมกัน การใช้ชีวิตคู่นั้นก็เหมือนกับการบวกเลข แต่ผลบวกออกมาจะต่างกันจากผลของการบวกเลข กล่าว คือการบวกเลขนั้น หนึ่งบวกหนึ่งเท่ากับ 2 สองบวกสองเท่ากับ 4 แต่ผลของการบวกคู่ชีวิตนั้นจะได้ผลเท่ากับ 2 เสมอไป คือชาย 1 หญิง 1

ดังพระพุทธเจ้าทรงตรัสเรื่องคู่ครอง หรือการอยู่ร่วมกัน 4 ประการ คือ

1. ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงผี
2. ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา
3. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผี
4. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา[33]

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน การมีคู่ครอง หรือการมีสามีและภรรยานั้นถือว่าเป็นเรื่องปกติของชาวโลกที่นิยมแสวงหาอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่การมีคู่ครองนั้นในบางครอบครัวก็ดำเนินชีวิตไปด้วยความราบรื่น แต่ในบางคู่ดำเนินไปสู่ความล่มสลาย แต่บางคู่บางกรณีก็ปากกัดตีนถีบทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อที่จะให้ชีวิตดำเนินอยู่ได้ตามอัตภาพของแต่ละครอบครัวนั้น ๆ ก็ประสพผลสำเร็จบ้าง ผิดหวังก็มี

1. ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงผี หมายถึง การที่สามีและภรรยาอยู่ครองเรือน เป็นคนที่ประพฤติไม่อยู่ในกรอบของศีลธรรมจรรยา ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเบียดเบียนคนอื่นอยู่เป็นนิตย์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดลูกเมียคนอื่นเป็นว่าเล่น พูดปด ด่าว่าติเตียนสมณพราหมณ์ ดื่มเหล้า ตระหนี่ ทั้งสามีและภรรยาก็เป็นคนเช่นนั้นคือมีความประพฤติอย่างเดียวกันกับสามี คู่ครองประเภทนี้อยู่ในครัวเรือนใด ท่านจัดไว้ว่าเป็น ผัวผี เมียผี

---

[32] ที.ปา. 11/228/169

[33] องฺ.จตุกฺก. 21/53/57-58.

2. ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา หมายถึง สามีเป็นคนไม่มีศีลธรรมจรรยา ชอบฆ่าสัตว์ ลักขโมยทรัพย์ และประพฤติผิดลูกเมียบุคคลอื่นประจำเป็นคนชอบพูดปด ดื่มเหล้า ตระหนี่ ด่าว่าติเตียนสมณพราหมณ์ ส่วนภรรยานั้น ตรงกันข้ามกับสามี เป็นคนมีศีลธรรมจรรยาที่ดีงาม ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดลูกผัวคนอื่นเขา ไม่พูดปด ไม่ดื่มเหล้า เป็นคนโอบอ้อมอารีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น ๆ ทั่วไป ไม่ติเตียนด่าว่าสมณพราหมณ์ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ประพฤติอยู่ในจริยาวัตรอันดีงามโดยไม่ประมาทจึงได้ชื่อว่า ผัวผี เมียเทวดา เป็นต้น

3. ชายเทวดา อยู่ร่วมกับหญิงผี หมายถึง สามีเป็นคนที่มีศีลธรรมจรรยาดีงามไม่ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดลูกเมียของคนอื่น เป็นคนพูดจริงทำจริง ไม่ดื่มเหล้าเมายา เป็นคนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์โดยทั่วหน้า และไม่ด่าว่าติเตียนสมณพราหมณ์ หรือไม่กระทำให้คนหนึ่งคนใดโกรธเคืองจากการกระทำของตน แต่ภรรยานั้นเป็นคนไม่มีศีลธรรมจรรยา มีความประพฤติผิดจารีตประเพณี ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิตชอบลักทรัพย์และประพฤติผิดลูกผัวคนอื่นชอบพูดปดหลอกลวงบุคคลอื่น ดื่มเหล้าและตระหนี่ มีความโลภในทรัพย์ของคนอื่น ติเตียนด่าว่าสมณพราหมณ์ หรือไม่ถูกใจกับคนใดคนหนึ่งก็จะโกรธเป็นฟืนเป็นไฟ บุคคลเช่นนี้จึงได้ชื่อว่า ผัวเทวดา เมียผี เป็นต้น

4. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา หมายถึง สามีและภรรยาเป็นคนที่มีศีลธรรมที่ดีงาม ไม่ชอบฆ่าสัตว์หรือการทรมานสัตว์ให้เดือดร้อน ไม่ลักทรัพย์สินของบุคคลอื่น ไม่ประพฤติผิดลูกเมียของบุคคลอื่น พูดจาแต่คำที่สุภาพอ่อนน้อม พูดแต่คำจริงเสมอ ไม่ดื่มเหล้าเมายา ปรารถนาให้บุคคลอื่นมีความสุข มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ด่าว่าหรือติเตียนสมณพราหมณ์ ทั้งสามีและภรรยาก็มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบทั้ง 2 คน คู่ครองประเภทนี้จึงได้ชื่อว่า ผัวเทวดา เมียเทวดา ในอังคุตตรนิกายจตุกกนิบาตได้ตรัสถึงคู่ครองว่า ภรรยาและสามีทั้งสองเป็นผู้ทุศีล เป็นคนตระหนี่ มักด่าว่าสมณพราหมณ์ ชื่อว่าเป็นผีมาอยู่ร่วมกัน สามีเป็นผู้ทุศีลมีความตระหนี่ มักด่าว่าสมณพราหมณ์ ส่วนภรรยาเป็นผู้มีศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอปราศจากความตระหนี่ ภรรยานั้นชื่อว่าเทวดาอยู่ร่วมกับสามีผี สามีเป็นผู้มีศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอปราศจากความตระหนี่ ส่วนภรรยาเป็นผู้ทุศีล มีความตระหนี่มักด่าว่าสมณพราหมณ์ ชื่อว่าหญิงผีอยู่ร่วมกับสามีเทวดา ทั้งสองเป็นผู้มีศรัทธารู้ความประสงค์ของผู้ขอ มีความสำรวมเป็นอยู่โดยธรรม ภรรยาและสามีทั้งสอง เจรจาถ้อยคำที่น่ารักแก่กันและกันย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีความผาสุก ทั้งสองฝ่ายมีศีลเสมอกันรักใคร่กันมาก ไม่มีใจร้ายต่อกัน ครั้นประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วเป็นผู้มีศีลและวัตรเสมอกันย่อมเป็นผู้เสวยกามารมณ์เพลิดเพลินบันเทิงใจอยู่ในเทวโลก[34]

---

[34] องฺ.จตุกฺก. 21/54/59.

ดังนั้น การครองรักครองเรือนนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน ระหว่างคู่สามีภรรยา ถ้าครองรักหรือครองเรือนด้วยความเมตตาต่อกันก็จะอยู่ร่วมชายคากันจนถึงวันตาย แต่ถ้าครองรักด้วยความเสน่หากัน มีความรักเพื่อบำบัดความใคร่ในกามารมณ์ก็จะอยู่ด้วยกันไม่ยั่งยืน การครองเรือนนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสพระพุทธพจน์ แก่นางสุชาดา ในภริยาสูตร ภรรยาของบุรุษ 7 จำพวก[35] คือ

1. ภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต หมายถึง ภรรยาผู้มีจิตประทุษร้าย ไม่อนุเคราะห์ประโยชน์เกื้อกูล ยินดีในชายอื่น ดูหมิ่นสามี เป็นผู้หญิงอันเขาซื้อมาด้วยทรัพย์ พยายามจะฆ่าสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า วธกาภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต

2. ภรรยาเสมอด้วยโจร หมายถึง สามีของหญิงประกอบศิลปกรรม พาณิชยกรรมและกสิกรรม ได้ทรัพย์ใดมา ภรรยาปรารถนาจะยักยอกทรัพย์ แม้มีอยู่น้อยนั้นเสีย ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า โจรภริยา ภรรยาเสมอด้วยโจร

3. ภรรยาเสมอด้วยนาย หมายถึง ภรรยาไม่สนใจการงาน เกียจคร้าน กินมากปากร้าย ปากกล้าร้ายกาจ กล่าวคำหยาบ ข่มขี่สามีผู้ขยันขันแข็ง ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า อัยยาภริยา ภรรยาเสมอด้วยนาย

4. ภรรยาเสมอด้วยแม่ หมายถึง ภรรยาใดอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูลทุกเมื่อ ตามรักษาสามีเหมือนมารดารักษาบุตร รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า มาตาภริยา ภรรยาเสมอด้วยแม่

5. ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว หมายถึง ภรรยาที่มีความเคารพในสามีของตน เป็นคนละอายบาป เป็นไปตามอำนาจสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ภคินีภริยา ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว

6. ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน หมายถึง ภรรยาใดในโลกนี้เห็นสามีแล้วชื่นชมยินดี เหมือนเพื่อนผู้จากไปนานแล้วกลับมา เป็นหญิงมีตระกูล มีศีล มีวัตรปฏิบัติสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า สขีภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน

7. ภรรยาเสมอด้วยทาสี หมายถึง ภรรยาใดสามีเฆี่ยนตี ขู่ตะคอกก็ไม่โกรธ ไม่คิดพิโรธโกรธตอบสามี อดทนได้ เป็นไปตามอำนาจสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ทาสีภริยา ภรรยาเสมอด้วยทาสี

ดังนั้น นางสุชาดาน้อมรับพุทธโอวาท ขอรับตนว่าภรรยาเสมอด้วยทาสี ที่เรียกว่า วธกาภริยา, โจรภริยา, อัยยาภริยา ที่กล่าวมาทั้ง 3 จำพวกนั้น ล้วนแต่เป็นคนทุศีลหยาบช้าไม่เอื้อเฟื้อ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรก

---

[35] องฺ.สตฺตก. 23/60/77-78.

ส่วนที่เรียกว่า มาตาภริยา, ภคินีภริยา, สขีภริยา, ทาสีภริยา ภรรยาทั้ง 4 จำพวกนี้ ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม ถนอมรักไว้ยั่งยืน เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติ

สรุปได้ว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวมาในข้างต้นนี้ ล้วนแต่เป็นข้อชี้แนะแนวทางให้คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนได้ศึกษาลักษณะและนิสัยของบุคคลที่จะเลือกมาเป็นคู่ครองกันและสามารถที่จะดำเนินชีวิตคู่อยู่ด้วยกันได้ชั่วชีวิตหรือไม่ และดีหรือไม่ดี เป็นคนที่จะสมควรนำมาสู่ตระกูลของตนหรือไม่ สิ่งเหล่านี้ตัวเราเป็นผู้เลือกเองทั้งสิ้น ถ้าเลือกได้ดีชีวิตการครองเรือนก็สงบสุข ถ้าเลือกได้บุคคลที่ไม่ดีไม่มีศีลธรรมนำมาสู่ครอบครัว ก็ล้วนแต่จะเกิดปัญหาตามมานับไม่ถ้วน ถึงขั้นหย่าร้างกันในที่สุด

2.4 สรุป

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การครองเรือนในพระพุทธศาสนา การที่คู่สมรสปรารถนาจะอยู่การครองเรือนสมัครใช้ชีวิตแบบฆราวาสวิสัยก็มีธรรมะเครื่องปฏิบัติ พอเหมาะสมแก่ความเป็นอยู่ของผู้นั้นได้ เช่น หลักธรรมในฆราวาสธรรม เป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับผู้ครองเรือน ขาดข้อใด ข้อหนึ่งก็ไม่ได้ เพราะถ้าขาดแล้วก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนล่มสลายไปในทันที

2. ลักษณะการครองเรือนในสังคมไทย ลักษณะการครองเรือน เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องพยายามใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือสายใยแห่งความรัก ที่เป็นตัวสอดประสานสมาชิกของครอบครัวให้เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น สามีภรรยาซึ่งถือว่าเป็นผู้นำของครอบครัวจึงมีความสำคัญ ในการดำเนินภารกิจนี้ร่วมกัน พื้นฐานของครอบครัวในระยะแรกก็คือการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา การเป็นคู่ครองร่วมทุกข์ร่วมสุขของสามีภรรยา เป็นความมั่นคงของสถาบันครอบครัวคู่สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว

บทที่ 3
หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ประมวล แนวคิด ทฤษฎี จากนโยบาย ตำรา บทความ คู่มือ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำมาใช้เป็นยุทธวิธีแนวทางการดำเนินการวิจัย ซึ่งสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

3.1 หลักฆราวาสธรรม 4

3.2 หลักศีล 5

3.3 หลักโยนิโสมนิการ

3.4 หลักหัวใจเศรษฐี

3.5 หลักทิศ 6

3.6 สรุป

3.1 หลักฆราวาสธรรม 4

หลักธรรมสำหรับการครองเรือนหรือ ฆราวาสธรรม 4 ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ผู้วิจัยได้สืบค้นแนวคิดหลักฆราวาสธรรม 4 ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ธรรมของผู้ครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์หลักการครองครอบครัวของคนทั่ว ๆ ไป จากแหล่งข้อมูลในชั้นปฐมภูมิในพระไตรปิฎก และแหล่งข้อมูลในชั้นทุติยภูมิจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1.1 ความหมายของฆราวาสธรรม 4

ฆราวาสธรรม ประกอบด้วย คำ 2 คำ คือ “ฆราวาส” แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก, ผู้ครองเรือน และ "ธรรม" แปลว่า ความถูกต้อง, ความดีงาม, นิสัยที่ดีงาม, คุณสมบัติ, ข้อปฏิบัติ[1] ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ฆราวาส” หรือ “คฤหัสถ์” ไว้ในหนังสือฆราวาสว่า หมายถึง ผู้ครองเรือน คือมีครอบครัว ซึ่งต้องทำให้ถูกต้องเป็นหน้าที่ของมนุษยชาติตามปกติหรือสัตว์ตามปกติเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำให้ถูกต้องสูงขึ้นไป-สูงขึ้นไปเป็นทำดับ จนกระทั่ง

[1] วิกิพีเดีย, “สารานุกรมเสรี”, 23 มิถุนายน 2562, <https://th.wikipedia.org/wik> (1 August 2023)

จิตใจ ก็ต้องทำจิตใจให้ถูกต้อง คำว่า “หน้า” ในภาษาบาลีเรียกว่า “ธมฺม” ในภาษาสันสกฤตว่า “ธรรม” ในภาษาไทย“ธรรม” คือหน้าที่ด้วยวัฒนธรรมแห่งเมตตาและวัฒนธรรมแห่งปัญญา[2]

ประยงค์ แสนบุราณ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ฆราวาสธรรม” ในหนังสือพระพุทธศาสนาเถรวาท คณะมนุษย์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่นว่า หมายถึง ธรรมของผู้ครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์หลักการครองครอบครัวของคนทั่ว ๆ ไปหลักการอยู่ด้วยกันของครอบครัว กล่าวคือ สามีภรรยาจะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข[3]

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้ให้ความหมายของ “ฆราวาส” ไว้ในหนังสือธรรมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่าหมายถึง บุคลที่ไม่ใช่นักบวชหรือพระสงฆ์ดังนั้น ฆราวาส ก็คือชาวบ้านทั่วไปที่มีอาชีพแตกต่างกัน เช่น พ่อค้า ข้าราชการ ชาวนา ชาวไร่แพทย์หรือนักเรียน นักศึกษา[4]

พระโรลีน รตนสีโล (หุน) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว” พบว่า ฆราวาส คือ บุคคลผู้ครองเรือน เป็นผู้ที่มีเหย้ามีเรือน มีครอบครัว ซึ่งประกอบไปด้วย บิดา มารดา ภรรยา สามีบุตรและบริวารเครือญาติเรียกอีกอย่างว่า “คฤหัสถ์”หลักฆราวาสธรรม 4 นี้จะสอนให้คนเรารู้จักการดำเนินชีวิตทางโลกอย่างผู้ประสบความสำเร็จ ซึ่ง ฆราวาสธรรม ประกอบด้วย 2 คำ “ฆราวาส” แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก ผู้ครองเรือน และ “ธรรม” แปลว่า ความถูกต้อง ความดีงาม นิสัยที่ดีงาม ฆราวาสธรรมประกอบด้วยธรรมะ 4 ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ โดยหลักธรรม 4 ประการนี้มีความสำคัญต่อการสร้างตัวของฆราวาสมาก หลักฆราวาสธรรม 4 ปฏิบัติตนได้ดีสมหวังในรักดังตั้งใจ[5]

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงไว้อย่างครบถ้วน แม้แต่การครองเรือน การมีชีวิตคู่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงแสดงไว้ว่าผู้ที่เป็นสามีพึงปฏิบัติตนอย่างไร ผู้ที่เป็นภรรยาจะพึงปฏิบัติอย่างไร ซึ่งจะเป็นการประคับประคองให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง ไม่เป็นเหตุนำมาซึ่งความเดือดร้อน (ตามที่ปรากฏในความคิดเห็นที่ 1) ถ้าทั้งฝ่ายชาย และ ฝ่ายหญิง ต่างก็เป็นคนดีทั้งคู่น้อมประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ก็เป็นการอยู่ร่วมกันของคนดีทั้งคู่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าเป็นชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ตายไปจากคุณความดีดังข้อความจากปฐมสังวาสสูตรการอยู่ร่วมกัน

---

[2] พุทธทาสภิกขุ, *ฆราวาสธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทาน, 2537), หน้า 45.

[3] ประยงค์ แสนบุราณ, *พระพุทธศาสนาเถรวาท,* (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2557), หน้า 171.

[4] วิทย์ วิศทเวทย์, “ธรรมะศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542”, 9 กรกฎาคม 2554, <http://www.moe.go.th/moe/th/home/main.php> (1 August 2023)

[5] พระโรลีน รตนสีโล (หุน), “วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2559, หน้า 69.

เป็นสามีภรรยา สิ่งที่ควรพิจารณาเป็นอย่างยิ่งชีวิตแต่ละภพในแต่ละชาตินั้น สั้นแสนสั้น ไม่ได้ยั่งยืนนาน ในที่สุดแล้วทุกคนจะก็จะจากโลกนี้ไป ทอดทิ้งกันและกัน ด้วยความตายที่เกิดขึ้น ดังนั้น สิ่งที่จะเป็นที่พึ่งที่แท้จริงในชีวิต คือ กุศลธรรม ความดีทั้งหลายทั้งปวงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ปัญญา ความเข้าใจถูกเห็นถูก อันเกิดจากการฟังพระธรรมศึกษาพระธรรมสะสมความเข้าใจถูกเห็นถูกไปตามทำดับและปัญญานี้เอง จะเป็นแสงสว่างของชีวิตนำทางให้แต่ละชีวิตดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นกุศลธรรม (ไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ในฐานะใดก็ตาม) ถอยออกห่างจากอกุศลธรรม มากยิ่งขึ้น[6]

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ฆราวาสธรรม” ว่ามีข้อที่ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “ธมฺม” หรือ “ธรรมะ” นี้สิ่งที่เรียกว่าธรรม มี 2 ประเภท ประเภทที่หนึ่งเป็นตัวหลักที่เราต้องปฏิบัติโดยตรงเป็นวัตถุประสงค์เป็นความมุ่งมั่นอย่างนั้น ๆ โดยเฉพาะ ประเภทที่สอง เป็นธรรมะที่เป็นลักษณะที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เราปฏิบัติตามที่เราต้องการนั้นได้สำเร็จ ธรรมะทำหน้าที่ต่างกันอย่างนี้โดยส่วนใหญ่การแบ่งธรรมะออกเป็น 2 ประเภทนี้ก็มีส่วนประกอบอย่างย่อย ๆ ลงไปอีกตามความจำเป็นของมัน เพราะฉะนั้น เราจะต้องรู้ก็คือ ธรรมะที่เราจะต้องปฏิบัตินั้นเป็นเช่นไร ธรรมะที่เป็นเครื่องมือนั้นที่จะช่วยให้เราปฏิบัติได้ตามนั้นเป็นอย่างไร ? ถ้าเป็นในเรื่องชั้นสูงก็มีธรรมที่ช่วยให้จิตใจสงบ เช่น สมาธิเป็นต้น แล้วจึงเอาไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้รู้ส่วนที่จะต้องรู้จนบรรลุ มรรค ผลนิพพาน[7]

คำสอนเกี่ยวกับฆราวาสธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหากิน เรื่องของสังคม ซึ่งในทางพุทธศาสนาก็ยอมรับเรื่องการทำมาหากินและเรื่องสังคมจะต้องทำให้ดีทำให้ถูก ในเรื่องการทำมาหากินมีความเพียรในการแสวงหาทรัพย์สามารถใช้จ่ายอย่างถูกต้องและในการครองชีวิตที่ดีแล้วก็มีมิตรสหายที่ดีความสำเร็จในการแสวงหาทรัพย์นี้ก็คือ การทำให้มีทรัพย์ทำให้มีเกียรติทำ ให้มีเพื่อน ถ้าใครทำได้ทั้งสามนี้รวมเรียกว่า มีทรัพย์สมบัติมีเกียรติยศชื่อเสียงและก็มีเพื่อนหรือสังคมที่ดีสำ หรับธรรมะประเภทที่เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เราปฏิบัติได้ในสิ่งที่เราจะต้องปฏิบัติหรือเป็น คุณธรรมที่สามีภรรยาจะพึงปฏิบัติร่วมกัน เรียกว่า ฆราวาสธรรม หลักธรรมในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับผู้ครองเรือน มี 4 ข้อ คือ

1. สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ไม่นอกใจกัน สามีภรรยารักใคร่กัน ต่างฝ่ายต่างจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกันไม่มีความลับต่อกัน พูดง่าย ๆ คือรักเดียวใจเดียวต่อกันอย่าหลายใจ แต่อย่าหึงกันจนมากเกินไป เพราะจะนำไปสู่การเข้าใจผิด เกิดการโกรธเคืองกัน ทะเลาะวิวาทกันเองอาจทำให้ชีวิตครอบครัวพังได้อาจแบ่งได้3 ด้าน ความจริงขั้นที่หนึ่ง คือ ความจริงใจ ซึ่งเป็นรากฐานจากความจริงใจเป็นสำคัญที่สุด และเป็นรากฐานที่มั่นคงของความสัมพันธ์ที่ดีงาม ความ

---

[6] มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, “สัจจะ”, 3 พฤษภาคม 2562, <www.dhammahome.com> (1 August 2023)

[7] พุทธทาสภิกขุ, *ฆราวาสธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทาน, 2537), หน้า 65.

จริงใจแสดงออกเป็นความซื่อสัตย์ต่อกัน จากนั้นก็จริงวาจา คือ พูดจริง ขั้นที่ 3 จริงการกระทำ คือ การทำความจริงตามที่ใจคิดไว้ตามที่วาจาพูดไว้ตลอดจนกระทั่งว่าการดำเนินชีวิต ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ก็ตั้งใจทำดังที่ตั้งความมุ่งมาดปรารถนาไว้แต่ทั้งหมดนี้ก็เป็นรากฐาน ความจริงใจเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้ความสัมพันธ์มั่นคงยั่งยืน[8]

2.ทมะ แปลว่า ความฝึกฝนปรับปรุงตน ทมะ นี้เป็นข้อสำคัญในการที่จะทำ ให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ทมะ หมายถึง การรู้จักข่มใจ หักห้ามใจในเวลาที่มีเรื่องราวที่ไม่สบายใจเกิดขึ้น เช่น เวลาโกธร ก็พยายามข่มใจไม่ให้โกธร หรือแสดงความโกรธนั้นต่ออีกฝ่ายหนึ่ง เพราะจะทำ ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่พอใจหรืออาจโกธรตอบอันจะนำไปสู่การทะเลาะกันได้ประการแรกสุดที่จะเห็นได้ง่ายในความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันก็คือ บุคคลที่มาอยู่ร่วมสัมพันธ์กันนั้น ย่อมมีพื้นเพต่าง ๆ กัน มีอุปนิสัยในคอและสั่งสมประสบการณ์มาไม่เหมือนกัน แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันแล้วจำเป็นที่จะต้องปรับตัวเข้าหากัน ในเมื่อมีพื้นเพต่างกันก็สะสมมาคนละอย่าง ก็อาจมีการแสดงออกที่ขัดแย้งกัน หรือไม่สอดคล้องกันได้บ้างการที่จะทำให้เกิดความราบรื่นเป็นไปด้วยดีก็ต้องปรับเปลี่ยนเข้าหากัน รู้จักที่จะข่มใจไว้ก่อนและใช้สติปัญญาพิจารณา ก็หาทางที่จะปรับตัวเข้าหากันด้วยดีด้วยวิธีที่เป็นความสงบ และเป็นทางที่จะรักษาน้ำใจกันไว้ได้มีความปรองดองสามัคคีอันนี้ก็เป็นการปรับตัวอย่างหนึ่ง[9]

นอกจากนี้ประการที่สองในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลภายนอกหรือในกิจการงานและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย เราก็ต้องรู้จักปรับปรุงฝึกฝนตัวให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการขวนขวายหาความรู้ให้เท่าทันสิ่งแปลกใหม่อยู่เสมอ เป็นต้น ชีวิตจึงเจริญก้าวหน้าได้ทมะ นี้ต้องมีปัญญาเป็นแกนนำสำคัญ เพราะต้องรู้จักคิดพิจารณา และมีความรู้ความเข้าใจ จึงจะปรับตัวและฝึกฝนปรับปรุงตนได้

3. ขันติคือ ความอดทน ความอดทนเป็นเรื่องของพลังความเข้มแข็ง ความอดทานหมายความว่า ให้รู้จักอดทนต่อคำกล่าวติฉินของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือของคนอื่น ๆ เขาจะว่าอะไรก็ให้พยายามอดทนไว้เก็บอารมณ์ไว้อย่าแสดงออกตอบ เพราะหากแสดงออกตอบก็จะนำ ไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน โกรธเคืองกัน ผิดใจกัน เวลาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโกรธ ก็ให้อีกฝ่ายหนึ่งพยายามอย่าโกรธตอบหรือทางที่ดีที่สุดให้เดนหนีไปให้ไกลคนเราเมื่ออยู่ร่วมกันท่านว่าเหมือนลิ้นกับฟัน ย่อมจะมีโอกาสที่กระทบกระทั่งกัน จึงต้องมีความหนักแน่น ความเข้มแข็งในใจที่จะอดทนไว้ก่อน เรียกว่า อดทนต่อสิ่งกระทบ[10]

นอกจากนี้อดทนอีกอย่างหนึ่ง คือ อดทนต่อการทำงานเพื่อตั้งเนื้อตั้งตัวอย่าขี้เกียจสามีภรรยาที่ขยันพยายามหาทรัพย์ในทางที่ชอบก็จะมีชีวิตที่สุขสบาย ต่างจากคู่สามีภรรยาที่ไม่อดทนชีวิต

---

[8] พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.9), *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, 2555), หน้า 124.

[9] เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

[10] อ้างแล้ว.

คู่ก็จะล้มเหลว อดทนต่อความเจ็บปวดเมื่อยล้าทางกาย และอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำการงาน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้สามารถฝ่าฝันอุปสรรคลุล่วงไปได้ถ้าหากว่าบุคคลสองคนหรือหลายคนมาอยู่ร่มกันแล้ว เอาความเข้มแข้งที่มีอยู่ของแต่ละคนมารวมกันเข้า ก็จะเพิ่มกำลังความเข้มแข็งให้มากขึ้น จะสามารถร่วมฝ่าฟันอุปสรรคและความเพียรสร้างสรรค์รุดหน้าไปสู่ความสำเร็จ อันนี้เป็นเรื่องของขันติความอดทน ที่จะช่วยเสริมให้มีความก้าวหน้า เจริญมั่นคง และพรั่งพร้อมด้วยความสำเร็จ

4. จาคะ แปลว่า การเสียสละ การรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนให้อีกฝ่าย หรือเสียสละความสุขของตนเพื่ออีกฝ่าย ทุกฝ่ายพยามยอมกันในเรื่องบางเรื่องหรือทุกเรื่อง การเสียสละเพื่อประโยชน์แก่กันจะเกิดความสงสารเห็นอกเห็นใจกันในที่สุด[11] ความเสียสละ เริ่มตั้งแต่ความมีน้ำใจคือความพร้อมที่จะเสียสละความสุขส่วนตัวให้แก่ ผู้อื่นโดยเฉพาะผู้อยู่ร่วมกันก็ต้องมีความเสียสละต่อกัน เช่น เวลาฝ่ายหนึ่งไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วย อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเสียสละความสุขส่วนตนองเพื่อช่วยรักษาพยาบาล อย่างน้อยก็มีน้ำใจที่จะระลึกถึง เมื่อจะทำอะไรก็ตามก็คำนึงถึงความสุขของฝ่ายหนึ่ง เมื่อฝ่ายหนึ่งคำนึงถึงความสุขความเจริญงอกงามของอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างนี้ก็เรียกว่ามีจาคะ จาคะนี้พึงเผื่อแผ่ไปยังญาติมิตร บิดา มารดา หรือผู้อยู่ใกล้ชิดตลอดจนกระทั่งถึงเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป ถ้าหากว่ามีกำลังมากพอ ก็ใช้ก็สละทรัพย์สินที่ตนมีอยู่นี้ในการอนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่น จาคะนี้เป็นเครื่องหมายยึดเหนี่ยวน้ำ ใจของกันและกัน และของคนทั้งหลายที่แวดล้อมอยู่ไว้ได้

กล่าวโดยสรุปคำว่า ฆราวาสธรรม หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ในการครองเรือนอย่างถูกต้องดีงาม เพื่อยกระดับให้สูงขึ้นทั้งทางด้านการเลี้ยงชีพและยกระดับจิตให้สูงขึ้น เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขไม่มีความเดือดร้อนในปัจจุบันหลักธรรม 4 ประการนี้มีความสำคัญในการครองเรือนโดยสรุป คือ สัจจะ ความจริง เป็นรากฐานให้เกิดความมั่นคงยั่งยืน ประการที่ 2 ทมะ การฝึกฝนปรับปรุงตนเป็นเครื่องหมายนำ ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและการงาน ประการที่ 3 ขันติความอดทน เป็นเครื่องช่วยให้ความเจริญก้าวหน้านั้นเป็นไปได้สำเร็จ เพราะมีความเข้มแข็งมีพลังที่จะช่วยเสริม และประการที่ 4 จาคะ ความเสียสละ มีน้ำใจเป็นเครื่องบำรุงหล่อเลี้ยงมนุษย์ช่วยให้เกิดความชุ่มฉ่ำสดชื่น

3.1.2 ความสำคัญของฆราวาสธรรม 4

ความสำคัญของหลักธรรมฆราวาสธรรม 4 ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาหลักความสำคัญของฆราวาสธรรมจากแหล่งข้อมูลในด้าน ๆ ดังนี้

ในพระสูตรได้ปรากฏถึงการให้ความสำคัญของหลักฆราวาสธรรม 4 ประการนี้ซึ่งพระพุทธองค์ถึงกับท้าให้ไปถามผู้รู้ท่านอื่นๆ ดังที่มีหลักฐานปรากฏ ดังนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสแต่อาฬวกยักษ์ในอาฬวกสูตร ตอนหนึ่งว่า “ในโลกนี้เหตุให้ได้เกียรติที่ยิ่งไปกว่า สัจจะ ก็ดี เหตุให้มีปัญญาที่ยิ่งไปกว่า

---

[11] พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.9), *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, 2555), หน้า 127.

ทมะ ก็ดี เหตุให้ผู้กมิตรสหายไว้ได้ที่ยิ่งไปกว่า จาคะ ก็ดี เหตุให้หาทรัพย์ได้ที่ยิ่งไปกว่า ขันติก็ดีมีอยู่หรือไม่”[12] เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามจบ อาฬวกยักษ์กราบทูลว่า “ไม่มีสิ่งใดที่จะยิ่งไปกว่าหลักธรรมทั้ง 4 อย่างนี้คือ ไม่มีเหตุอื่นที่จะให้ได้เกียรติยิ่งไปกว่า สัจจะ ความซื่อสัตย์ไม่มีเหตุอื่นที่จะให้เกิดปัญญายิ่งไปกว่า ทมะ การฝึกฝนอบรมตน ไม่มีเหตุอื่นที่จะผู้กมิตรไว้ได้ยิ่งไปกว่า จาคะ การเสียสละแบ่งปัน ไม่มีเหตุอื่นที่จะทำให้หาทรัพย์ได้ยิ่งไปกว่า ขันติความอดทน”

การที่พระพุทธองค์ทรงท้าให้ไปถามผู้รู้อื่น ๆ อย่างนี้ก็หมายความว่า ไม่มีธรรมะใด ๆ ที่จะใช้สร้างตัวให้ประสบความสำเร็จได้ยิ่งกว่าการสร้างสัจจะ ทมะ ขันติจาคะ ให้เกิดขึ้นในตนอีกแล้วหรือ อีกนัยหนึ่งก็คือ คนที่จะยืนหยัดผ่านอุปสรรคต่างๆ ในโลกนี้ไปจนกระทั่งพบความสำเร็จได้นั้นเขาต้องสร้าง "ฆราวาสธรรม" ให้เป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานประจาตนก่อนนั่นเอง เพราะฉะนั้นความหมายที่แท้จริงของฆราวาสธรรม “คือ คุณสมบัติของผู้ที่สามารถสร้างเกียรติยศ สร้างปัญญาสร้างทรัพย์สมบัติและสร้างหมู่ญาติมิตรให้เกิดขึ้นได้สำเร็จด้วยกำลังความเพียรของตน” ในอาฬวกสูตร กล่าวว่า “บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์ฟังอยู่ด้วยดีย่อมได้ปัญญา ผู้หมั่น ย่อมหาทรัพย์ได้คนย่อมได้ชื่อเสียง เพราะความสัตย์ผู้ให้ย่อมผู้กมิตรไว้ได้ผู้อยู่ครองเรือน ประกอบด้วย ศรัทธา มีธรรม 4 ประการนี้คือ สัจจะ ทมะ ขันติจาคะ บุคคลนั้น ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก” 1. สัจจะ คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์จริงใจ พูดจริง ทำจริง 2. ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดดัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา 3. ขันติคือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย 4. จาคะ คือ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว[13]

บุญมี แท่นแก้ว ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักฆราวาสธรรมว่า หน้าที่ของฆราวาสหรือชาวบ้านจะต้องมีหลักในการครองชีวิต เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งต้องยึดหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ

1. สัจจะ คือ ความจริง ความแท้ความเที่ยงตรง ความมีสัจจะ หรือความสัตย์ความแน่นอน ซึ่งไม่ใช่ความเทียม ความเท็จ ความจอมปลอม อันหมายถึง ความจริงในตัวบุคคลอันเป็นอาการแห่งศรัทธา และความประพฤติมี 5 อย่าง คือ 1) จริงต่องาน 2) จริงต่อหน้าที่ 3) จริงต่อวาจา 4) จริงต่อบุคคล และ 5) จริงต่อความดี

---

[12] ขุ.อิติ. (ไทย) 25/191/545.

[13] สำ.ส. (ไทย) 15/643/296-299.

2. ทมะ คือ ความรู้จักข่มใจ ยับยั้งชั่งใจ ฝึกฝนตนได้ไม่ทำอะไรตามความต้องการ หรือตามอารมณ์ของตน ผู้ที่มีทมะจะทำอะไรต้องใคร่ครวญไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน โดยคำนึงถึงเสมอว่า มีโทษหรือมีคุณ ให้สุขมากกว่า หรือให้ทุกข์มากกว่า จะทำอะไร พูดอะไร ต้องมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับอยู่เสมอ

3. ขันติ คือ ความอดทน เช่น อดทนต่ออารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา ไม่พอใจ ที่จะมากระทบตา หูจมูก ลิ้น กาย และใจ หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า “กำลังทนทานแห่งใจ” ขันตินั้นจำเป็นสำหรับคราวที่เราต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้เราหันเหไปจากทางที่ดี

4. จาคะ คือ การเสียสละวัตถุและอารมณ์หมายถึง การเสียสละทรัพย์สิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น และการสละอารมณ์หมายถึง เป็นผู้รู้จักปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจ[14]

ชัยอนันต์ สมุทรวนิช กล่าวว่าฆราวาสธรรมเป็นหลักใหญ่เป็นเสาที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม และการเป็นสมาชิกของประชาสังคมนั้น ควรมีคุณธรรมอย่างน้อย 4 อย่างด้วยกันซึ่งตรงกับหลักฆราวาสธรรม ดังนี้

1. สัจจะ จริงใจในการยึดมั่นหลักการ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งเป็นเป้าหมายของ “ประชาสังคม” ในกลุ่ม

2. ทมะ ควบคุมตนเองไม่ให้ผิดสัจจะ

3. ขันติอดทนต่อความเห็นที่แตกต่างของสมาชิกอื่น กลุ่มอื่น

4. จาคะ การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่คำนึงถึงความต้องการเพื่อตนเองหรือกลุ่มตนอย่างเดียว[15]

พระพุทธเจ้าทรงเป็น “โลกวิธูผู้รู้แจ้งโลก” ศัพท์สมัยใหม่เรียกว่า “โลกทัศน์” บ้าง “วิสัยทัศน์” บ้าง เพราะทรงเป็น โลกวิธูผู้รู้แจ้งโลก จึงทรงเข้าใจและรู้แจ้ง “วิชาการดำเนินชีวิต” ของผู้คนทุกวงการ “ทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ” พระองค์ทรงประสบความสำเร็จในชีวิตฆราวาสผู้ครองเรือนมาก่อนที่จะทรงผนวช เหตุนี้พระองค์จึงทรงแสดง “ฆราวาสธรรม” ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือนเป็นเครื่องยืนยันว่า “ฆราวาสต้องมีธรรม” ชีวิตจึงจะสุข ฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ 1) ซื่อสัตย์จริงใจ = สัจจะ 2) ไม่หวั่นไหวข่มจิต = ทะมะ 3) คิดอดทนอดกลั้น = ขันติ และ 4) แบ่งปันเสียสละ = จาคะ

พระมหาดวงจันทร์ คุตฺตสีโล กล่าวว่า ฆราวาสธรรมต้องมีความซื่อสัตย์จริงใจ ด้วยตั้งใจจะไม่ประพฤติทุจริตผิดศีลธรรม หากมีกิเลสคือ โลภ โกรธ หลง มายั่วยุต้องข่มจิตใจอย่าหวั่นไหวไปตามแรงกิเลส ให้ทำมาหากินด้วยความสุจริต การทำมาหากิน เส้นทางดำเนินชีวิตต้องอดทนต่อแดดฝน

---

[14] บุญมี แท่นแก้ว, *จริยธรรมกับชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2541), หน้า 119-124.

[15] ชัยอนันต์ สมุทรวนิช, “ประชารัฐ กับการเปลี่ยนแปลง”, 9 ธันวาคม 2562, <http://thaitoppic.com/mag/soc/ivilnotsee.htm> (1 August 2023)

ร้อน หนาว มันจึงจะมีทรัพย์เมื่อมีทรัพย์สินเงินทองต้องหัดเสียสละ ช่วยเหลือคนที่ขาดแคลนอย่าเห็นแก่ตัว ฆราวาสธรรมย่อมนาพาชีวิตให้ประสบสุขทั้งชาตินี้ชาติหน้า[16]

พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยมีพระบรมราโชวาท 4 ประการ ที่พระราชทานนั้น ได้แก่ ประการแรก คือการรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่ในที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น ประการที่สามคือความอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในความสัจความดีนั้น คือการอดทน อดกลั้น อดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

กล่าวโดยสรุปว่า ความสำคัญหลักฆราวาสธรรม มีความจำเป็นและมีความสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของฆราวาสหรือผู้ครองเรือน เป็นหลักคำสอนที่สร้างความสัมพันธ์อันดีเป็นเครื่องมือกำกับชีวิตมนุษย์เสมือนเป็นเข็มทิศในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในทุกระดับ ถึงแม้จะมีการตีความในส่วนของเนื้อหา แต่เนื้อหาหลัก หรือสาระสำคัญแล้ว ฆราวาสธรรม ยังมีความหมายว่า เป็นเครื่องมือหรือเป็นหลักธรรมกากับพัฒนาชีวิต ซึ่งประกอบด้วยความประพฤติ4 ประการ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความจริงใจ การข่มใจ บังคับควบคุมจิตใจตนเอง ความอดทน มุ่งมั่นในการทำงาน และการเสียสละมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการปฏิบัติตามฆราวาสธรรม 4 ประการนี้จะเป็นอานิสงส์ให้เกิดความสุข ความเอื้ออาทร ความสมานฉันท์ของบุคคลในสังคมได้ในที่สุด

3.1.3 แนวคิดหลักฆราวาสธรรม 4

พระเทพเวที (ยิ้ม ภทฺรธมฺโม ป.ธ.9) ได้กล่าวไว้ว่า หากสามีภรรยาทั้งคู่เป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ ด่าพระสงฆ์องค์เจ้า ดื่มสุราเมรัย มีธรรมที่เป็นลามก สามีภรรยาคู่นั้นเรียกว่า สามีภรรยาผี สามีเป็นคนทุศีล มีความตระหนี่ ด่าพระสงฆ์องค์เจ้า ดื่มสุราเมรัยมีธรรมลามก ส่วนภรรยาเป็นคนมีศีลใจบุญ ไม่ตระหนี่ ภรรยานั้นเป็นเทวดาอยู่ร่วมกับสามีผีสามีเป็นคนมีศีล ใจบุญ ไม่มีความตระหนี่ ส่วนภรรยาเป็นคนทุศีล ตระหนี่ ชอบด่าพระสงฆ์องค์เจ้า ดื่มสุราเมรัย มีธรรมลามก ภรรยานั้นเป็นผีอยู่ร่วมกับสามีเป็นเทวดา สามีภรรยาทั้งคู่เป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ สำรวมในศีล เลี้ยงชีพโดยชอบสามี

---

[16] พระมหาดวงจันทร์ คุตฺตสีโล, “เขียนคมความคิด 2”, *วาราสาร มจร อุบลปริทรรศน์,* ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (ธันวาคม 2558) :59.

ภรรยาคู่นั้นพูดจาคำอ่อนหวานต่อกัน ย่อมประสบความสำเร็จความเจริญรุ่งเรือง อยู่กันอย่างมีความสุข พวกศัตรูของสามีภรรยาที่มีความประพฤติที่สมกัน ย่อมไม่สามารถเบียดเบียนได้เขาทั้งสองเมื่อประพฤติดีประพฤติชอบในโลกนี้แล้ว เมื่อละจากโลกนี้ไปย่อมไปสู่สุขคติในสรวงสวรรค์[17]

การครองเรือน หรือ ชีวิตสมรส คือการที่ชายและหญิงมีความพอใจในรสสัมผัสซึ่งกันและกัน ตกลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน จะเผชิญกับปัญหาร่วมกัน และมีความพยายามที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อความสุขในการครองเรือน การที่บุคคล 9 คน ซึ่งต่างก็มีพื้นฐานจากครอบครัวเดิมต่างกันมีความคิด ค่านิยม รสนิยม ต่างกัน มาอยู่ร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวจะมีสุขได้เพราะด้วยเหตุจากการประพฤติตนของสามีและภรรยา บุคคลทั้งสองนี้เป็นผู้ที่มีความสามารถดลบันดาลให้ครอบครัวนั้น ๆ เป็นสวรรค์ที่น่าอยู่หรือเป็นนรกก็ได้ ความรักจะมั่นคงได้ขึ้นอยู่กับคน 2 คน โดยต้องเป็นความรักแบบเมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้คู่ครองเป็นสุข และกรุณาคือความสงสารและเห็นอกเห็นใจหวั่นใจเมื่อคู่ครองของตนได้รับทุกข์ช่วยเหลือเกื้อกูลไม่ละทิ้งกันในยามยาก ยามเจ็บยามจน ให้ยืนยันเคียงคู่กันฝ่าฝันอุปสรรคไปได้ดังภาษิตจีนที่ว่า “มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้าน”

ดังนั้น การเลือกใครมาเป็นคู่ครองของตนนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงสมชีวิกถา คือเหตุที่ทำให้คู่สมรสครองเรือนได้ยืดยาว คุณธรรมประเภทนี้เรียกว่า สมชีวิธรรม มี 4 ประการดังนี้

1. สมศรัทธา มีศรัทธาเสมอกันเคารพในลัทธิศาสนาเดียวกัน มีค่านิยมและรสนิยมทำนองเดียวกัน หรือพอปรับตัวเข้าหากันได้บางครั้งลัทธิศาสนาอาจไม่มีพรมแดนกั้นความรักของคนได้แต่ต้องรู้จักปรับตัวเข้าหากันมีการตกลงร่วมกันจึงจะไม่เกิดปัญหาผู้ที่เป็นชาวพุทธต้องมีความเชื่อกรรม ความเชื่อผลของกรรม เชื่อมั่นในคุณพระรัตนตรัย ให้เลือกบุคคลที่มีความเชื่อเลื่อมใสในศาสนาหรือสิ่งเคารพบูชาต่าง ๆ เหมือนกัน มีความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกัน มีจุดมุ่งหมายในชีวิตเหมือนกัน ตลอดจนมีรสนิยมตรงกัน

2. สมศีลา มีศีลเสมอกันมีความประพฤติดีตั้งอยู่ในศีลธรรมเหมือนกัน มีกิริยามารยาทและพื้นฐานการอบรมนิสัยเหมือนกัน พอเหมาะสอดคล้องกัน ไปกันได้หรืออยู่ในระดับเดียวกัน จะได้ไม่เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจซึ่งกันและกัน

3. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแพร่ โอบอ้อมอารีมีใจกว้าง มีความเสียสละ มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น บุคคลที่เสมอกันด้วยจาคะนี้ไม่อารัดเอาเปรียบคู่ของตนต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลญาติมิตรคนข้างเคียงของแต่ละฝ่าย มีจิตรใจ เป็นบุญกุศลทั้งคู่จะทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข เพราะเมื่อคนเราอยู่ด้วยกันก็ต้องเสียสละทั้งทรัพย์สินเสียสละความสุขของตน เพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

---

[17] พระเทพเวที (ยิ้ม ภทฺรธมฺโม ป.ธ.9), *มุทิตา,* (กรุงเทพมหานคร: วัดอนงค์, 2546), หน้า 173 – 174.

4. สมปัญญา ให้เลือกบุคคลที่มีปัญญาเสมอกัน คือ รู้จักเหตุรู้จักผล รู้จักดีรู้จักชั่ว รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์สิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์มีการใช้ความคิดเพื่อแก้ปัญหา คำ ว่า “ปัญญา” ในที่นี้มิได้หมายถึงใบปริญญา ไม่ใช่คนที่จบปริญญากับคนที่ไม่มีปริญญาจะอยู่ร่วมกันไม่ได้แต่พูดถึงพฤติกรรมที่ดีงามมีปัญญารู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิดมีแนวคิดที่ดีงามจนสามารถเข้ากันได้เข้าอกเข้าใจกัน เข้าลักษณะที่ว่า “เพื่อนคู่คิด มิตรคู่กาย” หากขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันเพราะวิทยฐานะหรือวุฒิปัญญา ต่างคนต่างอวดรู้ไม่ยอมกัน มีทิฏฐิมานะเข้าหากัน แม้จบปริญญาสาขาใดอะไรมาก็อยู่ร่วมกันไม่ได้[18]

นอกจากนี้สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนเมื่อปรารถนาที่จะมีความสุขแก่ตนเองและครอบครัวยังต้องปลูกฝัง คุณธรรม 8 ประการข้างต้นนี้อีกให้เกิดขึ้นอย่างมีความต่อเนื่อง คุณธรรมทั้ง 8 ประการนี้ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา 2) อารักขสัมปทา 3) กัลยาณมิตตตา 4) สมชีวิตา 5) สัทธา สัมปทา 6) สีลสัมปทา 7) จาคสัมปทา และ 8) ปัญญาสัมปทา

1. อุฏฐานสัมปทา บุคคลในโลกนี้เลี้ยงชีพชอบด้วยความขยัน หมั่นประกอบการงาน คือ กสิกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม รับราชการ ฝ่ายทหาร ตำรวจ ราชการฝ่ายพล เรือนหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงาน ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการทำงาน

2. อารักขสัมปทา บุคคลในโลกนี้มีทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สั่งสมมาด้วยกำลังแขนขาของตนเองด้วยแรงแห่งเหงื่อของตนโดยสุจริตชอบธรรม รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ให้พร้อมกับความขยันหมั่นเพียรนั้นอย่างต่อเพียง

3. กัลยามิตตตา บุคคลในโลกนี้อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใดเลือกคบหาคนดีมีศีลธรรมไว้เป็นเพื่อนช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ เป็นเหตุให้กิจการของตนเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป

4. สมชีวิตา บุคคลในโลกนี้รู้ทางในการเจริญหามาในทรัพย์สินอย่างสุจริต และรู้ทางเสื่อมแห่งทรัพย์เลี้ยงชีพอย่างเหมาะสมไม่ฟูมเฟือย ไม่ให้ฝืดเคือง ด้วยคิดว่ารายได้ของเราต้องเหนือรายจ่ายและรายจ่ายของเราต้องเหนือรายได้เหมือนคนชั่งตาชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่าต้องลดออกเท่านี้หรือต้องเพิ่มขึ้นเท่านั้น

5. สัทธาสัมปทา มีศรัทธา คือ เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อกฎแห่งกรรมคือกฎแห่งการทำความดีและกฎแห่งการทำความชั่ว เชื่อผลว่าทำดีต้องได้ดีและทำชั่วต้องได้ชั่ว

6. สีลสัมปทา บุคคลในโลกนี้เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร และการดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาณ

---

[18] พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.9), *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, 2555), หน้า 122.

7. จาคสัมปทา บุคคลในโลกนี้มีจิตที่ปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่ ยินดีในการแจกทานเป็นการแบ่งบันความสุขของตนแก่ผู้อื่น เป็นเหตุประสานสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

8. ปัญญาส้มปทา บุคคลในโลกนี้มีปัญญารู้จักหลีกเลี่ยงจากทางเสื่อมรู้จักเข้าใกล้ความเจริญคุณธรรมทั้งแปดประการนี้พระพุทธพระเจ้าตรัสว่าเป็นเหตุให้ใช้ชีวิต คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนประสบความร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากความอยู่ร้อนนอนทุกข์ได้อย่างแท้จริง[19]

นอกเหนือจากการเลือกคู่โดยใช้หลักสมชีวิกถา 4 หลักคุณธรรม 8 ประการของผู้ครองเรือนแล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนให้เลือกคนที่มีลักษณะ 4 อย่าง ดังต่อไปนี้มาเป็นคู่ครองเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบันชาติ (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) 1) เลือกบุคคลที่มีความขยันในการประกอบอาชีพ 2)เลือกบุคคลที่เป็นคนประหยัด รู้จักออมทรัพย์ 3) เลือกบุคคลที่รู้จักคบคนดีเป็นเพื่อน และ 4) เลือกบุคคลที่มีการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่งเฟ้อนักหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันของสามี-ภรรยา เมื่อผ่านขั้นตอนการเลือกคู่แล้ว การอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา ทั้งคู่จะต้องมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกัน

กล่าวโดยสรุปว่า แนวคิดหลักฆราวาสธรรม 4 คือ ต้องปฏิบัติธรรมอีกเพื่อส่งเสริมความสงบสุขเพราะธรรมดาผู้ที่มีศีลย่อมเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมต่าง ๆ เราควรศึกษาธรรมของผู้ครองเรือนเพื่อเป็นแนวทางชีวิต การที่ดีถือเป็นมงคล เป็นเหตุแห่งความสุขความเจริญในทางตรงกันข้ามความล้มเหลวในการครองเรือนเป็นเหตุแห่งความทุกระทม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทุราวาสาฆราทุกฺขา” เรือนที่ครองไม่ดีนำทุกข์มาให้เข้าทำนองคำภาษิตไทยที่ว่า “แต่งงานผิดคิดจนตัวตายปลูกเรือนผิดคิดจนเรือนทลาย” หากบุคคลต้องการที่จะประสบความสำเร็จทั้งในชีวิต การงานตำแหน่ง ฐานะ และความรักเขาผู้นั้นต้องสร้าง สัจจะ ทมะ ขันติและจาคะให้เกิดขึ้นกับตน ตามหลักฆราวาสธรรม 4 ยิ่ง ถ้าสร้างและพัฒนาตัวเองจนเป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานประจำตนได้นั้น ก็จะทำให้สามารถสร้างเกียรติยศ สร้างปัญญา สร้างทรัพย์สมบัติและสร้างหมู่ญาติมิตรให้เกิดขึ้นได้สำเร็จด้วยกำลังความเพียรของตน

3.1.4 องค์ประกอบของหลักฆราวาสธรรม 4

ฆราวาสธรรม 4 เป็นหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณธรรม 4 ประการนี้ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุงให้เจริญงอกงาม จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังคุณธรรม 4 ดังกล่าว คือ ข้อปฏิบัติธรรมโดยตรงของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ของผู้ครองเรือนทั้งหลายที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม 4 ประการ[20] คือ

---

[19] พระเทพเวที (ยิ้ม ภทฺรธมฺโม ป.ธ.9), *มุทิตา,* (กรุงเทพมหานคร: วัดอนงค์, 2546), หน้า 186.

[20] สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, “ความคิดในการเมืองในพระพุทธศาสนา”, 22 ธันวาคม 2562, <http://www.asoke.info/09Communication/DharmaPublicize/Kid/k172/062.html> (1 August 2023)

1. สัจจะ ความซื่อสัตย์จริงใจต่อกันเป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไมตรีจิตสนิทต่อกัน ขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวงแคลงใจกัน เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความร้าวฉาน ซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม

2. ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ไม่เป็นคนดื้อด้าน เอาแต่ใจ และอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ย่อมปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรมกลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โต และถ้าไม่สามารถปรับตนเข้าหากันได้ก็เป็นอันต้องทำลายชีวิตคู่ครองแยกทางขาดจากกัน

3. ขันติ ความอดทนอดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลายชีวิตของผู้อยู่ร่วมกันนอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรมและความต้องการบางอย่าง ซึ่งจะต้องหาทางปรับปรุงเข้าหากันแล้ว บางรายอาจจะมีเหตุล่วงเกินรุนแรง แสดงออกจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นถ้อยคาหรือกิริยาอาการ จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้จักอดกลั้น ระงับใจไม่ก่อเหตุให้เรื่องลุกลามกว้างขยายต่อไป ความร้ายจึงจะระงับลงไป นอกจากนี้ยังจะต้องมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำและเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบการงานอาชีพเป็นต้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติความตกต่ำคับขันไม่ตีโพยตีพายแต่มีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดีชีวิตของคู่ครองที่ขาดความอดทนย่อมไม่อาจประคับประคองพากันให้รอดพ้นเหตุร้ายต่างๆ อันเป็นประดุจมรสุมแห่งชีวิตไปได้

4. จาคะ ความเสียสละความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกันชีวิตบุคคลที่จะมีความสุขจะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว การให้ในที่นี้มิใช่หมายแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของ อันเป็นเรื่องที่มองเห็นและเข้าใจได้ง่าย ๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึง การให้น้ำใจแก่กันการแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตนได้เช่นในคราวที่คู่ครองประสบความทุกข์ความเจ็บไข้หรือมีธุรกิจใหญ่ เป็นต้น ก็เสียสละความสุขความพอใจของตนขวนขวายช่วยเหลือเอาใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่งอาศัยเป็นกำลังส่งเสริมหรือช่วยให้กำลังใจได้โดยประการใดประการหนึ่งตามความเหมาะสม รวมความว่าเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละไม่คับแคบเห็นแก่ตัว ชีวิตครอบครัวที่ขาดจาคะก็คล้ายการลงทุนที่ปราศจากผลกาไรมาเพิ่มเติมส่วนที่มีมาแต่เดิมก็คงที่หรือค่อยร่อยหรอพร่องไปหรือเหมือนต้นไม้ที่มิได้

รับการบำรุงก็มีแต่อับเฉาร่วงโรย ไม่มีความสดชื่นงอกงาม ธรรม 4 ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ[21]

การนำหลักฆราวาสธรรม 4 ไปใช้แม้อยู่ครองเรือนก็จะเป็นฆราวาส คฤหัสถ์ที่มีความสุขความสำเร็จในชีวิต หากเป็นนักบวชก็จะได้รับผลแห่งการปฏิบัติบาเพ็ญสมณะธรรมด้วยสิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม ทั้ง 4 ประการนี้กล่าวไว้ว่า หลักฆราวาสธรรมนี้เป็นธรรมสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนใช้ปฏิบัติมี4 ประการ หรือ บางทีอาจเรียนว่า คุณธรรม 4 ประการ มีองค์ประกอบดังนี้

1. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ความซื่อตรง ความแท้และความจริง มี 5 ลักษณะ คือ

1) ความจริงต่อหน้าที่ คือ การปฏิบัติหน้าที่การงานที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและหน้าที่ที่เกิดขึ้นโดยการมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ ด้วยความซื่อสัตย์ไม่แสวงผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้องด้วยการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบหรือผิดจากทานองคลองธรรม ความจริงใจเหล่านี้แสดงออกด้วยการตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงและเกิดผลดี

2) ความจริงต่อการงาน คือ การซื่อสัตย์ต่อการทำงานของตนเอง มีศีลธรรมประจำใจ มีความละอายใจเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว แต่มีความมุ่งมั่นที่จะประพฤติตนเป็นคนดีบุคคลใด ถ้าขาดสัจจะต่อตนเองหรือต่อการทำงานของตนเองแล้ว ย่อมจะโกหก คดโกง หรือ หลอกลวงผู้อื่นได้โดยง่าย

3) ความจริงต่อวาจา คือ การรักษาคาพูด คำมั่นสัญญา เมื่อรับปากว่าจะทำอะไรแล้ว ก็จะต้องพยายามกระทำตามที่รับปากไว้ให้ได้ปากตรงกับใจ ไม่พูดปด หรือกล่าวให้ร้ายผู้อื่น

4) ความจริงต่อบุคคล คือ การมีความซื่อตรง จริงใจประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาต่อบุคคลที่เราเกี่ยวข้องด้วย เช่น บิดามารดา ผู้มีพระคุณ ครูอาจารย์มิตรสหายผู้ร่วมงานทั้งระดับสูงกว่าและต่ำกว่า ความจริงใจเหล่านี้แสดงออกด้วยการไม่ทรยศ ไม่คดโกง ไม่เบียดบังผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง เป็นต้น

5) ความจริงต่อความดีคือ การตัดสินใจไปในทางที่ดีเสมอ ไม่หลบเลี่ยง ไม่เบี่ยงบ่ายบิดเบือนไปจากความดีมีความมั่นคงในความดีเช่น มีเคารพยึดมั่นในกฎระเบียบข้อบังคับของสังคมและประเทศชาติมีความจงรักภักดีต่อสถาบันสำคัญ คอยป้องกันภัยที่จะมีต่อประเทศและไม่กระทำการใดๆ อันจะเป็นการบ่อนทาลายหรือทำให้ประเทศชาติต้องเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น[22]

---

[21] พระสมทบ ถิรปญโญ (รุ่งมิตรจรัสแสง), “ภาวะผู้นาของเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม 4 : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสักวิทยาคมจังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554, หน้า 42.

[22] พระครูพุทธศาสน์โศภน (แคล้ว สุสวุโต), *คุณธรรม 4 ประการ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การสาสนา, 2530), หน้า 26 – 30.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก ได้แบ่งสัจจะไว้ 5 ประการ คือ 1. ความจริงใจต่อตนเอง คือ การซื่อสัตย์ต่อตนเอง มีศีลธรรมประจำใจ มีความละอายใจ เกรงกลัวต่อการทำความชั่ว แต่มีความมุ่งมั่นที่จะประพฤติตนเป็นคนดีบุคคลใดถ้าขาดสัจจะต่อตนเองแล้ว ย่อมจะโกหกคดโกง หรือหลอกลวงผู้อื่นได้โดยง่าย 2. ความจริงใจต่อคนอื่น คือ การมีความซื่อตรง จริงใจประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาต่อบุคคลที่เราเกี่ยวข้องด้วย เช่น บิดามารดา ผู้มีพระคุณ ครูอาจารย์มิตรสหาย ผู้ร่วมงานทั้งระดับสูงกว่าและต่ำกว่า ความจริงใจเหล่านี้แสดงออกด้วยการไม่ทรยศคดโกงเบียดบังผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง คือ เมื่ออยู่ต่อหน้าพูดจาปราศรัยดีพอลับหลังกลับนินทาให้ร้าย 3. ความจริงใจต่อหน้าที่คือ การปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความรับผิดชอบ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ไม่แสวงผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง และพวกพ้อง ด้วยการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ หรือผิดจากทำนองคลองธรรม ความจริงใจเหล่านี้แสดงออกด้วย การตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงและเกิดผลดี 4. การพูดความจริง รักษาคาพูด คำมั่นสัญญา เมื่อรับปากว่าจะทำอะไรแล้วก็จะต้อง พยายามกระทำตามที่รับปากไว้ให้ได้ปากตรงกับใจ ไม่พูดปด หรือกล่าวให้ร้ายผู้อื่น 5. ความจริงใจต่อประเทศ คือ การเคารพยึดมั่นในกฎระเบียบข้องบังคับของชาติมีความจงรักภักดีต่อสถาบันสำคัญ คอยป้องกันภัยที่จะมีต่อประเทศ และไม่กระทำการใด ๆ อันจะเป็นการบ่อนทาลายหรือทำให้ประเทศชาติต้องเสื่อมเสียชื่อเสียง[23]

กล่าวโดยสรุป สัจจะ คือ การรักษาความสัตย์ความสุจรติความซื่อตรง จริงใจต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งด้านการคิด การพูด และการทา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสรุปสัจวาจาไว้คือ “การไม่พูดคำที่ไม่จริง ไม่มีประโยชน์แม้คนอื่นจะชอบ ไม่พูดคำจริง มีประโยชน์แต่คนอื่นฟังแล้วไม่ชอบ ไม่พูดคำจริง ไม่มีประโยชน์คนอื่นฟังแล้วชอบ และต้องรู้จักเวลาในการพูดคาจริงที่มีประโยชน์คนฟังแล้วชอบ”

2. ทมะ คือ การบำเพ็ญสมาธิจิตอันเป็นหลักควบคุมใจนั่นเอง บุคคลใดฝึกฝนจิตใจให้หนักแน่น เยือกเย็น ระงับใจ ระงับอารมณ์ตามหลักทมะ ด้วยการฝึกสมาธิได้จะเป็นผู้สามารถควบคุมอารมณ์ควบคุมตัวเองได้ดีจะเป็นผู้ไม่วู่วาม ผลีผลาม ไม่เอาแต่ใจตนเอง เอาแต่อารมณ์มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ ดังพุทธพจน์ว่า บุคคลผู้ฝึกจิตดีแล้ว จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐในหมู่ชน (สังคม)

ทมะ คือ การฝึก การข่มใจตนเอง เพื่อปรับปรุง พัฒนาตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกตนเองด้านคุณธรรม เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การฝึกฝนตนเอง คือ เป็นความมุ่งหมายเพื่ออดกลั้น ฝึกฝน อบรมจิตใจของตนให้มีสภาพจิตใจดีขึ้น ให้เข้มแข็งมากขึ้น ฝึกข่มความรู้สึกเพื่อให้พร้อมกับสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น

---

[23] วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก, *หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 0111 พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, 2542), หน้า 24 – 28.

ต้องข่มใจไม่ให้แสดงอาการหวาดหวั่น เช่น ไม่พลั้งเผลอสติด่าว่าออกมาโดยไม่มีสติยับยั้ง หรือข่มความประหม่าเมื่อต้องพูดหรือแสดงออก

อีกนัยหนึ่ง ทมะ ในความหมายที่ลึกซึ้ง หมายถึง การรู้จักฝึกอินทรีย์ (กายและใจ) ได้แก่ ตา หูจมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยอำนาจของคุณธรรม ไม่ให้เป็นไปตามกำลังของกิเลสหรือความชั่วการฝึกใจให้มีทมะ คือ การรู้จักใช้สติให้มาก เพื่อข่มความรู้สึกที่ไม่ดีไว้และหาทางพัฒนาใจตนเองให้มั่นคงขึ้นด้วยวิธีการฝึกจิตใจ เช่น ฝึกสมาธิฝึกนั่งกรรมฐาน เป็นต้น

2) การข่มใจตนเอง คือ การยับยั้งจิตใจของตนไม่ให้หลงมัวเมาอยู่กับอบายมุขฟุ้งซ่านทะยานอยากกับสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม รวมทั้งรู้จักควบคุมอารมณ์ไม่ให้โกรธง่ายเกลียดง่าย เช่น ถ้าเพื่อนมาชักชวนให้ไปร่วมลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่นโดยสัญญาว่า จะแบ่งรายได้ให้ครึ่งหนึ่ง ถ้าแม้เรามีความจำเป็นจะต้องใช้เงิน แต่เมื่อเห็นว่าการกระทำเช่นนี้ไม่ถูกต้อง ผิดทั้งทางโลกและทางธรรมก็ต้องปฏิเสธ เป็นต้น[24]

กล่าวโดยสรุป ทมะ คือ การฝึกฝนอบรมตนเอง และการข่มใจตนเองด้วยปัญญา ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความดีความถูกต้องหรืออยู่ในระเบียบที่ดีตามที่ตนต้องการ

3. ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ทนได้เมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา (ไม่ถูกใจ) เป็นลักษณะของกายและใจ ที่พร้อมจะเผชิญกับเหตุการณ์ที่พึงทาหรือที่จะเกิดขึ้นในทุกรูปแบบ ไม่มีความย่อท้อ เมื่อประสบสิ่งที่ลาบากหรือที่ไม่ต้องการ ในเชิงปฏิบัติท่านแบ่งขันติออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1) อดทนต่อความลาบากตรากตรำ ไม่แสดงอาการย่อท้อ เมื่อทำการงานอันหนัก

2) อดทนต่อความทุกขเวทนา คือ ในคราวเจ็บไข้ไม่แสดงอาการทุรนทุรายจนเกิดเหตุรู้จักระงับสติอารมณ์ไม่ทาใจอ่อนแอจนเกินไป ถ้าอดทนไม่ได้ไม่อาจต่อสู้กับโรคได้

3) อดทนต่อความเจ็บใจ คือ เมื่อถูกต่อว่ากระแทกแดกดันหรือเมื่อเขาแสดงกิริยาอาการดูถูกดูหมิ่น ก็อดกลั้น ทนเก็บไว้ในใจ ไม่แสดงออกทั้งทางกายและทางวาจา

4) อดทนต่ออำนาจกิเลส (เครื่องเศร้าหมอง) คือ เมื่อถูกกิเลสต่างๆ ยั่วยุ เช่น ถูกความอยากได้อยากดีอยากมีอยากเป็น มาครอบงา ก็อดทนต่อความอยาก คือระดับความอยากนั้นได้หรือเมื่อได้ลาภได้ยศก็อดทนอดกลั้นไม่แสดงอาการดีใจจนเกินไป เป็นต้น[25]

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) กล่าวว่า สามารถจำแนกขันติออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

---

[24] ขุ.ธ. (ไทย) 25/122/322.

[25] อง.ทุก. (ไทย) 20/166/126.

1) ตีติกขาขันติ (ขันติอด) หมายถึงความอดทน หักห้ามจิตใจไม่ให้ไหลไปตามกระแสแห่งอำนาจฝ่ายต่ำ ซึ่งมีความทะยานอยากเพราะอำนาจของความโลภ เป็นสิ่งยั่วยุล่อลวงจิตใจให้ตกลงไปสู่หลุมพรางแห่งความชั่ว อดทนต่อความโกรธในขณะที่เกิดอารมณ์ร้อนรุ่มและอดทนต่อความหลง

2) ธิติขันติหรือตปขันติ (ขันติทนหรือมั่นคง) หมายถึงความอดทนต่อความตรากตรำ ในการทำงานทั่วไปเช่น ทนต่อความหิวกระหาย เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ความหนาว ความร้อน อดทนต่อความลาบากอันเกิดจากเวทนา คืออาการเจ็บป่วย ความไม่สบายกาย เมื่อประสบกับสถานการณ์ที่ไม่เอื้อประโยชน์แก่ความสุขเหล่านี้สามารถดำรงมั่นอยู่ในภาวะปกติได้เรียกว่าเป็นความอดทนมั่นคงดุจดั่งแผ่นดิน

3) อธิวาสนขันติ (ขันติยับยั้ง) หมายถึง รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ท้อถอย อดทนต่อ พฤติกรรมล่วงเกินถากถางหรือคากล่าวดูหมิ่นของบุคคลหลายระดับ เช่น ผู้ที่กล่าวลบหลู่ดูแคลน ผู้ที่เสมอกันโดยแสดงกิริยาวาจาสบประมาทซึ่งใช้คาพูดให้เกิดความเสียหายและผู้น้อยซึ่งแสดงอาการเหยียดหยามก็สามารถอดทน โดยไม่มีการโต้ตอบบุคคลเหล่านั้นเพื่อรักษามิตรภาพอันดีเอาไว้[26]

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตีติกขาขันติคือ ความอดทนด้วยอำนาจการอดกลั่นเอาไว้สามารถสะกดข่มใจไม่ลุแก่อำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง ปิดกั้นไม่ให้กิเลสชนิดหยาบปรากฏผลออกมาทางกายและทางใจ โดยข่มเอาไว้ได้อดกลั้นเอาไว้อย่างเต็มที่ด้วยอำนาจแห่งศีล ธิติขันติหรือตปขันติคือ ความอดทนที่เป็นเดช เผาผลาญกิเลสอย่างหยาบ ป้องปรามกิเลสระดับกลางด้วยอำนาจแห่งสมาธิซึ่งเกิดจากการเจริญสมถกรรมฐานตั้งแต่ต้น จนกระทั่งได้ฌาน และอธิวาสนขันติคือความอดทนจนข่มกิเลสและสามารถหยุดยั้งขบวนการเคลื่อนไหวของกิเลสให้ขาดลงและ สูญสลายไปด้วยอำนาจแห่งวิปัสสนาปัญญา คือ สามารถถอนอนุสัยกิเลสออกจากขันธสันดานได้อนุสัย คือ อนุสัย 7 อย่าง

1. กามราคานุสัย (สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความกำหนัดในกาม)
2. ปฏิฆานุสัย (สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความกระทบกระทั่งแห่งจิต)
3. ทิฏฐานุสัย (สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความเห็น)
4. วิจิกิจฉานุสัย (สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความสงสัย)
5. มานานุสัย (สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความถือตัว)
6. ภวราคานุสัย (สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความกำหนัดในภพ)
7. อวิชชานุสัย (สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความไม่รู้)[27]

---

[26] สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร), *มงคลยอดชีวิตฉบับสมบูรณ์,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2539), หน้า 486 – 488.

[27] พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว), *ฆราวาสธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 69.

กล่าวโดยสรุป ขันติคือ การอดทนต่อความทุกข์ยากทางกาย อดกลั้นต่ออารมณ์ความรู้สึก นึกคิดและอดออมประคับประคองตนเองให้ดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ไม่ลุแก่อำนาจความอยากความต้องการในทางที่ผิด

4. จาคะ คือ การเสียสละ ได้แก่การตัดใจ ตัดกรรมสิทธิ์ของตน ตัดความยึดถือของตน มี 2 ลักษณะ คือ

1) สละวัตถุคือ การแบ่งปัน เสียสละวัตถุสิ่งของที่ตนเองมีอยู่ให้แก่คนที่ไม่มีเพื่อสลัดความตระหนี่ออกจากตน

2) สละอารมณ์คือ รู้จักระงับจิตใจ ไม่ผู้กโกรธถือโทษ ไม่พยาบาทมาดร้ายคนอื่นโดย สรุป จาคะ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละทั้งด้านวัตถุสิ่งของและด้านจิตใจ[28]

กล่าวโดยสรุปว่า องค์ประกอบของฆราวาสธรรม 4 เป็นหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้า คุณธรรมสี่ประการนี้มี4 อย่าง คือ 1) สัจจะ ความจริง เช่น ซื่อสัตย์ต่อกัน 2) ทมะ ความฝึกฝน ปรับปรุงตน เช่น รู้จักข่มใจ ควบคุมอารมณ์บังคับตนเอง ปรับตัวเข้ากับการงานและสิ่งแวดล้อมให้ได้ดี 3) ขันติความอดทน 4) จาคะความเสียสละเผื่อแผ่แบ่งปันมีน้ำใจ หากบุคคลได้รับการอบรมและฝึกฝนและปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอแล้ว จะช่วยให้องค์กร ตลอดจนประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น ท้ายสุด บุคคลผู้ปฏิบัติเกิดความสุขความร่มเย็นในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้

3.1.5 ประโยชน์ของฆราวาสธรรม

หลักฆราวาสธรรม 4 นี้จะสอนให้คนเรารู้จักการดำเนินชีวิตทางโลกอย่างผู้ประสบความสำเร็จ และมาสำคัญต่อการสร้างตัวของฆราวาสมาก

1. สัจจะ ทำให้เป็นคนมีความรับผิดชอบ เป็นคนหนักแน่นมั่นคง ชีวิตและหน้าที่การงานมีความเจริญก้าวหน้า มีคนเคารพยกย่อง มีคนเชื่อถือและเกรงใจ มีคนรักใคร่นิยม พบเจอกับรักแท้มีเกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น การขาดสัจจะ

2. ทมะ ทำให้เป็นคนรักการฝึกฝนตนเอง มีความสามารถในการทำงาน ไม่มีศัตรูไม่มีความแค้นกับใคร สมารถยับยั้งตนเองไม่ให้หลงไปทำผิด หรือหลงไปในทางที่ผิดได้สามารถตั้งตัวได้มีสมองดีมีปัญญาเป็นเลิศ มีใจที่สงบสุขเพราะควบคุมอารมณ์ได้เป็นต้น

---

[28] ธ.ธรรมรักษ์, “หลักฆราวาสธรรม 4 ปฏิบัติตนได้ดีสมหวังในรักดังตั้งใจ”, 31 มีนาคม 2562, <http://www.torthammarak.com/modules/smartsection/item.php?itemid> (1 August 2023)

3. ขันติทำให้อดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ได้ทำงานได้ดีเป็นที่พึ่งและหลักในครอบครัวได้เป็นที่พึงให้คนอื่นที่เดือดร้อนได้ทำให้ไม่มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับคนอื่น ไม่หลงผิดไปทำความชั่ว และทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวังได้เป็นต้น

4. จาคะ อานิสงส์ของการมีจาคะ ได้แก่ ทำให้มีอารมณ์ผ่องใสติดตัว มีนิสัยเสียสละแก่ผู้อื่น รักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง ทำให้ตนเองปลอดภัย คนอื่นนับหน้าถือตา ครอบครัวและสังคมเป็นสุข มีเพื่อนดีๆ รอบตัว จิตใจมีความสุข ช่วยชำระล้างจิตใจที่สกปรกเห็นแก่ตัว ทำให้คนรักรักเรามากขึ้น เป็นต้น[29]

กล่าวโดยสรุปแล้วว่า หลักการมีฆราวาสธรรม 4 จะทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิตและครอบครัว หลักคุณธรรมนี้จะเหนี่ยวนำให้มีคนรัก มีเมตตา ทำให้สมหวังในความรักและคู่ครองได้ โดยรวมคือเมื่อมีสัจจะย่อมมีเกียรติยศชื่อเสียง มีผู้คนเชื่อมั่น เมื่อมีทมะย่อมได้รับปัญญา ควบคุมอารมณ์ได้เมื่อมีขันติย่อมเกิดทรัพย์และความสำเร็จที่ตั้งใจไว้และเมื่อมีจาคะย่อมเกิดมิตรที่ดีเกิดคนรักใคร่ ทำให้มีสมัครพรรคพวกที่ดีในสังคม เป็นต้น ฆราวาสธรรมถือว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคม ต่อมนุษย์ทุกคน และหากบุคคลใดหรือสังคมใดนำหลักธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้จะทำให้บุคคลนั้นครอบครัวนั้น สภาพแวดล้อมและสังคมประสบความสุข ความสงบ สันติและไม่มีเบียดเบียนกันและกัน และจักมีความเจริญยิ่งๆ ขึ้นหลักฆราวาสธรรมนี้เมื่อปฏิบัติตามแล้วย่อมส่งผลหรือประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติดังนี้

1. เมื่อปฏิบัติตามหลักสัจจะ จะทำให้ผู้อื่นเคารพเชื่อถือ เพราะเป็นผู้ที่มีความจริงใจรักษาคาพูด ยึดมั่นในสัจจะ ซื่อสัตย์ย่อมสามารถจะปฏิบัติหน้าที่อย่างได้ผลทันเวลา และประสบความสำเร็จทั้งชีวิตครอบครัว การดำรงชีวิต กระทั่งผลของการทำงานก็จะประสบความสำเร็จ

2. เมื่อปฏิบัติตามหลักทมะ จะทำให้คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ไม่ทะเลาะกัน เพราะรู้จักใช้สติข่มใจไม่หลงไปในทางเสื่อมเสียและทางที่ทาลายความเป็นปกติของเรา

3. เมื่อปฏิบัติตามหลักขันติจะทำให้หลีกเลี่ยงความเสื่อมจากเหตุต่าง ๆ เพราะมีจิตใจเข้มแข็ง อดทน อดกลั้น ไม่มัวเมากับสิ่งเย้ายวน เป็นหลักประกันในการสร้างฐานะและชีวิต

4. เมื่อปฏิบัติตามหลักจาคะ จะทำให้ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ มีความสามัคคีกัน แบ่งปัน ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน เพราะทุกคนที่ปฏิบัติมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สมานฉันท์ทำให้สังคมมีความสุข

---

[29] ธ.ธรรมรักษ์, “หลักฆราวาสธรรม 4 ปฏิบัติตนได้ดีสมหวังในรักดังตั้งใจ”, 31 มีนาคม 2562, <http://www.torthammarak.com/modules/smartsection/item.php?itemid> (1 August 2023)

3.2 หลักศีล 5

3.2.1 ความหมายของศีลในทางพระพุทธศาสนา

ศีลในทางพระพุทธศาสนามีความผู้กพันกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมนุษย์ในทุกด้านของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนไทยนั้นมีความผู้กพัน ประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อการประพฤติปฏิบัติจนทำให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ต่างมีเมตตา เอื้อเฟื้อ อนุเคราะห์เสียสละเป็นที่ตั้งตลอดมาด้วยคุณของพุทธธรรมคำสอนแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนให้มีอิสระจากปัจจัยที่เป็นเหตุแห่งเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง ทั้งทางกายและทางใจ ทางกาย หมายถึง การไม่สร้างความวิบัติเสียหายแก่บุคคลอื่น ส่วนทางใจคืออิสระจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายอันตัดรอนชีวิตความเป็นอยู่ของตน เพื่อนำสันติภาพและสันติสุขมาสู่โลกมนุษย์พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของผู้รู้เท่าทันภาวะความเปลี่ยนแปลงของตน ของสังคม โดยใช้ศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นหลักยึดถือประพฤติปฏิบัติในส่วนของคำสั่งนั้น ได้แก่ข้อปฏิบัติซึ่งบังคับไว้เป็นข้อห้ามมิให้กระทำ เรียกว่าศีลเป็นข้อยกเว้นที่วางไว้เป็นกฎระเบียบ ในส่วนของคำสอน ได้แก่คำแนะนำคำชี้แจงการศึกษาอบรมอันเป็นหลักที่ทรงวางไว้สำหรับการประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่าพระธรรม ถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะพึงประพฤติปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้า เป็นความดีงามแห่งชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและปลอดภัย ทั้งร่างกายและจิตใจ ได้ในสังคมโดยรวมในเรื่องของศีลผู้ศึกษาได้ศึกษาจากเอกสารตำราวิชาการต่าง ๆ และได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านพอกล่าวเป็นสังเขปได้ดังนี้

กรมการศาสนา ได้กล่าวว่า ศีล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของภิกษุเพื่อให้สำรวมในพระปาฏิโมกข์ความถึงพร้อมด้วยอาจาระ และสารูป เห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้จะมีประมาณนอยสมาทานอยู่ในสิกขาทั้งหลายความสำรวมระวังความไม่ก้าวล่วงในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึงการสำรวมกายวาจาและใจให้สงบเรียบร้อย[30]

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายของศีลไว้ว่าศีลคือเจตนาที่จะระวังรักษาความประพฤติทางกายวาจา ใจให้เรียบร้อยปราศจากโทษ[31]

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า “ศีล” หมายถึง ความเป็นปกติหรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างตามที่ควรทำอยู่ในภาวะปกติคือไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวายไม่

---

[30] กรมการศาสนา, *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง,* (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2525), หน้า 20.

[31] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี)*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 274.

ระสำระสายไม่มีความสกปรกไม่มีความเศร้าหมองให้เกิดขึ้น โดยเนื้อความศีล หมายถึงระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดภาวะปกติเกิดขึ้นที่กายวาจา ใจ[32]

ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ ได้กล่าวว่า เจตนา คือ ความตั้งใจไม่ทำกรรมชั่วมีการฆ่าสัตว์เป็นต้น ความงดเว้นจากการทำกรรมชั่วนั้นได้ก็ดีสติเป็นต้นเหตุที่เกิดขึ้น อันเป็นเหตุให้ยับยั้งการทำกรรมชั่วครั้งนั้น ๆ ได้ก็ดีชื่อว่า “ศีล” เรียกว่า “ศีล” โดยความหมายว่าการตั้งกายและวาจาโดยชอบธรรม[33]

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “ศีล” หมายถึงการไม่เจตนาละเมิดระเบียบ ไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการการกระทำศีลก็คือความไม่ละเมิดไม่เบียดเบียน อีกอย่างหนึ่ง ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง คอยปิดกั้นหลีกเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นถ้ามองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิดไม่คิดจะเบียดเบียนคนอื่น ด้วยกายวาจา ใจ[34]

ไสว มาลาทอง กล่าวว่าศีล 5 หรือเบญจศีล หมายถึง เจตนา หรือความตั้งใจประพฤติงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา ใจ เรียกโดยทั่วไปว่า “ศีล 5” เรียกตามบทบัญญัติว่า “สิกขาบท 5”[35]

แก้ว ชิดตะขบ ได้กล่าวว่าคำว่าศีล (สีลำ)แปลได้หลายนัยเช่น แปลว่า ปกติธรรมชาติความเคยชิน เยือกเย็น เกษมสุข ในที่นี้แปลว่า ปกติการทำให้เป็นปกติธรรมชาติความประพฤติที่ดีความตั้งใจงดเว้น และความสำรวมระวังไม่ล่วงละเมิดบัญญัติอันชอบธรรม คือ การรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยความประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงามการรักษาปกติระเบียบวินัยปกติมารยาทดีปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกให้ดียิ่งขึ้น ข้อปฏิบัติในการควบคุมคนให้อยู่ในความไม่เบียดเบียนกัน หรือการควบคุมพฤติกรรมส่วนตัวของคนเรา[36]

สรุปได้ว่า ศีล หมายถึง หลักประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามให้เป็นไปโดยปกติชนส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม โดยปราศจากโทษภัยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเข้าถึงจุดหมายที่ดีงามตามทำดับของชีวิต ทำให้สังคมโดยรวมมีความสงบเรียบร้อยและทำให้มนุษย์นั้นมีการสำรวมกายและวาจาเรียบร้อย ทั้งในการพูดการคิดการทำในการแสดงออกอันเป็นการ

---

[32] พุทธทาสภิกขุ, *ธรรมในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างคน สร้างชาติ และสร้างโลก,* (กรุงเทพมหานคร: แสงธรรม, 2539), หน้า 56.

[33] ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, *หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2542), หน้า 52.

[34] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม,* (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 767.

[35] ไสว มาลาทอง, *คู่มือจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542), หน้า 109.

[36] แก้ว ชิดตะขบ, *พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 203.

ยกระดับจิตใจเข้าถึงแก่นแท้ในหลักธรรม อันเป็นกุศลธรรมอันดีงามทั้งปวงอาจกล่าวสั้น ๆ ว่าศีลคือข้อห้ามไม่ให้ทำความชั่วทุจริตของพระพุทธศาสนา นั่นเอง

3.2.2 ประเภทของศีลในพระพุทธศาสนา

แก้ว ชิดตะขบ กล่าวว่า ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของศีลไว้มีอยู่หลายชั้นหลายระดับ จัดแบ่งได้หลายประเภท เพื่อให้เหมาะกับวิถีชีวิตและสังคมปัจจุบันแห่งบุคคลศีลท่านจัดไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ศีล 5 หรือเบญจศีล เป็นศีลขั้นพื้นฐานของศีลทั้งปวง กล่าวคือ ศีลทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา พระภิกษุสามเณร ตลอดจนศีลของพระภิกษุณีนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของศีล 5 สำหรับศีล 5 นี้ กำหนดเป็นศีลสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือนทั่วไปที่ควรรักษามีชื่อเรียกว่า นิจศีล ศีลที่ควรรักษาเป็นนิจ ปกติศีลศีลที่ควรรักษาให้เป็นปกติบ้างเรียกว่า มนุสสธรรมหรือมนุษยธรรม คือธรรมของมนุษย์หรือทำให้เป็นมนุษย์

2. ศีล 8 (อัฐศีล) หรือศีลอุโบสถเป็นศีลที่มีพื้นฐานจากศีล 5 โดยเน้นการไม่เสพกามการรู้จักรับประทานอาหารจำกัดเวลาการหัดลดละการหาความสุขจากสิ่งบันเทิงการงดใช้เครื่องนั่งเครื่องนอนฟูกหรูหรา เป็นการฝึกตนให้รู้จักใช้ชีวิตที่เป็นอิสระได้มากขึ้น สามารถอยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาวัตถุภายนอกมากเกินไป ศีล 8 นี้เป็นเครื่องเสริมโอกาสในการพัฒนาชีวิตทางด้านจิตใจและปัญญา เป็นศีลสำหรับฝึกตนให้ดียิ่งขึ้นไปกว่าคฤหัสถ์ปกติทั่วไป

3. ศีล 10 (ทศ ศีล) หรือสิกขาบท 10 ประการ เป็นศีลสำหรับสามเณรสมาทานรักษา คำว่า สามเณร แปลว่า เหล่ากอของสมณะ หมายถึง เด็กชายผู้ศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อเตรียมเป็นพระภิกษุ

4. ศีล 227 หรือสิกขาบท 227 เรียกว่า ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ การสำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ปฏิบัติตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตพุทธบัญญัติที่เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

5. ศีล 311 หรือสิกขาบท 311 เป็นพุทธบัญญัติที่เป็นข้อห้ามสำหรับสตรีผู้ที่ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุณีในพระพุทธศาสนา[37]

สรุปได้ว่าในพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของศีลเอาไว้ 5 ประเภท คือศีล 5 หรือเบญจศีลเป็นพื้นฐานของศีลทั้งปวงกำหนดเป็นศีลสำหรับฆราวาส ศีล 8 หรือศีลอุโบสถเป็นศีลสำหรับฝึกตนให้รู้จักใช้ชีวิตพัฒนาจิตใจและปัญญาให้ดียิ่งขึ้นไป ศีล 10 สำหรับสามเณรสมาทานรักษาเพื่อเตรียมเป็นภิกษุศีล 227 เรียกว่า ปาฏิโมกข์สังวรศีลเป็นพุทธบัญญัติเพื่อสำรวมในพระปาฏิโมกข์

---

[37] แก้ว ชิดตะขบ, *พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 205.

สำหรับบุรุษผู้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาศีล 311 เป็นพุทธบัญญัติในส่วนของสตรีที่บวชเป็นภิกษุณี นอกจากนี้ศีลยังแบ่งตามจุดหมายของการรักษาได้ 2 ประเภทสำคัญ ได้แก่ โลกิยศีล และโลกุตตระศีล จุดมุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติยกระดับชีวิตให้พัฒนาดีขึ้น และการอยู่อย่างมีความสุขในโลกเรียกว่า โลกิยสุข (สุขในโลก) ศีลที่ผู้ปฏิบัติมุ่งถึงการปฏิบัติเพื่อดับกิเลสอาสวะทั้งปวง ซึ่งเรียกว่าโลกุตตระศีลดังกล่าวนี้

3.2.3 จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล 5

ไสว มาลาทอง กล่าวว่า เบญจศีลเป็นบทบัญญัติทางสังคมที่มนุษย์รุ่นก่อน ๆ ได้วางไว้เป็นหลักข้อปฏิบัติสำหรับปกครองหมู่คณะเพื่อให้หมู่คณะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน เบญจศีลเป็นเครื่องมือสำหรับวัดความเป็นมนุษย์เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่ เป็นมนุษยธรรม คือธรรมที่เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์เพราะศีลแต่ละข้อนั้นท่านวางไว้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในแต่ละทาง ดังนี้

1. เบญจศีลข้อที่ 1
    1.1 เพื่อให้มีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน
    1.2 เพื่อให้ชีวิตมีความปลอดภัยไม่ต้องหวาดระแวงกันและกัน
    1.3 เพื่อให้ประกอบกิจการงาน และประพฤติธรรมได้โดยสะดวก
    1.4 เพื่อเป็นพื้นฐานให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ต่อไป
    1.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
    1.6 เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต
2. เบญจศีลข้อที่ 2
    2.1 เพื่อให้ประกอบอาชีพโดยความซื่อสัตย์สุจริต
    2.2 เพื่อให้รักและเคารพเกียรติของตนเอง
    2.3 เพื่อให้เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น
    2.4 เพื่อให้เกิดความมั่นใจในทรัพย์สินของตนเองไม่ต้องวิตกกังวล
    2.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
    2.6 เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต
3. เบญจศีลข้อที่ 3
    3.1 เพื่อให้เกิดความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้
    3.2 เพื่อให้เคารพสิทธิความเป็นสามีภรรยาของกันและกัน
    3.3 เพื่อป้องกันการหย่าร้างการแตกร้าว ภายในครอบครัว
    3.4 เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว
    3.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
    3.6 เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต

4. เบญจศีลข้อที่ 4

4.1 เพื่อให้มีความซื่อสัตย์มีความจริงใจและไว้วางใจกันได้

4.2 เพื่อสร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ

4.3 เพื่อป้องกันผลประโยชน์ของกันและกันไว้

4.4 เพื่อให้ใช้วาจาประสานประโยชน์ของกันและกัน ไม่ทำลายกันด้วยคำพูด

4.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

4.6 เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต

5. เบญจศีลข้อที่ 5

5.1 เพื่อสนับสนุนการรักษาศีล 4 ข้อข้างต้นให้เกิดมีขึ้น

5.2 เพื่อให้มีสติรอบคอบสามารถควบคุมใจตัวเองได้

5.3 เพื่อป้องกันมให้ ้เกิดการทะเลาะวิวาทและทำร้ายกัน

5.4 เพื่อป้องกันสุขภาพทางกายและสุขภาพจิตมิให้เสื่อม

5.5 เพื่อป้องกันอาชญากรรม มิจฉาชีพและการกระทำทุจริตต่าง ๆ

5.6 เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสงบสุข

5.7 เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต[38]

แก้ว ชิดตะขบ ได้กล่าวไว้ว่า นักปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้ชี้จุดสำคัญที่คนเราต้องสร้างฐานไว้ให้มั่นคงเป็นพิเศษ 5 จุด ซึ่งเป็นการปิดช่องทางที่จะทำให้ตนเองเสียหาย 5 ทางด้วยกัน โดยวิธีที่ท่านว่านี้ก็คือการรักษาศีล 5 คือ ศีลข้อที่ 1 เว้นจาการฆ่าสัตว์มีชีวิตหรือห้ามฆ่าสัตว์เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย ไร้เมตตา ศีลข้อที่ 2 เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการที่เป็นโจรขโมย หรือห้ามลักทรัพย์เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะอาชีพทุจริต จิตคิดลักขโมย ศีลข้อที่ 3 เว้นจากการประพฤติผิดในกามหรือห้ามประพฤติผิดทางเพศ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความเจ้าชู้สำส่อนทางเพศหรือมักมากในกาม ศีลข้อที่ 4 เว้นจากการกล่าวคำเท็จ ห้ามพูดเท็จเพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะคำพูดโกหกหลอกลวง ศีลข้อที่ 5 เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา เมรัย หรือห้ามดื่มน้ำเมาเพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความมึนเมา ประมาทขาดสติยับยั้งชั่งใจในการทำชั่ว[39]

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าเบญจศีลนี้มีความสำคัญยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์ถ้าหากคนในสังคมตั้งมั่นอยู่ในเบญจศีลโดยทั่วถึงกันแล้ว สังคมก็มีความมั่นคงสงบสุขอย่างแน่นอนผู้ใดมีเบญจศีลผู้

---

[38] ไสว มาลาทอง, *คู่มือจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542), หน้า 117 – 120.

[39] แก้ว ชิดตะขบ, *พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 210 – 212.

นั้นย่อมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ไม่ว่าจะทำอะไรติดต่อประสานงานกับใครจะขอความร่วมมือจากใครก็ย่อมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีด้วยเหตุนี้เบญจศีลจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างการพัฒนาครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนย่อยของสังคมให้มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตต่อไป

สรุปได้ว่า ศีล 5 เป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติดีของคน นับว่าเป็นกุศลธรรมสำคัญที่คนเราควรประพฤติหากจะเปรียบศีล 5 กับส่วนประกอบของบ้านก็เปรียบได้กับส่วนของเสาบ้านนั่นเองศีล 5 นั้นจัดเป็นมนุษยธรรมที่จำเป็นในสังคมมนุษย์เพราะคนเรานั้นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมแต่ละคนต้องปฏิบัติตนอยู่ในหลักการที่ต้องช่วยตนเองและคนอื่นให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขคือไม่เบียดเบียนกันไม่ว่าในเรื่องใด ๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนตนเองอีกด้วย เบญจศีลจึงเป็นหลักการที่ประเสริฐ ที่จะทำให้บุคคล สังคมอยู่อย่างเป็นสุข

3.2.4 องค์ประกอบที่เป็นข้อปฏิบัติของเบญจศีล

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวว่า ศีล 5 แปลว่า สิกขาบท ที่ผู้ประพฤติปฏิบัติศึกษาและงดเว้น องค์แห่งศีลแต่ละข้อนั้น จัดเป็นสิกขาบท 5 ประการ รวมเรียกว่าเบญจศีล ซึ่งแผลงมาจากคำว่า “ปญฺจ สีลานิ” ในคัมภีร์พระไตรปิฎกส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท 5 คือองค์แห่งศีลอย่างหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นข้อห้ามเพื่อการฝึกตนและฝึกฝนอบรมของพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์สำหรับการจัดระเบียบชีวิตและสังคมของมนุษย์ให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์สิ่งดีงามแก่ชีวิตสังคม การดำเนินชีวิตให้อยู่ได้ศีล 5 จึงเป็นพื้นฐานของศีลทั้งปวง มี 5 สิกขาบท ประกอบด้วย

1. ศีล 5 สิกขาบทที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์
2. ศีล 5 สิกขาบทที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการลักทรัพย์
3. ศีล 5 สิกขาบทที่ 3 กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี คือ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม
4. ศีล 5 สิกขาบทที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี คือ เว้นจากการกล่าวเท็จ
5. ศีล 5 สิกขาบทที่ 5 สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี คือ เว้นจากการดื่มน้ำเมา[40]

1. ศีล 5 สิกขาบทที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี

ปาณาติปาตา เวรมณีแปลว่า เว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกล่วง เว้นจากฆ่าสัตว์ทุกชนิดคำว่าสัตว์ในที่นี้หมายทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานที่มีชีวิตอยู่แม้ที่สุดซึ่งยังอยู่ในครรภ์ทุกประเภทไม่มีกำหนด สิกขาบทนี้บัญญัติขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อไม่ให้มนุษย์เบียดเบียนกัน และไม่ให้เบียดเบียนสัตว์อื่นอีกด้วย พึงหวังจะให้ปลูกเมตตาจิตในสัตว์ทุกจำพวกการตั้งใจที่จะไม่ทำร้ายต่อผู้อื่นเป็นประจำเมื่อปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องย่อมเกิดเป็นปกติความคิดที่จะฆ่าหรือทำร้ายกันก็ย่อมไม่เกิดขึ้น เป็นการอบรมให้เกิดเมตตาจิตคิดสงสารเห็นใจในสัตว์อื่น ๆ มนุษย์ผู้มีความปรารถนาดีต่อกันเสมอโดย

---

[40] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี)*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 5.

ตระหนักถึงความสำคัญของทุกชีวิตที่อยู่ร่วมกันในโลก ทุกชีวิต ย่อมต้องการความสุขด้วยกัน ไม่มุ่งทำร้ายกัน ชีวิตร่างกายทุกชีวิตก็ย่อมดำเนินไปข้างหน้าอย่างปกติสันติสุขก็เกิดขึ้นในสังคม ตรงกันข้ามหากคนส่วนใหญ่ขาดศีลข้อนี้ย่อมอยู่กันอย่างหวาดระแวงหาความสุขไม่ได้ดังนั้นศีล 5 ดังกล่าวมานี้จึงเป็นหลักสำหรับการควบคุมพฤติกรรมทางกายไม่ให้กระทำผิด ทำอันตรายแก่ร่างกายและชีวิต ให้เกิดเมตตาจิตคิดช่วยเหลือกันเกิดขึ้น ในทางด้านจิตใจ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแสดงว่า เมื่อเพ่งถึงความเมตตาจิตเป็นใหญ่ ปาณาติปาตาเวรมณีแปลว่า เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีขอบเขตของสิกขาบททั้งโดยตรงและโดยอ้อม ผู้รักษาต้องเว้นเพื่อให้บริสุทธิ์บริบูรณ์คือการฆ่าการทำให้ตายด้วยตนเองการทำให้บาดเจ็บสาหัส เช่น ตาบอดแขนหักการทรกรรมด้วยการใช้แรงงานเกินกำลังการกักขัง การนำสัตว์ไปด้วยวิธีทรมาน การผลาญสัตว์เช่น ยุยงให้สู้กัน เพื่อความสนุกสนานส่วนโทษหนักเบาขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่าและความพยายามของผู้ฆ่า เรียกว่า ประโยคคือความเพียรพยายามในการทำปาณาติบาต ซึ่งเป็นองค์แห่งการตัดสินว่ามีโทษน้อย หรือมาก การฆ่านั้นไม่ว่าฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ถือว่าเป็นบาปเหมือนกัน ซึ่งกำหนดได้จากหลัก 3 ประการคือ

1.1 กำหนดโดยวัตถุมี 3 อย่างคือ

1.1.1 ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่ไม่มีความผิดไม่ได้ประทุษร้ายตนและผู้อื่น มีโทษมาก

1.1.2 ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีอุปการคุณแก่ตน เช่น มารดา-บิดา วัว กระบือที่ช่วยทำไร่ไถนา มีโทษมาก

1.1.3 ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีคุณงามความดีเช่น ผู้ถือศีล ผู้มีคุณต่อสังคม ยิ่งมีคุณมากมีความดีมากยิ่งมีโทษมาก

1.2 กำหนดโดยเจตนามี 3 อย่างคือ

1.2.1 ตั้งใจฆ่าโดยหาเหตุผลไม่ได้เช่น เขาไม่มีโทษถึงตายไม่ได้เตรียมจะทำร้ายตนถือว่ามีโทษมาก

1.2.2 ฆ่าโดยกิเลสมีกำลังกล้า เช่น ด้วยความโลภจึงรับจ้างฆ่าเขา มีความโลภมากยิ่งมีโทษมาก

1.2.3 ฆ่าด้วยความพยายามอันร้ายกาจผลาญให้เขาพินาศ พยายามมาก มีโทษมาก

1.2.4 กำหนดโดยประโยค หมายถึง ความพยายาม หาวิธีการฆ่า ถ้าใช้ความพยายามมาก มีโทษมาก กล่าวคือ ยิ่งทรมานมากมีโทษบาปมาก เช่น การทุบตีให้บอบช้ำต้องทนทุกข์ทรมานจนตาย มีโทษมากเพราะผู้ถูกฆ่าได้เสวยทุกขเวทนามาก[41]

ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวว่าผู้รักษาศีลข้อนี้นอกจากระวังไม่ให้ศีลขาดเพราะปาณาติบาตแล้ว วัดจากการกระทำที่เป็นฉายาของปาณาติบาตได้ก็ทำให้ศีลของตนบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นถ้าเว้นไม่ได้ศีลของเขาก็ด่างพร้อยเหมือนผ้าที่ไม่ขาดแต่สกปรกเรียกว่า ฉายาปาณาติบาต คือ

1.1 การทำร้ายร่างกายคือการทำให้ร่างกายของเขาเจ็บปวดพิกลพิการ

1.2 การทรกรรม คือการทำความทำบากแก่สัตว์เกินเหตุเช่น การใช้งานหนักเกินกำลัง

1.3 กักขังในที่แคบ ไม่สามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้

1.4 นำสัตว์ไปโดยวิธีทรมาน เช่น ลากไป

1.5 ผจญสัตว์เช่น เล่นชนไก่กัดปลา

“การงดเว้นจากการกระทำสิ่งเหล่านี้เป็นบริวารของการรักษาศีลข้อที่ 1”[42]

แก้ว ชิดตะขบ ได้กล่าวถึง หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัย บุคคลผู้ที่จะล่วงละเมิดผิดศีลข้อที่ 1 หรือเรียกว่าศีลขาดนั้นประกอบไปด้วยองค์ 5 ประการ คือ

1.1 ปาโณ สัตว์มีชีวิต

1.2 ปาณสญฺญิตา รู้ว่าสัตว์มีชีวิต

1.3 วธกจิตฺตํ มีจิตคิดจะฆ่า

1.4 อุปรกฺกโม ทำความพยายามฆ่า

1.5 เตน มรณํ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

เมื่อบุคคลมีความพยายามในการฆ่าสัตว์มีชีวิตที่พร้อมด้วยองค์ประกอบทั้ง 5 ดังกล่าวศีลจึงขาดถ้าไม่ครบองค์ประกอบทั้ง 5 นี้แม้องค์ใดองค์หนึ่ง เช่น ไม่มีจิตคิดจะฆ่าเช่นนี้ศีลไม่ขาดแต่เป็นเพียงด่างพร้อยเท่านั้น[43]

2. ศีล 5 สิกขาบทที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี

พระมหาธเนศร์ รามางกูร ได้กล่าวถึงอทินนาทานา เวรมณีแปลว่า เจตนางดเว้นจากการถือสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมยในทางปฏิบัติหมายถึงความประพฤติกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตของคน โดยไม่ไปเบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยการลักขโมย เป็นต้น ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น

---

[41] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี)*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 7.

[42] ปิ่น มุทุกันต์, *พุทธวิธีครองใจคน ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2514), หน้า 421 – 422.

[43] แก้ว ชิดตะขบ, *พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 208.

เพื่อป้องกันความประพฤติหรือพฤติกรรมดังกล่าวมีเจตนาที่ให้เลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ที่เรียกว่า มีสัมมาอาชีวะเว้นการเบียดเบียนกันและกัน ผู้รักษาศีลจะต้องเว้น ไม่กระทำ เพื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ชื่อว่าประพฤติเป็นธรรม ไม่เป็นบาป ข้อนี้หมายถึงการเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้คือถือเอาด้วยอาการเป็นโจร สิ่งที่เจ้าของไม่ให้กำหนดไว้ดังนี้

2.1 สิ่งของที่มีเจ้าของทั้งที่เป็นวิญญาณกทรัพย์และอวิญญาณทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เป็นสิทธิ์ขาด

2.2 สิ่งของที่ไม่ใช่ของใครแต่สิ่งของมีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่สิ่งของที่เขาอุทิศบูชาปูชนียวัตถุในศาสนานั้น ๆ

2.3 สิ่งของที่เป็นของในหมู่อันไม่พึงแบ่งกันได้ได้แก่ของสงฆ์และของมหาชนในสโมสรสถานนั้น ๆ[44]

เมื่อแบ่งถึงความประพฤติชอบธรรมในทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นสำคัญ ก็พึงทราบในสิกขาบทนี้มีข้อห้าม 3 ประการคือโจรกรรม ประพฤติเป็นโจรการเลี้ยงชีพ อนุโลมโจรกรรมกิริยาเป็นฉายาโจรกรรม การกระทำในข้อที่ 1 ศีลขาด ส่วนในข้อที่ 2 และข้อที่ 3 พึงพิจารณาได้โดยเจตนาถ้ามุ่งทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของคนอื่น ศีลย่อมขาดถ้าไม่เจตนาศีลด่างพร้อย โจรกรรม หมายถึงการถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วยการกระทำอย่างโจรทุกอย่างจัดเป็นโจรกรรม ในทางพระพุทธศาสนาได้รวบรวมไว้ดังนี้

2.1 ลักได้แก่กิริยาการขโมยของคนอื่นที่เจ้าของไม่เห็น มีชื่อเรียกต่างกัน

2.2 ขโมยในเวลาที่เจ้าของทรัพย์วางทรัพย์ไว้หยิบทรัพย์ไปไม่ให้เขารู้

2.3 ย่องเบา เวลาสงัดคนแอบเข้าไปในบ้าน แล้วหยิบฉวยเอาสิ่งของของเขา

2.4 ตัดช่วง งัด หรือเจาะประตูหน้าต่างที่ปิดอยู่แล้วเข้าไปหยิบเอาของเขาไป

2.5 ฉก ได้แก่กิริยาแห่งการขโมยทรัพย์ของคนอื่นที่เจ้าของไม่ให้เขามองไม่เห็นมีชื่อเรียกต่างกัน ดังนี้

2.5.1 วิ่งราวคนถือของมากำลังเผลอเข้าแย่งแล้ววิ่งหนีไป

2.5.2 ตีชิง ตีเจ้าของทรัพย์ให้เจ็บตัวแล้วถือเอาของไป

2.5.3 กรรโชก กิริยาแห่งการแสดงอำนาจ หรือใช้อาวุธข่มขู่ เป็นต้น เรียกว่าขู่หรือจี้

2.5.4 ปล้น ได้แก่รวมพวกกันหลายคน มีศาสตราวุธเก็บเอาของผู้อื่นด้วยอำนาจ

2.5.5 ตู่ได้แก่อ้างกรรมสิทธิ์ยืนยันเอาของคนอื่นมาเป็นของตน

---

[44] พระมหาธเนศร์ รามางกูร, “การประยุกต์ใช้และการยึดมั่นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนภูเวียง จังหวัดขอนแก่น”, ภาคนิพนธ์ ศศ.ม.(พัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2547, หน้า 38 – 39.

2.5.6 ฉ้อ ได้แก่กิริยาที่ถือเอาทรัพย์ของคนอื่น เช่น รับของแล้วโกงเอาเสียอ้างว่าเป็นของตน

2.5.7 หลอกได้แก่กิริยาที่พูดปดเพื่อถือเอาของผู้อื่น

2.5.8 ลวง ได้แก่กิริยาที่ถือเอาของของผู้อื่นด้วยแสดงของอย่างใดอย่างหนึ่งให้เข้าใจผิดเช่น ใช้เครื่องชั่ง เครื่องตวงโกง

2.5.9 ปลอม ได้แก่กิริยาที่ทำของเทียมแบบให้คนอื่นเห็นว่าเป็นจริงแล้วเปลี่ยนไป

2.5.10 ตระบัด ได้แก่กิริยาที่ยืมของคนอื่นไปใช้แล้วเอามาเป็นของตน เช่น ยืมของแล้วไม่ส่งคืน กู้เงินแล้วเบี้ยวไม่ส่งดอก ส่งต้นทุนเดิม

2.5.11 เบียดบัง ได้แก่กิริยาที่ถือเอาเศษ เช่น ท่านใช้ให้ไปเก็บเงินค่าเช่าบ้านได้มาแต่ให้เจ้าของน้อย

2.5.12 ลักลอบ ได้แก่กิริยาที่ลักลอบเอาของที่ต้องห้ามหลบหนี

2.5.13 สับเปลี่ยน ได้แก่กิริยาที่เอาสิ่งของของตนที่ไม่ดีเข้าไว้แทน แล้วเอาของที่ดีของผู้อื่น

2.5.14 ยักยอก ได้แก่กิริยา ที่ยักยอกทรัพย์สิ่งของของตนที่จะถูกยึดเอาไว้เสียที่อื่นเพื่อหวังสิ่งของมาเป็นของตน

โจรกรรมมีลักษณะต่างประเภท ดังกล่าวมานี้บุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำไปร่วมกับเขาเหล่านี้ชื่อว่าประพฤติผิดโจรกรรมทั้งสิ้น แม้ทรัพย์จะเป็นของตนก็มีโอกาสเป็นโจรกรรมได้เช่น ในข้อที่ 2.5.11 เมื่อถึงเวลาเสียภาษีแต่กลับหลบเลี่ยงไม่ไปเสียภาษีตามกำหนด ซึ่งทรัพย์ส่วนที่เสียภาษีไปนั้นได้มาโดยโจรกรรม เมื่อกล่าวโดยรวมจัดเป็นกรรม มีโทษหนักเป็นชั้นต่างกัน 3 ชั้นได้แก่วัตถุเจตนาประโยค คือ

2.1 โดยวัตถุหมายถึง ถ้าของที่ทำการโจรกรรมนั้นมีค่ามาก สร้างความเสียหายให้แก่เจ้าของทรัพย์มากก็มีโทษมาก

2.2 โดยเจตนา หมายถึงถ้าถือเอาโดยความโลภมีเจตนากล้าก็มีโทษมาก

2.3 โดยประโยค หมายถึงถ้าถือเอาโดยการฆ่าทำร้ายเจ้าของทรัพย์หรือทำประทุษร้ายเคหสถาน และพัสดุของเขาก็มีโทษมาก

ผู้ที่รักษาศีลข้อนี้นอกจากจะระวังไม่ให้ศีลขาดเพราะทำโจรกรรมแล้วก็พึงงดเว้นจากการดำเนินชีวิต หรือการเลี้ยงชีพแบบอนุโลมโจรกรรมจะทำให้ศีลของตนได้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นเว้นไม่ได้ก็ทำให้ศีลด่างพร้อยดังนี้

การเลี้ยงชีพแบบอนุโลมโจรกรรม คือการแสวงหาทรัพย์โดยทุจริต ในทางที่ไม่บริสุทธิ์นับเข้าในอาการเป็นโจรจัดเป็น 2 ลักษณะคืออนุโลมโจรกรรม และกิริยาเป็นฉายาโจรกรรม ดังนี้

อนุโลมโจรกรรม นับเข้าในอาการเป็นโจรมี 3 ประเภท คือ

2.1 สมโจร ได้แก่การกระทำอุดหนุนการโจรกรรม เช่น การรับซื้อของโจร ข้อนี้เป็นเหตุปัจจัยแห่งโจรกรรม

2.2 ปอกลอก ได้แก่การคบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์หวังทรัพย์ของเขาฝ่ายเดียวเมื่อเขาล่มสลายแล้วไม่ช่วยเหลือแต่กลับทิ้งข้อนี้เป็นปัจจัยให้คนตกยาก

2.3 รับสินบน ได้แก่การถือเอาทรัพย์สินเงินทองที่เขาให้เพื่อเอาไปช่วยทำธุระในทางที่ไม่ชอบธรรม เช่น ข้าราชการรับสินบนจากประชาชน ข้อนี้เป็นปัจจัยให้บุคคลประพฤติผิดทางธรรม

กิริยาเป็นฉายาโจรกรรม นับเข้าในกิริยาเป็นโจรมี 2 ประเภท คือ

2.1 ผลาญได้แก่กิริยาที่ทำความเสียแก่ทรัพย์สินเงินทองของคนอื่น เช่น เผาบ้าน กีดกันก่อกวนโดยไม่ให้คนอื่นได้ทำงานเลี้ยงชีพ เป็นต้น

2.2 หยิบฉวยได้แก่การถือเอาทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่นด้วยความมักง่าย หรือถือเอาโดยวิสาสะเพราะการคุ้นเคยโดยไม่บอกเจ้าของคิดเอาเองว่าเจ้าของไม่ว่าอะไร

หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยในความขาดแห่งศีลข้อที่ 2 ประกอบด้วยองค์ 5 ประการคือ

2.1 ปรปริคฺคหิตํ ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน

2.2 ปรปริคฺคหิตสญฺญิตา รู้ว่ามีเจ้าของหวงแหน

2.3 เถยฺยจิตฺตํ มีจิตคิดจะลัก

2.4 อุปกฺกโม พยายามเพื่อจะลักให้ได้

2.5 เตน หรณํ ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

3. ศีล 5 สิกขาบทที่ 3 กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายไว้ว่า สิกขาบทนี้บัญญัติขึ้นด้วยหวังป้องกันการแตกร้าวในหมู่มนุษย์ทำให้เขาไว้วางใจกัน ชายกับหญิงแม้ไม่ได้เป็นญาติกัน ก็ยังมีความรักใคร่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยอำนาจความปฏิพัทธ์ในทางกามเมื่อชายอื่นทำชู้ด้วยภรรยาของท่าน สามีกับภรรยาก็ย่อมจะแตกแยกกันเป็นธรรมดา สามียังจะผู้กใจเจ็บกับชายชู้เกิดเป็นศัตรูขึ้น ถ้าความซื่อตรงในข้อนี้ไม่พึงมีในหมู่มนุษย์ที่สุดสามีกับภรรยาก็จะไม่กล้าไว้วางใจในกันและกัน[45]

พระมหาธเนศร์ รามางกูร ได้กล่าวว่า มิจฉาจารา เวรมณีแปลว่า เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ในทางปฏิบัติหมายถึงความประพฤติการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง และไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในบุคคลผู้ที่เป็นที่รักของผู้อื่นรวมถึงไม่ผิดประเวณีทางเพศไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตน สามารถควบคุมอารมณ์ในเรื่องเพศได้มีขอบเขตหรือข้อห้ามของ

---

[45] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี)*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 25.

สิกขาบทนี้ทั้งหญิงชายย่อมประพฤติผิดในกามด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ในอรรถกถา “อัฏฐสาลินี” ได้แบ่งประเภทของชายและหญิงดังนี้

3.1 หญิงต้องห้ามสำหรับชายมี 3 จำพวกคือ หญิงมีสามีโดยที่สุดแม้แต่ภรรยาเช่าชั่วคืนก็ถือว่ามีเจ้าของ หญิงมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น บิดามารดาหรือญาติเป็นต้นรักษา หญิงที่จารีตห้าม เช่น แม่ย่า ยาย ทวด ลูก หลาน เหลน ภิกษุณีฯลฯ “หญิงทั้ง 3 ประเภทนี้เมื่อชายประพฤติล่วงเกินจะโดยเขายินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตามศีลย่อมขาด”

3.2 ชายต้องห้ามสำหรับหญิงมี 2 จำพวก คือ ชายอื่นทุกคนนอกจากสามีของตนสำหรับหญิงที่มีสามีชายที่จารีตห้าม เช่น ภิกษุสามเณรและนักบวชต่างศาสนา สำหรับหญิงทุกประเภท “ชาย 2 ประเภทนี้เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิจฉาจารของหญิง คือผิดศีลเว้นไว้แต่ถูกข่มขืนไม่เต็มใจส่วนการเคล้าคลึงหรือพูดเกี้ยวแม้ศีลไม่ขาดย่อมทำให้ศีลด่างพร้อยได้”[46]

หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัย ศีลข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์คือ กาเมสุมิจฉาจาร มีองค์ 4 คือ

1) อคมนียวตฺถุ หญิง (ชาย) ต้องห้าม

2) ตสฺมึเสวนจิตฺตํ จิตคิดจะเสพ

3) เสวนปฺปโยโค ประกอบการเสพ

4) มคฺเคน มคฺคปฺปฏิปตฺติ มรรคจรดกัน

4. ศีล 5 สิกขาบทที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี

มุสาวาทา เวรมณีแปลว่า เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จในทางปฏิบัติหมายถึง ความประพฤติการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยวาจาที่เป็นเท็จหลอกลวงเป็นสาเหตุตัดรอนทำลายประโยชน์ของผู้อื่น แต่มีความซื่อสัตย์มีสัจจะ รักษาสัจจะ พูดแต่คำจริงคำมีประโยชน์คำสมานสามัคคีเป็นต้น เท่านั้น

ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวว่า เพื่อสะดวกในการปฏิบัติสามารถจำแนกกิริยาที่เป็นมุสาวาทไว้ 7 วิธีดังต่อไปนี้

4.1 ปดคือโกหกชัด ๆ เช่น ไม่รู้ว่ารู้ไม่เห็นว่าเห็น

4.2 ทนสาบาน คือแสดงตัวฝืนความจริงเช่น ทำผิดหลายคนแต่ผู้ทำผิดไม่ชอบรับผิด

4.3 ทำเล่ห์กระเท่ห์คือโกหกด้วยการแสร้งทำกิริยาอาการให้คนอื่นตีความผิดไปเอง เช่น ทำทีเป็นคนพิการให้ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร

---

[46] พระมหาธเนศร์ รามางกูร, “การประยุกต์ใช้และการยึดมั่นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนภูเวียง จังหวัดขอนแก่น”, ภาคนิพนธ์ ศศ.ม.(พัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2547, หน้า 38 – 39.

4.4 มารยาคือแสดงท่วงทีลวงคนอื่นให้เข้าใจผิด เช่น เจ็บน้อยแต่ครวญครางมาก

4.5 ทำเลส คือแสดงนัยให้คนอื่นเข้าใจผิดเช่น พูดเล่นสำนวนวกไปวนมา

4.6 เสริมความ คือเรื่องมีมูลน้อยแต่พูดให้เห็นเป็นมาก

4.7 อำความ คือเรื่องมากแต่พูดให้เห็นเป็นน้อย ปิดความบกพร่องของตน[47]

นอกจากงดเว้นจากมุสาวาท 7 อย่างนั้นแล้วผู้รักษาศีลข้อนี้ควรเว้นจากการแสดงอันมีลักษณะประหนึ่งมุสาวาท ซึ่งเรียกว่า ฉายามุสาวาท ซึ่งจะทำให้ศีลของตนมัวหมอง คือ อนุโลมมุสา ได้แก่การที่อาจทำให้ผู้ฟังหรือเห็นเข้าใจผิดจากความจริง เช่น การคุยโวโอ้อวดเกินควรปฏิสสวะได้แก่ การรับคำคนอื่นแล้วภายหลังไม่ทำและไม่อยากคืนคำให้เป็นกิจจะลักษณะแม้จะมีเหตุจำเป็นก็ไม่พ้นทำให้เป็นคนโกหกเขา มีการแสดงออกบางอย่างที่ไม่เป็นความจริงแต่ไม่ผิดศีลเพราะผู้แสดงออกไม่มีเจตนากล่าวเท็จคือ

4.1 ยถาสัญญา พูดไปตามที่ตนจำได้อย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้น

4.2 โวหาร พูดไปตามแบบฟอร์มของการพูดในสังคม เช่น ลงท้ายจดหมายว่า “ขอแสดงความนับถืออย่างสูง” ทั้ง ๆ ที่ตนมิได้นับถือเขาเลย

4.3 นิยายเล่านิทานซึ่งผู้กขึ้นเพื่อฟังกันเพลิน ๆ

4.4 พลั้ง พูดพลั้งไป

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายไว้ว่า สิกขาบทข้อนี้ทรงบัญญัติขึ้นด้วยหวังห้ามความตัดประโยชน์ทางวาจาคนทั้งหมดย่อมชอบนับถือความจริงกันทุกคน ไต่ถามข้อความอะไรกับใคร ฟังใครบอกเล่าอะไรก็เพื่อต้องการความจริงจะให้ใครเชื่อถ้อยคำของตนก็ต้องอ้างความจริงขึ้นตั้งปฏิญญา เมื่อความประสงค์ของตนเป็นเช่นนี้ผู้ใดฝืนความรู้สึกของตนพูดมุสาแก่คนอื่น ข้อนี้เป็นการตัดประโยชน์ท่านจัดว่าเป็นบาป[48]

พระมหาธเนศร์ รามางกูร กล่าวว่า หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัย ศีลข้อนี้ จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์คือ มุสาวาท มีองค์ 4 คือ

4.1 อตฺถูวตฺถุเรื่องไม่จริง

4.2 วิสำวาทนจิตฺตำจิตคิดจะพูดให้ผิด

4.3 ตชฺโช วายาโม พยายามพูดออกไป

---

[47] ปิ่น มุทุกันต์, *พุทธวิธีครองใจคน ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2514), หน้า 425 – 426.

[48] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี)*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 30.

4.4 ปรสฺสตทตฺถวิชานนฺคนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น “เมื่อการพูดหรือการทำเท็จครบองค์ 4 นี้ศีลจึงจะขาด”[49]

5. ศีล 5 สิกขาบทที่ 5 สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี

สุรา เมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณีแปลว่า เจตนางดเว้นจากของมึนเมาคือ สุราเมรัยอันเป็นที่ ตั้งแห่งความประมาท

พระมหาธเนศร์ รามางกูร (2547 : 44) ได้กล่าวว่า ในทางปฏิบัติหมายถึงความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนตนเองด้วยการดื่ม สูบ ฉีด สิ่งที่เป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย คือ ยาเสพติดทุกประเภทอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทพลาดพลั้ง มัวเมา เสียสติสัมปชัญญะทำให้เสียคุณภาพความเป็นคน แต่มีสติระวังตัวมิให้ติดสิ่งเสพติดเหล่านั้น ทั้งสามารถควบคุมใจคุมอารมณ์มิให้เป็นทาสของสิ่งเหล่านั้นด้วย มีข้อห้าม หรือขอบเขต ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงคือ น้ำเมา ได้แก่ สุรา น้ำเมาที่กลั่นที่เรียกกันว่า เหล้า เมรัย น้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น ได้แก่ เบียร์ สาโท น้ำตาลเมา กระแช่ฯลฯโดยอ้อม หมายถึง ยาเสพติดให้โทษทุกชนิดเช่น ฝิ่น กัญชาไอระเหย เป็นต้น อันห้ามไว้ในศีลข้อนี้กิริยาที่ทำไม่เฉพาะการดื่มอย่างเดียว แต่หมายถึงการสูบและฉีดด้วย[50]

หลักเกณฑ์การวินิจฉัย ศีลข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์คือ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา มีองค์ 4 คือ

5.1 มทนียํ น้ำเมา

5.2 ปาตุกมฺมยตาจิตฺตํ จิตคิดจะดื่มน้ำเมา

5.3 ตชฺโช วายาโม พยายามดื่มน้ำเมา

5.4 ปีตปฺปเสวนํ น้ำเมานั้นล่วงทำคอลงไป

3.2.5 วิธีปฏิบัติและรักษาศีล 5

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกล่าวว่า การรักษาศีลปฏิบัติตามศีล 5 หมายถึงการมีเจตนางดเว้นจากการทำชั่ว 5 ประการศีลจะเกิดขึ้นก็เพราะมีวิรัติคือเจตนาที่จะงดเว้นจากโทษนั้น ๆ เวรนั้น ๆ มี 3 ประการคือ

1. สมาทานวิรัติหมายความว่าความละเว้นด้วยถือคือ สมาทานหรือรับเอาด้วยตนเองก็ได้ด้วยการรับจากผู้อื่นก็ได้หมายความว่า ตั้งใจไว้ก่อนว่าจะรักษาศีลเมื่อไปประสบกับเหตุการณ์ที่จะทำให้ศีลขาดก็ไม่ทำ เพราะถือว่าสมาทานศีลไว้แล้วจะกลัวศีลขาดการกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สมาทาน” ในปัจจุบันนี้มีการปฏิบัติกันมากคือ สมาทานกับพระสงฆ์หรือสมาทานเองก็ได้

---

[49] พระมหาธเนศร์ รามางกูร, “การประยุกต์ใช้และการยึดมั่นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนภูเวียง จังหวัดขอนแก่น”, ภาคนิพนธ์ ศศ.ม.(พัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2547, หน้า 43.

[50] เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

2. สัมปัตตวิรัติหมายความว่าการงดเว้นจากวัตถุอันถึงเข้าขณะประจวบเข้าในทันทีทันใดกับเหตุที่จะทำให้ศีลขาด คือ งดเว้นด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า หมายความว่า แต่เดิมไม่ได้รักษาศีลไม่ได้สมาทานศีลเมื่อประสบเหตุที่กำลังล่วงศีลนั้น ก็ตั้งใจงดเว้นในขณะนั้น เช่น เห็นทรัพย์ของผู้อื่นวางไว้ตนหยิบถือเอาไป แต่มาคิดว่าคนอย่างตนไม่เคยขโมยของ ๆ ใครการตั้งใจงดเว้นเหตุการณ์ที่ประจวบเข้าเช่นนี้เรียกว่า สัมปัตตวิรัติ

3. สมุจเฉทวิรัติหมายความว่าละเว้นได้เด็ดขาดได้แก่การละเว้นของพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป ท่านงดเว้นจากการประพฤติผิดศีลห้าได้อย่างเด็ดขาดโดยไม่ต้องสมาทานเพราะจิตของท่านเหล่านั้นเห็นโทษของการไม่มีศีลอย่างแท้จริง[51]

พระมหาสิทธิการ ได้กล่าวไว้ว่า ทุกศาสนามีข้อห้ามที่ไม่ควรปฏิบัติและมีข้อควรปฏิบัติหรือต้องปฏิบัติด้วยกันทั้งนั้น ข้อควรปฏิบัติเป็นฝ่ายของพระธรรมคำสอน ส่วนข้อเว้นไม่ควรปฏิบัติเป็นฝ่ายศีล หรือวินัย พร้อมข้อบัญญัติของศาสนานั้น ๆ สำหรับศาสนาพุทธข้อที่ควรเว้นไม่ควรปฏิบัติเรียกว่า ศีล อันเป็นข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ซึ่งศีลจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการสมาทานการงดเว้น ที่เรียกว่าวิรัติ 3 ประการคืองดเว้นขณะประจวบพบเข้าในทันที เช่น เห็นสัตว์ที่พอจะทำร้ายได้คิดจะทำร้ายแต่เว้นไม่ฆ่าไม่ทำร้าย เรียกว่า สัมปัตตวิรัติ การงดเว้นด้วยการสมาทานหมายความว่า ตั้งใจไว้ก่อนว่าจะรักษาศีล เมื่อพบเหตุการณ์อันชวนให้ผิดศีลก็ไม่ทำผิดศีลเพราะว่าตนได้ปฏิญาณสมาทานศีลไว้เป็นต้นนี้เรียกว่า สมาทานวิรัติการงดเว้นโดยเด็ดขาด หมายถึงการงดเว้นของผู้ปฏิบัติสิ้นกิเลสที่เรียกว่า พระอริยเจ้าศีลห้านั้นบุคคลจะล่วงได้ก็เพราะจิตมีกิเลสทำให้อยากกระทำผิด พระอริยเจ้าท่านละกิเลสได้จึงหมดปัญหาที่จะผิดศีลเรียกว่า สมุจเฉทวิรัติฉะนั้น ผู้ปฏิบัติตามศีล 5 ต้องมีวิรัติข้องดเว้นนี้[52]

กล่าวสรุปได้ว่าการรักษาเบญจศีลนั้น จำเป็นต้องมีหลักของวิรัติทั้ง 3 ข้อ ดังกล่าว คือ ข้องดเว้นจากความชั่วทั้งปวง ซึ่งกำหนดได้ตามเหตุการณ์ที่ตนมีเจตนาปฏิบัติศีล 5 สะอาดบริสุทธิ์แห่งจิตใจถ้าไม่มีวิรัติแล้วเมื่อประสบกับสิ่งที่เข้ามาในที่ก่อให้เกิดความทุจริตด้วยกาย วาจาและใจจะไม่มีสิ่งยับยั้งอาจล่วงละเมิดแห่งองค์ศีลเบญจศีลเป็นบทบัญญัติทางสังคมที่มนุษย์ทุกยุคสมัยได้วางไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับการปกครองหมู่คณะเพื่อให้หมู่คณะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไม่เบียดเบียนเอาเปรียบกัน เบญจศีลนี้เป็นเครื่องมืออย่างดีสำหรับวัดความเป็นมนุษย์เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่โดยเรียกว่าเป็น “มนุษยธรรม”คือธรรม ที่เป็นเครื่องกำหนดความประพฤติของมนุษย์ธรรมสำหรับวัดความเป็นมนุษย์ของคน

---

[51] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี)*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 56.

[52] พระมหาสิทธิการ, *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*, (กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, 2534), หน้า 150.

3.3 หลักโยนิโสมนสิการ

3.3.1 ความหมายโยนิโสมนสิการ

ความหมายของโยนิโสมนสิการ มี 4 แบบด้วยกัน ดังนี้

1. อุบายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิด วิธีวิจัยและใช้วิธีการนั้นอย่างถูกต้องว่องไว้

2. ปถมนสิการ คือ คิดมีระเบียบ การศึกษาต้องสอนให้คนคิดต่อเนื่องอย่างเป็นธรรมมีระเบียบ ไม่กระโดดไป กระโดดมา คิดอย่างมีเป้าหมาย

3. การณมนสิการ คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนั้นนำไปสู่ผลอะไร หรือผลนั้นมาจากเหตุอะไร

4. อุปปาทกมนสิการ คือ คิดเป็นกุศลเป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมากมาย ต้องรู้จักกรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับเรา โยนิโสมนสิการทั้ง 4 ประการ เป็นวิธีคิดเพื่อเข้าถึงความจริง และอยู่อย่างสอดคล้องกับ ความจริงในธรรมชาติ ข้อแตกต่างระหว่างวิธีคิดของตะวันออกกับของตะวันตกอยู่ตรงที่ว่า วิธีคิดของ ตะวันออกมุ่งให้รู้ธรรมชาติตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพื่อกดขี่ย่ำยีทำลายธรรมชาติแต่มุ่งให้อยู่อย่าง สอดคล้องกับธรรมชาติ[53]

ความหมายของโยนิโสมนสิการ หมายถึง แนวความคิดที่เกิดจากการคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีอันสอดคล้องกับเรื่องที่เรียนรู้ไม่การลัดขั้นตอน หรือด่วนสรุปเกินข้อมูลที่ได้รับมา เป็นแนวคิดที่มีระบบตามขั้นตอน คิดมีเหตุผลที่สมบูรณ์เป็นการคิดที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณารู้จักวิเคราะห์ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม[54]

ความหมายการคิดแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดอย่างมีเหตุผล คิดอย่างแยบคาย พิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น[55]

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ว่า โยนิโส แปลว่า ถูกต้องแยบคาย มนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำ ไว้ในใจโดย

---

[53] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ขอบฟ้าแห่งความรู้,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2548), หน้า 65 – 71.

[54] อารุณี ไทยบัณฑิตย์, “การพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การฝึกคิดแบบโยนิโสมนสิการ”, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), 2545, หน้า 19.

[55] นวพร ถึงประเสริฐ, “ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกาญจนาภิเษก กาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร), 2549, หน้า 35.

แยบคาย หรือการคิดถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป[56]

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ให้ความหมายของ โยนิโสมนสิการ ไว้ว่า การทำในใจ โดยอุบายอันแยบคาย ซึ่งถ้าแปลโดยง่าย ๆ คือ การคิดเป็น การรู้จักคิด หรือการคิดวิเคราะห์[57]

ทิศนา แขมมณี และคณะ กล่าวถึง โยนิโสมนสิการ คือ การคิดเป็น หมายถึง ความสามารถที่บุคคลรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะโดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นจากต้นเหตุตลอดทางจนถึงผลสุดท้ายที่เกิด แยกแยะเรื่องออกให้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริงคิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุโดยไม่เอาความรู้สึกอุปาทานของตนเอง เข้าไปจับหรือครอบคลุมบุคคลนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญา จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดเป็น มีเหตุผล การคิด วิเคราะห์อย่างแยบคาย รู้จักพิจารณาความจริงเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่องจนสามารถแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ได้[58]

เอ็ดเวิร์ด เดอโบโน ได้กล่าวถึง การคิด สรุปได้ว่า การคิด หมายถึง การสำรวจอย่างไตร่ตรองและ รอบคอบของความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ เพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งและ จุดประสงค์นั้นจะหมายรวมถึงการเข้าใจ การตัดสินใจ การวางแผน การแก้ไขปัญหา การตัดสินคุณค่า การกระทำและอื่น ๆ[59]

คำวา “โยนิโสมนสิการ” ที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชการได้ให้ความหมายไว้นั้น ท่านได้นำข้อความจากคัมภีร์มาอธิบาย โดยท่านอธิบายตามที่คัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาซึ่งได้ไขความไว้ โดยวิธีแสดงไวพจน์ให้เห็นความหมายแยก ดังต่อไปนี้

1. คิดเป็นคิดเป็นระบบ คิดเป็นเรื่องเป็นราว เป็น Systematic Thought ความคิดที่เป็นระบบหรือวา thoughtful พวกที่คิดเป็นระบบ คิดเป็น เขาใจในความคิด มีวิธีคิด เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยได้สอนกับในโรงเรียน คือ วิธีคิดว่าเรื่องนี้ควรจะคิดอย่างไร แล้วมันก็จะได้ผลออกมาดีมาก ถ้ามีวิธีคิดหรือคิดเป็น

---

[56] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ขอบฟ้าแห่งความรู้,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2548), หน้า 65 – 71.

[57] เสถียรพงษ์ วรรณปก, *แนวทางพระพุทธศาสนาที่อาจนามาใช้ในการจัดการศึกษาและ การบริหารสถานศึกษา,* (กรุงเทพมหานคร: สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งประเทศไทย, 2540), หน้า 15.

[58] ทิศนา แขมมณี และคณะ, *วิทยาการด้านการคิด,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์จำกัด, 2544), หน้า 87.

[59] เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน, *สอนศิษย์ให้คิดเก่ง,* แปลโดยทวีลักษมีวัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอ็กซเปอร์เน็ทจำกัด, 2550), หน้า 47.

2. การทำไว้ในใจโดยแยบคาย, การพิจารณาโดยแยบคาย นั่นคือความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิดคือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบดาน จนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดีเป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าว (ปรโตโฆสะ) อีกชั้นหนึ่ง เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิทำให้มีเหตุผลไม่งมงาย[60]

3. การใช้ความคิดถูกวิธีคือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบถึงต้นเค้าสาวหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออก พิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งปัจจัยและเป็นฝ่ายปัญญา ธรรมข้ออื่นที่ได้รับยกย่องคลายโยนิโสมนสิการในบางแง่ ได้แก่ อัปปมาทะ ความไม่ประมาท, วิริยารัมภะ การปรารภความเพียร, สันตุฏฐี ความสันโดษ, สัมปชัญญะ ความรูตัวสำนึกตระหนักด้วยปัญญา, กุสลธัมมานุโยค การหมั่นประกอบกุศลธรรม, สีลสัมปทา ความถึงพรอมแห่งศีล, ฉันทสัมปทา ความพร้อมแห่งฉันทะ, อัตตสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งตน คือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว, ทิฏฐิสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ และอัปปมาทสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งอัปปมาทธรรม[61]

ดังนั้น การศึกษาความหมายของคำว่า “โยนิโสมนสิการ” ในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการเทศนาที่แสดงให้เห็นถึงการใช้วิธีพิจารณาโดยแยบแคบ ทั้งในการกิน การพูด การศึกษาหาความรู้ตลอดจนการพิจารณาเมื่ออยู่ในภาวะวิกฤตหรือเมื่อใกล้ตาย เป็นต้น ลักษณะการคิดเช่นนี้เป็นการสร้างปัญญาระดับพื้นฐาน เพื่อบรรลุความสุขในทางโลกถือเป็นความสุขเบื้องตนและการใช้วิธีพิจารณาโดยแยบคายอันเป็นเหตุให้เกิดปัญญารู้ตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นปัญญา ระดับสูงเพื่อการสิ้นกิเลสเข้าสู่ภาวะหมดการปรุงแต่งอันเป็นหนทางสู่พระนิพพาน

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายความหมายของโยนิโสมนสิการ ว่ามีวิธีคิดโดยสรุปได้เป็น 4 แบบด้วยกัน ดังนี้

1. อุบายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิด วิธีวิจัยและใช้วิธีการนั้นอย่างถูกต้องว่องไว

2. ปถมนสิการ คือ คิดมีระเบียบ การศึกษาต้องสอนให้คนคิดต่อเนื่องอย่างเป็นธรรมมีระเบียบ ไม่กระโดดไป กระโดดมา คิดอย่างมีเป้าหมาย

3. การณมนสิการ คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนั้นนำไปสู่ผลอะไร หรือผลนั้นมาจากเหตุอะไร

---

[60] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด,* (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, 2548), หน้า 123.

[61] ปรีชา นันตาภิวัฒน์, *พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2544), หนา 110 – 111.

4. อุปปาทกมนสิการ คือ คิดเป็นกุศลเป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูล ข่าวสารมากมาย ต้องรู้จักกรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับเรา โยนิโสมนสิการทั้ง 4 ประการ เป็นวิธีคิดเพื่อเข้าถึงความจริง และอยู่อย่างสอดคล้องกับ ความจริงในธรรมชาติ ข้อแตกต่างระหว่างวิธีคิดของตะวันออกกับของตะวันตกอยู่ตรงที่ว่า วิธีคิดของ ตะวันออกมุ่งให้รู้ธรรมชาติตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพื่อกดขี่ย่ำยีทำลายธรรมชาติแต่มุ่งให้อยู่อย่าง สอดคล้องกับธรรมชาติ[62]

อารุณี ไทยบัณฑิตย์ ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการ หมายถึง แนวความคิดที่เกิดจากการคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีอันสอดคล้องกับเรื่องที่เรียนรู้ไม่การลัดขั้นตอน หรือด่วนสรุปเกินข้อมูลที่ได้รับมา เป็นแนวคิดที่มีระบบตามขั้นตอน คิดมีเหตุผลที่สมบูรณ์เป็นการคิดที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณา รู้จักวิเคราะห์ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม[63]

นวพร ถึงประเสริฐ ให้ความหมาย การคิดแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดอย่างมีเหตุผล คิดอย่างแยบคาย พิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น[64]

สรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดที่เป็นระบบระเบียบ เป็นการใช้ความคิดที่ถูกวิธี รู้วิธีหาเหตุผลโดยสามารถนิยามระบุปัญหา มองเห็นปัญหา เห็นประเด็นชัดเจน สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จำแนกข้อมูลที่คลุมเครือและชัดเจน มีการใช้ตรรกะและเหตุผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผลและตัดสินใจประเมินค่า ตามความหมายการคิดแบบโยนิโสมนสิการ” ได้แก่ คิดการพิจารณาไตร่ตรอง ประกอบด้วยปัญญามีลักษณะที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง รอบคอบคอยเอาใจใส่ตลอดเวลา ประกอบด้วยเหตุผล คำนึงถึงส่วนดีส่วนเสียเป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์

3.3.2 หลักการและแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการ

หลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการที่กล่าวมาจะเห็นว่า การเรียนรู้โดยใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาแบบโยนิโสมนสิการ เป็นการสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการคิดอย่างถูกต้อง

---

[62] พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ขอบฟ้าแห่งความรู้,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2548), หน้า 65 – 71.

[63] อารุณี ไทยบัณฑิตย์, “การพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การฝึกคิดแบบโยนิโสมนสิการ”, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), 2545, หน้า 19.

[64] นวพร ถึงประเสริฐ, “ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกาญจนาภิเษก กาฬสินธุ์”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร), 2549, หน้า 35.

เป็น ระบบ อันจะนำไปสู่การเข้าใจเรื่องต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่ติดอยู่กับรูปลักษณ์ภายนอกหรือมองด้าน ใดด้านหนึ่งเป็นสำคัญแล้ว สรุปว่าสิ่งที่เรียนรู้จะเป็นอย่างที่เห็นซึ่งจะไม่ทำให้คลาดเคลื่อนจากความจริงได้ซึ่งเป็นหลักการคิดอย่างถูกวิธี ส่งผลต่อผู้เรียนในวิธีคิดต่อการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

หลักการและแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการ จึงสอดคล้องกับคำกล่าวของพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้เสนอแนวคิดตามหลักพุทธธรรมไว้ว่า แหล่งที่มา เบื้องต้นของการศึกษา เรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ มี 2 อย่าง คือ

1. ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การ รับถ่ายทอดจากอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนที่คบหา หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง สั่งสอนอบรมแนะนำ ชักจูงไปในทางที่ดีงาม บุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม สามารถทำหน้าที่เป็นปรโตโฆสะที่ดีมีคุณภาพสูง มีคำเรียกเฉพาะว่า กัลยาณมิตร ตามปกติกัลยามิตรจะทำหน้าที่เป็นผลดีประสบความสำเร็จแห่งปรโตโฆสะได้ ต้องสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เล่าเรียน หรือรับการฝึกสอน อบรม จึงเรียกวิธีเรียนรู้นี้ว่า วิธีการแห่งศรัทธา

2. ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจให้แยบคาย หรือการคิดถูกวิธี ความ รู้จักคิดหรือคิดเป็น หมายถึงการคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญาคือการรู้จักมอง รู้จัก พิจารณา สิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา[65]

ถ้ามองโยนิโสมนสิการในแง่ของการทำหน้าที่ โยนิโสมนสิการก็คือความคิดที่สกัดอวิชชาตัณหากล่าวคือ (พูดแง่บวกว่าปลุกเร้าปัญญาและกุศลธรรม) กล่าวคือ เมื่อเรามีการรับรู้อารมณ์หรือได้รับประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ตามปกติกระบวนการคิดก็จะแล่นต่อไปทันทีตอนนี้คือจุดหรือขั้นตอนของการช่วงชิงบทบาทกัน ถ้าอวิชชาตัณหามาช่วงชิงเอาความคิดไปได้ ก่อนความคิดต่อจากนั้นก็จะเป็นกระบวนธรรมของอวิชาตัณหา หรือคิดหลงผิด แต่ถ้าโยนิโสมนสิการเข้ามาสกัดตัดหน้าอวิชชาตัณหา เป็นกระบวนธรรมแห่งวิชชาวิมุตติแทน เป็นการมองตามความเป็นจริง มองตามเหตุ ไม่ใช่มองตามที่เราอยากให้มันเป็น หรือไม่อยากให้มันเป็นเพราะโดยทั่วไปปุถุชนพอรับรู้อะไรความคิดก็จะพรวดเข้าสู่ความชอบใจไม่ชอบใจทันที และโยนิโส มนสิการจะทำหน้าที่สกัดหรือตัดหน้าจะเป็นผู้ใช้ความคิดหรือเป็นเจ้านายของความคิดนั้น ๆ จึงมักรวมความในแง่นี้วา โยนิโสมนสิการ คือความคิดสกัดอวิชชา วิธีคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการนั้นถ้าตรวจดูขั้นตอนการทำงานแล้วจะเห็นว่าการคิดมี 2 ช่วงคือคิดทั้งตอนรับรู้อารมณ์หรือประสบการณ์ภายนอก และคิดค้นพิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาแล้วภายใน ดังนั้นการนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเข้าสู่ระบบการเรียนการสอน

---

[65] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ความคิดแหล่งสำคัญของการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2543), หน้า 22 – 23.

จะต้องพิจารณา ปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ ซึ่งในที่นี้หมายถึงบรรยากาศในห้องเรียน (สถานที่เรียน) คำสั่งสอนที่ดี แรงจูงใจ กัลยาณมิตร และอื่น ๆ และปัจจัยภายในหมายถึง โยนิโสมนสิการ นั่นเอง การทำงานของโยนิโสมนสิการในกระบวนการคิด เมื่อบุคคลรับรู้สิ่งใดความคิดก็จะพุ่งเข้าสู่ความชอบหรือไม่ชอบทันทีนั่นคือสิ่งปรุงแต่ง เนื่องจากบุคคลมีประสบการณ์มาก่อน เรียกสิ่งปรุงแต่งนั้นว่า อวิชชา ในตอนนี้เองที่โยนิโสมนสิการจะเข้าไปสกัดกั้นความคิดนั้นแล้วเป็นตัวนำเอากระบวนการคิดบริสุทธิ์ที่จะพิจารณาตามสภาวะตามเหตุปัจจัยเป็นลำดับไม่สับสน มีเหตุผลและเกิดผลได้ทำให้คนเป็นนายไม่ใช่ทาสของความคิด เอาความคิดมาใช้แก้ปัญหาได้คนปกติสามารถใช้โยนิโสมนสิการง่าย ๆ ได้โดยการพยายามควบคุมกระแสความคิดให้อยู่ในแนวทางที่ดีงามตามทางที่เคยได้รับการอบรมสั่งสอนจากกัลยาณมิตรมาก่อนแล้ว และเมื่อพิจารณาเห็นความจริง และรู้ว่าคำแนะนำ สั่งสอนนั้นถูกต้องดีงาม มีประโยชน์ก็ยิ่งมั่นใจและเกิดศรัทธาขึ้นเอง เกิดเป็นการประสานกันระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายใน กลายเป็นความหมายของตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้ ดังนั้นในการสอนเพื่อสร้างศรัทธาจะต้องพยายามให้นักเรียนได้รับรู้ผลและเกิดความตระหนักในผลของการกระทำความดีต้องเร้าให้เกิดการเสริมแรงภายใน เริ่มต้นจากความเชื่อที่ว่า สิ่งที่บุคคลได้กระทำอยู่เป็นประจำ คือ การคิด การคิดมีเหตุผลและต้องเสพวิจารณญาณ การคิดดังกล่าวต้องมีความรู้และหลักการพื้นฐานที่ตรงตามความเป็นจริง (truth) ที่สังคมยอมรับ ไม่ว่าความจริงนั้นจะเป็นความจริงสมมุติ (สมมุติสัจจะ เป็นความจริงตามข้อตกลง) หรือความจริงแท้ (ปรมัตถสัจจะ เป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นนิรันดร และคงความเป็นอัตตา) ซึ่งในสภาพความเป็นไปในโลกที่เกี่ยวกับมนุษย์เป็นความจริงสมมุติ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะเป็นความจริงสมมุติ ก็ต้องเป็นความจริงที่ตรงตามข้อตกลงที่ยึดถือกันในสังคม

ดังนั้น “โยนิโสมนสิการ” จึงหมายถึง การทำในใจให้แยบคาย หรือ การพิจารณาโดยแยบคาย กล่าวคือ ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณา ไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิด คือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าวหรือที่เรียก “ปรโตโฆสะ” อีกชั้นหนึ่ง กับทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดชอบหรือ “สัมมาทิฐิ” ทำให้มีเหตุผล และไม่งมงาย[66] ในฐานะที่เป็นกระบวนการสอน โยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิด เป็นวิธีการที่ให้บุคคลมีหลักการและวิธีการคิดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปเสพในกระบวนการสอน ขอเสพในความหมายง่าย ๆ ว่า โยนิโสมนสิการ คือกระบวนการคิดหาเหตุ หรือกระบวนการพิจารณาหาเหตุ เหตุคือ อะไร เหตุคือ เงื่อนไขจำเป็นที่ทำให้

---

[66] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด,* (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, 2548), หน้า 65.

เกิดสิ่งหนึ่งตามมา สิ่งที่ตามมาเรียกว่า ผล เหตุและผลมีความสัมพันธ์โยงถึงกัน ดังนั้น ถ้ารู้เหตุก็สามารถรู้ผลได้หรือรู้ผลก็โยงไปหาเหตุได้แต่ในการค้นหาเหตุได้ต้องมีพื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ถ้ามีความรู้มาก ก็มีโอกาสตรึกตรองถึงความสัมพันธ์ของเหตุและผลได้ลึกและละเอียดมากตามไปด้วย ดังนั้น ก่อนการพิจารณาเหตุและผล จึงต้องมีความรู้หลักการ กฎเกณฑ์ที่ตรงกับความเป็นจริงเป็นเบื้องแรก

หลักโยนิโสมนสิการ 4 ประการ การเรียนรู้และฝึกกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการมีความประสงค์ให้ให้ผู้เรียนได้รู้จักวิธีคิด ตรึกตรอง อย่างมีจุดหมาย เป็นลำดับขั้น มีเหตุผลและก่อให้เกิดประโยชน์ซึ่งเป็นแนวทางนำไปสู่การแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ เริ่มจากหลักพื้นฐาน 4 ประการ ตามที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).กล่าวไว้ คือ

อุบายมนสิการ เป็นการคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย (เพื่อไปสู่เป้าหมาย) คือ การคิดอย่างมีวิธีหรือถูกวิธีซึ่งหมายถึง การเข้าถึงความจริง สอดคล้องกับแนวสัจจะ ซึ่งทำให้รู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

ปถมนสิการ เป็นการคิดถูกทาง ต่อเนื่องเป็นลำดับ หมายถึง ความคิดที่เป็นระเบียบตามหลักเหตุผล ไม่ยุ่งเหยิงสับสน จิตไม่แว็บติดพันในเรื่องนี้แต่เดี๋ยวกลับเตลิดไปคิดอีกเรื่องหนึ่ง จิตยุ่งเหยิงนี้กระโดดไปมา ไม่เป็นชิ้นเป็นอัน แต่รวมทั้งความสามารถในการชักความนึกคิดไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง

การณมนสิการการ คิดอย่างมีเหตุผล เป็นการสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องตามลำดับ

อุปปาทกมนสิการ การคิดการพิจารณาให้เกิดกุศลธรรม เช่น การพิจารณาที่ทำให้มีสติหรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้นไขความทั้ง 4 ข้อนี้เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งการเกิดในแต่ละครั้ง อาจมีลักษณะครบทั้ง 4 ข้อ หรือเกิดครบทั้งหมด หรือเขียนลักษณะทั้ง 4 ข้อนี้สั้นๆ ได้ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล[67]

หลักการคิดเป็น คิดถูกต้องตามความเป็นจริง หรือคิดแบบโยนิโสมนสิกาซึ่งเป็นกระบวนการคิด ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยในยุคปัจจุบัน เพราะเมื่อโลกมีความเปลี่ยนแปลงไป มีความ เจริญก้าวหน้าพัฒนาในด้านวัตถุเพิ่มมากขึ้น แต่ด้านจิตใจมนุษย์ไม่ได้รับการพัฒนามากเท่าที่ควร จึง เป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ ตามมามากมาย เพราะกระบวนการคิดเป็นบ่อเกิดแห่งการ กระทำ ถ้าคิดดีย่อมทำในสิ่งที่ดี เมื่อคิดไม่ดีจึงเป็นเหตุให้ทำชั่ว ดังนั้นการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็น การอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปเสพแก้ปัญหาอย่างใด อย่างหนึ่งและต้องมีทางออกของปัญหานั้นเสมอ ถ้ามองในแง่ของขอบเขตแล้ว

---

[67] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 669 – 670.

โยนิโสมนสิการ กิน ความกว้าง ครอบคลุมตั้งแต่ความคิดในแนวทางของศีลธรรม การคิดตามหลักความดีงามและหลัก ความจริงต่างๆ ที่ตนได้รับการอบรมสั่งสอนมา มีความรู้ความเข้าใจดีอยู่แล้วไม่ต้องเสพปัญญาลึกซึ้ง อะไร ตลอดถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวหาสาเหตุปัจจัยที่ต้องเสพปัญญาอย่างละเอียด ประณีต เนื่องด้วยโยนิโสมนสิการมีขอบเขตกว้างขวางอย่างนี้ จึงถือว่าโยนิโสมนสิการ เป็นเครื่องมือที่ สำคัญที่สุดในกระบวนการคิดตามแนวทางพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบการคิดแบบของโยนิโสมนสิการและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับโยนิโสมนสิการ มีดังนี้โยนิโสมนสิการจะทางาน 2 ขั้นตอนคือ รับรู้อารมณ์หรือประสบการณ์จากภายนอก การรับรู้ด้วยโยนิโสมนสิการจะเป็นการรับรู้อย่างถูกต้อง มีการคิดค้นพิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาเป็นการพิจารณาข้อมูลด้วยสติซึ่งจะเอาไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมต่างๆ ต่อไปแบบกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างบุคคลปัจจัยภายในกับโลกหรือสภาพแวดล้อมภายนอก โดยกัลยาณมิตรเชื่อมให้บุคคลติดต่อกับโลกทางสังคมอย่างถูกต้อง และโยนิโสมนสิการเชื่อมต่อบุคคลกับโลกทางจิตใจของตนเองอย่างถูกต้อง วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดที่ประกอบด้วยเหตุผลอย่างละเอียดอ่อนลึกซึ้งกว่าการคิดแบบทั่ว ๆ ไปการคิดแบบลึกซึ้งหรือประกอบด้วยเหตุผลนั้นจะทำให้เข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงไม่หลงงมงาย (มีสติอยู่ทุกเมื่อ) และทาให้เกิดปัญญาเพิ่มขึ้น แล้นำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเป็นขั้นตอน เป็นลำดับ และดับได้อย่างสิ้นเชิง หรือนาไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ตัวอย่าง การพิจารณาโดยมีโยนิโสมนสิการ เมื่อเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น พิจารณาเห็นว่า สิ่งนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไรเป็นสาเหตุสิ่งนั้นมีเพราะมีอะไร สิ่งนั้นเกิดขึ้นแล้วย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา (คิดแบบสามัญลักษณ์) เมื่อคิดโดยแยบคายแล้ว ย่อมนำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะเกิดปัญญา หรือทำให้เกิดการพัฒนาไปสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างอื่นอีกต่อไป

3.3.3 องค์ประกอบของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

องค์ประกอบของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ได้มีผู้ศึกษาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ได้ประมวลวิธีคิดแบบ โยนิโสมนสิการ ออกมาเป็น 10 วิธีประกอบด้วย[68] ดังต่อไปนี้

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้สภาวะที่เป็นจริง พิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็น ผล ให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหาหาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหามาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่ สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา อาจเรียกว่า วิธีคิดแบบอิทัปปัจจยตาหรือคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท การคิดที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน หมายความว่า เมื่อเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมีความเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นย่อมอาศัยปัจจัยอย่างอื่นเกิดขึ้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะตัวของมันเอง หรือเมื่อจะดับไปก็คงจะดับไปเพราะเหตุปัจจัยเป็นสาเหตุ หาได้ดับโดยเลื่อนลอยไม่ ในทาง

---

[68] ลักขณา สริวัฒน์, *การคิด,* (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2549), หน้า 185 – 193.

พุทธศาสนาจะเน้นให้ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล โดยเฉพาะการดับทุกข์เมื่อเห็นความเกิดขึ้น ย่อมหาทางแก้ปัญหาด้วยการคิดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน “เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มีเพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับไป”[69] เป็นต้น

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นวิธีคิดเพื่อกำหนดแบบแยกปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกเป็น สิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือกระจายเนื้อหาเป็นการคิดที่มุ่งให้มองให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตาม สภาวะของมันเองอีกแบบหนึ่ง ในทางธรรมท่านมักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสารหรือความไม่ เป็นตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายโดยเฉพาะพิจารณาเห็นสัตว์หรือบุคคลเป็นเพียงการรวมเข้าขององค์ประกอบต่างๆ เรียกว่าขันธ์ 5 การคิดพิจารณาโดยแยกแยะให้เห็นส่วนย่อยจากส่วนใหญ่ เช่น รถยนต์ที่เรามองเห็นเป็นตันสวยงาม มีความมั่นคงถาวร แต่เมื่อมองโดยละเอียดรอบด้าน หรือพิจารณาด้วยปัญญา โดยแยกแยะวิเคราะห์แล้ว รถยนต์นั้นไม่มีส่วนไหนที่เป็นรถยนต์เป็นสิ่งประกอบด้วยเหล็ก โลหะ ไฟเบอร์และ อื่น ๆ เท่านั้นด้วยกรรมวิธีทางเทคโนโลยีจึงทำให้มองเห็นว่าเป็นรถยนต์เป็นต้น แม้ร่างกายของมนุษย์ที่มองเห็นสูง ต่ำ ดำ ขาว สวยงาม น่าเกลียด หรือน่าทะนุถนอมก็ตาม ถ้าพิจารณาโดยแยกแยะแล้วไม่มีส่วนไหนที่เป็นของเรา ตัวเอา เป็นเพียงการรวมกันเข้าของธาตุ 5 ดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นต้น มีพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้เกี่ยวกับการพิจารณาโดยแยกแยะนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรเห็นรูปทั้งปวงตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”สิ่งที่เรามองเห็นเป็นเพียงการประชุมกันเข้าขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เรียกว่า ขันธ์ 5[70]

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไป ของสิ่งทั้งหลาย ว่าสิ่งต่างๆ นั้นเกิดขึ้นเองแล้วจะดับไปเอง เรียกว่า รู้อนิจจังและรู้ว่าสิ่งต่างๆ นั้นเกิด ขึ้นมาเองไม่มีใครบังคับหรือกำหนด ไม่อาจเป็นไปตามปรารถนาของใครไม่มีใครครอบครองได้จริงเพราะ เป็นไปตามเหตุปัจจัย เรียกว่าเป็นอนัตตา เมื่อรู้เท่าทันก็แก้ไขทำการไป ตามเหตุปัจจัย เป็นการปฏิบัติต่อ สิ่งต่างๆ ทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าทีแห่งปัญญา ท่าทีแห่งความเป็น อิสระไม่ผู้กมัดตัว คิดได้อย่างนี้ก็เป็นท่าทีแห่งการปลงตกถอนตัวขึ้นได้จากเหตุการณ์ หายจากทุกข์ หรือ อย่างน้อยทำให้ทุกข์เบาบางลง

4. วิธีคิดแบบอริยสัจ/คิดแก้ปัญหา เรียกตามทางธรรมะได้ว่า วิธีแห่งความดับทุกข์ โดยเริ่มจาก ตัวปัญหาหรือทุกข์ ทำความเข้าใจให้ชัดเจน สืบค้นหาสาเหตุเตรียมแก้ไขวางแผนกำจัดสาเหตุปัญหา มีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ

4.1 ทุกข์ คือ การกำหนดให้รู้สภาพปัญหา

---

[69] สำ.นิ. (ไทย) 16/37/79.

[70] ม.มู.(ไทย) 12/244/261.

4.2 สมุทัย คือ การกำหนดเหตุแห่งทุกข์เพื่อกำจัด

4.3 นิโรธ คือ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมายต้องมีการกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไร

4.4 มรรค คือ การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา

5. วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์เป็นวิธีคิดให้สัมพันธ์กันระหว่างหลักการและ ความมุ่งหมาย สามารถ ตอบคำถามได้ว่าที่ทำหรือที่จะทำอย่างนั้นอย่างนี้เพื่ออะไร ในเมื่อจะลงมือปฏิบัติการตามหลักอย่างใด อย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตมจุดมุ่งหมายทำให้การกระทำมีขอบเขตไม่ เลยเถิด ไม่กลายเป็นการกระทำที่ เคลื่อนคลาด เลื่อนลอย หรืองมงาย

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการคิดบนพื้นฐานความตระหนัก ที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ทั้งส่วนดีและส่วนด้อย ดังนั้น เมื่อต้องคิดตัดสินใจเลือกเอาของเพียงสิ่งใดเพียงอย่างเดียวจะต้องยอมรับส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกไว้ และไม่มองข้ามโทษหรือข้อบกพร่องจุดอ่อน จุดเสียของสิ่งที่เลือกไว้ การคิดและมอง ตามความจริงนี้ ทำให้ไม่ประมาท อาจนำเอาส่วนดีที่ไม่ได้เลือกนั้นมาใช้ประโยชน์ได้ และสามารถหลีกเลี่ยง หรือมีโอกาสแก้ไขส่วนเสียส่วนบกพร่องที่ติดมากับสิ่งที่เลือกไว้เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก เช่น ก่อนจะแก้ปัญหาต้องเข้าใจปัญหาให้ชัดเจนและรู้ที่ไปให้ดีก่อน เป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับการใช้สอยหรือบริโภคเป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลสหรือตัดทางมาให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจหรือชักจูงพฤติกรรมต่าง ๆ คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมาย คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งต่างๆ ในแง่สนองความต้องการชีวิตโดยตรงคุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีตราหรือวัดราคา เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ได้คุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย ที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้นเพื่อเสริมราคา อาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา เช่น คุณค่าอาหารอยู่ที่ความอร่อย เสริมความสนุกสนานวิธีคิดนี้ใช้เพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจและเลือก เสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต เพื่อพ้นจากการเป็นทาสของวัตถุ เป็นการเกี่ยวข้องด้วยปัญญามรขอบเขตเหมาะสม

1) คุณค่าแท้หมายถึงคุณค่าที่เป็นประโยชน์ในด้านคุณภาพที่ส่งเสริมให้ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรง ต่อต้านโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ หรือเป็นสิ่งจำเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในด้านที่ทาให้ชีวิตมีความสุขตรมอัตภาพของตน สามารถแก้ปัญหาด้านสุขภาพร่างกายได้เช่น การบริโภคอาหาร คุณค่าอยู่ที่ประโยชน์ที่หล่อเลี้ยงร่างกายเป็นอยู่ดีมีสุขภาพดีมีความสุข มีกาลังเกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่นแก่การบำเพ็ญหน้าที่[71] เช่นเดียวกับบ้านเป็นที่สาหรับหลับนอนพักผ่อนเป็นที่อยู่อาศัย ไม่จำเป็นต้องใหญ่เสมอไปขอเพียงให้บังแดดลมฝนและสัตว์ร้ายภัยธรรมชาติก็ถือว่าเป็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของบ้าน รถยนต์ก็เช่นเดียวกันคุณค่าหลักหรือประโยชน์ที่แท้จริงของรถคืออานวยความสะดวก รวดเร็ว

[71] ม.มู. (ไทย) 12/216-220/226-230.

แข็งแรง ทนทานบรรจุได้มาก สามารถแก้ปัญหาได้ทันท่วงทีเช่น เมื่อความไม่สบายเกิดขึ้นนาไปสู่ที่รักษาพยาบาลได้ทันต่อเหตุการณ์ก่อนที่จะเสียชีวิตได้เป็นต้น คุณค่าที่แท้จริงในการบริโภคใช้สอยปัจจัย 5 นั้นเห็นได้จากบทพิจารณาของพระสงฆ์ก่อนที่จะใช้สอยปัจจัย5 หรือที่เรียกว่า ปัจจเวกขณะ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาต ไม่ฉันเล่นไม่ฉันแบบเมามัน ไม่ฉันเพื่อบารุงร่างกายตกแต่งให้สวยงาม แต่เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่ได้เพื่อแก้ความหิวเพื่อการประพฤติพรหมจรรย์ ด้วยการพิจารณาเห็นว่า “ด้วยการทาอย่างนี้เราจักกาจัดความหิวเก่าให้หมดไป และไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น การดำรงอยู่อย่างไม่มีโทษ และเราจักการอยู่ด้วยความสบาย” แล้วฉันอาหาร[72]

2) คุณค่าแอบแฝง หรือคุณค่าเทียม หมายถึงคุณค่าที่เป็นเพียงส่วนเกินไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายอย่างแท้จริง การบริโภคส่วนนี้เพื่อสนองตัณหาความอยาก เพื่อเสริมอัตตาในการแสดงบทบาททางสังคม เพื่อความสนุกสนาน เพื่อความโก้เก๋อวดความมั่งมีฐานะในสังคมเท่านั้น เช่น การดื่มไวน์ขวดละหมื่น หรือแสนบาทเป็นเพียงการดื่ม เพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่ามีฐานะที่ดีอีกหนึ่งหนึ่งการรับประทานอาหารมากเกินไปเป็นสาเหตุให้คนเราเป็นโรคร้ายแรงและเสียชีวิตได้ นี้เรียกว่าเป็นคุณค่าเทียมซึ่งตรงข้ามกับคุณค่าแท้ของการบริโภคอาหารที่ถูกหลักและได้สัดส่วนตามหลักโภชนาการอาหารหลัก 5 หมู่ก็ถือว่าเป็นยาอายุวัฒนะแล้ว ฮิปโปรเครตีส บิดาแห่งวงการแพทย์แผนปัจจุบันกล่าวไว้ว่า อาหารเป็นยา และยาก็ได้จากอาหารที่เรากินเข้าไป อาหารเป็นยารักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพซึ่งมีหลักฐานยืนยันทางประวัติศาสตร์ที่แน่นอน

คุณค่าแท้ของการรักษาศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติหรือเจตนาเป็นเครื่องงดเว้น จากการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นทางด้านร่างกายและวาจา กล่าวคือ การเว้นขาดจากการทรมานหรือ ฆ่าสัตว์งดเว้นจากการลักขโมยสิ่งของผู้อื่นหรือทาลายทรัพย์สินของผู้อื่นให้เสียหาย การงดเว้นการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น งดเว้นการเสพของมึนเมา และการงดเว้นจากการพูดคาหยาบโกหก หลอกลวงผู้อื่นให้ได้รับความเสียหาย เป็นต้น คุณค่าแท้สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องไปสมาทาน (รับ) กับพระสงฆ์ที่วัดก็ได้เพราะคุณค่าของศีล คือการเว้นขาด (เวรมณี) ด้วยเจตนาตนเอง แม้ว่าอยู่ที่ใด ในป่าหรือที่บ้านก็สามารถมีศีลได้ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นความเป็นสากลของศีลที่ประพฤติเมื่อใด ที่ไหน ก็มีคุณค่าแท้เช่นเดียวกัน คือ ความตั้งใจจริงที่จะงดเว้นจากการประพฤติผิดทางกายและวาจา คุณค่าหรือวัตถุประสงค์เท่ากันกับไปรับจากพระสงฆ์ที่วัด นี้คือคุณค่าที่แท้ของศีล

ส่วนคุณค่าเทียม เช่น การนุ่งขาวห่มขาวเข้าวัด เป็นเพียงคุณค่าเทียม ที่เสริมให้เข้ากับบรรยากาศ เพราะการนุ่งขาวห่มขาวอย่างเดียว ไม่ได้หมายความว่า ผู้นั้นจะมีศีล หรือเป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดทางกายและวาจาไม่ ในทางตรงกันข้ามผู้นุ่งขาวห่มขาวอาจจะฆ่าสัตว์ (เช่น ยุง มด แมลง) หรือนินทาคนอื่นก็ได้นี้ถือว่าเป็นคุณค่าเทียมของศีล เพราะเจตนาที่แท้จริงของศีลคือ การ

---

[72] ม.มู.(ไทย) 12/23/23.

งดเว้นเด็ดขาดจากการประพฤติผิดทางกายและวาจา ถึงแม้จะนุ่งห่มเสื้อผ้าหลากสีสัน จะเป็นสีเขียว แดง ส้ม น้ำเงินก็ตาม ถ้าผู้นั้นงดเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์ลักทรัพย์ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลในคุณค่าที่แท้จริง

วิธีคิดแบบเห็นคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมหรือคุณค่าแอบแฝง เป็นการใช้ความคิดพิจารณาถึงสิ่งที่จำเป็นในชีวิตที่จะต้องใช้วิจารณญาณในการเสพวัตถุหรือปัจจัยเครื่องอาศัยของมนุษย์เพราะว่าถ้าเมื่อใดเราไม่สามารถมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่บริโภคเข้าไปแล้วย่อมได้รับผลเสียมากกว่าผลดีเพราะสิ่งของบางอย่างอาจจะมีความผิดพลาดในการให้ข่าวสารข้อมูล เช่น ยาชูกาลังชนิดต่าง ๆ เครื่องดื่มที่ให้สารทดแทนพลังงานที่เสียไป หรือยาบำรุงร่างกายต่าง ๆ ที่เราเห็นโฆษณาอยู่ทุกวัน มีหมอบางท่านออกมาให้ข้อสังเกตว่า ยาชูกาลังเหล่านั้นเป็นของที่ไม่จำเป็นต่อร่างกายและชีวิตที่แท้จริง เป็นสิ่งของฟุ่มเฟือยที่หลอกให้ประชาชนหลงเชื่อเพื่อประโยชน์ในด้านธุรกิจเพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องใช้สติพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของปัจจัยเครื่องบริโภคในแต่ละวัน แยกแยะให้ออกสิ่งสิ่งไหนมีประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกาย เป็นไปเพื่อความเจริญเติบโต สิ่งไหนที่เป็นไปเพื่อความหรูหรามีราคาแพงแต่มีคุณค่าประโยชน์เพียงน้อยนิดเป็นคุณค่าเสริมความอยากไม่เกื้อกูลต่อการดารงชีวิต บางทีเป็นอันตรายต่อชีวิต ทำให้อกุศลธรรม เช่น ความโลภ ความมัวเมา ความริษยา มานะ ทิฏฐิตลอดจนการยกตนข่มผู้อื่นให้เจริญขึ้น อีกอย่างหนึ่งวิธีคิดแบบนี้ยังเกื้อกูลต่อการเกิดของกุศลกรรม เช่น ความมีสติเป็นต้น ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ เพราะกอบด้วยปัญญา ต่างจากคุณค่าเทียมที่เสพหรือบริโภคด้วยอำนาจของกิเลสคือความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น

8. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม เป็นการคิดถึงแต่สิ่งที่ดีมีกุศล เมื่อได้รับประสบการณ์ใดแทนที่จะ คิดถึงสิ่งที่ไม่ดีงาม เป็นวิธีคิดที่สกัดกั้น ขัดเกลากิเลสตัณหา

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นวิธีคิดในแนวทางของความรู้ด้วยอำนาจปัญญา ไม่ว่าเป็นเรื่อที่ เป็นอยู่หรือเรื่องที่ล่วงไปแล้ว หรือเรื่องกาลภายหน้า ความคิดที่ไม่เป็นอยู่ในปัจจุบันคือความคิดที่เกาะ ติดกับอดีตและเลื่อนลอยในอนาคต ตกอยู่ในอำนาจอารมณ์ อาลัยอาวรณ์ สิ่งที่ล่วงเลยมาแล้ว ฟุ้งซ่านใน เรื่องที่เพ้อฝันปรุงแต่ง ซึ่งไม่ฐานแห่งความเป็นจริงในปัจจุบัน

10. วิธีคิดแบบวิภัชชวาท เป็นการคิดแบบให้มองเห็นความจริง โดยแยกแยะ ออกให้เห็นแต่ละ แง่ แต่ละด้านจนครบทุกด้าน ไม่พิจารณาสิ่งใดๆ เพียงด้านเดียวหรือแง่มุมเดียวการคิดแบบกระบวนการ ดังกล่าวล้วนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิหรือความคิดที่ถูกต้อง อันเป็นก้าวสำคัญในการดำรงชีวิตบน ทางสายกลาง สรุปรวมความแล้วก็คือ คิดถูกทาง ถูกวิธี มีเหตุผล การคิดนั้นก่อให้เกิดการกระทำที่เป็น กุศล ดังนั้น กระบวนการในการสร้างปัญญาตามหลัก โยนิโสมนสิการ จึงเป็นเครื่องมือหล่อเลี้ยงสติและ ทำให้ต้องใช้ปัญญาเมื่อความคิดเป็นระเบียบ มีจุดมุ่งหมาย จิตจะตั้งมั่นอยู่กับงานที่กำลังทำอยู่นั้น หรือ เรียกว่ามีสติในการทำงาน

จึงกล่าวได้ว่าโยนิโสมนสิการ เป็นองค์ประกอบภายในมีความเกี่ยวข้องกับการฝึกใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธีคิดอย่างมีระเบียบคิดอย่างวิเคราะห์ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้นๆ ผิวเผิน เป็นขั้นตอนสำคัญของการสร้างปัญญา ทำใจให้บริสุทธิ์และเป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ นำไปสู่ความเป็นอิสระไร้ทุกข์ พร้อมด้วยสันติสุขเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ตัวปัญญา แต่เป็นปัจจัยให้เกิดปัญญา มีเป้าหมายสูงสุดคือการดับทุกข์ในการดำเนินชีวิต สติเป็นองค์ธรรมที่จำเป็นต้องใช้ในการทำงานทุกอย่างโยนิโสมนสิการ เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงสติที่ยังไม่เกิดให้ได้เกิด ช่วยให้สติที่เกิดแล้วเกิดต่อเนื่องต่อไป

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธี ถาตรวจดูการทำงานแล้ว จะเห็นการคิดเป็นสองช่วงคือ คิดทั้งตอนรับรู้อารมณ์หรือประสบการณ์จากภายนอกและคิดค้นพิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาแล้วไว้ภายใน วิธีคิดทั้ง 10 วิธีนี้ต่างอิงอาศัยกัน รับกัน และสัมพันธ์กัน วิธีการศึกษาเผชิญสถานการณ์ของชีวิตและแก้ปัญหาของชีวิต ต้องบูรณาการความคิดเหลานี้รู้จักรูปแบบวิธีคิดมาผสม ผสานกลมกลืนกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติอย่างถูกต้อง ตรงกับความจริงในทางสายกลาง ในเชิงวิชาการในแง่การทำหน้าที่วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้งหมดสามารถสรุปลง ได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. โยนิโสมนสิการแบบปลุกเร้าปัญญา มุ่งให้เกิดการรู้แจงตามสภาวะเน้นที่การขจัดอวิชชาเป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่าง ทำลายความมืดหรือชำระล้างสิ่งสกปรกให้ผลไม่จำกัดหรือเด็ดขาด นำไปสู่โลกุตรสัมมาทิฏฐิ

2. โยนิโสมนสิการแบบเสริมสุขภาพจิต มุ่งปลุกกุศลธรรมอื่น ๆ เน้นที่การสกัดหรือข่มตัณหาเป็นฝ่ายสมถะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมากดข่มทับ หรือบังฝ่ายชั่วไว้ ให้ผลขึ้นกับกาลชั่วคราวหรือเป็นเครื่องตระเตรียมหนุนเสริมความพร้อมและสร้างนิสัยนำไปสู่โลกียสัมมาทิฏฐิ

3.4 หลักหัวใจเศรษฐี (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์)

3.4.1 ความหมายของหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์[73] หมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน[74] หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขชั้นต้นประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์ยศ เกียรติไมตรีเป็นต้น ที่จะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ[75] คือ อุฏฐานสัมปทา

---

[73] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 116.

[74] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/144/289.

[75] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,* (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, 2551), หน้า 139.

อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา อย่างไรก็ตาม ในมุมองของนักการศาสนาได้ให้ความหมายไว้ในหลาย ๆ มุมมองผู้วิจัยจึงต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ของนักวิชาการหรือนักการศาสนา สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงทิฏฐธัมมิกัตถในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ตอนหนึ่งว่า ทิฏฐธัมมิกัตถ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ยศ เกียรติไมตรีเป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรมเรียกเต็มว่า “ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม” ธรรมอันเป็นไปเพื่อทิฏฐธัมมิกัตถหรือมักเรียกคล่องปากว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์มี4 ประการ คือ

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา

3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนเป็นคนดี

4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้[76]

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคำวัดเกี่ยวกับความหมายของทิฏฐธัมมิกัตถไว้ว่า “ทิฏฐธัมมิกัตถ” หมายถึง คุณธรรมที่อานวยประโยชน์ให้ในปัจจุบัน คือ ให้ผลในชาตินี้โดยเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นคั่งมั่นคงจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐีมี 4 ประการ ดังนี้

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน

3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนดีคือ รู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดี

4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยความมีชีวิตเหมาะสม คือ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติกินอยู่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ฝืดเคืองจนเกินไป[77]

บุญมี แท่นแก้ว ให้ความหมายทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ไว้ในหนังสือจริยศาสตร์ตอนหนึ่งว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรือเพื่อสร้างฐานะของตนให้มีความสุขขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย

---

[76] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่16, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2554), หน้า 130.

[77] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*, (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, 2548), หน้า 320.

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตรคือรู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดีกำหนดบุคคลในถิ่นอาศัยเลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายรู้จักประหยัดเก็บไว้[78]

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือธรรมนูญชีวิตถึงทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ว่าเป็นหลักธรรมอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นมี4 ประการ ได้แก่

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนิชำนาญและรู้จริงรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกาลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3) กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคนไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียเลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณผู้มีความสามารถผู้น่าเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

4) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดีคือ รู้จักกาหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้[79]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมเกี่ยวกับทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์มี 4 ประการ คือ

---

[78] บุญมี แท่นแก้ว, *จริยศาสตร์,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2539), หน้า 178 – 179.

[79] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต,* พิมพ์ครั้งที่2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2547), หน้า 38.

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียรเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงานเป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้นประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการงานนั้นให้สามารถทาได้สำเร็จ

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมเขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัย ต่าง ๆ

3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีไม่คบคนชั่วอยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใดย่อมดำรงตนเจรจาสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้นซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาศีลจาคะและปัญญา

4) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียงรู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟูมฟายนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่ารายได้ของเราจักต้องเหลือรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้[80]

จากการกล่าวถึงทิฏฐธัมมิกถัตถประโยชน์ที่กล่าวมาในเบื้องต้นนั้นทำให้ทราบได้ว่าหลักทิฏฐธัมมิกถัตถประโยชน์เป็นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการชีวิตให้มั่นคงมีประโยชน์สุขในปัจจุบันทันด่วนไม่ต้องรอชาติหน้าผู้เขียนมองว่าหลักธรรมชุดนี้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชีวิตให้เกิดความสถาพรและมั่งคงโดยจะต้องประพฤติตามหลักธรรมดังกล่าวให้ครบทั้ง 4 ประการกล่าว คือ 1) อุฏฐานสัมปทาถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร 2) อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษา 3) กัลยาณมิตตาการคบเพื่อนที่ดีมีคุณธรรม และ 4) สมชีวิตาการดำรงชีพของตนพอเหมาะตามสมควรแก่ชีวิตหลักการทั้ง 4 ประการนี้เรียกสั้น ๆ ได้ว่า “ขยันหา รักษาดีมีกัลยาณมิตร ใช้ชีวิตแบบพอเพียง”

3.4.2 ความสำคัญของทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเองได้รับประโยชน์ในปัจจุบันตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์จัดเป็นการบริหารการจัดการทรัพย์และสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้นอย่างถูกวิธีดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า “คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักใช้ทรัพย์หรือหาเงินเป็นใช้เงินเป็นเป็นคนที่ทำมาหากินที่ดีตั้งตัวสร้างหลักฐานได้และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้องเพราะปฏิบัติตามหลักธรรม คือ ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์”[81] และดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ธรรม 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตา และสมชีวิตา กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรมคนขยันหมั่นเพียรในการทางานไม่

---

[80] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 116.

[81] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 38.

ประมาทรักษาทรัพย์ที่หามาได้เป็นเหตุนำสุขมาให้ในโลกทั้ง 2 คือ ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้และภพหน้า”[82]

ดังนั้น ความสำคัญของทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 4 อย่างนี้มีประโยชน์มากมายแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามย่อมจะอำนวยอวยผลต่อผู้ปฏิบัติดังนี้

1) ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง

2) ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติมีชื่อเสียงมีคนเชื่อฟังนับถือ

3) เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี

4) ทำให้มีโอกาสได้บาเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม

5) เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการทำงานและการดำรงชีวิต

6) สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติและช่วยลดปัญหาทางสังคมได้”[83]

สำหรับปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ของตนเองมากขึ้นสังเกตได้จากสื่อทั้งทีวีวิทยุ หนังสือพิมพ์นิตยสาร แม็กกาซีนต่าง ๆ จะมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการออมการลงทุนการใช้จ่ายสอดแทรกอยู่ไม่น้อยรวมทั้งพอคเก็ตบุ๊คที่เป็นเรื่องทางการเงินส่วนบุคคลก็มีให้เลือกซื้อหามากมายจานวนผู้คนที่ตื่นตัวและสนใจเรื่องนี้อย่างจริงจังดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นทุกวันจะว่าไปแล้วการจัดการเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ต้องมองเป็นเรื่องสำคัญอันดับต้น ๆ ในชีวิตของเราที่จะต้องจัดการให้ลงตัวเพื่อสร้างสมดุลให้ชีวิตในทุกด้านตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ หรือเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินหรือโภคทรัพย์ไว้อย่างครบวงจรเพื่อสร้างสมดุลแก่ชีวิตหลายเรื่อง เช่น หลักการสร้างประโยชน์หรือความสุขในปัจจุบันที่เรียกว่าทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประกอบไปด้วย

1) อุฏฐานสัมปทาหรือการหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางสุจริตชอบธรรม

2) อารักขาสัมปทาหรือการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้

3) กัลป์ยาณมิตตตาหรือการรู้จักคบเพื่อนดีเพื่อไม่ให้ชีวิตถูกชักนำไปในทางที่เสื่อม

4) สมชีวิตาหรือการรู้จักใช้จ่ายอย่างสมควรตามฐานะ

หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 นี้ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่ายและมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบันหากต้องการดับทุกข์ทางสังคมทรงสอนหลักประโยชน์เบื้องหน้า คือ ศรัทธา ศีล จาคะและปัญญา ส่วนการดับทุกข์ทางจิตเพื่อประโยชน์สูงสุดทรง

---

[82] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/55/344-348.

[83] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมนูญชีวิต.* พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2547), หน้า 46.

สอนหลักอริยมรรค 8 ไว้ให้เป็นครรลองสู่ความพ้นทุกข์บุคคลทั่วไปอย่างเรา ๆ ความสุขพื้นฐานทั่วไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มีในเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ 4 ได้แก่

1) สุขเกิดจากการมีทรัพย์

2) สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคไม่มากไม่น้อยเกินไป

3) สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้

4) สุขเกิดจากการประกอบการงานที่ปราศจากโทษ

อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ยังทรงสอนให้เรารู้จักการจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้เป็น 4 ส่วน หรือหลักโภควิภาค 4 คือ ให้เราจัดแบ่งทรัพย์ที่หามาได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) เอเกนโภเคภุญเชยย ทรัพย์ส่วนแรกหรือ 25 เปอร์เซ็นต์สาหรับใช้จ่ายเลี้ยงตนและเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงทรัพย์

2) มาทวีหิกมมปโยชเช ให้ใช้สองส่วนหรือ 50 เปอร์เซ็นต์สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์ที่มีได้เพิ่มพูนขึ้นและทรัพย์ส่วนสุดท้าย

3) จตุตถญจนิธาเปยย หรือ 25 เปอร์เซ็นต์ให้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น นอกจากนี้ยังทรงสอนหลักการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ด้วย คือ โภคอาทิยะ 5 หรือหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพย์เมื่อหาทรัพย์มาได้ด้วยความสุจริตชอบธรรมแล้วควรใช้จ่ายทรัพย์นั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง ได้แก่

(1) เลี้ยงตนเองบิดามารดาบุตรภรรยาและคนในปกครองให้มีความสุข

(2) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานให้มีความสุข

(3) ใช้สำหรับป้องกันภยันตราย

(4) ใช้ทำพลี 5 อย่าง ได้แก่ สงเคราะห์ญาติต้อนรับแขก ทาบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว บำรุงราชการโดยการเสียภาษีอากร และถวายเทวดาหรือสักการะแก่สิ่งที่ควรบูชา

(5) ใช้อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ที่ประพฤติชอบ

เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้านแล้วทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติดังนี้

1) การถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ย่อมทำให้หาทรัพย์ได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลผู้ทำการเหมาะเจาะไม่ทอดธุระไม่ทอดธุระขยันหมั่นเพียรย่อมหาทรัพย์ได้”[84]

2) การถึงพร้อมด้วยการรักษา ย่อมทำให้สามารถสร้างอนาคตให้มีฐานะที่มั่นคง

3) การมีกัลยาณมิตตา ย่อมทำให้สามารถเพิ่มพูนโภคทรัพย์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า “มิตรมีอุปการะมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์มิตรแนะนำประโยชน์และมิตรมีความรักใคร่เมื่อ

---

[84] สำ.ส. (ไทย) 15/246/353.

บุคคลสมโภคทรัพย์อยู่ดังตัวผึ้งสร้างรังโภคทรัพย์ของเขาก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้นดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้นฉะนั้น”[85]

4) ความเป็นอยู่เหมาะสม ย่อมทำให้สามารถควบคุมจิตใจไม่ให้หลงตามกระแสนิยมใช้สอยสิ่งของเพื่อให้เกิดแต่คุณค่าแท้คือ คำนึงถึงแต่ประโยชน์จากสิ่งของนั้น ๆ

ทั้งนี้หากเราน้อมนำหลักธรรมทั้ง 4 เรื่องมาปฏิบัติจะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเองครอบครัว บุคคลใกล้ชิดและแก่สังคมซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์ที่สร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ชีวิตเราอย่างครบถ้วนในทุกมิติหลักธรรมทั้ง 4 เรื่องนี้เป็นเรื่องของการจัดการโภคทรัพย์หรือทรัพย์ภายนอกที่เราต่างดิ้นรนแสวงหาทั้งที่ความจริงทุกคนสามารถมีทรัพย์อันประเสริฐได้เป็นทรัพย์ที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงไปได้ไม่สูญหายไปด้วยภัยหรืออันตรายต่าง ๆ ทรัพย์ประเภทนี้อยู่ภายในจิตใจของเราเองที่เรียกว่า อริยทรัพย์หรือคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ 7 ประการ ได้แก่ศรัทธา ศีล หิริโอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา อริยทรัพย์นี้ นอกจากจะทำให้จิตใจไม่อ้างว้างและไม่ยากจนแล้วยังเป็นทุนทางใจในการสร้างทรัพย์ภายนอกที่สำคัญยิ่งอีกด้วย

ดังนั้นเมื่อต้องการจะสร้างและสะสมทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ ก็ต้องไม่ลืมที่จะสร้างทรัพย์ที่แท้จริงให้มีบริบูรณ์ขึ้นด้วยเพื่อความร่ำรวยอย่างแท้จริงของชีวิต

3.4.3 ประเภทของหลักทิฏฐธัมมิกถัตถประโยชน์

ทิฏฐธัมมิกถัตถประโยชน์หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้นเป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้าผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการประกอบกิจอาจจะเป็นเงินสิ่งของชื่อเสียงเกียรติยศการยกย่องสรรเสริญหรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้อันเป็นสิ่งที่บุคคลทั่ว ๆ ไปปรารถนาการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสามารถได้มาซึ่งผลประโยชน์นั้นจะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการซึ่งหลักการและแผนการนี้เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันหรือหลักอันอำนวยประโยชน์ในการทำงานมี 4 ประเภทดังต่อไปนี้

1) อุฏฐานสัมปทา เป็นการประกอบอาชีพด้วยการขยันทำงานขยันขันแข็งในการหาทรัพย์โดยทางสุจริต คนเกียจคร้านทำงานหาได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์แบบไม่พระพุทธเจ้าไม่เคยประณามความร่ำรวยหลักเกี่ยวกับอุฏฐานสัมปทาหรือถึงพร้อมด้วยความหมั่นดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า

---

[85] ที.ปา. (ไทย) 11/265/211.

“กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยการงานใดจะเป็นกสิกรรมพาณิชยกรรมโครักขกรรมเป็นช่างศรรับราชหรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตามเป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้นประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้นสามารถทำได้สามารถจัดได้นี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา”[86]

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตที่ว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความขยันในหน้าที่การงานโดยมีฐาน คือ ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาประเด็นนี้ดังที่ขงจื้ออธิบายไว้ว่า“คนฉลาดและขยันควรส่งเสริมให้เป็นใหญ่คนฉลาดและขี้เกียจควรเลี้ยงไว้เป็นที่ปรึกษาคนโง่และขี้เกียจยังพอบังคับให้ทำงานได้คนโง่และขยันต้องเอาไปตัดหัวทิ้งเพราะจะทำให้งานเสีย”[87]

ดังนั้น คุณภาพของคนสามารถแบ่งออกได้4 ประเภทในการใช้งาน ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ฉลาดและขยัน 2) ฉลาดแต่ขี้เกียจ 3) โง่และขี้เกียจ และ 4) โง่แต่ขยัน สรุปความ ดังต่อไปนี้

(1) ฉลาดและขยัน คนประเภทนี้ควรมีการส่งเสริมค้ำจุนเพราะต่อไปในภายภาคหน้าจะได้เป็นหัวหน้างานที่มีประสิทธิภาพได้

(2) ฉลาดแต่ขี้เกียจ คนประเภทนี้เราจะสามารถจูงใจให้ทำงานด้วยรางวัลหรือการลงได้หรือสามารถสร้างระบบมาควบคุมบังคับได้และคนประเภทนี้ถึงแม้จะคิดทรยศกับหัวหน้างานเขาก็จะไม่ทำเพราะขี้เกียจ

(3) โง่และขี้เกียจ คนประเภทนี้ถึงแม้จะขี้เกียจแต่ก็สามารถใช้อำนาจหรือหน้าที่ในการบังคับในการทำงานได้และถึงแม้ว่าจะโง่ไม่มีความรู้แต่เขาก็จะทำอะไรที่ไม่นอกเหนือคำสั่งเพราะจะขี้เกียจอย่างมากก็จะทำตามที่หัวหน้าสั่งงานไปให้จบ ๆ เท่านั้นหลัก ๆ แล้วแค่ค่อยสั่งงานเท่านั้นไม่ต้องปวดหัวว่าเขาจะทำอะไรให้เดือดร้อน

(4) โง่แต่ขยัน คนประเภทนี้ไม่ควรนำมามอบหมายงานใด ๆ ทั้งนั้นเพราะเมื่อทำแล้วมักจะสร้างความเดือดร้อนและความหายนะมาสู่เราเสมอ

จากคุณภาพของคนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นแนวคิดที่ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนและรองรับในการปฏิบัติงาน คือ ประเภทคนฉลาดและขยันเพราะจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและผลของงานเพราะฉะนั้นการประกอบอาชีพต่าง ๆ จึงควรมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้ตนเองมีความชำนาญการและรู้จริงในการงานที่เราทำนั้นพร้อมทั้งตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดีอุฏฐานสัมปทาจึงจัดเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยการถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยันเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนิชำนาญและรู้จริงรู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง

---

[86] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/54/341.

[87] เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, *คำสอนของขงจื้อ,* (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2554), หน้า 136.

ตรวจหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดีการทำงานทุกอย่างจึงต้องอาศัยความขยันความบากบั่นและสิ่งที่สำคัญ คือ ความอดทนต่อการงานเพราะความอดทนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเผชิญหน้าและต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยจิตใจไม่ย่อท้อท้อถอยหรือยอมแพ้

ในทางกลับกันการทำงานทุกชนิดทุกประเภทหากเราไม่ขยันมีแต่ความเกียจคร้านก็จะกลายเป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์และความสำเร็จโดยแท้จริงกรณีเช่น

กรณีที่ 1 หากเราเป็นนักเรียนเกียจคร้านศึกษาเล่าเรียนเอาแต่หนีโรงเรียนไปเที่ยวเตร่ไปมั่วสุมคบเพื่อนไม่ดีไม่นานก็ต้องสอบตกความรู้ไม่มีไม่สามารถสร้างความรู้ไปต่อยอดหรือเรียนรู้สิ่งอื่นได้และสุดท้ายก็ต้องออกจากโรงเรียน

กรณีที่ 2 หากเราเป็นชาวไร่ชาวนาถึงหน้านำก็ไม่ออกไปไถคราดหว่านปักดำเอาแต่นอนบิดขี้เกียจขณะที่ชาวนาคนอื่นเขาเริ่มหว่านกันแล้วผลผลิตของเราก็จะโตช้ากว่าพอถึงหน้าเก็บเกี่ยวก็จะเก็บเกี่ยวไม่ได้หรือเก็บเกี่ยวได้ก็ได้ผลผลิตไม่ดีเท่ากับคนอื่น

กรณีที่ 3 หากเราเป็นข้าราชการกินเงินเดือนของรัฐเอาแต่ตื่นสายไปทางานเพียงเพื่อตอกบัตรเซ็นชื่อให้ตรงเวลาเวลาที่เหลือก็เอาแต่นั่งไขว่ห้างอ่านหนังสือพิมพ์คุยกันเดินไปเดินมาหนีงานไปเที่ยวตามศูนย์การค้าบ้างนอกจากตัวเองจะไม่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานแล้วยังทำให้รัฐขาดรายได้หรือเสียประโยชน์ที่พึงได้อีกด้วย

ดังนั้นทรัพย์สมบัติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานและในการทำงานจะต้องไม่อ้างเลศต่าง ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในสิงคาลกสูตรว่าคหบดีบุตรการหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ 6 ประการนี้คือ

(1) มักอ้างว่าหนาวนักแล้วไม่ทำงาน
(2) มักอ้างว่าร้อนนักแล้วไม่ทำงาน
(3) มักอ้างว่าเวลาเย็นแล้วไม่ทำงาน
(4) มักอ้างว่ายังเช้าอยู่แล้วไม่ทำงาน
(5) มักอ้างว่าหิวนักแล้วไม่ทำงาน
(6) มักอ้างว่ากระหายนักแล้วไม่ทำงาน[88]

ผู้ที่หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ควรเว้นจากการอ้างเลศเหล่านี้เสียเพราะหากมัวอ้างเลศผัดเพี้ยนอย่างนี้แล้วโภคทรัพย์ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็จะไม่เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นแล้วก็จะถึงความสิ้นไปดังนั้นคนที่มีความหมั่นขยันตจะต้องไม่ให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติภายนอกเหล่านี้อากาศจะหนาวหรือร้อนก็ไม่ตายถ้าทำงานเย็นหรือเช้าอยู่ก็เป็นเวลาที่ทำงานดีคือ อากาศไม่ร้อนหิวหรือกระหายก็ไม่เป็นไรทำงานไปสักพักก็รับประทานได้บรรเทาความหิวความกระหายก็ทำงานได้เมื่ออยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านี้

[88] ที.ปา. (ไทย) 11/253/205.

ถ้าขืนไปอ้างเป็นเหตุให้ไม่ต้องทำงานเลยก็ไม่ต้องทำกันด้วยเหตุนี้ท่านจึงแสดงว่าผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์จะต้องไม่เกียจคร้านทำงานเพียงเพราะอ้างเลิศต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

เพราะฉะนั้นความเกียจคร้านจึงเป็นอุปสรรคด่านแรกที่ทำให้คนเราไม่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานซ้ำยังเป็นการไม่ให้เกียรติในงานที่ทำอยู่ ดังนั้นไม่ว่าตัวเราจะเป็นใครมีหน้าที่การงานอะไรล้วนจะต้องขจัดความเกียจคร้านออกไปให้ห่างไกลต้องสร้างนิสัยเป็นคนขยันหมั่นเพียรบากบั่นมั่งคงต่อการงานจึงเจริญก้าวหน้ากอรปกับความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทานั้นอยากสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จอยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมายพูดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงานพูดให้ลึกลงไปในทางธรรมว่าความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำหรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้นอยากให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่ประณีตที่งดงามที่สมบูรณ์ที่สุดของมันหรืออยากให้ภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้นเกิดมีเป็นจริงขึ้นอยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น

จึงกล่าวได้ว่าการจัดการความมั่นคงในการทำงานขั้นเบื้องต้นเราควรมีความพึงพร้อมด้วยความหมั่นหรือความขยันซึ่งจะช่วยให้ประสบความสำเร็จในด้านความมั่งคั่งการดำเนินชีวิตของการทำงานความสุข คือ การได้ทำงานและมองไปยังเป้าหมาย คือ ความสำเร็จมีความโยงใยสัมพันธ์กันเริ่มต้นที่ขยันแสวงหาทรัพย์เพื่อความมั่นคงในชีวิตมีความขยันหมั่นเพียรขยันขันแข็งในการงานที่เรากระทำอยู่

2) อารักขสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยการรักษาเป็นการรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกาลังแรงงานของตนมิให้เป็นอันตรายสูญเสียโดยมิใช่เหตุเป็นการรู้จักรักษาทรัพย์ที่ได้มาแล้วให้คงอยู่เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ในคราวจำเป็นเพราะคนบางคนหาทรัพย์ได้แต่ไม่รู้จักรักษาได้มาเท่าไรใช้หมดไปก็ไม่มีวันจะตั้งหลักปักฐานได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า

กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรงอาบเหงื่อต่างน้ำประกอบด้วยธรรม[89] ได้มาโดยธรรม[90] เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์นั้นด้วยคิดว่าทำอย่างไรโภคทรัพย์เหล่านี้ของเราจึงไม่ถูกพระราชาริบโจรไม่ลักไฟไม่ไหม้น้ำไม่พัดไปทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่ลักไปนี้เรียกว่าอารักขสัมปทา[91]

---

[89] องฺ.ติก.ฏีกา. (บาลี) 2/14/193.

[90] องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) 2/61/353.

[91] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/54/341.

การประกอบอาชีพนอกจากมีหลักฉันทะ คือ ความขยันหมั่นเพียรในการจัดการดูแลกิจการของตนแล้วยังต้องรู้จักรักษาทรัพย์ที่ได้มาไม่ให้พิบัติไปด้วยภัยต่าง ๆ เช่น โจรภัยเป็นต้นในยุคนี้นอกจากจะต้องคิดถึงเรื่องความปลอดภัยของทรัพย์สินที่หามาได้เราอาจจะต้องคิดถึงวิธีการที่ทำให้ทรัพย์ของเราอกเงยขึ้นซึ่งพระองค์เน้นสอนให้เราใช้ปัญญาเป็นหลักในการคิดพิจารณาและคำนวณเสมอ

หากกล่าวในเชิงปฏิบัติแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าอย่างแรกให้รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องอย่างที่สองเป็นการเก็บออมรักษาทรัพย์ไว้เพื่อประโยชน์ในกาลข้างหน้าและอย่างที่สาม คือ การรู้จักประหยัดอย่างกระเหม็ดกระแหม่การเก็บเล็กผสมน้อยเพื่อเป็นทุนก้อนใหญ่หากได้ทรัพย์มาหมดสิ้นไปโดยเปล่าประโยชน์นอกจากนั้นก็ไม่ควรที่จะเอาทรัพย์หมดสิ้นไปโดยเปล่าประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องงดเว้นหลีกเลี่ยงจากอบายมุข 6 ประการ คือ

1) การหมกมุ่นในการเสพของมึน คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

2) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน

3) การเที่ยวดูมหรสพ

4) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน

5) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร

6) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน[92]

เพราะพฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้ย่อมเป็นทางรั่วไหลแห่งทรัพย์ทรัพย์ที่ได้มาควรจะนำไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์เช่น บำรุงเลี้ยงบิดาให้เป็นสุขบำรุงเลี้ยงครอบครัวให้เป็นสุขสงเคราะห์มิตรตามสมควรอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาตามกำลังศรัทธาความสามารถช่วยเหลือบ้านเมืองตามหน้าที่พลเมืองดีหากรู้จักแสวงหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์อย่างถูกต้องชอบธรรมก็จะทำให้มีหลักฐานมั่นคงตั้งตัวทางเศรษฐกิจได้และทำให้มีความมั่นคงทางทรัพย์สินเป็นต้น

ในสิงคาลกสูตร ทีฆนิกายปาฏิกวรรค พระพุทธเจ้าแนะนำให้ใช้จ่ายทรัพย์โดยการแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน คือ “หนึ่งส่วน [ส่วนที่ 1] ใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัวดูแลคนที่เกี่ยวข้องและทำสาธารณประโยชน์สองส่วน [ส่วนที่ 2 และ 3] ใช้เป็นทุนประกอบกิจการอาชีพอีกส่วนหนึ่ง [ส่วนที่ 4] เก็บไว้เป็นหลักประการชีวิตและกิจคราวจำเป็น”[93]

จากข้อความดังกล่าวการแบ่งทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1) ส่วนที่ 1 สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์โดยการจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้เพื่อใช้จ่ายภายในครอบครัวการเลี้ยงดูครอบครัวการเลี้ยงดู

---

[92] ที.ปา. (ไทย) 11/247/202.

[93] ที.ปา. (ไทย) 11/265/211.

บุพพการีหรือบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์เป็นส่วนที่เสริมสร้างคุณภาพหรือตอบสนองต่อความต้องของชีวิต

2) ส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 สำหรับการลงทุนประกอบกิจการเป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทาธุรกิจการงานเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพการจัดทรัพย์สินจาก 4 ส่วนนามาประกอบธุรกิจ 2 ส่วนนั้นเพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงานจัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น

3) ส่วนที่ 4 สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วน คือ การจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉินหรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออุบัติเหตุ เป็นต้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าต้องรู้จักเก็บทรัพย์ใช้จ่ายอย่างประหยัดอดออมสร้างนิสัยรักการเก็บอดออมมีการประหยัดมัธยัสถ์รู้จักรักษาทรัพย์ให้รอดปลอดภัยจากพวกมิจฉาชีพหรือไม่ให้พิบัติไปด้วยภัยต่าง ๆ ประการที่สำคัญ คือ รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มาอย่างถูกต้องประเด็นที่เกี่ยวกับอารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยรักษาผู้เขียนได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการรักษาโดยมีวิธีปฏิบัติดังนี้

1) การสะสมทรัพย์คือ แบ่งทรัพย์ส่วนหนึ่งจากที่หามาได้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นหรือเพื่อสร้างอนาคตให้มีฐานะที่มั่นคง

2) การป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ทรัพย์เช่น ระวังมิให้โจรผู้ร้ายมาลักขโมยแย่งชิงไปการเก็บของมีค่าไว้ในบ้านต้องเก็บให้ปลอดภัยมิดชิดไม่ควรแต่งกายด้วยของมีค่าเพราะนอกจากจะไม่ปลอดภัยทรัพย์สินแล้วยังอาจจะเป็นอันตรายแก่ตนเองอีกด้วย

3) การถนอมทรัพย์คือ รู้จักใช้รู้จักถนอมสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้ใช้การได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้เมื่อชำรุดพอที่จะซ่อมไว้ใช้ได้ก็ต้องซ่อมนอกจากนี้ก็ต้องช่วยกันรักษาทรัพย์ในประเทศหรือเงินไทยไม่ให้รั่วไหลออกไปต่างประเทศหรือซื้อของต่างประเทศที่เป็นของฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นแก่การครองชีพ

4) การป้องกันทรัพย์ที่เป็นกรรมสิทธิ์คือ ต้องมีสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในทรัพย์สมบัตินั้นโดยชอบธรรมและถูกต้องตามกฎหมาย เช่น บ้านต้องมีทะเบียนบ้านที่ดินต้องมีหนังสือสำคัญแสดงความเป็นเจ้าของ เป็นต้น

3) กัลยาณมิตตตา เป็นการรู้จักคบเพื่อนฝูงที่ดีงามเพราะเพื่อนมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างหรือทำลายฐานะดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นนี้ว่า

“กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสมเจรจาสนทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่จะเป็นคหบดีบุตรคหบดีคนหนุ่มผู้เคร่งศีลหรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตามผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีลถึงพร้อมด้วยจาคะและถึงพร้อมด้วยปัญญาคอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควรคอยศึกษาสีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควรคอยศึกษาจาคสัมปทา

ของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควรและคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควรนี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตา”[94]

จึงกล่าวได้ว่าการประกอบอาชีพจะต้องเลือกปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรกล่าวคือมีเพื่อนที่ดีจะสนับสนุนให้เราหาทรัพย์รักษาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์อย่างสมเหตุสมผลไม่คบหรือเสวนากับเพื่อนที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียโดยเฉพาะการผู้กมิตรกับคนที่เหมาะสมที่เรียกว่ากัลยาณมิตร คือ ผู้มีความรู้มีประสบการณ์ที่ดีผู้ที่ปฏิบัติตัวดีผู้มีศีลผู้มีใจบุญชอบช่วยเหลือผู้อื่นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาในศาสนาพุทธผู้ที่สามารถจะแนะนาสิ่งดี ๆ และช่วยเหลือเราได้หากถึงคราวจำเป็น

คนเราเมื่อเกิดมาแล้วย่อมมีเพื่อนด้วยกันทุกคนนับตั้งแต่ยังอยู่ในเยาว์วัยก็ต้องการมีเพื่อนเล่นด้วยกันทั้งนั้นหรือบางทีไม่มีคนเป็นเพื่อนเล่นก็ยังมีสัตว์ต่าง ๆ เช่น หมาแมวเป็นเพื่อนเล่นแก้ขัดไปได้การมีเพื่อนนั้นเป็นสิ่งที่ดีเพราะมนุษย์เราจะอยู่คนเดียวตามทำพังไม่ได้แต่การคบเพื่อนนั้นก็ต้องระมัดระวังให้ดีเพราะถ้าคบเพื่อนดีก็อาจทำให้กลายเป็นคนดีอย่างเพื่อนและถ้าคบเพื่อนชั่วก็อาจเป็นคนชั่วตามเพื่อนไปได้เช่นเดียวกันคนโบราณท่านจึงได้สอนไว้เป็นคติเตือนใจว่า“คบคนดีเป็นศรีแก่ตัวคบคนชั่วอัปราชัย”

ไม่มีใครในโลกนี้สามารถประสบความสำเร็จได้เลยโดยใช้เพียงความสามารถของตัวเองคนเดียวดังนั้นไม่ว่าการจะทำงานให้สำเร็จหรือการดำรงชีวิตอยู่ให้มีความสุขคนเราจะขาดเพื่อนไม่ได้เลยอย่างไรก็ตามการเริ่มต้นทางานให้ก้าวหน้าก็เหมือนการเริ่มต้นคบกับใครสักคนต้องอาศัยเวลาในการทำความรู้จักและทำความเข้าใจซึ่งกันและกันการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่นไว้ด้วยน้ำใจไมตรีถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่เราควรจะมอบให้ผู้อื่นก่อนเสมอและผลที่ได้คือ เราจะได้ความไว้เนื้อเชื่อใจจากเพื่อนร่วมงานกลับมาเป็นสิ่งตอบแทนอันจะนำพาให้เราไปสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างไรก็ตามแม้จะได้รับความไว้เนื้อใจมาแล้วเราต้องแบ่งแยกและมองให้ออกว่าใครที่จะเป็นเพื่อนร่วมงานที่เราสามารถไว้ใจเขาได้เช่นกันเริ่มจากการมองหาเพื่อนที่ดีในที่ทำงานให้ได้หรือที่เรียกกันว่ากัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรก็คือคนที่มีลักษณะในการทำงานเป็นไปเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมมากกว่าจะทำอะไรเพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียวคนประเภทนี้มักจะชอบช่วยเหลือผู้อื่นในขณะที่งานของตนก็ใส่ใจดูแลเต็มความสามารถและมักไม่มีปัญหากับเพื่อนร่วมงานเจ้านายหรือลูกน้องใครมาร่วมงานทำงานด้วยงานนั้นก็มักสำเร็จและไม่มีปัญหามากนักหากจะมีปัญหาก็จะรีบพากันแก้ไขคนแบบนี้เป็นคนที่เราต้องคบหาและให้ความจริงในการทำงานด้วยให้มากที่สุดส่วนเพื่อนร่วมงานอีกประเภทที่ควรมีไว้บ้างก็คือเพื่อนร่วมงานแบบพันธมิตรคนประเภทนี้ถ้ามีผลประโยชน์ในงานนั้นก็จะมาร่วมด้วยแต่ถ้าตนเองไม่มีผลประโยชน์ก็จะไม่เข้ามายุ่งรวมถึงแสดงน้ำใจว่าจะช่วยเหลืออย่างไรก็ตามเพื่อนร่วมงานประเภทนี้ก็จำเป็นต้องคบหาไว้บ้างเพราะอาจเป็นประโยชน์กับเราเองในบางกรณีที่ต้องร่วมงานกัน

---

[94] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/54/341.

เช่น อาจต้องอาศัยรถรำไปทำงานด้วยหรือมีการแปลเปลี่ยนหน้าที่ที่ต่างคนต่างก็ได้รับประโยชน์แต่ก็ไม่ควรจริงจังมากนักในเรื่องส่วนตัวเพื่อนร่วมงานประเภทสุดท้ายที่ไม่ควรยุ่งเกี่ยวด้วยเลยก็คือ “ปาปมิตร”คนประเภทนี้โดยพื้นฐานแล้วมักขี้เกียจทางานชอบที่จะมาสายและกลับก่อนไม่ค่อยรับผิดชอบงานทำงานแล้วมักมีปัญหาเกิดขึ้นอยู่เรื่อยไปในเนื้องานและไม่ค่อยชอบที่จะลงมือแก้ไขเอาแต่โทษคนอื่นนอกจากนั้นความประพฤติส่วนตัวก็มักจะเป็นไปในทางที่ไม่ดีชอบผิดศีลธรรมบ่อย ๆ เช่น เมื่อเลิกงานก็ชอบชวนไปดื่มเหล้าเล่นการพนันเที่ยวกลางคืนรักการสังสรรค์รักงานเลี้ยงเป็นที่สุดเพื่อนประเภทนี้ไม่ควรร่วมงานด้วยและควรยุ่งเกี่ยวเท่าที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น

ดังนั้น ลักษณะกัลยาณมิตรในทางพระพุทธศาสนา มีดังต่อไปนี้

1) เป็นมิตรมีอุปการะ คือ มิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันก่อให้เกิดประโยชน์ดังต่อไปนี้

1.1) เมื่อเพื่อนตกอยู่ในความประมาทก็ช่วยเหลือคุ้มครองเพื่อนไม่ให้ต้องได้รับอันตราย เช่น ในเวลาที่เพื่อนมึนเมาขาดสติสัมปชัญญะหรือทำการงานด้วยความไม่ประมาทก็ต้องช่วยตักเตือนให้เพื่อนมีความระมัดระวังหรือทำงานให้รอบคอบ

1.2) เมื่อมีภัยอันตรายเป็นที่พึ่งพานักได้คือ เวลาเพื่อนตกอยู่ในอันตรายใด ๆ ก็ไม่ทอดทิ้งเพื่อนให้คุ้มครองเพื่อนเสมอ

1.3) เมื่อมีกิจจำเป็นช่วยออกทรัพย์เกินกว่าที่ออกปากเวลาที่เพื่อนมีความเดือดร้อนในด้านการเงินการทองขึ้นมาและมาขอความช่วยเหลือก็เต็มใจช่วยเหลืออย่างเต็มสติปัญญาความสามารถและบางทีอาจช่วยเหลือเพื่อนมากกว่าที่เพื่อนออกปากขอเสียอีก

2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์เป็นมิตรที่เรียกว่า“สหาย”มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1) บอกความลับแก่เพื่อนคนเรานั้นเมื่อมีความลับแล้วมักจะเก็บไม่อยู่รู้สึกอึดอัดใจมากแต่ถ้าเที่ยวบอกความลับให้ใครต่อใครรู้ไปทั่วก็เป็นอันตรายเหมือนกันต่อเมื่อมั่นใจว่าใครเป็นเพื่อนแท้เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขจริง ๆ จึงค่อยบอกความลับของตนได้เพื่อจะได้ปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรหรือจะหาวิธีป้องกันหรือแก้ปัญหาอย่างไรบางทีเพื่อนก็อาจจะแนะนำหาช่องทางแก้ปัญหาให้ได้

2.2) ปิดความลับของเพื่อนเมื่อเพื่อนไว้วางใจจนบอกความลับของตนให้แล้วมิตรแท้จำเป็นต้องรักษาความลับของเพื่อนไว้อย่างสุดชีวิตไม่แพร่งพรายความลับของเพื่อนให้คนอื่นทราบเพราะอาจเป็นอันตรายต่อเพื่อนหรือกระทบกระเทือนต่อเกียรติยศชื่อเสียงของเพื่อนได้

2.3) เมื่อมีภัยอันตรายไม่ทอดทิ้งเวลาเพื่อนตกอยู่ในภัยอันตรายใด ๆ ก็ไม่ทอดทิ้งเพื่อนให้ต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวร่วมต่อสู้กับภัยอันตรายนั้น ๆ อย่างเคียงไหล่กับเพื่อนอย่างนี้เรียกว่าเป็น“เพื่อนตาย”ได้

2.4) แม้ชีวิตก็สละให้ได้เมื่อเป็นเพื่อนที่รักใคร่กันจริง ๆ แล้วย่อมยอมเสียสละให้แก่กันได้แม้กระทั่งชีวิตของตนในเมื่อจำเป็น[95]

3) มิตรแนะประโยชน์คือ มิตรที่แนะนำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์เป็นความเจริญก้าวหน้าของเพื่อนเท่านั้นประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

3.1) เมื่อเพื่อนจะทำชั่วเสียหายก็คอยห้ามปรามไว้โดยชี้แนะให้เพื่อนเห็นว่าการกระทำความชั่วนั้นจะนำไปสู่ความทุกข์เดือดร้อนในภายหน้าแล้วก็ให้สติเหนี่ยวรั้งจิตใจเพื่อให้รู้สึกผิดชอบชั่วดี

3.2) คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดีเมื่อห้ามปรามเพื่อนไม่ให้ทำชั่วแล้วก็ต้องแนะนำว่าอะไรที่ดีที่ชอบที่ควรแล้วชักชวนให้เพื่อนหันไปทำความดีบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนและสังคม

3.3) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟังเพื่อนที่ดีจะต้องช่วยแนะนำให้ได้ความรู้ในเรื่องที่เพื่อนยังที่ยังไม่รู้หรือช่วยแนะนำความรู้ในวิชาที่เพื่อนยังไม่เข้าใจให้เข้าใจเพื่อให้เพื่อนมีความรู้แจ่มแจ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น

3.4) บอกทางสุขทางสวรรค์ให้อะไรที่จะเป็นไปเพื่อความสุขความเจริญความก้าวหน้าของเพื่อนฝูงแล้วก็ไม่รีรอที่จะแนะนำเพื่อนเพราะเพื่อนที่ดีนั้นจะต้องหวังความสุขความเจริญของเพื่อนไม่อิจฉาริษยาในเมื่อเพื่อนได้ดีในด้านศาสนาสำหรับคนที่เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ในชาตินี้หน้าก็ควรจะแนะว่าการกระทำอย่างไรที่เป็นบาปที่จะนำไปสู่นรกการกระทำอย่างไรที่เป็นบุญเป็นกุศลที่จะนำไปสู่สวรรค์แล้วก็ห้ามเพื่อนจากการกระทำที่จะนำไปสู่นรกและสนับสนุนให้เพื่อนทำในสิ่งที่จะนำไปสู่สวรรค์[96]

4) มิตรมีน้ำใจ การคบกันเป็นเพื่อนฝูงนั้นมิใช่อยู่ที่ทรัพย์สินเงินทองซึ่งเป็นเรื่องทางวัตถุแต่สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ “จิตใจ”หรือ“น้ำใจ”โดยวิธีนี้คนมีเงินกับคนจนก็คบกันได้คนมีเกียรติฐานะสูงกับคนสามัญก็คบกันได้มิตรมีน้ำใจมีลักษณะ ดังนี้

4.1) เมื่อเพื่อนมีทุกข์ก็พลอยทุกข์ไปด้วยดังคำกว่ากล่าวว่า“มีทุกข์ร่วมต้านมีสุขร่วมเสพ” ไม่ใช่ว่าเมื่อเพื่อนมีทุกข์เรากลับไม่ยินดียินร้ายปล่อยให้เพื่อนไปตกระกำลำบากเพียงฝ่ายเดียวเราต้องยื่นมือเข้าช่วยยามเพื่อนพบเจอกับภาวการณ์ของความทุกข์

4.2) เมื่อเพื่อนมีสุขก็พลอยสุขด้วยอย่างนี้เรียกว่า“เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์” ไม่ใช่เวลาเพื่อนมีความสุขก็พลอยมีสุขแต่พอเพื่อนมีทุกข์ก็ตีตัวออกห่างไม่ร่วมทุกข์ด้วย

---

[95] ที.ปา. (ไทย) 11/262/210.

[96] ที.ปา. (ไทย) 11/263/210.

4.3) เมื่อมีผู้ติเตียนเพื่อนก็ช่วยยับยั้งแก้ไขให้คือ ออกรับแทนและช่วยแก้ไขให้ผู้ติเตียนเพื่อนนั้นเข้าใจให้ถูก

4.4) เมื่อมีผู้สรรเสริญเพื่อนก็พูดส่งเสริมสนับสนุนว่าที่เขาสรรเสริญนั้นถูกต้องแล้วเพราะเพื่อนมีคุณความดีจริงอย่างนั้นควรแก่การสรรเสริญยกย่องจริง ๆ[97]

ดังนั้นการที่คนเรามีมิตรที่ดีหรือกัลยาณมิตรเฉพาะในส่วนมิตรทางโลกมีส่วนสำคัญมากในการสร้างฐานะทางสังคมให้เจริญก้าวหน้าเป็นเพื่อนช่วยคิดช่วยทำการงานหรือในคราวที่ประสบกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อนก็จะสามารถช่วยเราทำและช่วยเราคิดได้เพราะการมีเพื่อนถือเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เราประสบความสำเร็จได้ดีอีกทางหนึ่งอย่างที่คำคมกล่าวเอาไว้ว่า“นกไม่มีขนคนไม่มีเพื่อนยากจะเลื่อนตนเองขึ้นสู่ที่สูง”[98] ส่วนมิตรที่ทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญก็คือกัลยาณมิตรเพราะกัลยาณมิตรนั้นนอกจากจะประโยชน์ทั้งทางโลกโลกียวิสัย คือ ความเจริญในหน้าที่การงานแล้วกัลยาณมิตรนั้นยังมีประโยชน์ทางด้านโลกกุตระหรือทางธรรมอีกด้วยกล่าวคือนอกจากจะทำให้เจริญในชีวิตปัจจุบันแล้วถ้าได้กัลยาณมิตรที่อุดมด้วยภูมิธรรมต่าง ๆ ก็จะสามารถแนะนำสั่งสอนให้เรามีโอกาสได้บรรลุธรรมตามด้วยซึ่งเป็นการได้ประโยชน์ทั้งในโลกปัจจุบันและอนาคต คือ มรรคผลนิพพาน

4) สมชีวิตา เป็นการรู้จักครองชีพตามสมควรแก่ฐานะไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ให้ฝืดเคืองเกินไปดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในประเด็นว่า

กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่าด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับเปรียบเหมือนคนชั่งของหรือลูกมือของคนชั่งของยกตราชั่งขึ้นดูก็รู้ได้ว่าต้องลดลงเท่านี้หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้ฉันใดกุลบุตรก็ฉันนั้นเหมือนกันรู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่าด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับถ้ากุลบุตรผู้นี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เหมือนคนกินผลมะเดื่อ[99] ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับมากแต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคืองก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่ากุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างไม่สมฐานะแต่เพราะกุลบุตรนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่าด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับนี้เรียกว่าสมชีวิตา[100]

---

[97] ที.ปา. (ไทย) 11/264/211.

[98] ภูริภัทร, *สุดยอดคำสอนแห่งกูรูจีน*. (กรุงเทพมหานคร: คลื่นอักษร, 2554), หน้า 149.

[99] องฺ.อฏฺฐก.อ. (บาลี) 3/54/266.

[100] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/54/341-342.

การรู้จักวางแผนในการใช้จ่ายแต่ละอย่างไม่ให้รายจ่ายมากกว่ารายรับเป็นอยู่อย่างพอดีและเพียงพอ คือ ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไปและก็ไม่ฟุ่มเฟือยการจะทำได้อย่างนี้ต้องมีการวางแผนทางการเงินที่ดีคือ ต้องรู้ว่าตัวเองมีทรัพย์อยู่เท่าไรต้องมีการใช้จ่ายอะไรบ้างในแต่ละวันและจะสามารถหากเงินมาได้อีกเท่าไรก็คือการรู้จักทำบัญชีรายจ่ายเพื่อให้เกิดความชัดเจนในระเบียบขั้นตอนของรายรับและรายจ่ายนอกจากนี้เราต้องประเมินสินทรัพย์ที่มีอยู่ด้วยไม่ว่าจะเป็นสินทรัพย์ที่มีอยู่ในรูปของเงินสดรถบ้านหรือที่ดินฯลฯรวมถึงภาระหนี้สินทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อนำไปประมาณการและวางแผนทางการเงินในขั้นต่อไป

ในปัจจุบันการมีความรู้และทักษะในการวางแผนทางการเงินเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมากประการแรกเป็นแนวทางการวางแผนการดำเนินงานทางการเงินประการที่สองกำหนดขีดจำกัดของรายจ่ายของเราประการที่สำคัญที่สุดก็คือส่งเสริมให้เรารู้จักวิเคราะห์การประกอบอาชีพอย่างระมัดระวังมากยิ่งขึ้นผลจากการวิเคราะห์อาจจะนำมาตัดสินใจขยายการงานหรือจำกัดงบประมาณของตนได้ในทางกลับกันหากเราไม่รู้จักการบริหารการจัดการค่าใช้จ่ายของตนเองให้เหมาะสมกับเงินที่หามาได้การใช้เงินโดยไม่มีเป้าหมายทางการเงินอย่างเหมาะสมการไม่รู้จักทางเลือกในการรักษาและเพิ่มมูลค่าของเงินรวมทั้งความไม่มีวินัยทางการเงินอาจทำให้เราต้องทำงานหนักไปตลอดชีวิตเพียงเพื่อให้มีเงินจ่ายเฉพาะหน้าการวางแผนการเงินเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับทุกคนเราควรมีความรู้เข้าใจเรื่องการวางแผนการเงินของตนเองอย่างรอบด้านทั้งในการหาเงินการใช้เงินการเก็บรักษาและการเพิ่มพูนค่าเงินอย่างชาญฉลาดที่สำคัญเราต้องลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างนิสัยทางการที่ดีใครอยากสบายทั้งในวันนี้และวันข้างหน้าคงต้องเริ่มวางแผนการตั้งแต่เดี๋ยวนี้คนส่วนใหญ่คุ้นเคยกับ“การใช้เงิน”ก่อนที่จะ“หาเงินได้”โดยพ่อแม่ผู้ปกครองให้เงินเราใช้ตั้งแต่เรายังเป็นเด็กเราจึงมีความสุขจากการใช้เงินทั้งที่ยังหาเงินไม่ได้ต่อมาเมื่อเราหาเงินได้เองการจากทำงานปัญหาทางการเงินจึงเกิดขึ้นเพราะคิดว่าการหาเงินได้มากขึ้นจะสร้างความสุขความสบายในชีวิตได้มากขึ้นแต่กลายเป็นว่าเงินที่หาได้เพิ่มขึ้นกลับไม่เคยเพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเลยการมีความรู้เรื่องการวางแผนทางการเงินจึงเป็นเรื่องที่สำคัญซึ่งถ้าเราทำได้ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ในวิธีการใช้จ่ายตามหลักการที่กล่าวมา คือ การใช้จ่ายอย่างมีสติพิจารณาถึงความจำเป็นคุณค่าประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ของสิ่งที่เราต้องการย่อมสามารถทำให้เราหลุดพ้นจากปัญหาทางการเงินได้

ดังนั้น การทำงานหรือการประกอบอาชีพต่าง ๆ จึงควรรู้จักใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงชีวิตอย่างสมเหตุสมผล คือ รู้จักกำหนดรายรับและรายจ่ายให้มีความพอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยไม่ใฝ่สูงจนเกินตนเกินภาวะและฐานของตนที่ควรจะเป็นหรือไม่โลภอยากได้มากเกินกำลังของตนแต่จะค่อยเพิ่มศักยภาพความสามารถของตนไปทีละน้อยเหมือนกับปลวกสร้างจอมปลวกหรือเฉกเช่นกับนักยกน้ำหนักที่ค่อย ๆ เพิ่มขีดความสามารถในการยกน้ำหนักของตนในท่าต่าง ๆ ขึ้นไปทีละน้อยไม่

พรวดพลาดเพิ่มน้ำหนักไปทีละมาก ๆ ทันทีเพราะจะเกินกำลังความสามารถของตนในการยกอันจะก่อให้เกิดโทษเป็นอันตรายแก่สุขภาพได้

กล่าวโดยสรุป ธรรมของพระพุทธเจ้านั้นถึงแม้ว่าจะมีมานานเป็นเวลา 2,600 กว่าปีแต่ทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลายเรื่องแม้แต่การครองใจคนใช้ในการดำเนินชีวิตและทำมาหากินซึ่งจะว่าไปแล้วก็เป็นวิถีหนึ่งของชีวิตเพราะทุกคนต้องประกอบอาชีพผลของการนำธรรมมาประยุกต์เป็นที่ประจักษ์โดยไม่มีข้อสงสัยเพราะทุกเรื่องที่พระพุทธเจ้าสอนเป็นความจริงดังนั้นไม่ว่าจะปฏิบัติเมื่อสองพันกว่าปีหรือปฏิบัติวันนี้หรือในอนาคตต่อไปโลกจะล้ำหน้าด้วยวิทยาการขนาดไหนธรรมก็ประยุกต์ตามได้ทันได้ผลอย่างแท้จริง

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์จึงเป็นอีกชุดหลักธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นอันสำเร็จประโยชน์ในหน้าที่การงานด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการงานปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพสุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการได้ผลดี (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียโดยมีหลัก คือ รู้จักสะสมทรัพย์เพื่อสร้างอนาคตให้มีฐานะมั่นคงรู้จักป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ทรัพย์รู้จักถนอมทรัพย์สิ่งของต่าง ๆ ให้ใช้การได้นานที่สุดรู้จักป้องกันทรัพย์ที่เป็นกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมและถูกกฎหมาย (3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในท้องถิ่นที่อาศัยเลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาโดยเลือกคบหามิตร คือ มิตรมีอุปการะมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขมิตรแนะนำสิ่งที่มีประโยชน์และมิตรแท้ที่มีความรักใคร่ด้วยใจจริง (4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟายให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้ไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายเกินไปและไม่ฝืดเคืองจนเกินไปจนต้องกินอยู่แร้นแค้นปล่อยร่างกายให้ได้รับทุกข์เจ็บไข้ได้ป่วยหรือไม่บำรุงรักษาบิดามารดาปล่อยให้ได้รับความทุกข์อย่างนี้ถือว่าเป็นคนไม่ดีอย่างยิ่ง

3.5 หลักทิศ 6

3.5.1 ความเป็นมาของทิศ 6

ในอรรถกถาแสดงว่า แม้บิดามารดาของสิงคาลกมาณพจะสั่งสอนเขาบ่อย ๆ ว่า ให้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค หรือเข้าไปหาพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหาสาวก 80 แต่คฤหบดีบุตรกลับอ้างว่า ไม่อยากเข้าไปพบพระของพ่อ เพราะต้องไหว้ การก้มไหว้ทำให้เจ็บหลัง การคุกเข่าทำให้เข่าด้าน การนั่งกับพื้นทำให้ผ้าเปื้อนจะเก่า การสนทนาทำให้

คุ้นเคย จะนำไปสู่การนิมนต์พระถวายจีวรและบิณฑบาตทำให้สิ้นเปลือง ในที่สุด เมื่อคฤหบดีใกล้เข้าสู่มรณะกาล จึงได้ให้โอวาทแก่บุตรว่า ต้องลุกแต่เช้า นอบน้อมทิศทั้งหลาย

ต่อมาเช้าวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ เห็นสิงคาลกมาณพกำลังนอบน้อมทิศอยู่ ทรงมีพระดำริที่จะแสดงสิงคาลกสูตรอันเป็นวินัยของคฤหัสถ์แก่สิงคาลกมาณพ พระสูตรนี้จะมีประโยชน์ต่อมหาชนทั้งหลาย กล่าวได้ว่า สิงคาลกสูตรจึงเป็นพุทธประสงค์ที่จะประกาศธรรมของคฤหัสถ์ดังนั้นความเป็นมาของสิงคาลกสูตรจึงเนื่องด้วยพระกรุณาของพระผู้มีพระภาคที่จะโปรดสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์[101]

3.5.2 ความหมายของทิศ 6

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของทิศไว้ว่า ทิศ หมายถึง ด้านข้าง ทางเบื้อง หมายเอา เหนือ ใต้ ออก ตก เป็นต้น[102]

พจนานุกรม พุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ได้ให้ความหมายของทิศ ไว้ว่า หมายถึง ด้านข้างทาง แถบ คือ บุคคลต่าง ๆ ที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย ดุจทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น 6 ทิศดังนี้

1. ปรัตถุมทิส ทิศเบื้องหน้า ได้แก่มารดาบิดา
2. ทักขิณทิส ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์
3. ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลัง ได้แก่บุตรภรรยา
4. อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่มิตรอำมาตย์
5. เหฏฐิมทิส ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ลูกจ้าง ทาส กรรมกร
6. อุปริมทิสทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะพราหมณ์[103]

พจนานุกรม ฉบับบาลี-ไทย ให้ความหมายว่า ทิสตา หมายถึง ทิศ ทาง เขต ภาค ส่วน แห่งโลกความเป็นข้าศึก ความเป็นโจร ทิสา หมายถึง ทิศ ทิสติ หมายถึงการชี้การแสดง และทิสาวา สิกวาสี หมายถึง ผู้อยู่ในทิศผู้อยู่ต่างทิศ ผู้อยู่ต่างแดน ผู้อยู่ต่างประเทศ เป็นต้น[104]

สมภาร พรมทา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับทิศ 6 ในสิงคาลกสูตรว่า การดำเนินชีวิต เราอาจจะจำแนกเนื้อหาของการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน คือ ปฏิบัติส่วนบุคคลกับปฏิบัติต่อสังคม เนื้อหาสองส่วนนี้เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ ปฏิบัติส่วนบุคคลคือพื้นฐานของสังคม

---

[101] ที.ปา.อ. 16/84-85.

[102] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 572.

[103] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,* พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์, 2553), หน้า 132.

[104] พระอุดรคุณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก, *พจนานุกรม ฉบับบาลี-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญาท่าพระจันทร์, 2530), หน้า 466 – 467.

กล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ พุทธศาสนาถือว่าระบบปฏิบัติมีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ช่วยให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้อย่างมีความสุข และสังคมส่วนรวมก็ดำรงอยู่อย่างปกติสุขด้วย พุทธศาสนาเชื่อว่าความสงบสุขของสังคมอิงอาศัยอยู่กับหลักปฏิบัติของคนแต่ละคนในสังคม เมื่อปัจเจกมีคุณธรรมสังคมส่วนรวมย่อมเป็นสุข เพราะส่วนบุคคลนั้นจะนำไปสู่หลักปฏิบัติพื้นฐานทางสังคม[105]

เดือน คำดี ได้กล่าวถึงทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร ว่า พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบคนซึ่งอยู่ ในแวดล้อม และมีสัมพันธ์กับเราว่าเหมือนทิศต่าง ๆ 6 ทิศ ได้แก่ มารดาบิดา เป็นทิศเบื้องหน้า ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณะพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน ซึ่งแสดงว่าคนตกอยู่ในสิ่งแวดล้อม และไม่ใช่สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุเท่านั้นยังมีสิ่งแวดล้อมที่เป็นคนซึ่งต้องสัมพันธ์กับเราด้วยในเรื่องทิศ 6 นั้น แสดงให้เห็นว่า เป็นคำสอนที่กำหนดการกระทำและตอบแทนทั้งสองฝ่าย มิใช่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับ[106] เพียงอย่างเดียวเป็นการยึดหลักสิทธิและหน้าที่ตามหลักปฏิบัติว่าด้วยทิศ 6 หรือหลักมนุษย์สัมพันธ์ของคนต่างฐานะในสังคม

สุเชาวน์ พลอยชุม ได้ให้ความหมายของทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร ว่า หมายถึงหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงเกี่ยวกับทิศ 6ในพระพุทธศาสนานี้มีความดังนี้ 1. ทิศบูรพา (ทิศเบื้อง หน้า) ได้แก่ บิดามารดา 2. ทิศทักษิณ (ทิศเบื้องขวา) ได้แก่ ครูอาจารย์ 3. ทิศปัจฉิม (ทิศเบื้องหลัง) ได้แก่ สามีภรรยา 4. ทิศอุดร (ทิศเบื้องซ้าย) ได้แก่ มิตรสหาย 5. (ทิศเบื้องล่าง) ได้แก่ ลูกจ้างกับ นายจ้าง 6. (ทิศเบื้องบน) ได้แก่พระสงฆ์ สมณพราหมณ์[107]

พระมหาสมปอง มุทิโต ได้กล่าวไว้ว่าพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงกิจแห่งการไหว้ทิศว่า ผู้ไหว้ทิศควรเว้นจากกรรมกิเลส คือ การงานอันเศร้าหมอง 4 อย่าง จากอคติ คือกิริยาอันไม่ควรถึง ได้แก่ ความลำเอียง 4 อย่าง และจากอบายมุข คือ ทางแห่งความฉิบหาย 5 อย่าง ทรงแสดงว่าการไหว้ทิศทั้งหลาย ควรปฏิบัติอย่างนี้จะพบกับความสวัสดีมีชัยจากการไหว้ทิศทั้งปวงในทางพุทธศาสนาหมายถึง หน้าที่ที่บริสุทธิ์ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อสังคม หรือคำว่า ทิศ แปลว่าสิ่งที่ต้องมองดูด้วยความเอาใจใส่ ซึ่งแต่ละทิศได้กำหนดหน้าที่ที่ควรปฏิบัติไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ช่วยกันแก้ไขดับทุกข์แก่กันและกัน นอกจากนี้ หน้าที่คฤหัสถ์พึงปฏิบัติ เช่น ไม่ทำอบายมุข 6 อย่าง เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจ และสุขภาพร่างกายสุขภาพจิตใจได้เป็นอย่างดี[108]

---

[105] สมภาร พรมทา, *พุทธศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 27.

[106] เดือน คำดี, *พุทธปรัชญา,* (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์ , 2534), หน้า 164.

[107] สุเชาวน์ พลอยชุม, *สารานุกรมพระพุทธศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย 2529), หน้า 104.

[108] พระมหาสมปอง มุทิโต, *คัมภีร์อภิธานวรรณนา,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2552), หน้า 61.

ความหมายของทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร คือ หน้าที่ที่มนุษย์ควรรู้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องมีการรวมกลุ่มกัน บุคคลจะอยู่คนเดียวไม่ได้ เพราะฉะนั้นมนุษย์ควรมีหน้าที่ มนุษย์จะต้องมีครอบครัว เช่น พ่อ แม่ พี่ ป้า น้ำ อา ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อน และลูกน้อง บุคคลควรมีความดีทางศาสนา ดังนั้นเมื่อบุคคลมีสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาแล้วทำให้ต้องดูแลปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่กล่าวมาจึงเปรียบเหมือนการดูแลทิศ 6 ที่อยู่รอบตัวเรา และถือว่าเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน

3.5.3 องค์ประกอบของทิศ 6

องค์ประกอบของทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร มีดังนี้

1. ปุรัตถิมทิส หมายถึง ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดาเป็นผู้มีอุปการคุณแก่เราคนแรก เพราะว่าเข้ามารับผิดชอบต่อชีวิตก่อนใครและทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นชีวิต เลือดเนื้อ รวมทั้งความเป็นมนุษย์ ได้มาจากบิดามารดา จึงจัดให้ท่านทั้งสองมาอยู่เป็นทิศเบื้องหน้า

2. ทักขิณทิส หมายถึง ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์เป็นบุคคลสำคัญกับชีวิต เพราะสอนเราตั้งแต่ ให้รู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักการ รักษาเนื้อรักษาตัวให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนสอนให้รู้จักการทำมาหากิน จึงเป็นทักขิไณยบุคคล คือบุคคลที่พวกเราต้องเคารพกราบไหว้บูชา

3. ปัจฉิมทิส หมายถึง ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตร ภรรยาล้วนถือว่าเป็นกำลังเสริม เป็นผู้ติดตามคอยสนับสนุนช่วยเหลืออยู่ข้างหลังทั้งสิ้น เนื่องจากเรื่องบางเรื่องไม่สามารถทำแทนกันได้

4. อุตตรทิส หมายถึง ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหายที่เป็นผู้คอยช่วยเหลือให้เราข้ามพ้นอุปสรรคและภัยอันตรายต่างๆ ในเวลาเดียวกันก็ยังเป็นกำลังสนับสนุนให้เราสามารถบรรลุความสำเร็จอีกด้วย ทิศเบื้องซ้ายเป็นทิศที่ใหญ่ที่สุด เพราะตลอดชีวิตของคนเราต้องเกี่ยวข้องคบหากับผู้คนมากมาย เพราะฉะนั้น ใครมีทิศเบื้องซ้ายน้อยก็จะเข้าต ารา นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ถ้าใครสำรวจตรวจสอบดูแล้วพบว่า ตัวเองมีเพื่อนน้อยละก็รีบกลับไปแก้ไขเสีย

5. เหฏริมทิส หมายถึง ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ ลูกน้องใครมีลูกน้องมาก ๆ ก็เบาแรงกายคือไม่ต้องทำงานหนัก ไม่หนักแรงกายจนเกินไปนัก แต่ว่าอาจจะหนักแรงใจบ้างถ้าฝึกเขาไม่ดี แต่ให้รู้ว่า ทิศเบื้องล่างนี้ ที่คอยเป็นฐาน เป็นกำลังเป็นที่มาแห่งทรัพย์สินเงินทองสำหรับเอามาใช้เป็นกองเสบียงในการหล่อเลี้ยงชีวิตของเรา เราจะมีทรัพย์มาใช้ในการสร้างบุญสร้างบารมีได้มากน้อยเท่าไรก็มาจากทิศเบื้องล่าง

6. อุปริมทิส หมายถึง ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะพราหมณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เพราะเป็นผู้ที่สูงด้วยคุณธรรม อีกทั้งยังเป็นผู้ชี้ทิศ บอกทางถูกผิดทางศีลธรรมอีกด้วย

ดังนั้นทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร หมายถึง บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เราต้องทำเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคมดุจทิศที่อยู่รอบตัว[109]

3.5.4 ความสำคัญของทิศ 6

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร เรื่องความสำคัญไว้ว่า คำว่าหน้าที่นี้ควรเนื่องด้วยสิทธิเสมอ ถ้ารู้จักหน้าที่ก็ควรรู้จักสิทธิด้วย ดังนั้นอาจกล่าวถึงหน้าที่อย่างเดียวก็พอ เช่น หน้าที่ทางกายหน้าที่ทางใจ หน้าที่ทางวิญญาณ หน้าที่ต่อตนเอง หน้าที่ต่อผู้อื่น หน้าที่เนื่องกันทั้งสองฝ่ายแยกกันไม่ออกล้วนแต่เป็นหน้าที่ ปัจจุบันนี้ไม่มีใครรับผิดชอบในเรื่องหน้าที่ ต่างฝ่ายต่าง เอาผลประโยชน์ของตน ผลก็คือทำลายมนุษย์ ไม่ยอมรับว่ามนุษย์มีหน้าที่ผดุงความเป็นมนุษย์ การเรียกร้องสิทธิโดยไม่ทำหน้าที่ ปัญหาก็เกิดมาก เพราะเรียกร้องสิทธิโดยไม่ทำหน้าที่[110]

พระบุญนพ สุทธสีโล ได้กล่าวถึงทิศ 6 ในสิงคาลกสูตรว่า หลักธรรมทิศ 6 ในสิงคาลกสูตรมีความสำคัญต่อสังคมไทยและสังคมโลกถ้าหากทุกคนปฏิบัติต่อทิศ 6 อย่างถูกต้องแล้วปัญหาต่าง ๆ ในโลกนี้ก็จะไม่มี ในการดำเนินชีวิตในสังคมก็จะไม่มีปัญหาความขัดแย้งใด ๆ เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีปัญหา ก็ควรไปถามทิศเบื้องหน้าบ้าง ไปถามทิศเบื้องขวาดูบ้าง หรือไปถามทิศเบื้องบนเสียบ้าง จะทำสิ่งใดก็ไม่ผิดพลาด[111]

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึงความสำคัญของทิศ 6 ในสิงคาลกสูตรไว้ว่า พระสูตรนี้ชาวยุโรปเลื่อมใสกันมาก เพราะแก้ปัญหาสังคมได้ อันบุคคลควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีไม่เบียดเบียนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ตกลงไปในที่ชั่ว และช่วยผสานสังคมให้เกิดความดีงาม[112]

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงความสำคัญในการดำเนินชีวิตด้วยทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร ไว้ว่า ชีวิตในสังคมควรเป็นชีวิตที่มีระเบียบ เราควรยอมรับความเป็นจริงบางอย่างในสังคมว่า สังคมเปลี่ยนแปลงไป เราควรเข้าใจบางสิ่งบางอย่าง และเราควรมีหลักในการดำเนินชีวิต รวมทั้งข้อปฏิบัติที่จะทำให้เราเจริญขึ้น มีความก้าวหน้าในชีวิตตามควร ทั้งนี้ก็หมายความว่า ควรก้าวหน้าไปในทางที่ดีงามทางกุศล หลักปฏิบัติจะช่วยเราได้มากในเรื่องนี้ ทั้งเรื่องส่วนตัวและชุมชน[113]

กีรติ บุญเจือ ได้กล่าวถึง ทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร ในเรื่องความสำคัญในสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมไว้ว่า พลเมืองดีที่สำนึกในความรับผิดชอบ

---

[109] ที.ปา. 16/204/81.

[110] พุทธทาสภิกขุ, *เยาวชนกับศีลธรรม,* (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2523), หน้า 244 – 245.

[111] พระบุญนพ สุทธสีโล, *คู่มือพระนักเทศน์,* (พังงา: สำนักสงฆ์สวนกวาง, 2545), หน้า 367.

[112] สุชีพ ปุญญานุภาพ, *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน,* พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 363.

[113] วศิน อินทสระ, *พระสุตตันปิฎกอังคุตตรนิกาย,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 364.

จริง ๆ มิได้ปฏิบัติแบบจำยอมหรือเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะผู้ศึกษาย่อมจะควรเข้าใจว่าสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ เช่น ผู้ขับรถบนท้องถนนมิใช่แต่จะทวงสิทธิอย่างเดียว ถ้าหากไม่อยากจะมีหน้าที่และไม่ยอมรับผิดชอบก็ไม่มีใครว่าอะไร หากแต่ว่าอย่างน้อยปัญญาชนทั้งหลายควรเป็น ตัวอย่างที่ดีว่าสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบควรไปด้วยกันเสมอ[114]

คูณ โทขันธ์ ได้กล่าวมีนัยสำคัญว่า พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ เรื่องทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร ว่าพระพุทธศาสนาช่วยกล่อมเกลาโน้มน้ำวจิตใจ และสร้างสำนึกทางศีลธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการรวบรวมสมาชิกให้เป็นพลเมืองดี หรือหลักปฏิบัติเพื่อละการทำชั่ว เลือกทำแต่กรรมดีเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติให้สมฐานะของตน[115]

3.5.5 ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลัง : ภรรยา

ความหมายของภรรยา

พจนานุกรม มคธ-ไทย ให้ความหมายของคำว่า ภรรยา หรือ “อภิยา” แปลว่าผู้หญิงอันบุรุษพึงเลี้ยง และเป็นผู้บำรุงอนุเคราะห์สามีโดยหน้าที่ ถือเป็นสมบัติที่ควรดูแลเอาใจใส่กันและกันอยู่กัน[116]

ภรรยา นั้นแปลว่า หญิงที่บุรุษเลี้ยง สามี ภรรยาจะครองชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขนั้น โดยพื้นฐานอันมั่นคงสามีภรรยาควรมีสมชีวิธรรม 4 ประการ ได้แก่

1. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน ได้แก่ มีหลักการ มีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายชีวิตที่เสมอกัน

2. สมสีลา มีศีลเสมอกัน ได้แก่ ความประพฤติศีลธรรมจรรยา กิริยามารยาทอบรมมาดีเสมอกัน

3. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน ได้แก่ มีนิสัยเสียสละ ชอบช่วยเหลือ ไม่เห็นแก่ตัว ใจกว้างเสมอกัน

4. สมปัญญา ได้แก่ มีปัญญาเสมอกัน คือ มีเหตุผล มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่ดื้อด้าน เข้าใจกันเห็นอกเห็นใจกัน พูดกันรู้เรื่อง[117]

ความหมายของภรรยาทางพระพุทธศาสนา ภริยาสูตร ได้กล่าวถึงว่า การที่สามีภรรยามาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้นั้นพระพุทธศาสนากล่าวว่า เพราะเคยอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน และด้วยการ

---

[114] กีรติ บุญเจือ, *ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์,* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 80.

[115] คูณ โทขันธ์, *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน*, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2537), หน้า 106.

[116] ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, *พจนานุกรม มคธ-ไทย.* พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 737.

[117] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ธรรมนูญชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 49.

เกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน การดำเนินชีวิตราบรื่นก็ต่อเมื่อสามีภรรยาปฏิบัติหน้าที่ของตน หากขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตย่อมไม่เกิดความสงบสุข ดังนี้

ครั้งหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าได้รับสั่งเรียกนางสุชาดามาเข้าเฝ้าแล้วพระองค์ได้ตรัสสอนนางสุชาดาถึงประเภทของภรรยา 7 จำพวก ได้แก่

1. ภรรยาเพชฌฆาต หมายถึง ภรรยาที่คิดประทุษร้ายสามี ไม่เกื้อกูลอนุเคราะห์ ยินดีต่อชายอื่น ดูหมิ่นสามี เป็นหญิงที่เขาซื้อมาด้วยทรัพย์ พยายามฆ่าสามี มีความดุร้ายดุจเพชฌฆาต

2. ภรรยาดุจนางโจร หมายถึง ภรรยาที่มุ่งจะยักยอกทรัพย์ของสามี แม้จะเพียงเล็กน้อยที่สามีประกอบศิลปกรรม พาณิชยกรรม และกสิกรรมมา มีความละโมบคิดแต่จะเอาประหนึ่งโจร

3. ภรรยาดุจนายหญิง หมายถึง ภรรยาที่ไม่สนใจการงาน เกียจคร้าน กินจุ หยาบคาย มักพูดคำชั่วหยาบ ข่มขู่สามีผู้ขยันหมั่นเพียร ภรรยาจำพวกนี้ประพฤติตนเหมือนเจ้านาย

ภรรยา 3 จำพวกแรกนี้ ไม่ใช่ภรรยาที่ดี แต่ล้วนแล้วต้องตามหลังบุรุษทั้งนั้น ส่วนภรรยาที่ดีนั้นคือ ภรรยาอีก 4 จำพวกหลัง ได้แก่

4. มาตุภริยา ภรรยาที่รักสามีเหมือนมารดารักบุตร

5. ภคินีภริยา ภรรยาที่รักสามีเหมือนกับน้องสาวรักพี่ชาย

6. สขีภริยา ภรรยาที่ดีต่อสามีเหมือนสหาย

7. ทาสีภริยา ภรรยาที่ไม่ประพฤตินอกใจเคารพสามีเหมือนกับทาสีเคารพยำเกรงนาย[118]

3.5.6 หลักธรรมที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกัน

การครองคู่ของสมรสในทัศนะของพุทธศาสนานั้น แม้จะเน้นให้คู่สมรสปรับตัวปรับความรู้สึกเข้าหากัน แสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้ออาทรห่วงใยกัน แล้วยังเน้นมาที่การปฏิบัติหน้าที่ของคู่สมรสที่ถูกต้องอีกด้วย เนื่องจากพุทธศาสนาถือว่าการที่จะนำให้คู่สมรสรักกันและเห็นคุณค่าของกัน คู่สมรสจะต้องแสดงออกซึ่งอุปนิสัยส่วนตัวหรือภาวะที่ตนเองดำรงอยู่อย่างแท้จริง หลักการปฏิบัติหน้าที่ที่สมบูรณ์ระหว่างคู่สมรสจะเป็นตัวที่สนับสนุนการครองชีวิตคู่ที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม กรณีของคู่สมรสที่เคารพและให้เกียรติกัน จะนำมาซึ่งแนวคิด ค่านิยมที่เสมอกันและเข้ากันได้ หลักปฏิบัติระหว่างคู่สมรสที่จะต้องมีให้แก่กัน ถือว่าเป็นหลักหลักธรรมที่ส่งเสริมสถานภาพการสมรสให้ยั่งยืน พุทธศาสนาถือว่าหลักหลักธรรมดังกล่าวเป็นความดีอันสูงสุดประการหนึ่งในการครองเรือน (มงคล 38 ประการ)[119]

---

[118] องฺ.สตฺตก. 37/60/161-164.

[119] ปรีชา ช้างขวัญยืน, *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 87.

หลักธรรมคู่สมรส แม้ว่าจะเป็นการแยกแยะให้เห็นชัดเจนถึงหน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยา พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรรถกถาจารย์คนสำคัญถึงกับจัดให้เป็นหลักปฏิบัติซึ่งเป็นวินัยบัญญัติสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน (คิหิวินัย) แต่ก็ถือว่าเป็นหลักหลักธรรมกว้าง ๆ มิเป็นกฎตายตัว การจัดระบบหลักธรรมเช่นนี้ไว้พุทธศาสนามุ่งถึงหลักเกณฑ์พื้นฐานอย่างกว้าง ๆ ไว้ซึ่งเมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปก็สามารถที่จะมีหลักปฏิบัติที่ละเอียดไปอีกหรือข้อปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป แต่ภาพกว้าง ๆ ของหลักธรรมที่พุทธศาสนาได้วางไว้นั้นก็ยังคงรูปแบบเป็นหลักพื้นฐานอยู่[120] ดังนั้น หลักหลักธรรมคู่สมรสจึงถือเป็นหลักธรรมที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของคู่สมรสอย่างครอบคลุม โดยหลักธรรมที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกันนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ 1) หลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา และ 2) หลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี

1. หลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา

การวางหลักหลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยานั้น พุทธศาสนาเน้นไปที่หน้าที่อันสามีจะพึงได้รับในโอกาสและสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงไปในด้านสังคมสิ่งแวดล้อมและแนวคิดย่อมจะทำให้วิธีการที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกันมีปัจจัยและเหตุผลซับซ้อนและแตกต่างกันออกไปแต่อย่างไรก็ตามกรอบหลักธรรมที่พุทธศาสนาวางเอาไว้ก็ยังเหมาะสมแก่การประยุกต์ใช้ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไม่ขัดแย้งอยู่นั่นเอง บทบาทและสิทธิของสามีในสังคมพุทธกาลกับสังคมสมัยใหม่อาจมีความแตกต่างกันอยู่มากสังคมสมัยพุทธกาลสามีจะมีบทบาทในฐานะหัวหน้าครอบครัวและจะมีอิทธิพลต่อภรรยาและบุตรธิดาเป็นอย่างยิ่ง[121] การวางหลักหลักธรรมของพุทธศาสนาจึงเป็นการจัดระบบหน้าที่ของสามีให้เหมาะสมกับสังคมสมัยนั้นซึ่งสามีมีอำนาจหน้าที่และบทบาทมากกว่าสตรีแต่มีข้อที่น่าสังเกตและทำการศึกษาอยู่ก็คือว่า การวางกรอบหลักธรรมของสามีที่จะปฏิบัติต่อภรรยาในฐานะที่ผู้ที่มีบทบาทน้อยกว่าในสังคมสมัยนั้นกลับมีลักษณะที่ให้สามีมองเห็นคุณค่าและไม่กระทบกระทั่งต่อสิทธิสตรีเหมือนกับความเชื่อที่มีอยู่ในแนวคิดของพราหมณ์ลักษณะดังกล่าวทำให้ความเป็นพุทธหลักธรรมสากลเกี่ยวกับคู่สมรสของพุทธศาสนาเหมาะสำหรับสังคมทุกยุคสมัยและมีความเป็นสากลอยู่เสมอ

ในสิงคาลกสูตร[122] พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักหลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยาเพื่อความเป็นสุขของชีวิตสมรสไว้ 5 ประการ คือ

1.1 ยกย่อง ให้เกียรติภรรยา พุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นสตรีหรือบุรุษ และยัง สนับสนุนให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ของบิดามารดา หน้าที่ของบุตรธิดา ตลอดถึงสมณะหรือแม้แต่พระราชา คู่สมรสก็

---

[120] เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

[121] ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, *อารยธรรมอินเดีย ในอารยธรรมตะวันออก*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 8 – 9.

[122] ที.ปา. (ไทย) 11/269/214.

เช่นเดียวกันกับภาวะหรือบทบาท อื่น ๆ ที่มนุษย์ผู้อยู่ร่วมกันในสังคมได้รับและจะต้องปฏิบัติและสานึกในหน้าที่ที่ตนเองมีอยู่พุทธศาสนา ได้วางหลักปฏิบัติสำหรับสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยาเอาไว้ 5 ประการด้วยกัน ในข้อที่หนึ่ง ได้แก่การให้เกียรติยกย่อง การวางหลักหลักธรรมข้อนี้เอาไว้ย่อมทำให้มองเห็นเจตนารมณ์ของพุทธศาสนาที่มีต่อสตรีในฐานะผู้ที่มีคุณค่าเท่าเทียมกับบุรุษ จะพบในหลักฐานมากมายที่พุทธศาสนา กล่าวถึงความเท่าเทียมกันระหว่างสตรีกับบุรุษ ซึ่งเป็นการประกาศความเป็นจริงที่ขัดแย้งกับลัทธิ ความเชื่อที่สังคมนับถืออยู่ในขณะนั้น ที่ห้าม สตรีมีสิทธิ์ที่จะกระทำความดีได้เท่าเทียมกันกับบุรุษ จะเห็นได้จากการที่พุทธศาสนาได้อนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณี[123] ในฐานะที่สตรีเป็นภรรยาพุทธ ศาสนาถึงกับวางหลักหลักธรรมให้บุรุษในฐานะสามีให้เกียรติยกย่องและคุ้มครองสรสตรีอย่างเห็น คุณค่าด้วยลักษณะ 3 ประการ[124] คือ

1) แสดงการยกย่องด้วยการกระทำประโยชน์ให้ (อตฺถจริยา ลกฺขณา) ที่สามี จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อภรรยาในฐานะที่เป็นคู่ครองชีวิต ได้แก่ การขยันในการประกอบอาชีพอันสุจริต ไม่นำความเดือดร้อนมาให้ภรรยา เช่น ความเป็นผู้ติดอบายมุข ไม่ว่าจะเป็น การชอบดื่มสุราชอบมักเที่ยวยามกลางคืน ไม่เอาใจใส่ในกิจการครอบครัว คบเพื่อนเที่ยวเพื่อนกิน ประกอบกิจการที่ก่อให้เกิดโทษเช่น ค้าของเถื่อน ค้ายาเสพติด ปล้นชิงวิ่งราว ติดการพนัน รวมไปถึงความเป็นผู้เกียจคร้านต่อหน้าที่การงาน ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม การละเว้นสิ่งเหล่านี้ของสามี พุทธศาสนาถือว่าเป็นการปฏิบัติตัวอย่างให้เกียรติยกย่องภรรยาของตนเอง

2) แสดงการยกย่องด้วยการให้ (ทานลกฺขณา) การให้เป็นการบ่งบอกให้ทราบ ถึงความเป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อห่วงใย ภรรยาจะต้องได้รับความเอื้อเฟื้อห่วงใยจากสามี ทั้งวัตถุสิ่งของและความมีน้ำใจอย่างสม่ำเสมอหรือเมื่อวาระโอกาสสำคัญมาถึง สามีควรรู้จักมอบของขวัญให้แก่ ภรรยาเป็นการให้ความสำคัญรู้จักพาไปพักผ่อน ตามสถานที่ที่เหมาะสมและรู้จักแนะนำให้เพื่อน และญาติรู้จักเป็นการแสดงความยกย่องภรรยา ในขณะเดียวกันก็มีจิตใจที่แสดงออกซึ่งความจริงใจ รู้จักให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดไม่ตำหนิหรือว่ากล่าวให้เกิดการเสียหาย

3) แสดงการยกย่องด้วยการกล่าวคำที่ไพเราะ (ปิยวาจาลกฺขณา) สามีที่ดีจะต้องแสดงออกซึ่งการให้เกียรติด้วยการเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ เช่น ที่รัก หรือน้อง หรือคุณทั้งต่อหน้าสาธารณชนและลับหลัง เมื่อกล่าวถึงภรรยากับเพื่อนหรือลูก ก็ควรกล่าวถึงความดี ความสามารถของภรรยา ไม่ควรกล่าวถ้อยคำที่ก่อให้เกิดการดูหมิ่น รวมไปถึงการยกย่องให้เกียรติแก่ญาติของภรรยาที่ภรรยาเคารพด้วยลักษณะการยกย่องที่สามีแสดงออกนอกจากจะทำให้ภรรยาเกิดความภูมิใจแล้วยัง

---

[123] ปรีชา ช้างขวัญยืน, *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 86.

[124] ที.ปา. (ไทย) 11/269/214

ก่อให้เกิด ผลดีกับสภาพครอบครัวอีกด้วย กล่าวคือ บุตรธิดาจะได้รับแต่ข่าวสารข้ออมูลที่ดี ทำให้เกิดความอบอุ่นและภูมิใจต่อบิดามารดา เป็นการส่งเสริมความมั่นคงแก่ครอบครัวที่ดี

1.2 ไม่ดูหมิ่นภรรยา การดูหมิ่น เป็นการทำลายที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนาไม่เห็นด้วย ในการอยู่ร่วมกันของคู่สมรส พุทธศาสนาถึงกับได้วางหลักเอาไว้มิให้มีการดูหมิ่นกันระหว่างคู่สมรส สามีแม้จะเป็นบุรุษเพศก็ไม่ควรแสดงออกซึ่งการดูหมิ่นเหยียดหยามภรรยาในฐานะสตรีเพศ เพราะการดูหมิ่นนอกจากจะเป็นการแสดงถึงการไม่ให้เกียรติแล้วยังเป็นการทำลายจิตใจอีกด้วย เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นแก่ภรรยาสามีจะต้องคอยแนะแนวทางและให้คำปรึกษาให้กำลังใจอยู่เสมอ ดังปรากฏในโอวาท 10 ข้อที่บิดาของนางวิสาขาให้ไว้ ข้อที่ 1 คือไฟในอย่านำออก เพราะจะทำให้เกิดความ เสื่อมเสีย ควรปรึกษาแก้ไขกันในครอบครัว การนำความไปบอกกล่าวข้างนอกเป็นความดูหมิ่นประการหนึ่งเนื่องจากการดูหมิ่นภรรยาแก่ผู้อื่นย่อมจะทำให้ผู้อื่นพลอยดูถูกภรรยาตนเองไปด้วย[125] ผลร้ายที่ตามมา คือ จะทำให้ครอบครัวเกิดความหมองใจกัน เป็นสาเหตุของการแตกแยกสามีจะต้องไม่ดูหมิ่นภรรยาด้วยวงศ์ตระกูลหรือระดับสติปัญญา ควรจะมองหาความสามารถที่ภรรยามีอยู่รวมถึงไม่ทำร้ายทุบตีเยี่ยงทาสหรือคนใช้สามีจะต้องไม่แสดงออกถึงความเป็นใหญ่ด้วยการใช้อำนาจ แต่ควรจะแสดงความเอื้ออาทรแสดงออกซึ่งความรักและหวังดีตลอดเวลา[126] บทบาทของภรรยาในสมัยพุทธกาลย่อมมีความแตกต่างจากสังคมปัจจุบันอยู่มาก แต่ภาวะของภรรยาในฐานะสตรีย่อมมีข้อจำกัดในเรื่องของความรู้สึกที่แตกต่างไปจากบุรุษอยู่มากไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใดก็ตาม การไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามจึงเป็นหลักการที่สามีจะต้องมีให้แก่ภรรยาอยู่ตลอดเวลา

1.3 ไม่นอกใจภรรยา การไม่ประพฤตินอกใจกันระหว่างคู่สมรสนั้นถือว่าเป็นพันธะทางศีลธรรมในทัศนะของพุทธศาสนาเลยทีเดียว การประพฤตินอกใจกันของคู่สมรสถือว่าเป็นบาปในทัศนะของพุทธศาสนาการประพฤตินอกใจ หมายถึง การที่อีกฝ่ายหนึ่งไปมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลที่สามที่ไม่ใช่คู่สมรสของตนเอง กล่าวอีกความหมายหนึ่งก็คือ การให้คู่สมรสตั้งอยู่ในศีลข้อที่สาม คือ การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ในมงคลสูตร ได้กล่าวถึงลักษณะของการนอกใจของสามีที่มีต่อภรรยาเอาไว้ว่าหมายถึง การล่วงละเมิดภรรยาของตนด้วยการเข้าไปยุ่งเกี่ยวบำเรอหญิงอื่น ซึ่งไม่ใช่ภรรยา[127] ในการครองคู่สมรสนั้นการไม่ประพฤตินอกใจเป็นสิ่งสำคัญที่คู่สมรสจะต้องตระหนักและสำรวมให้มาก เพราะการนอกใจในทางจิตวิทยาถือว่าเป็นที่มาของความสั่นคลอนของครอบครัวเป็นอย่างยิ่งถึงแม้จะไม่ถึงกับเลิกร้างแต่คู่สมรสก็อยู่ด้วยความทุกข์และปัญหา[128] ในฐานะสามีจะต้องใส่ใจอยู่ ตลอดเวลาว่า

---

[125] สำ.ส. (ไทย) 15/30/11

[126] สำ.ส. (ไทย) 15/30/11.

[127] สำ.ส. (ไทย) 15/30/11.

[128] วิทยา นาควัชระ, *หมอวิทยาตอบปัญหาชีวิตและครอบครัว,* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาตนเองและนักบริหาร, 2537), หน้า 33 – 34.

ภรรยาคือสมบัติที่มีค่าของตน จะต้องให้มีความรักและความรู้สึกที่ดีอยู่ตลอดเวลาในสังคมปัจจุบัน ปัญหาการนอกใจคู่สมรสบางคู่ในปัจจุบันอาจจะไม่กระทบต่อความรู้สึกของคู่สมรส แต่ในทัศนะของพุทธศาสนาถือว่ากิริยาดังกล่าวเป็นการไม่ให้เกียรติยกย่องแก่คู่สมรส ในทางตรงกันข้ามถือว่ากิริยาดังกล่าวเป็นการแสดงออกซึ่งการดูหมิ่นเนื่องจากการสมรสถือว่าเป็นการแสดงออกซึ่งการรับรู้ร่วมกันและพร้อมที่จะเป็นสมบัติของกันและกัน การละเมิดหรือการนอกใจจึงเป็นการทำลายสมบัติที่อีกฝ่ายหนึ่งมีอยู่ พุทธศาสนาถือว่าเป็นความไม่ถูกต้อง นอกจากนั้นแล้วการนอกใจของคู่สมรสยังสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ในสถาบันครอบครัว ในทัศนะของพุทธศาสนายอมรับความเหมาะสมของคู่สมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว แม้การเที่ยวโสเภณีก็ถือว่าเป็นการนอกใจอย่างหนึ่งของสามีเช่นเดียวกัน เพราะเป็นการละเมิดสตรีอื่นที่ ไม่ใช่ภรรยาของตนเอง[129] หลักธรรมการไม่ประพฤตินอกใจจึงเป็นการยืนยันความมีสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภรรยาที่ไม่ควรล่วงเกิน นอกจากนั้นยังนำมาซึ่งสุขภาพจิตที่ดีของสมาชิกใน ครอบครัวอีกด้วย

1.4 มอบความเป็นใหญ่ในการจัดงานบ้าน การอยู่ร่วมกันของคู่สมรสที่จะก่อให้เกิดความสมดุล คู่สมรสจะต้องตั้งตนอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ การแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจนของคู่สมรสในฐานะผู้นำครอบครัวจะทำให้ครอบครัวมีความลงตัวและมั่นคง กล่าวในทางบทบาทสามีและภรรยาย่อมมีบทบาทแตกต่างกันไปการมองโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิ์ในการเป็นใหญ่ในสิ่งที่ตนเองถนัดนับได้ว่าเป็นการให้เกียรติ ต่อกันพร้อมทั้งเป็นการยอมรับในความสามารถของกันและกัน การมอบความเป็นใหญ่ให้ภรรยา หมายถึงการมอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนให้ภรรยาจัดการรับผิดชอบ รวมไปถึงทรัพย์สมบัติที่ สามีหามาได้ ในมังคลัตถทีปนีได้กล่าวถึง ลักษณะการมอบความเป็นใหญ่ให้ไว้ว่าสตรีทั้งหลายได้เครื่องประดับแม้เช่นเดียวกับเครื่องประดับชื่อมหาลดาแล้วหากไม่ได้จัดภัตรย่อมโกรธ เมื่อสามีวางทัพพีไว้ในมือแล้วมอบเรือนครัวให้ด้วยกล่าวว่า “เธอจงทำตามชอบใจของเธอเถิด” ความเป็นใหญ่ทุกอย่างย่อมเป็นอันชื่อว่าสามีมอบให้ด้วยการทำอย่างนี้ จริงอยู่การงานมีกสิกรรมและวาณิชกรรมเป็นต้นแม้ที่สามีตั้งอยู่ในเรือนนั่นแหละพึงจัด ย่อมไม่เป็นภาระของสตรีในตระกูล ย่อมเป็นภาระของสามีคนเดียว แค่สมบัติที่สามีหามาได้แต่การงานนั้นย่อมเป็นอันภรรยานั้นจะต้องเก็บงำเป็นอันคุ้มครองด้วยดี[130] พุทธศาสนามองเห็นถึงความละเอียดอ่อนของภรรยาในฐานะสตรีและความถนัดในเรื่องการบ้านการเรือน จึงได้วางหลักหลักธรรมเกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนให้เป็นหน้าที่ของภรรยา แต่มิได้หมายความว่า สามีจะไม่มีสิทธิ์มีส่วนในการจัดการบ้านเรือน ในทางตรงกันข้ามสามีนั้นถือได้ว่าเป็นที่ปรึกษาของภรรยา ยิ่งในสังคมปัจจุบันสามีและภรรยาส่วนใหญ่ต่าง

---

[129] สมภาร พรมทา, *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธชาด, 2535), หน้า 101 – 104.

[130] สำ.ส. (ไทย) 15/30/11.

ต้องออกทำงานนอกบ้านการจัดการบ้านเรือนรวมไปถึงการเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดา และครอบครัวทั้งสามีและภรรยา จะต้องร่วมกันเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา[131]

1.5 มอบของกำนัลให้ตามโอกาสสำคัญ หน้าที่อย่างหนึ่งของสามีที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญในฐานะของคนครองคู่สมรส คือการมอบของขวัญหรือของกำนัลแก่ภรรยา ในทางจิตวิทยาถือว่า วิธีการดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดความรักที่อบอุ่นและซาบซึ้งแก่คู่สมรส ลักษณะของสตรีอย่างหนึ่งคือความรักสวยรักงาม การรู้จักยกย่องภรรยาอยู่บ่อย ๆ ว่าเป็นคนที่น่ารัก รู้จักหน้าที่มีระเบียบ การหาเครื่องประดับที่ภรรยาชอบให้ การเตรียมของขวัญในวันสำคัญ เช่น วันเกิด วันครบรอบการสมรส ย่อมจะทำให้ภรรยาเกิดความรู้สึกที่ดีอบอุ่น และประทับใจในตัวสามีอยู่ตลอดเวลา คู่สมรสบางคู่อาจจะคิดว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติก็ได้ซึ่งแนวคิดดังกล่าวแม้จะไม่ผิดแต่ก็ไม่ถูกทีเดียวเพราะธรรมชาติ ของมนุษย์ย่อมต้องการความเอาใจใส่โดยเฉพาะจากคนที่ตนรัก การไม่มีโอกาสมอบของขวัญหรือเครื่องประดับรวมไปถึงการหาโอกาสในการไปรับประทานอาหารนอกบ้าน พักผ่อนตามสถานที่ท่องเที่ยวในวันหยุด มักจะทำให้ชีวิตสมรสไม่แห้งแล้ง กล่าวโดยเฉพาะสังคมปัจจุบันยิ่งต้องให้ ความใส่ใจกับเรื่องดังกล่าวมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวยังรวมไปถึงความอบอุ่นแก่สมาชิกใน ครอบครัวอันได้แก่บุตรธิดาอีกด้วย นอกจากสามีจะต้องปฏิบัติต่อภรรยาด้วยฐานะหลัก 5 ประการแล้วพุทธศาสนายังให้สามี ใส่ใจภรรยาของตนด้วยความเข้าใจและห่วงใย ไม่ใช่มองภรรยาเพียงสตรีที่ตนเองรักและพอใจพร้อมที่จะบำเรอตนเท่านั้น สามีจะต้องให้ความสำคัญแก่ภรรยาอีกด้วยหลัก 5 ประการ[132]

1) ภรรยาเมื่ออยู่ร่วมกับสามี บางครั้งบางคราว ต้องห่างไกลญาติพี่น้องอาจทำให้เธอเกิด ความรู้สึกเหงาและว้าเหว่ เพราะยังอยู่ในภาวะที่เป็นวัยรุ่น สามีจะต้องเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นเป็นที่ ปรึกษา เป็นเพื่อนอยู่ตลอดเวลา ยิ่งในสังคมปัจจุบันภรรยาจะต้องทำงานนอกบ้านสามียิ่งต้องให้ ความห่วงใยและถามไถ่อยู่ตลอดเวลา

2) ภรรยาในฐานะสตรีย่อมจะมีช่วงที่เป็นฤดู (รอบเดือน) อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกหงุดหงิด มีความแปรปรวนทางอารมณ์ สามีจะต้องทำความเข้าใจและปฏิบัติต่อภรรยาอย่างเหมาะสม ไม่ใส่ใจกับเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ควรทำตนให้อยู่ในลักษณะที่ภรรยาสบายใจ

3) เมื่อภรรยามีครรภ์ สามีจะต้องเป็นธุระในหน้าที่การงานแบบรับภาระงานแทบทุกอย่าง และต้องหาจัดแจงอาหารบำรุงให้ตลอดเวลา พร้อมกันนั้นทางด้านสภาพจิตใจจะต้องให้ภรรยาสบายใจ เพราะหากไม่สนใจอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อเด็กในครรภ์

---

[131] สมภาร พรมทา, *พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยศาสตร์,* (กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 430.

[132] ส.ส. (ไทย) 18/282/314.

4) เมื่อถึงคราวที่ภรรยาคลอดบุตร ไม่สามารถกระทำภารกิจต่าง ๆ ได้ สามีจะต้องใส่ใจอยู่ ตลอดเวลาว่า ตนเองจะต้องจัดการทุกอย่างและหาเครื่องบำรุงภรรยาอย่างเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา ต้องใคร่ครวญอยู่ตลอดเวลาว่าความทุกข์ภรรยาที่เปรียบได้กับความทุกข์ของตนเอง

5) สามีไม่ควรมองภรรยาด้วยความรู้สึกว่าเป็นผู้ที่ถ่ายโอนความรู้สึกทางเพศเท่านั้น จะต้องมองถึงคุณค่าที่มีต่อกัน เช่นเป็นเพื่อนคู่ชีวิต เป็นที่คนที่เข้าใจ ดูแลกันตลอดไป ให้เกียรติกัน ควรแสดงน้ำใจต่อภรรยาอยู่ตลอดเวลา

จากทัศนะของพุทธศาสนาดังกล่าวมาทำให้มองเห็นว่า ความเป็นภรรยามิได้มุ่งตอบสนอง ความรู้สึกของสามีอย่างเดียว แต่มีคุณค่าที่ควรแก่การให้เกียรติและคุณค่าในฐานะเพื่อนร่วมชีวิต และกัลยาณมิตรผู้ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตและครอบครัว หลักธรรมชองสามีที่จะต้องปฏิบัติต่อ ภรรยานี้ พุทธศาสนาถือว่าเป็นหลักที่มีความจำเป็นต่อชีวิตคู่สมรสมาก เนื่องจากภรรยาเป็นผู้ที่อยู่ร่วมชีวิตกับตน หลักหลักธรรมดังกล่าวจัดว่าเป็นหลักแห่งการทะนุถนอมความรักของชีวิตคู่สมรส ให้มั่นคงอยู่เสมอ ซึ่งตรงกับหลักจิตวิทยาที่ ความรักของคู่สมรสจะยืนหยัดอย่างยาวนานและมั่นคง ได้จะต้องประกอบไปด้วย องค์ประกอบหลัก 3 ประการ[133]

1) องค์ประกอบด้านอารมณ์ อันได้แก่ ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดสนิทสนมชื่นชอบการห่วงใย เข้าใจและให้อภัย

2) องค์ประกอบด้านแรงจูงใจ เป็นความผูกพันด้านกายภาพ ความสัมพันธ์ด้านเพศรสความรู้สึกโรแมนติดต่อกันและกันอย่างสม่ำเสมอ

3) องค์ประกอบด้านสติสัมปชัญญะ เป็นความรับผิดชอบต่อกันและกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน อดทนต่อกัน พร้อมที่จะเปิดเผยและโต้แย้งกันและกันอย่างเปิดโอกาส เคารพต่อกันและกันเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ควรจะเปลี่ยนแปลง

สรุปได้ว่า หน้าที่อย่างหนึ่งของสามีที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญในฐานะของคนครองคู่สมรส คือการมอบของขวัญหรือของกำนัลแก่ภรรยา ในทางจิตวิทยาถือว่า วิธีการดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดความรักที่อบอุ่นและซาบซึ้งแก่คู่สมรส ลักษณะของสตรีอย่างหนึ่งคือความรักสวยรักงาม การรู้จักยกย่องภรรยาอยู่บ่อย ๆ ว่าเป็นคนที่น่ารัก รู้จักหน้าที่มีระเบียบ การหาเครื่องประดับที่ภรรยาชอบให้ การเตรียมของขวัญในวันสำคัญ เช่น วันเกิด วันครบรอบการสมรส ย่อมจะทำให้ภรรยาเกิดความรู้สึกที่ดีอบอุ่น และประทับใจในตัวสามีอยู่ตลอดเวลา

---

[133] ศรีเรือน แก้วกังวาน, *จิตวิทยาพัฒนาการทุกช่วงวัย เล่ม 1-2*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 396.

2. หลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี

การวางหลักหลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามีนั้น พุทธศาสนาถือว่าเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องและรับกันกับหลักหลักธรรมของสามีที่ปฏิบัติต่อภรรยา ภรรยาจัดได้ว่ามีความสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ ในฐานะเป็นมารดาของบุตรธิดาที่จะให้การก่อเกิดสมาชิกที่มีคุณภาพแก่สังคมประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ได้แก่ในฐานะของผู้ที่ทำให้สถาบันครอบครัวมีความสมบูรณ์ จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้มองเห็นว่า ภรรยามิได้มีความสำคัญต่อสามีเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการก่อตัวของสมาชิกที่มีคุณภาพแก่สังคมอีกด้วย บุคคลที่จะเป็นภรรยาที่ดีได้เช่นนี้ พุทธศาสนาได้แสดงหลักเอาไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยหลักธรรมพื้นฐาน 5 ประการ[134] คือ

2.1 จัดงานบ้านให้เรียบร้อย หน้าที่ของภรรยาที่จัดว่าเป็นเสน่ห์อันพึงปรารถนาของสามีคือ การเป็นผู้รู้จักจัดระเบียบการงานให้เรียบร้อย การจัดการงานดี หมายเอาการจัดหน้าที่การงานภายในบ้านเรือนให้สมบูรณ์ในมังคลัตถทีปนี้ได้ให้ความหมายของการจัดการเอาไว้ว่า “วิธีการจัดอาหารและการตรวจตรา ชื่อว่าการงานอันสตรีในสกุลพึงจัด[135] การจัดงานบ้านที่ดียังรวมไปถึงการดูแลเอาใจใส่ต่อบุตรธิดาให้คำแนะนำอยู่เสมอ มีข้ออที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการให้ภรรยาเป็นผู้ที่จัดการงานบ้านให้เรียบร้อยนั้นเพราะเหตุที่ว่าภรรยาในฐานะที่เป็นสตรีย่อมจะเป็นผู้ที่มีความละเอียดสุขุมกว่าสามีในฐานะบุรุษอยู่มาก และอีเหตุผลหนึ่งก็คือ ภรรยาโดยส่วนมากมีเวลาอยู่กับบ้านมากกว่าสามี ช่วงจังหวะเช่นนี้จึงเป็นความเหมาะสมประกอบกับความละเอียดอ่อนที่มีอยู่ในตัวภรรยา แม้ในสังคมปัจจุบันภรรยาจะ มีบทบาทในงานนอกบ้านมากขึ้นเท่าเทียมกับบุรุษ แต่ความเหมาะสมกับการจัดงานบ้านยังเป็นสิ่งที่เธอทำได้ดีอยู่นั่นเองโดยเฉพาะสังคมไทย การมอบงานภายในบ้านให้ในทัศนะของพุทธศาสนามิได้ หมายถึง การใช้แรงงานสตรีแต่อย่างใด กลับเป็นการให้เกียรติยกย่องในความสามารถที่สตรีในฐานะภรรยามีอยู่ ศาสตราจารย์ ปรีชา ช้างขวัญยืน แห่งภาควิชาปรัชญาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ว่า ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านมักจะได้รับความยกย่องว่าทำงานเท่าเทียมกับชาย จึงเห็นว่าเมื่อเป็นเช่นนั้นงานบ้านในฐานะภรรยาและมารดาก็ไม่จำเป็นต้องเป็นงานของผู้หญิง เมื่อเป็นเช่นนี้การเกี่ยวกัน ทำหน้าที่ในบ้านในฐานะภรรยาและแม่ของลูกจึงเกิดขึ้น และเมื่อแม้กลายเป็นผู้ชายเช่นเดียวกับพ่อไปเสียแล้วลูกก็จะขาดความรักแบบ แม่ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ลูกมีสุขภาพจิตดี ในปัจจุบันผู้หญิงโดยทั่วไปยังเข้าใจความสำคัญของความเป็นภรรยา และแม้อยู่ แต่เธอต้องทำงานหนักเพราะต้องทำงานนอกบ้านด้วย เมื่ออยู่นอกบ้านเธอทำงานสำคัญเช่นเดียวกับชายเมื่ออยู่ในบ้านเธอทำหน้าที่ภรรยาและแม้ ซึ่งแต่เดิมเป็นงานที่ฝ่ายชายยกให้ภรรยาเป็นผู้จัดการเพราะตนใช้เวลาทำงานนอกบ้านเสียมากไม่รู้รายละเอียด ในบ้านการแก้ปัญหาความ

---

[134] ที.ปา. 11/269/214.

[135] สำ.ส. 15/30/11.

เหนื่อยยากของผู้หญิงในกรณีเช่นนี้ ฝ่ายชายควรจะปรับหน้าที่ และบทบาทช่วย ภรรยาบ้าง ในสมัยพุทธกาลผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวมีฐานะไม่ดีก็ต้องทำงานช่วย สามีหาเลี้ยงลูกและต้องทำงานบ้านและดูแลลูก ในทางตรงกันข้ามก็ไม่ปรากฏว่าพุทธเจ้าทรงห้าม ผู้ชายทำงานบ้านและดูแลลูก จะเห็นได้ว่าการเป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ บุรเทพและอาหุเนยยบุคคลนั้นเป็นทั้งมารดาและบิดา บิดาก็สอนและอบรมให้บุตรในส่วนของความเป็นชาย ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ อย่างผู้ชายมารดาก็อบรมในส่วนของความเป็นหญิง ทั้งชายและหญิงมีฐานะเท่าเทียมกัน ลูกต้องการทั้งบิดาและมารดา ไม่ใช่การออกจากบ้านไปหาเงินมาให้ใช้อย่างเดียวซึ่งเห็นกันในปัจจุบันว่าครอบครัวประเภทนี้เป็นครอบครัวที่ลูกมักจะกลายเป็นเด็กมีปัญหาหรือเสียคนเพราะลูกขาดสิ่งที่เขาไม่อาจจะหาเงินไปซื้อหาจากที่ใดได้[136]

ดังนั้นจากทัศนะของศาสตราจารย์ปรีชา ทำให้มองเห็นว่าการจัดการบ้านให้สมบูรณ์ในฐานะภรรยาจึงเป็นการสร้างสภาพครอบครัวให้อบอุ่นและเป็นเกราะกาบังปัญหาต่าง ๆ อันเป็นช่องว่างระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาอีกด้วย ทำให้มีตัวแทนของผู้นำครอบครัวอยู่ใกล้ชิดร่วมรับรู้และแก้ปัญหาแก่บุตรธิดา บทบาทของภรรยาเกี่ยวกับเรื่องการจัดการบ้านนี้จึงควรได้รับการมองหมายให้ปฏิบัติอย่างสมบูรณ์จากสามี

2.2 เคารพและเอื้อเฟื้อญาติสามี ความหมายของการสงเคราะห์ที่ภรรยาต้องปฏิบัติอย่างใส่ใจ หมายถึง การแสดงความเคารพด้วยวาจา ด้วยอาหารวัตถุรวมไปถึงของขวัญเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ แก่ญาติสามีที่สามีให้ความเคารพ ภรรยาต้องให้ความสำคัญต่อญาติของสามีประดุจเดียวกันกับญาติของตนเองแสดงออกซึ่งน้ำใจที่เอื้อเฟื้อ ด้วยวาจา คือ พูดจาเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะและเคารพ[137] เป็นประโยชน์ไม่ส่อเสียด พูดเหน็บให้เจ็บใจ แสดงความเอื้อเฟื้อด้วยวัตถุสิ่งของตามโอกาสหรือในคราวที่ญาติ ฝ่ายสามีประสบทุกข์มีความลำบากไม่ควรนิ่งดูดายเมินเฉย เมื่อถึงวาระสำคัญควรมีของเป็น บรรณาการโดยเฉพาะบิดามารดาของสามีจะต้องแสดงออกซึ่งความเคารพและยกย่องเช่นกับที่สามี แสดงแก่ญาติข้ออ้างฝ่ายของตน กล่าวในทางจิตวิทยา การกระทำดังกล่าว[138] คือ

1) ให้ความเคารพและรักใคร่บิดามารดาของสามี

2) ไม่ทำให้บิดามารดาของสามีรู้สึกว่าถูกแย่งชิงลูกชายไป แต่ควรให้ความรู้สึกว่าได้สมาชิกเพิ่ม

3) ไม่ทำตัวเป็นคนอื่นไกล จะต้องแสดงตัวประหนึ่งว่าเป็นคนครอบครัวเดียวกัน

4) ทำบ้านให้อบอุ่น โดยการหมั่นไปมาหาสู่กับญาติของทางฝ่ายสามีอยู่ประจำ

---

[136] ปรีชา ช้างขวัญยืน, *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 100.

[137] ส.ส. 15/30/11.

[138] พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, *จิตวิทยาครอบครัว*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 73.

5) ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นในหมู่ญาติ จะต้องปรึกษาหารือกันจะทำให้คู่สมรสเห็นคุณค่าและให้ เกียรติกัน รักกันอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

2.3 ไม่ประพฤตินอกใจสามี ความไม่ประพฤตินอกใจ กล่าวได้ว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันของคู่สมรสในทัศนะของพุทธศาสนา การวางหลักหลักธรรมข้อดังกล่าวไว้จึงถือว่าเป็นพันธะทางศีลธรรมของทั้งผู้ที่เป็นสามีและภรรยาและจัดเป็นหลักธรรมสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง จะเห็นได้จากการจัดให้หลักธรรมข้อดังกล่าวให้เป็นส่วนหนึ่งของศีลอันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ในสังคม หากจะกล่าวกันแล้วหลักธรรมข้อดังกล่าวให้เป็นส่วนหนึ่งของศีลอันเป็นข้ออปฏิบัติสำหรับมนุษย์ในสังคม หากจะกล่าวกันแล้วหลักธรรมข้อดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นข้ออปฏิบัติสาหรับมนุษย์ในสังคม และเป็น หลักธรรมที่เกื้อกูลความมั่นคงของสถาบันครอบครัว พุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิทธิไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง และสิทธิดังกล่าวก็เป็นสิทธิ์ที่จะต้องได้รับการเคารพด้วยเริ่ม ตั้งแต่ สิทธิในการที่จะมีชีวิตอยู่ สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในอันที่จะได้รับข่าวสารข้ออมูลอย่างถูกต้อง และตรงไปตรงมาหากมีคนใดคนหนึ่งพยายามที่จะลิดรอนสิทธิอันชอบธรรมดังกล่าวของผู้อื่นพุทธศาสนาถือว่าผู้นั้นกำลังเข้าไปก้าวก่ายสิทธิ์ ในกรณีของคู่สมรสก็เช่นเดียวกัน พุทธศาสนาถือว่าสามีภรรยาย่อมเป็นสมบัติของกันและกัน เป็นสมบัติที่จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ในฐานะสมบัติของตน การประพฤตินอกใจของคู่สมรส พุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นการทำลายลัทธิในความเป็นสามีภรรยาการประพฤตินอกใจ นอกจากจะเป็นการทำลายสิทธิในความเป็นสามีภรรยาแล้วยังเป็นบ่อเกิดของความล่มสลายของสถาบันครอบครัวได้ง่ายอีกด้วย ครอบครัวที่ประสบกับปัญหาการหย่าร้างของผู้นำมักก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม เด็กที่มาจากครอบครัวล่มสลายย่อมได้รับผลกระทบทางจิตใจมากกว่าเด็กโดยทั่วไป เด็กจะเกิดปมด้อยขึ้นมาและหาทางออกในทางที่ผิด เช่น การเสพสิ่งเสพติดให้โทษ คบเพื่อนเที่ยว เนื่องจากการขาดผู้เอาใจใส่ดูแล การไม่ประพฤตินอกใจจึงเป็นหลักหลักธรรมที่ควรได้รับการเอาใจใส่จากคู่สมรสเป็นอย่างยิ่ง การสมรสจึงนำมาซึ่งความมีเสถียรภาพของคู่สมรสและสภาพครอบครัว

2.4 จัดการทรัพย์สมบัติด้วยดี บทบาทของภรรยาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือภาวะของความเป็นแม่บ้าน การดูแลเอาใจใส่ในกิจการภายในบ้านมักได้รับมอบหมายอยู่ตลอด พุทธศาสนามองว่าเมื่อภรรยาอยู่ในบทบาทของแม่บ้าน ย่อมเหมาะสมสำหรับการจัดแจงทรัพย์สมบัติรวมถึงข้าวของต่าง ๆ ที่พ่อบ้านหามาได้ ถึงแม่สังคมสมัยใหม่สามีภรรยาจะมีบทบาททำงานนอกบ้านได้เท่ากันแต่บทบาทบางอย่างย่อมเหมาะแก่เพศบางเพศ ภรรยาถือว่าเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดงานบ้านจับจ่ายของใช้เข้าบ้านรวมถึงแยกประเภทของใช้ให้เป็นระเบียบ พุทธศาสนาถือว่าการรักษาทรัพยสมบัตินั้นจะต้องเป็นไปอย่างเหมาะสม โดยแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเก็บไว้สำหรับใช้จ่ายภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่าเทอมของ บุตรธิดา รวมไปถึงการเอื้อเฟื้อญาติพี่น้องและการทำบุญแก่พระสงฆ์สร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคม อีก 2 ส่วนเก็บไว้เป็นทุนในการประกอบ

กิจการต่าง ๆ อันเป็นความมั่นคงของ ครอบครัว ส่วนที่ 4 เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น เช่นในภาวะที่เจ็บป่วยหรือในคราวที่เร่งด่วนเพื่อมิ ให้เกิดปัญหาตามมา การจัดสรรทรัพย์เป็นส่วนต่าง ๆ เช่นนี้จัดว่าเป็นการสร้างระบบที่ดีให้ครอบครัวภรรยาที่ดี ควรรู้จักการจัดการทรัพย์สินที่สามีหามาได้อย่างเป็นสัดส่วน เพื่อให้การใช้จ่ายเป็นไปอย่างลงตัวโดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ค่าครองชีพสูงขึ้น การจัดสรรทรัพย์สมบัติจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น ครอบครัวที่มีทรัพย์เข้ามา แต่ขาดระบบการจัดการ ย่อมจะส่งผลกระทบแก่ครอบครัวในระยะยาวได้

3.6 สรุป

จากการได้ค้นคว้า ศึกษา วิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย พอสรุปได้ดังนี้

ฆราวาสธรรม คือ ผู้ทำหน้าที่ในการครองเรือนอย่างถูกต้องดีงามเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นทั้งทางด้านการเลี้ยงชีพและยกระดับจิตให้สูงขึ้น เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขไม่มีความเดือดร้อนในปัจจุบันหลักธรรม 4 ประการนี้มีความสำคัญในการครองเรือนโดยสรุป คือ สัจจะ ความจริง เป็นรากฐานให้เกิดความมั่นคงยั่งยืน ประการที่ 2 ทมะ การฝึกฝนปรับปรุงตน เป็นเครื่องหมายนำ ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและการงาน ประการที่ 3 ขันติความอดทน เป็นเครื่องช่วยให้ความเจริญก้าวหน้านั้นเป็นไปได้สำเร็จ เพราะมีความเข้มแข็งมีพลังที่จะช่วยเสริม และประการที่ 4 จาคะ ความเสียสละ มีน้ำใจเป็นเครื่องบำรุงหล่อเลี้ยงมนุษย์ช่วยให้เกิดความชุ่มฉ่ำสดชื่น

ศีล 5 เป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติดีของคน นับว่าเป็นกุศลธรรมสำคัญที่คนเราควรประพฤติหากจะเปรียบศีล 5 กับส่วนประกอบของบ้านก็เปรียบได้กับส่วนของเสาบ้านนั่นเองศีล 5 นั้นจัดเป็นมนุษยธรรมที่จำเป็นในสังคมมนุษย์เพราะคนเรานั้นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมแต่ละคนต้องปฏิบัติตนอยู่ในหลักการที่ต้องช่วยตนเองและคนอื่นให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขคือไม่เบียดเบียนกันไม่ว่าในเรื่องใด ๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนตนเองอีกด้วย เบญจศีลจึงเป็นหลักการที่ประเสริฐ ที่จะทำให้บุคคล สังคมอยู่อย่างเป็นสุข

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นอันสำเร็จประโยชน์ในหน้าที่การงานด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการงานปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพสุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการได้ผลดี (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียโดยมีหลัก คือ รู้จักสะสมทรัพย์เพื่อสร้างอนาคตให้มีฐานะมั่นคงรู้จักป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ทรัพย์รู้จักถนอมทรัพย์สิ่งของต่าง ๆ ให้ใช้การได้นานที่สุดรู้จักป้องกันทรัพย์ที่เป็นกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมและถูกกฎหมาย (3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในท้องถิ่นที่อาศัยเลือกเสวนา

สำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาโดยเลือกคบหามิตร คือ มิตรมีอุปการะมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขมิตรแนะนำสิ่งที่มีประโยชน์และมิตรแท้ที่มีความรักใคร่ด้วยใจจริง (4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟายให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้ไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายเกินไปและไม่ฝืดเคืองจนเกินไปจนต้องกินอยู่แร้นแค้นปล่อยร่างกายให้ได้รับทุกข์เจ็บไข้ได้ป่วยหรือไม่บำรุงรักษาบิดามารดาปล่อยให้ได้รับความทุกข์อย่างนี้ถือว่าเป็นคนไม่ดีอย่างยิ่ง

หลักทิศ 6 คือ หลักธรรมคู่สมรส แม้ว่าจะเป็นการแยกแยะให้เห็นชัดเจนถึงหน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยา พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรรถกถาจารย์คนสำคัญถึงกับจัดให้เป็นหลักปฏิบัติซึ่งเป็นวินัย บัญญัติสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน (คิหิวินัย) แต่ก็ถือว่าเป็นหลักหลักธรรมกว้าง ๆ มิเป็นกฎตายตัว การจัดระบบหลักธรรมเช่นนี้ไว้พุทธศาสนามุ่งถึงหลักเกณฑ์พื้นฐานอย่างกว้าง ๆ ไว้ซึ่งเมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปก็สามารถที่จะมีหลักปฏิบัติที่ละเอียดไปอีกหรือข้อปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไปแต่ภาพกว้าง ๆ ของหลักธรรมที่พุทธศาสนาได้วางไว้นั้นก็ยังคงรูปแบบเป็นหลักพื้นฐานอยู่[139] ดังนั้นหลักหลักธรรมคู่สมรสจึงถือเป็นหลักธรรมที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของคู่สมรสอย่างครอบคลุม โดยหลักธรรมที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกันนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ 1) หลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา และ 2) หลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี

[139] ปรีชา ช้างขวัญยืน, *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 87.

บทที่ 4
รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

ดุษฎีนิพนธ์เรื่องรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน 3) เพื่อสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ เอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปฐมภูมิและ ทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และบทสัมภาษณ์เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับเนื้อหาของบทนี้ ผู้วิจัยจะทำการสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยในเบื้องต้นจะสรุปประเด็นต่าง ๆ ที่ศึกษามาแล้วในบทก่อน ๆ คือ บทที่ 2 ที่ว่าด้วยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย และบทที่ 3 ที่ว่าด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน และในตอนต่อไปจะทำการอภิปรายให้เห็นการสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ต่อไป

จากการศึกษารูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ดังกล่าวมา พบว่า การสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มีประเด็นที่ควรศึกษาเป็นอย่างมากโดยเฉพาะเรื่องความไม่สมบูรณ์หรือมีข้อบกพร่องซึ่งสามารถแยกประเด็นได้ดังต่อไปนี้

4.1 รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

4.1.1 รูปแบบรักเดียวใจเดียว ซื่อสัตย์ต่อคู่สมรสจากปัญหาการนอกใจ นำไปสู่การหย่าร้าง การหย่าร้าง หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตคู่ เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้หรือมีเหตุผลทางสังคมอย่างอื่น การหย่าร้างของคู่สมรส ของคู่จดทะเบียนสมรสมี 2 แบบ คือ การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย และการหย่าโดยการฟ้องหย่า การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย ที่ทำการจดทะเบียนสมรสจะไปทำการหย่ากันที่อำเภอ ตกลงกันในเรื่องทรัพย์สิน บุตร ค่าเลี้ยงดู และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน พร้อมด้วยพยาน 2 คนเรียกว่า จดทะเบียนหย่า การหย่าร้างก่อให้เกิดผลเสียคือนำความผิดหวังมาสู่คู่สมรส และบุตร ทำให้เสียบุคลิกภาพ เกิดความทุกข์ทรมานใจ การหย่าร้างยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น โสเภณี ปัญหาเด็กและเยาวชน ฯลฯ เกิดความหมางเมินระหว่าง

ความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย และฝ่ายหญิงมักประสบปัญหาการดิ้นรนแสวงหาการเลี้ยงชีพและบุตร

ปัญหาการหย่าร้างมิได้เกิดขึ้นจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เกิดจากหลาย ๆ ปัจจัยรวมกัน ได้แก่ 1) ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่คิดทำมาหากิน เมื่อฐานะทางการเงินไม่มั่นคง คู่สมรสอาจหงุดหงิด ทะเลาะเบาะแว้งกันง่าย ๆ หรือแก้ไขปัญหาด้วยวิธีผิด ๆ “การหย่าร้างบางครอบครัวเกิดจากรายได้ไม่พอ ไม่มีงานทำ ตกงานและทะเลาะกันจนมีปากเสียง ทำร้ายกัน” 2) ปัญหาด้านความประพฤติและสังคม เช่น การชอบดูหมิ่น เยาะเย้ย ประชดประชันก้าวร้าว หยาบคาย ไม่ซื่อตรง นอกใจ ขาดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ขาดความรับผิดชอบ “การนอกใจซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง อาจจะมีคนอื่น ยิ่งทุกวันนี้การสื่อสารรวดเร็ว แอบมีกิ๊กหรือคบหาชู้” 3) ปัญหาด้านอารมณ์ และจิตใจ หากผู้สมรสไม่บรรลุวุฒิภาวะทางอารมณ์ เช่น เอาแต่ใจตัวเอง ขาดเหตุผล ชอบหึงหวง โมโหฉุดเฉียว โกรธง่าย “สภาพอารมณ์แปรปรวน ลังเล หงุดหงิดง่าย เอาแต่ใจตนเอง ไม่ฟังความเหรือเหตุผลต่าง ๆ” 4) ปัญหาสุขภาพอนามัย เช่น คู่สมรสมีกลิ่นตัวแรง ร่างกายสกปรก เป็นโรคเจ็บป่วยเรื้อรัง ติดสุรา และเสพยาเสพติด “พฤติกรรมที่ยังหลงอยู่ในยาเสพติด เพราะเสี่ยงต่อการผิดกฎหมาย จะนำความเดือดร้อนมาให้ และยังส่งผลถึงอาจทำร้ายจากการเสพยาเสพติด” และ 5) ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ เช่น การไม่ยอมร่วมหลับนอนด้วย ความจำเจในบทบาทและพฤติกรรมทางเพศ ความเบี่ยงเบนทางเพศ “ความสัมพันธ์เกี่ยวกับทางเพศอันเกิดจากปิดบังไว้ตั้งแต่ก่อนแต่งงาน แต่มาแสดงออกหลังแต่งงาน และทำให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นรับไม่ได้ จนตัดสินใจหย่าร้างกันในที่สุด”

จะเห็นได้ว่า ปัญหาการหย่าร้างเกิดจาก เศรษฐกิจ การประพฤติในสังคม ด้านอารมณ์และจิตใจ ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ เช่น การไม่ยอมร่วมหลับนอนด้วย ความจำเจในบทบาทและพฤติกรรมทางเพศ ความเบี่ยงเบนทางเพศ ส่งผลถึงความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางครอบครัว จึงได้แก้ไขด้วยการสัมภาษณ์ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1** ได้กล่าวไว้ว่า การแก้ปัญหาการนอกใจควรมีหลักฆราวาสธรรมมาเป็นตัวกำหนด คือ 1. สัจจะ คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์จริงใจ พูดจริง ทำจริง 2. ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดดัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา 3. ขันติคือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย 4. จาคะ คือ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า การแก้ปัญหาการนอกใจจะต้องอาศัยหลักฆราวาสธรรม คือ 1. สัจจะ คือ ความจริง ความแท้ความเที่ยงตรง ความมีสัจจะ หรือความสัตย์ความแน่นอน ซึ่งไม่ใช่ความเทียม ความเท็จ ความจอมปลอม 2. ทมะ คือ

ความรู้จักข่มใจ ยับยั้งชั่งใจ ฝึกฝนตนได้ไม่ทำอะไรตามความต้องการ หรือตามอารมณ์ของตน ผู้ที่มีทมะจะทำอะไรต้องใคร่ครวญไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน ต้องมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับอยู่เสมอ 3. ขันติ คือ ความอดทนต่ออารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา ไม่พอใจ ที่จะมากระทบตา หูจมูก ลิ้น กาย และใจ และ จาคะ คือ การเสียสละวัตถุ และอารมณ์ การเสียสละทรัพย์สิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นและการสละอารมณ์รู้จักปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า ควรมีคุณธรรมอย่างน้อย 4 อย่างด้วยกันซึ่งตรงกับหลักฆราวาสธรรม คือ 1. สัจจะ จริงใจในการยึดมั่นหลักการ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องดีงาม 2. ทมะ ควบคุมตนเองไม่ให้ผิดสัจจะ 3. ขันติอดทนต่อความเห็นที่แตกต่างของสมาชิกอื่น กลุ่มอื่น และ จาคะ การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่คำนึงถึงความต้องการเพื่อตนเองหรือกลุ่มตนอย่างเดียว **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า ชีวิตที่จะมีความสุขได้ต้องอาศัยหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ สัจจะ ซื่อสัตย์จริงใจ, ทมะ ไม่หวั่นไหวข่มจิตได้, ขันติ อดทนอดกลั้น และจาคะ แบ่งปันเสียสละ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า สัจจะ ความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน, ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน, ขันติ ความอดทนอดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลายชีวิตของผู้อยู่ร่วมกัน และ จาคะ ความเสียสละความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกัน **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า หลักฆราวาสธรรม มีความจำเป็นและมีความสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของฆราวาสหรือผู้ครองเรือน เป็นหลักคำสอนที่สร้างความสัมพันธ์อันดีเป็นเครื่องมือกำกับชีวิตมนุษย์เสมือนเป็นเข็มทิศในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในทุกระดับ ถึงแม้จะมีการตีความในส่วนของเนื้อหา แต่เนื้อหาหลัก หรือสาระสำคัญแล้ว ฆราวาสธรรม ยังมีความหมายว่า เป็นเครื่องมือหรือเป็นหลักธรรมกากับพัฒนาชีวิต ซึ่งประกอบด้วยความประพฤติ4 ประการ คือ ความซื่อสัตย์สุจริตความจริงใจ การข่มใจ บังคับควบคุมจิตใจตนเอง ความอดทน มุ่งมั่นในการทำงาน และการเสียสละมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการปฏิบัติตามฆราวาสธรรม 4 ประการนี้จะเป็นอานิสงส์ให้เกิดความสุขความเอื้ออาทร ความสมานฉันท์ของบุคคลในสังคมได้ในที่สุด **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า หลักฆราวาสธรรม 4 ประการนี้คือ สัจจะ ทมะ ขันติจาคะ บุคคลนั้น ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก” 1. สัจจะ คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์จริงใจ พูดจริง ทำจริง 2. ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดดัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา 3. ขันติคือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย 4. จาคะ คือ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า คุณธรรม 4 ประการ คือ สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ความซื่อตรง ความแท้และความจริง, ทมะ คือ การบำเพ็ญสมาธิจิตอันเป็นหลักควบคุมใจนั่นเอง บุคคลใดฝึกฝนจิตใจให้หนักแน่น เยือกเย็น ระงับใจ ระงับ

อารมณ์ตามหลักทมะ ด้วยการฝึกสมาธิได้จะเป็นผู้สามารถควบคุมอารมณ์ควบคุมตัวเองได้ดีจะเป็นผู้ไม่วู่วาม ผลีผลาม ไม่เอาแต่ใจตนเอง, ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ทนได้เมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา (ไม่ถูกใจ) เป็นลักษณะของกายและใจ ที่พร้อมจะเผชิญกับเหตุการณ์ที่พึงทาหรือที่จะเกิดขึ้นในทุกรูปแบบ ไม่มีความย่อท้อ เมื่อประสบสิ่งที่ลาบากหรือที่ไม่ต้องการ และ จาคะ คือ การเสียสละ ได้แก่การตัดใจ ตัดกรรมสิทธิ์ของตน ตัดความยึดถือของตน **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า หลักฆราวาสธรรม 4 นี้จะสอนให้คนเรารู้จักการดำเนินชีวิตทางโลกอย่างผู้ประสบความสำเร็จ และมาสำคัญต่อการสร้างตัวของฆราวาสมาก คือ 1. สัจจะ ทำให้เป็นคนมีความรับผิดชอบ เป็นคนหนักแน่นมั่นคง ชีวิตและหน้าที่การงานมีความเจริญก้าวหน้า มีคนเคารพยกย่อง มีคนเชื่อถือและเกรงใจ มีคนรักใคร่นิยม พบเจอกับรักแท้มีเกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น การขาดสัจจะ 2. ทมะ ทำให้เป็นคนรักการฝึกฝนตนเอง มีความสามารถในการทำงาน ไม่มีศัตรูไม่มีความแค้นกับใคร สมารถยับยั้งตนเองไม่ให้หลงไปทำผิด หรือหลงไปในทางที่ผิดได้สามารถตั้งตัวได้มีสมองดีมีปัญญาเป็นเลิศ มีใจที่สงบสุขเพราะควบคุมอารมณ์ได้เป็นต้น 3. ขันติทำให้อดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ได้ทำงานได้ดีเป็นที่พึ่งและหลักในครอบครัวได้เป็นที่พึงให้คนอื่นที่เดือดร้อนได้ทำให้ไม่มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับคนอื่น ไม่หลงผิดไปทำความชั่ว และทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวังได้เป็นต้น และ 4. จาคะ ได้แก่ ทำให้มีอารมณ์ผ่องใสติดตัว มีนิสัยเสียสละแก่ผู้อื่น รักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง ทำให้ตนเองปลอดภัย คนอื่นนับหน้าถือตา ครอบครัวและสังคมเป็นสุข มีเพื่อนดีๆ รอบตัว จิตใจมีความสุข ช่วยชำระล้างจิตใจที่สกปรกเห็นแก่ตัว

4.1.2 รูปแบบความขัดแย้งในครอบครัวของคู่สมรส จากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว แม้ในครอบครัวที่บอกว่ามีความสุขสงบราบรื่นอย่างมาก ก็มีความขัดแย้ง เพราะว่าชีวิตคนสองคนที่มีแบบแผนชีวิตที่แตกต่างกันมาอยู่รวมกัน ย่อมมีความคิดที่แตกต่างกันสาเหตุของความขัดแย้ง ด้านความรัก เมื่อครั้งรักกันนั้น ทุกอย่างได้รับการยอมรับและยกเว้น ครั้นเวลาผ่านไปความเคยชิน และความรักค่อย ๆ ลดลงเหลือความผูกพัน ความรับผิดชอบและการยึดถืออุดมการณ์ด้านชีวิตครอบครัวของแต่ละคน เมื่อมีชีวิตคู่ เป้าหมายชีวิตคู่จะมีความสำคัญกว่าเป้าหมายส่วนตัว และบุคลิกส่วนตัวของแต่ละคนก็จะถูกเปิดเผยออกมาตามวาระและโอกาส ยิ่งถ้าหากบุคลิกนั้นมีความคิดที่ต้องการเป้าหมายส่วนตนยิ่งใหญ่กว่าเป้าหมายชีวิตคู่ ก็ยิ่งจะทำให้ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดภาวะวิกฤติขึ้นในครอบครัวนั้นมีพื้นฐานมากจากสาเหตุต่าง ๆ ได้แก่ 1. บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว เพราะปัจจุบันนี้การแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนไม่มีอีกแล้ว มีแต่การช่วยเหลือกัน เพราะหญิงชายต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวช่วยเหลือกัน 2. นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม มีนิสัยส่วนตัวบางอย่างที่คู่สมรสต้องปรับเปลี่ยน แต่บางคนไม่ยอมปรับและบางคนรับไม่ได้ เช่น เจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง 3. ทัศนคติในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต การประหยัด ค่านิยม เรื่องโรงเรียนการให้ความสำคัญกับเรื่องการแต่ง

กาย โรงเรียน การรับประทานอาหาร 4. เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ และ 5. ความกดดันในชีวิตประจำวัน จากการทำงาน ปัญหาจากที่ทำงาน เศรษฐกิจ คนที่เครียดจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวก็จะง่ายต่อการเกิดอารมณ์เสีย

เมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาหรือวิกฤตเกิดขึ้นในครอบครัว ขอให้คู่สมรสหยุดทบทวนด้วยตัวเองก่อนเป้าหมายในชีวิตคู่ของตัวเองคืออะไร ปรัชญาชีวิตคู่ที่ยึดถือนั้นคืออะไร มีคุณค่า มีความหมายสำหรับตัวเองหรือไม่ การจัดการกับวิกฤติมีทางออกได้หลายทาง ต้องคำนึงเสมอว่า ถ้าแก้ไขแบบรุนแรงตัวท่านและครอบครัวจะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง การแก้ไขแบบประนีประนอมหันหน้าเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ปรับตัวคนละครึ่งทาง ช่วยแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน เสียสละให้บุตรได้ประโยชน์สูงสุด คงจะหลีกเลี่ยงความแตกแยกของครอบครัวได้ ความขัดแย้งอันนำไปสู่ทะเลาะวิวาทไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจกัน ไม่เคารพ ผ่อนหนักคลายเบาและการหย่าร้างกันของสามีภรรยาในสังคมไทยปัจจุบัน นับว่ามีความรุนแรงมากขึ้นทุกทีเป็นปัญหาของสังคม ซึ่งหมายถึงสภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่เป็นที่ปรารถนาของคนหมู่มาก และผู้คนในสังคมไม่ต้องการให้เกิดสถานการณ์เช่นนั้นขึ้น ฉะนั้น ลักษณะของปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ 1. เป็นสถานการณ์ซึ่งมีผลเลวร้ายแก่คนหมู่มากในสังคม 2. เป็นสถานการณ์ที่คนส่วนมากไม่ต้องการให้เกิดขึ้น 3. เป็นสถานการณ์ที่สามารถแก้ไขได้ และ 4. การแก้ไขสถานการณ์ต้องกระทำร่วมกันของผู้คนในสังคม

ในวิถีทางสังคมมนุษย์นั้น ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็จะพยายามแสวงหาแนวทางเพื่อขจัดความขัดแย้งนั้นให้ได้ วิธีการดังกล่าวนั้น มีหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ในขณะที่ความขัดแย้งเกิดขึ้น เราอาจจะใช้วิธีการกำจัดหรือบรรเทาความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นโดยทั่ว ๆ ไปได้ดังนี้ 1. เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น วิธีที่ง่ายที่สุด และไม่นำไปสู่ความรุนแรง คือ การชักจูงด้วยคำพูดหรือประพฤติกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การไกล่เกลี่ยปรองดอง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ หากคู่กรณียอมรับการไกล่เกลี่ยปรองดองนั้น ย่อมทำให้สามารถขจัดความขัดแย้งไปได้ 2. ในบางสถานการณ์ เมื่อเกิดความขัดแย้ง ในบางครั้งการไกล่เกลี่ย อาจจะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะแต่ละฝ่ายไม่สามารถยอมรับข้อตกลงในการไกล่เกลี่ยได้ ในกรณีเช่นนี้ การขู่ลงทัณฑ์ ก็อาจจะถูกนำมาใช้เพื่อขจัดความขัดแย้ง เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปย่อมกลัวการลงโทษ เพราะการลงโทษย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่ตน การขู่ว่าจะลงโทษจึงทำให้สามารถขจัดความขัดแย้งได้ในบางกรณี 3. ความขัดแย้งในกรณีบางกรณี มีลักษณะรุนแรง ซึ่งคู่กรณีไม่ยอมรับวิธีการไกล่เกลี่ยปรองดอง หรือแม้กระทั่งการขู่ลงโทษ ด้วยเหตุนี้ การขจัดความขัดแย้ง จึงกลายเป็นการกระทำที่รุนแรงต่อบุคคล เช่น การทำร้ายร่างกาย หรือเข่นฆ่ากัน เราจะเห็นอยู่เสมอจากข่าวหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์ ว่าวิธีการขจัดความขัดแย้งแบบนี้ เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นในสังคมมากยิ่งขึ้น

4. การกระทำที่รุนแรงต่อบุคคลและทำลายทรัพย์สิน 5. การทำลายทรัพย์สินเท่านั้น และ 6. ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงหรือสันติวิธี

ในทางปฏิบัติจริงเมื่อเกิดความขัดแย้ง ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์อาจใช้รูปแบบปฏิบัติการแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบปะปนกันได้ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเกิดขึ้นภายใต้ขบวนทัศน์ที่ไม่ยอมรับความรุนแรงเป็นเพียงทางเดียวที่จะแก้ไขความขัดแย้งได้ แต่ทว่าความขัดแย้งทำให้เกิดความเจริญไปสู่ภาวะที่ดีขึ้น ถ้าสังคมไม่มีความขัดแย้งเลยความเปลี่ยนแปลงอาจไม่เกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นมิได้มีอยู่เฉพาะทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไป แม้แต่ในตัวของตัวเราเองก็มีความขัดแย้งภายในตนเอง เช่น ในทางความคิด ความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันความขัดแย้งในตัวคนเราก็ทำให้มีการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ดังนั้น ผลของความขัดแย้งจะแบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ 1. ความขัดแย้งในพื้นฐาน ความขัดแย้งในระดับพื้นฐานนี้จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างระหว่างชนชั้นว่าขัดแย้งเพียงใด ถ้ามีมากอัตราความขัดแย้งจะสูง แต่ปริมาณกลุ่มย่อยถ้ามีมากจะลดความขัดแย้งลง หรือโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ ถ้าโอกาสของการเลื่อนสถานภาพสูงขึ้นได้อัตราการขัดแย้งก็จะลดลงเช่นเดียวกัน ในขณะเดียวกัน ถ้าหากเพิ่มอัตราการขัดแย้งก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางลึกซึ้งในโครงสร้าง ซึ่งหมายถึงว่าโครงสร้างสังคมเก่าจะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย และ 2. ความขัดแย้งขั้นรุนแรง อัตราการขัดแย้งชนิดนี้จะมากน้อยย่อมแล้วแต่ปริมาณของกลุ่มย่อยที่จะสามารถรวมตัวกันได้เพียงใด ถ้ารวมตัวกันได้ก็จะรุนแรงมากขึ้น และถ้ามีการปรับแก้ระบบของรางวัลและการลงโทษไปในทางคล้อยตาม ก็ย่อมจะลดอัตราการขัดแย้งลง และควบคุมการขัดแย้งนั้นได้อย่างมีประสิทธิ์ภาพส่วนความขัดแย้งในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแต่ละครั้งนั้น ผลสุดท้ายมักจะตกอยู่กับทุก ๆ คนในครอบครัวโดยเฉพาะผู้ที่เป็นลูก และหากแยกระดับความรุนแรงแล้ว แบ่งได้ 3 ระดับ ดังนี้ 1) ความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน อันเป็นการขัดแย้งกันในเรื่องไม่น่าจะเป็นเรื่องขัดแย้งเช่นสามีอยากเปิดหน้าต่าง ภรรยาไม่อยากเปิด เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แบบนี้ปกติบิดามารดามักจะแสดงออกเลย แต่สิ่งที่เด็กได้เห็นนั้นต้องการรู้ว่าบิดามารดาเมื่อเกิดความขัดแย้งกันแล้วผลสรุปของการแก้ปัญหา คือ อะไร ไม่ใช่ว่าฝ่ายหนึ่งข่มอีกฝ่าย อีกฝ่ายต้องยอมไม่อย่างนั้นเรื่องไม่จบ 2) ความขัดแย้งระดับปานกลาง คือ ปัญหาการเงิน และเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้สามีภรรยาพูดกันแล้วจบยาก ต้องใช้เวลาในการพูดคุยกันหลายหนกว่าจะแก้ปัญหาได้ ลักษณะแบบนี้สามีภรรยาผู้เป็นบิดามารดาจะต้องรู้ตัวว่าจะต้องแยกตัวเองออกมาในการพูดคุย ปัญหาบางเรื่องที่เด็กอาจยังไม่อาจจะเข้าใจได้ย่อมส่งผลให้เด็กรู้สึกตกใจวิตกกังวลจนเกินตัว และ 3) ความขัดแย้งระดับรุนแรงสุดขีด เช่น การหย่าร้าง การนอกใจ การไปมีภรรยา หรือสามีใหม่ เพราะการทะเลาะแบบนี้จะเต็มไปด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผล การจะพูดจาเรื่องนี้ต่อหน้าเด็กไม่ว่าเด็กอายุเท่าใด จะทำให้เด็กตกใจ ปฏิกิริยาของทั้ง 2 ฝ่ายจะออกมารุนแรง ซึ่งการทะเลาะกันแบบนี้ไม่ควรที่จะเอาเด็กเข้ามารับรู้หรือเกี่ยวข้อง บิดามารดาบางคู่เมื่อทะเลาะกัน มักจะนำลูกเข้าไปเกี่ยวข้องโดยมักจะชอบถามว่าจะอยู่ข้างใคร ซึ่งถือเป็นการทำร้ายจิตใจของเด็กในระยะยาวปัญหาที่

เกิดขึ้นในครอบครัวไทยปัจจุบันนี้มีสาเหตุ และที่มาของปัญหามาจากปัจจัยภายนอกที่ยากต่อการควบคุม ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังได้พบว่าปัญหาครอบครัวส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากค่านิยม “การประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเพื่อให้ ชายเป็นใหญ่ในสังคม ในบ้าน มีอิสระเสรีที่จะทำสิ่งใดได้มากกว่าหญิง” ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นภายในครอบครัว ขณะที่สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก ค่านิยมและการยอมรับที่ไม่ต้องการให้ชายยื่นมือเข้ามาช่วยรับผิดชอบทำงานบ้านยังได้รับการค้ำจุนสนับสนุนจากตัวฝ่ายหญิงเองด้วยทัศนคติที่ว่า “ชายทำงานนอกบ้านเหนื่อยมากแล้ว ซึ่งในหลายกรณีหญิงเองอาจต้องทำงานนอกบ้านและรับภาระงานบ้านด้วย หรือ งานบ้านไม่ใช่งานของผู้ชาย หรือ ผู้ชายทำงานบ้านไม่ดีเท่าหญิง” พฤติกรรมและค่านิยมที่ชายชอบดื่มเหล้า ออกไปสังสรรค์นอกบ้าน รวมทั้งการเที่ยวโสเภณีเหล่านี้บางครั้งสังคมโดยรวมหรือผู้หญิงก็เป็นฝ่ายให้ความเห็นใจและยอมรับต่อพฤติกรรมดังกล่าว “ชายทำงานมีความเครียดต้องมีทางออก โดยการดื่มชายต้องคบเพื่อนต้องมีการสังสรรค์เพื่อความก้าวหน้าในการงาน หรือ ยอมให้สามีเที่ยวโสเภณีดีกว่ามีเมียน้อย เพราะจะได้ไม่ต้องมีความสัมพันธ์ยืนยาว”

จะเห็นได้ว่า ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว เกิดจาก บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว เพราะปัจจุบันนี้การแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนไม่มีอีกแล้ว มีแต่การช่วยเหลือกัน เพราะหญิงชายต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวช่วยเหลือกัน นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม ทัศนคติในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต การประหยัด ค่านิยม เรื่องการเรียนการให้ความสำคัญกับเรื่องการแต่งกาย การรับประทานอาหาร เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ และความกดดันในชีวิตประจำวัน โดยที่มีปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวนั้น จะต้องได้รับการแก้ไขด้วยการสัมภาษณ์ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า หลักประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามให้เป็นไปโดยปกติชนส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม โดยปราศจากโทษภัยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเข้าถึงจุดหมายที่ดีงามตามทำดับของชีวิต ทำให้สังคมโดยรวมมีความสงบเรียบร้อยและทำให้มนุษย์นั้นมีการสำรวมกายและวาจาเรียบร้อย ทั้งในการพูดการคิดการทำในการแสดงออกอันเป็นการยกระดับจิตใจเข้าถึงแก่นแท้ในหลักธรรม อันเป็นกุศลธรรมอันดีงามทั้งปวงอาจกล่าวสั้น ๆ ว่าศีลคือข้อห้ามไม่ให้ทำความชั่วทุจริตของพระพุทธศาสนา **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 11** ได้กล่าวว่า ศีล 5 หรือเบญจศีล เป็นศีลขั้นพื้นฐานของศีลทั้งปวง กล่าวคือ ศีล 5 นี้ กำหนดเป็นศีลสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือนทั่วไปที่ควรรักษามีชื่อเรียกว่า นิจศีลศีลที่ควรรักษาเป็นนิจ ปกติศีลศีลที่ควรรักษาให้เป็นปกติบ้างเรียกว่า มนุสสธรรมหรือมนุษยธรรม คือธรรมของมนุษย์หรือทำให้เป็นมนุษย์ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 12** ได้กล่าวว่า การรักษาศีล 5 คือ ศีลข้อที่ 1 เว้นจาการฆ่าสัตว์มีชีวิตหรือห้ามฆ่าสัตว์เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย ไร้เมตตา ศีลข้อที่ 2 เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการที่เป็นโจรขโมยหรือห้ามลักทรัพย์เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะอาชีพทุจริต จิตคิดลักขโมย ศีลข้อที่ 3 เว้น

จากการประพฤติผิดในกามหรือห้ามประพฤติผิดทางเพศ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความเจ้าชู้สำส่อนทางเพศหรือมักมากในกาม ศีลข้อที่ 4 เว้นจากการกล่าวคำเท็จ ห้ามพูดเท็จเพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะคำพูดโกหกหลอกลวง ศีลข้อที่ 5 เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา เมรัย หรือห้ามดื่มน้ำเมาเพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความมึนเมา ประมาทขาดสติยับยั้งชั่งใจในการทำชั่ว **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 13** ได้กล่าว่า ข้อห้ามที่ไม่ควรปฏิบัติและมีข้อควรปฏิบัติหรือต้องปฏิบัติด้วยกัน ทั้งนั้น ข้อควรปฏิบัติเป็นฝ่ายของพระธรรมคำสอน ส่วนข้อเว้นไม่ควรปฏิบัติเป็นฝ่ายศีล หรือวินัยพร้อมข้อบัญญัติของศาสนานั้น ๆ สำหรับศาสนาพุทธข้อที่ควรเว้นไม่ควรปฏิบัติเรียกว่า ศีล อันเป็นข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ซึ่งศีลจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการสมาทานการงดเว้น คือ ศีล 5 นั้นเอง **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 14** ได้กล่าวว่า ความเป็นปกติหรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่าทำทุกอย่างตามที่ควรทำอยู่ในภาวะปกติคือไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสายไม่มีความสกปรกไม่มีความเศร้าหมองให้เกิดขึ้น โดยเนื้อความศีล หมายถึงระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดภาวะปกติเกิดขึ้นที่กายวาจา ใจ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 15** ได้กล่าวว่า ความตั้งใจไม่ทำกรรมชั่วมีการฆ่าสัตว์เป็นต้น ความงดเว้นจากการทำกรรมชั่วนั้นได้ก็ดีสติเป็นต้นเหตุที่เกิดขึ้น อันเป็นเหตุให้ยับยั้งการทำกรรมชั่วครั้งนั้น ๆ ได้ก็ดีชื่อว่า “ศีล” เรียกว่า “ศีล” โดยความหมายว่าการตั้งกายและวาจาโดยชอบธรรม

4.1.3 รูปแบบทางอารมณ์ เป็นความสามารถทางอารมณ์ที่จะตอบสนองต่อกันอย่างเหมาะสมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณอารมณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ทั้งอารมณ์เชิงบวก เช่น รัก เป็นสุข ยินดี และอารมณ์เชิงลบ เช่น กลัว เศร้า โกรธ เสียใจ ผิดหวัง ครอบครัวที่ทำหน้าที่ได้ดีจะแสดงอารมณ์ได้หลายแบบในปริมาณและสถานการณ์ที่เหมาะสม ชุมชนบรรพบุรุษดั้งเดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเองได้ในท้องถิ่นวัฒนธรรมแบบบรรพบุรุษโดยมาก ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันมักสนิทสนมกันมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ คนส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและอาชีพคล้ายคลึงกัน ชาวไร่ชาวนามักนับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด มีระบบความคิดความเชื่อและประเพณีผูกพันกับที่ดินและสิ่งเหนือธรรมชาติมักมีพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อให้เกิดความมั่นในการเกษตรกรรมในแต่ละฤดูกาลจะได้ผลดี บางชุมชนมีประเพณีการจัดพิธีกรรมอย่างหรูหราซึ่งจัดโดยผู้มีฐานะดีในท้องถิ่นเพื่อแสดงฐานะทางสังคมของตน บางครอบครัวอาจมีคนที่มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้านมากกว่าครอบครัวอื่นด้วย วัฒนธรรมบรรพบุรุษเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเช่นช่างฝีมือ ช่างตีเหล็ก ช่างทอผ้า และรวมไปถึงช่างฝีมืออื่นๆ ที่ผลิตได้จากวัตถุทางธรรมชาติ คนอื่น ๆ ก็อาจจะเรียนรู้และฝึกฝนได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากวิทยากรในระดับพื้นฐานยังไม่สลับซับซ้อนจนทำให้มีการผูกขาดภายในกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดได้ บางครอบครัวอาจมีความแตกต่างทางฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม แต่การดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกันมากจนถือว่าเป็นคนละชนชั้นภายในชุมชนเดียวกัน ชาวชนบทอาจจะมีการแข่งขันกันบ้างในทางเศรษฐกิจและการเมืองใน

ระดับท้องถิ่น คนในชนบทส่วนมากมักถือว่าปัจจัยการผลิตของครอบครัวเป็นของกลางสำหรับทุกคน ซึ่งหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ดูแลและตัดสินในการใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสมครอบครัวมักแบ่งทรัพย์สินบางส่วนให้สมาชิกเมื่อบุคคลนั้นแต่งงานแล้วและต้องแยกเรือนไปอยู่กับคู่ครองต่างหาก สิ่งที่ครอบครัวแบ่งให้มักเป็นสัตว์เลี้ยงสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันหรือ เครื่องประดับต่าง ๆ ระบบเครือญาติมีความสำคัญในชนบทมาก การสืบทอดมรดกและสิทธิทำกินในที่ดินทำกินรวมทั้งความเป็นปึกแผ่นทางสังคมได้มาจากโครงสร้างของระบบเครือญาติ วัฒนธรรมแบบชนบทเริ่มมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กรรมการดูแลการชลประทาน สมาคมกู้ยืมเงิน สมาคมป้องกันหมู่บ้านและดูแล ศาสนสถาน เป็นต้น บางสังคมก็ไม่มีการจัดตั้งองค์การท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่มักจะมีระบบแสดงความนับถือคนในหมู่บ้านเดียวกัน โดยเรียกกันด้วยคำสรรพนามว่า เป็นเสมือนญาติพี่น้องเพื่อแสดงความสนิทสนมและใกล้ชิดเป็นพิเศษ ผลกระทบเริ่มเกิดขึ้นเมื่อสังคมชนบทต้องเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีอำนาจจากสังคมเมืองซึ่งมักจะมีผลประโยชน์และอิทธิพลแผ่เข้ามาในหมู่บ้านพวกพ่อค้าคนกลางก็เข้าซื้อขายผลผลิตจากท้องถิ่นไปขายต่ออยู่เสมอ นักการเมืองจะเข้ามาหาเสียงข้าราชการก็เข้าดูแลการเก็บภาษีและผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองและรัฐ ค่านิยมและความเชื่อทางศาสนาจากเมืองก็แพร่เข้ามาในชนบท” ดังนั้น วัฒนธรรมชนบทจึงเปรียบเสมือนพื้นที่ส่วนหนึ่งจะแยกออกจากระบบวัฒนธรรมเมืองเสียมิได้ แต่สังคมและวัฒนธรรมของชาวชนบทก็เป็นเพียงส่วนย่อยของสังคมและวัฒนธรรมใหญ่หรือของอารยะธรรมของรัฐซึ่งมีพลังอำนาจเหนือกว่ามาก

จากการติดต่อกับวัฒนธรรมของคนในเมือง ทำให้ชาวไร่ชาวนาในท้องถิ่นชนบทได้รู้ได้เห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สะดวกสบายกว่า ชีวิตในชนบทเมืองเป็นที่อยู่อาศัยของคนหลากหลายอาชีพและมาจากพื้นฐานที่แตกต่างกัน เช่น ขุนนาง พ่อค้า ช่างฝีมือ ผู้สอนศาสนา ทหาร ศิลปินข้าราชการลูกจ้าง กรรมกร และอื่น ๆ ร้านค้าและสถานบริการต่าง ๆ ในวัฒนธรรมเมืองมีมากมายเมืองจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญก้าวหน้าซึ่งชาวชนบทนิยมชมชอบ บางครั้งจึงพยายามลอกเลียนแบบชีวิตจากชาวเมือง “ยอมรับค่านิยมทางวัฒนธรรมแบบเมืองที่แพร่เข้ามาในชนบทรวมทั้งรับเอาเทคโนโลยีที่สามารถนำมาใช้ในการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงขึ้นและซื้อหาสิ่งของและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากเมืองมาใช้สอยในชีวิตประจำวันตามความสามารถด้านการเงินและครอบครัว” เมื่อเงินเข้ามามีอำนาจมากขึ้นเงินก็เข้าไปตัดคุณค่าที่ไม่ใช่เงิน คือ ระบบเครือญาติความเป็นปึกแผ่นมาแต่บรรพบุรุษของสังคมให้ขาดสะบั้นลง วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมถูกตัดขาดเยื่อใยที่จะผูกพันกันทำให้สังคมอ่อนแอ วัฒนธรรมแบบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดโต่งก็ทำให้สังคมเป็นแบบตัวใครตัวมัน ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมก็ลดลงมีส่วนเพิ่มความแตกสลายทางสังคมและเกิดวิกฤตการณ์ทางสังคม และส่งผลกระทบวัฒนธรรมบรรพบุรุษ การย้ายถิ่นฐาน สาเหตุของการย้ายถิ่นฐานนั้นเกิดจากความแตกต่างระหว่างจุดเริ่มต้นและจุดหมายปลายทางด้านโอกาสในการหารายได้ โอกาสการหางานทำ

ประสบการณ์แปลกใหม่ การใช้ชีวิตสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ดังนั้น นอกจากสภาวะในการประกอบอาชีพและรายได้ที่ชาวชนบทประสบปัญหาอยู่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการอพยพ และปัจจัยดึงดูดจากแห่งที่มีความเจริญกว่าไม่ว่าจะเป็นเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ ของแต่ละภาค ล้วนเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้ชาวชนบทอพยพออกจากท้องถิ่นมากขึ้น แต่เดิมจุดหมายปลายทางของการย้ายถิ่นคือ การมุ่งเข้าสู่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือเข้าไปในพื้นที่ห่างไกลเพื่อหางานทำและหารายได้ หรือการหาที่ทำกินจากการเกษตร แต่ปัจจุบันการย้ายถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปโดยการมุ่งเข้าสู่ย่านอุตสาหกรรมและการบริการที่นอกเหนือจากกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จากการย้ายถิ่นฐานออกจากชนบททำให้เกิดการทอดทิ้งคนชราหรือบิดามารดาไว้โดยขาดความเหลียวแล ซึ่งเป็นบรรพบุรุษแท้ ๆ ของตนทำให้คนขาดหลักธรรมที่เห็นได้ชัดก็คือ กตัญญูกตเวที ซึ่งหมายถึง การระลึกนึกถึงคุณงามความดีและการอุปการคุณ ที่บุคคลอื่นได้ทำให้แก่เรา กตเวที หมายถึง การตอบแทนพระคุณแก่บุคคลอื่น ที่ได้ให้อุปการคุณแก่เรานั้นก็คือ ปูย่า ตายาย บิดามารดา ซึ่งเป็นบรรพบุรุษตน คำว่ากตัญญูกตเวที เป็นคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับคนดีในสังคมไทยความกตัญญูกตเวทีได้กลายเป็นกฎทางศีลธรรมหรือเป็นจารีตทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมของสังคมให้รู้จักอุปการคุณ คือ“บุญคุณ” ที่บุคคลอื่นได้กระทำให้แก่เราโดยเฉพาะ บุตรจำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมข้อนี้ต่อบิดามารดาของตนหากใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจะถูกสังคมประณามหรือลงโทษ เช่น ถูกประณามว่าเป็นลูกเนรคุณหรือลูกอกตัญญูหรือลูกทรพี

จึงควรแก้ปัญหาทางด้านอารมณ์ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ โดยมี**ผู้เชี่ยวชายท่านที่ 16** ได้กล่าวว่า การคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีอันสอดคล้องกับเรื่องที่เรียนรู้ไม่การลัดขั้นตอน หรือด่วนสรุปเกินข้อมูลที่ได้รับมา เป็นแนวคิดที่มีระบบตามขั้นตอน คิดมีเหตุผลที่สมบูรณ์เป็นการคิดที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณารู้จักวิเคราะห์ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม **ผู้เชี่ยวชาญท่าน 17** ได้กล่าวว่า รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะโดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นจากต้นเหตุตลอดทางจนถึงผลสุดท้ายที่เกิด แยกแยะเรื่องออกให้เห็นตามสภาวะที่เป็นจริงคิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุโดยไม่เอาความรู้สึกอุปาทานของตนเอง เข้าไปจับหรือครอบคลุมบุคคลนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญา **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 18** ได้กล่าวว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย, การพิจารณาโดยแยบคาย นั่นคือความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิดคือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบดาน จนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดีเป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าวอีกชั้นหนึ่ง เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิทำให้มีเหตุผลไม่งมงาย **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 19** ได้กล่าวว่า การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบถึงต้นเค้าสาวหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออก พิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น

ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งปัจจัยและเป็นฝ่ายปัญญา ธรรมข้ออื่นที่ได้รับยกย่องคลายโยนิโสมนสิการในบางแง่ ได้แก่ อัปปมาทะ ความไม่ประมาท, วิริยารัมภะ การปรารภความเพียร, สันตุฏฐี ความสันโดษ, สัมปชัญญะ ความรู้ตัวสำนึกตระหนักด้วยปัญญา, กุสลธัมมานุโยค การหมั่นประกอบกุศลธรรม, สีลสัมปทา ความถึงพรอมแห่งศีล, ฉันทสัมปทา ความพร้อมแห่งฉันทะ, อัตตสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งตน คือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว, ทิฏฐิสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ และอัปปมาทสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งอัปปมาทธรรม **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 20** ได้กล่าวว่า การคิดที่เป็นระบบระเบียบ เป็นการใช้ความคิดที่ถูกวิธี รู้วิธีหาเหตุผลโดยสามารถนิยามระบุปัญหา มองเห็นปัญหา เห็นประเด็นชัดเจน สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จำแนกข้อมูลที่คลุมเครือและชัดเจน มีการใช้ตรรกะและเหตุผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผลและ ตดัสินใจประเมินค่า ตามความหมายการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ได้แก่ คิดการพิจารณาไตร่ตรองประกอบด้วยปัญญามีลักษณะที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง รอบคอบคอยเอาใจใส่ตลอดเวลา ประกอบด้วยเหตุผล คำนึงถึงส่วนดีส่วนเสีย เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 19** ได้กล่าวว่า การทำในใจให้แยบคาย หรือ การพิจารณาโดยแยบคาย กล่าวคือ ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณา ไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิด คือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลเป็นกระบวนการคิด เป็นวิธีการที่ให้บุคคลมีหลักการและวิธีการคิดที่ก่อให้เกิดประโยชน์เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปเสพในกระบวนการสอน ขอเสพในความหมายง่าย ๆ ว่า โยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการคิดหาเหตุ หรือกระบวนการพิจารณาหาเหตุ เหตุคือ อะไร เหตุคือ เงื่อนไขจำเป็นที่ทำให้เกิดสิ่งหนึ่งตามมา สิ่งที่ตามมาเรียกว่า ผล เหตุและผลมีความสัมพันธ์โยงถึงกัน

4.1.4 รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว ปัญหาด้านเศรษฐกิจในครอบครัว สังคมไทยเป็นสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามายาวนานตั้งแต่ยุคสุโขทัย กรุงศรีอยุธยามาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์จากการศึกษาแนวคิดการติดต่อวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนถึงการผสมผสานวิถีชีวิตจากตะวันตกก็ดีล้วนแต่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ตลอดจนการผสมกลมกลืนระหว่างตะวันตกกับตะวันออก เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่อง ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสันติสุขมาช้านาน แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยทำให้หลักแห่งความดีงามทางกาย วาจาใจ ถูกละเลยเพิกเฉยกันเป็นอันมาก หลักหัวใจเศรษฐีมี 4 ประการ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน 3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนดีคือ รู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดี

และ 4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยความมีชีวิตเหมาะสม คือ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติกินอยู่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ฝืดเคืองจนเกินไป

จากที่กล่าวมาแล้วจะเป็นหลักหัวใจเศรษฐี จุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นอยู่อย่างสงบเรียบร้อยของสังคมโดยทั่วไป และเป็นความผาสุกขั้นต้น อันเป็นวิสัยของปุถุชน มิได้หมายสูงพ้นขึ้นไปถึงความดับทุกข์ แต่ก็เป็นกลไกให้สังคมอย่างสันติ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของศาสนา และยังเชื่อมโยงไปถึงวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม ปัญหาผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมย่อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คู่สามีภรรยาเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันเมื่อมีปัญหาทางด้านการเงินที่เกิดจากสาเหตุ คือ 1) การใช้จ่ายเกินตัวและฟุ่มเฟือยของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง 2) การหลงใหลติดใจในอบายมุขต่าง ๆ เช่น ติดการพนัน ติดสิ่งเสพติด การดื่มสุราเป็นประจำ การเป็นนักเลงผู้หญิง การเที่ยวกลางคืน 3) การว่างงานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายชาย ซึ่งจะรู้สึกว่าตนมีปมด้อยและทำให้เกิดการคิดมาก ประสาทเครียด พาลทะเลาะเบาะแว้งกับภรรยาและบุตรหลานได้ง่าย และ 4) การด้อยกว่าในทางอาชีพหรือด้านตำแหน่งหน้าที่ในการทำงานหรือด้านรายได้ของคู่สมรส ตลอดจนฐานะดั้งเดิมของคู่สมรส จะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกเป็นปมด้อยและเป็นคนคิดมาก

จะเห็นได้ว่า จากปัญหาทางครอบครัวเกิดการทะเลาะวิวาท ส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจหรือปัจจัยเงินทองต่าง ๆ อันเกิดจากการใช้จ่ายเกินตัวและฟุ่มเฟือย การหลงใหลอบายมุข การว่างงานอีกฝ่ายหนึ่งเกิดความเครียด การด้อยกว่าในทางอาชีพหรือด้านตำแหน่งหน้าที่ในการทำงานหรือด้านรายได้ของคู่สมรส ตลอดจนฐานะดั้งเดิมของคู่สมรส จะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกเป็นปมด้อยและเป็นคนคิดมาก จึงควรแก้ด้วยหลักหัวใจเศรษฐี (ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์) โดยมีผู้เชี่ยวชายได้ให้ข้อคิดไว้ ดังนี้ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 17** ได้กล่าวกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรือเพื่อสร้างฐานะของตนให้มีความสุขขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชานาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทาไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย 3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตรคือรู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดีกำหนดบุคคลในถิ่นอาศัยเลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา และ 4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายรู้จักประหยัดเก็บไว้ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 15** ได้กล่าวว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักธรรมอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นมี 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต

ฝึกฝนให้มีความชำนิชำนาญและรู้จริงรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี, อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกาลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย, กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคนไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียเลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณผู้มีความสามารถผู้น่าเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน และ สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดีคือ รู้จักกาหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 19** ได้กล่าวว่า หลักทิฏฐธัมมิกถัตถประโยชน์เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการชีวิตให้มั่นคงมีประโยชน์สุขในปัจจุบันเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชีวิตให้เกิดความสถาพรและมั่งคงโดยจะต้องประพฤติตามหลักธรรมดังกล่าวให้ครบทั้ง 4 ประการกล่าว คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา 3) กัลยาณมิตตา การคบเพื่อนที่ดีมีคุณธรรม และ 4) สมชีวิตาการดำรงชีพของตนพอเหมาะตามสมควรแก่ชีวิต หรือเรียกสั้น ๆ ได้ว่า “ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร ใช้ชีวิตแบบพอเพียง” **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1** ได้กล่าวว่า หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ทั้ง 4 ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตา และสมชีวิตา จะทำให้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรมคนขยันหมั่นเพียรในการทำงานไม่ประมาทรักษาทรัพย์ที่หามาได้เป็นเหตุนำสุขมาให้ในโลกทั้ง 2 คือ ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้และภพหน้า

4.1.5 รูปแบบการไม่ทำหน้าที่สามี/ภรรยา ความไม่รับผิดชอบในหน้าที่สามี/ภรรยา การปฏิบัติตนตามหน้าที่และความรับผิดชอบตามสถานภาพในครอบครัว การบ่มเพาะความรัก ความเมตตาปรารถนาดีอ่อนโยน และเอื้อประโยชน์ต่อกัน รวมถึงการสื่อสารกันด้วยใจที่เปิดกว้าง การศึกษาพื้นฐานทางธรรมชาติของกันและกันโดยเฉพาะในทางเพศเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจกันให้เกิดแก่สมาชิกครอบครัวในแต่ละครอบครัว และแผ่ขยายออกสู่ชุมชนและสังคม ก็จะสามารถพัฒนาให้คนในครอบครัวของหมู่บ้านโลกมีความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ สันติสุข ปราศจากการใช้กำลังรุนแรงให้เกิดความบอบช้ำทั้งทางร่างกาย และจิตใจของกันและกัน ในอดีตเพศชายจะได้รับบทบาทเป็นผู้นำครอบครัวเพราะถือว่าเป็นเพศที่มีความกล้าหาญ แข็งแรง มีความรู้และสามารถปกครองครอบครัวให้มีความสุขและความสงบเกิดขึ้นได้ ส่วนเพศหญิงจะได้รับบทบาทแม่และภรรยา ปรนนิบัติรับใช้พ่อแม่ สามีและพร้อมทั้งรับผิดชอบงานภายในบ้านทุกอย่าง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาได้ ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อชีวิตคู่ ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ เกิดความรู้สึกถูกเอาเปรียบ น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต เพราภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัวย่อมตกเป็นของอีกฝ่าย ก่อให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยในการแบกรับภาระ ส่งผลต่อความมั่นคงในความสัมพันธ์อันเป็นชนวนของการหย่าร้างที่ถือเป็นความล่มสลายของสถาบันครอบครัว แต่ถ้าคู่สมรสที่ถือสันโดษในคู่ของ

ตนเองจะมีแต่ความสุขเพราะต่างคนต่างพอใจในของ ๆ ตน สามีก็พอใจในภรรยา ภรรยาก็พอใจในสามี จึงอยู่ด้วยกันอย่างมั่นคงและสันติสุข แต่ในปัจจุบันด้วยลักษณะและสภาพของสังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องมาจากเศรษฐกิจความเจริญก้าวหน้าต่างๆ ได้เข้ามาสู่สังคมไทย รวมไปถึงการรับค่านิยมและวัฒนธรรมของตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนสังคม ซึ่งวัฒนธรรมตะวันตกให้ความสำคัญกับสิทธิของสตรีและความเสมอภาคทางเพศเป็นอย่างมาก ทำให้สังคมได้เริ่มตระหนักและเกิดกระแสเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างเพศและความเสมอภาคในครอบครัวขึ้น โดยเริ่มมีการส่งเสริม สนับสนุนและปลูกฝังค่านิยมใหม่ให้กับสังคมทั้งในเชิงนโยบายระดับประเทศ ไปจนถึงระดับชุมชน แต่ถึงแม้ว่าจะมีการจัดทำกิจกรรมต่างๆ รวมไปถึงมีการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับความเสมอภาคทางเพศในสังคมไทยแล้ว แต่ในบางพื้นที่บางแห่งเพศหญิงก็ยังคงไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร สังคมไทยในปัจจุบันยังเชื่อว่าผู้หญิงไม่จำเป็นต้องได้รับการศึกษาสูง เพราะผู้ชายยังเป็นหัวหน้าครอบครัว มีผู้หญิงอีกหลายคนที่มีความสามารถเท่ากับผู้ชายแต่ไม่ได้รับโอกาสให้เป็นผู้นำ ซึ่งจากมุมมองต่าง ๆ ที่สะท้อนมาจากบุคคลต่าง ๆ ก็ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยก็ยังคงมีการเลือกปฏิบัติหรือยังคงมีความไม่เท่าเทียมกัน เพราะสาเหตุมาจากความแตกต่างระหว่างเพศ หรืออาจจะให้เกิดปัญหาการหย่าร้างระหว่างสามีและภรรยาได้ ซึ่งปัญหาความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นนี้ถ้าหากไม่ได้รับการแก้ไขก็จะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ และส่งผลทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยเฉพาะปัญการการไม่ทำหน้าที่ของสามี หรือของภรรยาในกิจการงานภายในครอบครัวนั้น

จึงมีผู้เชี่ยวชาญท่านได้ให้หลักธรรมคือทิศ 6 เป็นตัวแก้ไขปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้นในหน้าที่ของสามีภรรยา พอสรุปได้ว่า **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า การดำเนินชีวิต คือ การปฏิบัติส่วนบุคคล กับปฏิบัติต่อสังคม เนื้อหาสองส่วนนี้เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ ปฏิบัติส่วนบุคคลคือพื้นฐานของสังคม กล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ พุทธศาสนาถือว่าระบบปฏิบัติมีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ช่วยให้ปัจเจกบุคคล สามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้อย่างมีความสุข และสังคมส่วนรวมก็ดำรงอยู่อย่างปกติสุขด้วย พุทธ ศาสนาเชื่อว่าความสงบสุขของสังคมอิงอาศัยอยู่กับหลักปฏิบัติของคนแต่ละคนในสังคม เมื่อปัจเจกมี คุณธรรมสังคมส่วนรวมย่อมเป็นสุข เพราะส่วนบุคคลนั้นจะนำไปสู่หลักปฏิบัติพื้นฐานทางสังคม **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5, 7, 8, 15, 17, 19, 20** ได้กล่าวมีความสอดคล้องกันว่า สามีภรรยาถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติหน้าที่หรือทำตามหน้าที่ที่ตนเองมีหรือไม่รับผิดชอบ ก็จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย อาทิ ไม่ร่วมเพศซึ่งกันและกัน ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน หากมีการบังคับขู่เข็ญหรือลักลอบกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา **ผู้เชี่ยวชาญที่ 6, 9, 11, 12, 13, 14** ได้กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า หลักธรรมที่จะแก้ปัญหาได้ในการอยู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา คือ ฝ่ายชายซึ่งเป็นสามีต้องปฏิบัติตามหลักทิศ 6 กล่าวคือ ยกย่อง ให้เกียรติภรรยา, ไม่ดูหมิ่นภรรยา, ไม่นอกใจภรรยา, มอบความเป็นใหญ่ในการจัดงานบ้าน และมอบของกำนัลให้ตามโอกาสสำคัญ ในขณะเดียวกันผู้เป็นภรรยาก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสามี คือ จัดงานบ้านให้เรียบร้อย, เคารพและเอื้อเฟื้อญาติสามี, ไม่ประพฤตินอกใจสามี, จัดการทรัพย์สมบัติด้วยดี และขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง

4.2 สรุป

จากการศึกษารูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ สามารถสรุปได้ในประเด็นต่อไปนี้

รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มี 5 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบรักเดียวใจเดียว ได้แก่ จริงใจ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน, จริงวาจา คือ มีการพูดจริงเจรจาจริงต่อกัน โดยใช้หลักฆราวาสธรรม 4 เป็นแนวปฏิบัติ 2) รูปแบบการขจัดความขัดแย้งในครอบครัว โดยมีมีศีลมีปัญญาเสมอกัน ได้แก่ สามีภรรยามีนิสัย มีการกระทำ มีความประพฤติ โดยใช้หลักศีล 5 เป็นแนวปฏิบัติ 3) รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ คู่สมรสจะต้องมี อุบายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิด วิธีวิจัย ปถมนสิการ คือ คิดมีระเบียบ การศึกษาต้องสอนให้คนคิดต่อเนื่องอย่างเป็นธรรมมีระเบียบ ไม่กระโดดไป กระโดดมา คิดอย่างมีเป้าหมาย การณมนสิการ คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนั้นนำไปสู่ผลอะไร หรือผลนั้น มาจากเหตุอะไร และอุปปาทกมนสิการ คือ คิดเป็นกุศลเป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมากมาย ต้องรู้จักกรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์ โดยยึดหลักธรรมโยนิโสมนิการเป็นแนวปฏิบัติ 4) รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว ตามหลักหัวใจเศรษฐี คือ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ, อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน, กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนดีคือ รู้จักคบเพื่อน รู้จักหาคู่ครองที่ดี และสมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยความมีชีวิตเหมาะสม คือ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติกินอยู่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ฝืดเคืองจนเกินไป และ 5) รูปแบบความล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่สามี/ภรรยาหรือความไม่รับผิดชอบของสามี/ภรรยา คือ สามีภรรยาถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติหน้าที่หรือทำตามหน้าที่ที่ตนเองมีหรือไม่รับผิดชอบ ก็จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย อาทิ ไม่ร่วมเพศซึ่งกันและกัน ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน หากมีการบังคับขู่เข็ญหรือลักลอบกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา โดยมีหลักธรรมที่จะแก้ปัญหาได้ในการอยู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา คือ ฝ่ายชายซึ่งเป็นสามีต้องปฏิบัติต่อภรรยา คือ ยกย่อง ให้เกียรติภรรยา, ไม่ดูหมิ่นภรรยา, ไม่นอกใจภรรยา, มอบความเป็นใหญ่ในการจัดงานบ้าน และมอบของกำนัลให้ตามโอกาสสำคัญ ในขณะเดียวกันผู้เป็นภรรยาก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสามี คือ จัดงานบ้านให้เรียบร้อย, เคารพและเอื้อเฟื้อญาติสามี, ไม่ประพฤตินอกใจสามี, จัดการทรัพย์สมบัติด้วยดี และขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง โดยยึดหลักธรรมทิศ 6 เป็นแนวปฏิบัติ

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ดุษฎีนิพนธ์เรื่องรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน 3) เพื่อสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยมีขอบเขตของการวิจัย คือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ขอบเขตด้านเนื้อหาได้ศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษาใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ในการวิจัยในจังหวัดร้อยเอ็ด 5 อำเภอ คือ 1) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 2) อำเภอธวัชบุรี 3) อำเภอจังหาร 4) อำเภอเสลภูมิ และ 5) อำเภอศรีสมเด็จ ซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 3 กลุ่ม จำนวน 20 รูป/คน คือ กลุ่มพระสงฆ์ 5 รูป กลุ่มนักวิชาการ 5 รูป/คน กลุ่มประชาชน 10 คน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 องค์ความรู้ใหม่

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ได้ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหารูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อทำให้ผู้วิจัยทราบว่า

5.1.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

การครองเรือนในพระพุทธศาสนา การที่คู่สมรสปรารถนาจะอยู่การครองเรือนสมัครใช้ชีวิตแบบฆราวาสวิสัยก็มีธรรมะเครื่องปฏิบัติ พอเหมาะสมแก่ความเป็นอยู่ของผู้นั้นได้ เช่น หลักธรรมในฆราวาสธรรม เป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับผู้ครองเรือน ขาดข้อใด ข้อหนึ่งก็ไม่ได้ เพราะถ้าขาดแล้วก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนล่มสลายไปในทันที ลักษณะการครองเรือนในสังคมไทย ลักษณะการครอง

เรือน เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องพยายามใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือสายใยแห่งความรัก ที่เป็นตัวสอดประสานสมาชิกของครอบครัวให้เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น สามีภรรยาซึ่งถือว่าเป็นผู้นำของครอบครัวจึงมีความสำคัญ ในการดำเนินภารกิจนี้ร่วมกัน พื้นฐานของครอบครัวในระยะแรกก็คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา การเป็นคู่ครองร่วมทุกข์ร่วมสุขของสามีภรรยา เป็นความมั่นคงของสถาบันครอบครัวคู่สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว

5.1.2 หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน ดังนี้

ฆราวาสธรรม คือ ผู้ทำหน้าที่ในการครองเรือนอย่างถูกต้องดีงามเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นทั้งทางด้านการเลี้ยงชีพและยกระดับจิตให้สูงขึ้น เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขไม่มีความเดือดร้อนในปัจจุบันหลักธรรม 4 ประการนี้มีความสำคัญในการครองเรือนโดยสรุป คือ สัจจะ ความจริง เป็นรากฐานให้เกิดความมั่นคงยั่งยืน ประการที่ 2 ทมะ การฝึกฝนปรับปรุงตน เป็นเครื่องหมายนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและการงาน ประการที่ 3 ขันติความอดทน เป็นเครื่องช่วยให้ความเจริญก้าวหน้านั้นเป็นไปได้สำเร็จ เพราะมีความเข้มแข็งมีพลังที่จะช่วยเสริม และประการที่ 4 จาคะ ความเสียสละ มีน้ำใจเป็นเครื่องบำรุงหล่อเลี้ยงมนุษย์ช่วยให้เกิดความชุ่มฉ่ำสดชื่น

ศีล 5 เป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติดีของคน นับว่าเป็นกุศลธรรมสำคัญที่คนเราควรประพฤติหากจะเปรียบศีล 5 กับส่วนประกอบของบ้านก็เปรียบได้กับส่วนของเสาบ้านนั่นเองศีล 5 นั้นจัดเป็นมนุษยธรรมที่จำเป็นในสังคมมนุษย์เพราะคนเรานั้นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมแต่ละคนต้องปฏิบัติตนอยู่ในหลักการที่ต้องช่วยตนเองและคนอื่นให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขคือไม่เบียดเบียนกันไม่ว่าในเรื่องใด ๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนตนเองอีกด้วย เบญจศีลจึงเป็นหลักการที่ประเสริฐ ที่จะทำให้บุคคล สังคมอยู่อย่างเป็นสุข

โยนิโสมนสิการ เป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อประโยชน์สุขแก่ตัวเราเองและผู้อื่น เป็นการส่งเสริมคุณลักษณะที่ดีในการฝึกอบรมตนอย่างมีสติรู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระบบ คิดวิเคราะห์ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผิน คิดตามเหตุผล และคิดแบบกุศล ทำให้เรารู้จักเลือกรับรู้อารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบจากภายนอก และคิดใคร่ครวญ พิจารณาอารมณ์นั้นๆ

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นอันสำเร็จประโยชน์ในหน้าที่การงานด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียรในการงานปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพสุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการได้ผลดี (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย (3) กัลยาณมิตตตา คบคน

ดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในท้องถิ่นที่อาศัยเลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และ (4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดีมิให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟายให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้

หลักทิศ 6 คือ หลักธรรมคู่สมรส แม้ว่าจะเป็นการแยกแยะให้เห็นชัดเจนถึงหน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยา ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติซึ่งเป็นวินัยบัญญัติสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน (คิหิวินัย) แต่ก็ถือว่าเป็นหลักหลักธรรมกว้าง ๆ มิเป็นกฎตายตัว การจัดระบบหลักธรรมเช่นนี้ไว้พุทธศาสนามุ่งถึงหลักเกณฑ์พื้นฐานอย่างกว้าง ๆ ไว้ซึ่งเมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปก็สามารถที่จะมีหลักปฏิบัติที่ละเอียดไปอีกหรือข้อปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไปแต่ภาพกว้าง ๆ ของหลักธรรมที่พุทธศาสนาได้วางไว้นั้นก็ยังคงรูปแบบเป็นหลักพื้นฐานอยู่ ดังนั้นหลักหลักธรรมคู่สมรสจึงถือเป็นหลักธรรมที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของคู่สมรสอย่างครอบคลุม โดยหลักธรรมที่คู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกันนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ 1) หลักธรรมของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา และ 2) หลักธรรมของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี

5.1.3 รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มี 5 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบรักเดียวใจเดียว ได้แก่ จริงใจ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน, จริง วาจา คือ มีการพูดจริงเจรจาจริงต่อกัน คือ ทำจริง ประพฤติปฏิบัติจริงต่อกัน โดยใช้หลักฆราวาสธรรม 4 เป็นแนวปฏิบัติ 2) รูปแบบการขจัดความขัดแย้งในครอบครัว โดยมีมีศีลมีปัญญาเสมอกัน ได้แก่ สามีภรรยามีนิสัย มีการกระทำ มีความประพฤติ และมีเหตุผล โดยใช้หลักศีล 5 เป็นแนวปฏิบัติ 3) รูปแบบการครองเรือนทางอารมณ์ คู่สมรสจะต้องมี อุบายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิด วิธีวิจัย และใช้วิธีการนั้นอย่างถูกต้องว่องไว้ ปถมนสิการ คือ คิดมีระเบียบ การศึกษาต้องสอนให้คนคิดต่อเนื่องอย่างเป็นธรรมมีระเบียบ ไม่กระโดดไป กระโดดมา คิดอย่างมีเป้าหมาย การณมนสิการ คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนั้นนำไปสู่ผลอะไร หรือผลนั้น มาจากเหตุอะไร และอุปปาทกมนสิการ คือ คิดเป็นกุศลเป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมากมาย ต้องรู้จักกรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสม โดยยึดหลักธรรมโยนิโสมนิการเป็นแนวปฏิบัติ 4) รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว ตามหลักหัวใจเศรษฐี คือ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ, อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน, กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนดีคือ รู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดี และสมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยความมีชีวิตเหมาะสม คือ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติกินอยู่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ฝืดเคืองจนเกินไป และ 5) รูปแบบความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่สามี/ภรรยา หรือความไม่รับผิดชอบของสามี/ภรรยา คือ สามีภรรยาถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติหน้าที่หรือทำตามหน้าที่ที่ตนเองมีหรือไม่รับผิดชอบ ก็จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย

อาทิ ไม่ร่วมเพศซึ่งกันแลกัน ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน หากมีการบังคับขู่เข็ญหรือลักลอบกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา โดยมีหลักธรรมที่จะแก้ปัญหาได้ในการอยู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา คือ ฝ่ายชายซึ่งเป็นสามีต้องปฏิบัติต่อภรรยา คือ ยกย่อง ให้เกียรติภรรยา, ไม่ดูหมิ่นภรรยา, ไม่นอกใจภรรยา, มอบความเป็นใหญ่ในการจัดงานบ้าน และมอบของกำนัลให้ตามโอกาสสำคัญ ในขณะเดียวกันผู้เป็นภรรยาก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสามี คือ จัดงานบ้านให้เรียบร้อย, เคารพและเอื้อเฟื้อญาติสามี, ไม่ประพฤตินอกใจสามี, จัดการทรัพย์สมบัติด้วยดี และขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง โดยยึดหลักธรรมทิศ 6 เป็นแนวปฏิบัติ

5.1.4 องค์ความรู้

องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ประกอบด้วยหลักฆราวาสธรรม, หลักศีล 5, หลักโยนิโสมนสิการ, หลักหัวใจเศรษฐี และหลักทิศ 6

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือทำให้ทราบรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยสามารถสรุปเป็น “FBDR AEW MODEL” โดยมีที่มาดังนี้

1. F = Family problems หมายถึง ปัญหาของคู่สามีภรรยาที่ส่งผลให้เป็นครอบครัวไม่พึงประสงค์ ประกอบด้วย ปัญหาการนอกใจ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาทางอารมณ์ ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาขาดความรับผิดชอบ

2. B = Buddhist ethics หมายถึง หลักพุทธจริยศาสตร์ที่นำมาใช้ในการครองเรือนเพื่อให้เกิดการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ประกอบด้วยหลักฆราวาสธรรม, หลักศีล 5, หลักโยนิโสมนสิการ, หลักหัวใจเศรษฐี และหลักทิศ 6

3. D = Desired style of living หมายถึง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ประกอบด้วย รูปแบบรักเดียวใจเดียว มีความซื่อสัตย์ต่อกันและกันของสามีภรรยา ขจัดปัญหาได้โดยใช้หลักฆราวาสธรรม, รูปแบบความขัดแย้งในครอบครัว ขจัดปัญหาได้ด้วยหลักศีล 5, รูปแบบการครองเรือนทางอารมณ์ ซึ่งเป็นปัญหาการใช้อารมณ์ซึ่งกันและกันของสามีภรรยา ขจัดปัญหาได้ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ, รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจ ในเมื่อครอบครัวมีปัญหาเรื่องรายได้รายรับรายจ่ายในครอบครัว สามีภรรยาจะต้องร่วมกัน ขจัดปัญหาได้ด้วยหลักหัวใจเศรษฐี และรูปแบบการไม่ทำหน้าที่สามี/ภรรยา หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายที่เป็นสามีภรรยาขาดความรับผิดชอบปัญหาย่อมเกิดขึ้น จึงขจัดปัญหาด้วยหลักทิศ 6

4. R = Resulting in หมายถึง คู่สามีภรรยาได้ปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์แล้วจะส่งผลให้ครอบครัวมีความสุข สังคมเป็นสุข จนก่อให้เกิดความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป ตามรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ คือ “FBDR” MODEL

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย: การครองเรือนที่คู่สมรสปรารถนาจะอยู่ร่วมกันด้วยความสมัครใจใช้ชีวิตแบบฆราวาสวิสัยมีธรรมะและความรักเป็นเครื่องปฏิบัติร่วมกัน ทั้งนี้เป็นอาจเพราะว่า การครองเรือนหรือที่เรียกเข้าใจอย่างง่ายว่า ชีวิตสมรสและมีครอบครัว หมายถึงการที่ชายและหญิงมีความพอใจในรสสัมผัสซึ่งกันและกัน แล้วมีการตกลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน จะเผชิญกับปัญหาร่วมกัน และมีความพยายามที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อความสุขในการครองเรือน หรือการครองเรือนก็คือ การที่บุคคลสองคน ซึ่งต่างมีพื้นฐานจากครอบครัวเดิมต่างกัน มีความคิด ค่านิยม รสนิยมต่างกันมาอยู่ร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว ซึ่งสาเหตุก็มาจาก การประพฤติของสามีภรรยาเป็นสำคัญ และบุคคลทั้งสองนี้เป็นผู้สามารถทำให้การครองเรือนหรือการมีคู่ครองนั้นๆ เป็นสวรรค์ที่น่าอยู่ น่าอาศัย หรือเป็นนรกที่ทุกคนในครอบครัวไม่อยากอาศัยอยู่ สอดคล้องกับแนวคิดของ **สุพัตรา สุภาพ** ที่กล่าวว่าสถาบันครอบครัวแต่ละสังคมมีค่านิยมแตกต่างกัน สังคมสมัยใหม่ สามี ภรรยา มีค่านิยมในการเลี้ยงดูครอบครัวเท่าเทียมกัน ร่วมกันรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว ลักษณะของครอบครัวไทยนิยมยกย่องชายเป็นหัวหน้า นับถือผู้อาวุโส ครอบครัวส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว มีความผูกพันทางสายโลหิต เป็นต้น และครอบครัวไทยมีความสำคัญคือครอบครัวเป็นเบ้าหลอมทางบุคลิกภาพ และคุณลักษณะของสมาชิกเป็นสถาบันพื้นฐานทางการศึกษาของสังคม สร้างคุณภาพชีวิต คุณลักษณะต่างๆ และเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคม และแนวคิดของ **สุมัทนา สินสวัสดิ์** กล่าวไว้ว่า การครองเรือน เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องพยายามใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือสายใยแห่งความรัก ที่เป็นตัวสอดประสานสมาชิกของครอบครัวให้เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น สามีภรรยาซึ่งถือว่าเป็นผู้นำของครอบครัวจึงมีความสำคัญ ในการดำเนินภารกิจนี้ร่วมกัน พื้นฐานของครอบครัวในระยะแรกก็คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา การเป็นคู่ครองร่วมทุกข์ร่วมสุขของสามีภรรยา เป็นความมั่นคงของสถาบันครอบครัว คู่สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธ์ภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว เพราะถ้าหากความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยามีความรักใคร่เข้าใจซึ่งกันและกัน พยายามปรับตัวเข้าหากันมีสันพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ตลอดจนรับผิดชอบและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันย่อมทำให้ครอบครัวนั้นราบรื่นและมั่นคง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ภิรมย์ บุญยิ้ม** ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การเลือกคู่ของคนในสังคมไทยนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ คนหนุ่มสาวมีอิสรเสรีในการเลือกคู่มากขึ้นเนื่องจากความเจริญและการไหลบ่ามาของวัฒนธรรมแบบตะวันตกทำให้ผู้คนสนใจในเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ ซึ่งเป็นผลทำให้มีการเลือกคู่กันอย่างเสรี และผลจากการเลือกคู่กันอย่างเสรีนั้นก็ทำให้เกิดข้อผิดพลาดหรือมีข้อเสียอันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาโดยเฉพาะปัญหาการหย่าร้างของคู่สามีภรรยา

หรือมีการทิ้งภาระเรื่องเด็กกำพร้าไว้ให้เป็นปัญหาทางสังคมตามมา การหย่าร้างหรือความไม่มั่นคงของครอบครัวนั้นถือว่าเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดมาจากการเลือกคู่และการใช้ชีวิตภายหลังการเลือกคู่นั้น หรือหากพิจารณาในภาษาสมัยใหม่การหย่าถือว่าเป็นเหตุมาจากมารดาและบิดาที่ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์

5.2.2 หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน: การครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือปฏิบัติตามหลัก 1. ฆราวาสธรรม, 2. ศีล 5, 3. โยนิโสมนสิการ, 4. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์, และ 5. หลักทิศ 6 ทั้งนี้เป็นอาจเพราะว่า หลักธรรมสำหรับการครองเรือนที่สืบค้นมาทั้ง 6 หลักธรรมนั้น ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ธรรมของผู้ครองเรือนหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์หลักการครองครอบครัวของคนทั่ว ๆ ไป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงแสดงไว้ว่าผู้ที่เป็นสามีพึงปฏิบัติตนอย่างไร ผู้ที่เป็นภรรยาจะพึงปฏิบัติอย่างไรซึ่งจะเป็นการประคับประคองให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง ไม่เป็นเหตุนำมาซึ่งความเดือดร้อน (ตามที่ปรากฏในความคิดเห็นที่ 1) ถ้าทั้งฝ่ายชาย และ ฝ่ายหญิง ต่างก็เป็นคนดีทั้งคู่น้อมประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ก็เป็นการอยู่ร่วมกันของคนดีทั้งคู่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าเป็นชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ตายไปจากคุณความดีดังข้อความจากปฐมสังวาสสูตรการอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา สิ่งที่ควรพิจารณาเป็นอย่างยิ่งชีวิตแต่ละภพในแต่ละชาตินั้น สั้นแสนสั้น ไม่ได้ยั่งยืนนาน ในที่สุดแล้วทุกคนจะก็จะจากโลกนี้ไป ทอดทิ้งกันและกัน ด้วยความตายที่เกิดขึ้น ดังนั้น สิ่งที่จะเป็นที่พึ่งที่แท้จริงในชีวิต คือ กุศลธรรม ความดีทั้งหลายทั้งปวงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ปัญญา ความเข้าใจถูกเห็นถูก อันเกิดจากการฟังพระธรรมศึกษาพระธรรมสะสมความเข้าใจถูกเห็นถูกไปตามทำดับและปัญญานี้เอง จะเป็นแสงสว่างของชีวิตนำทางให้แต่ละชีวิตดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นกุศลธรรม (ไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ในฐานะใดก็ตาม) ถอยออกห่างจากอกุศลธรรม มากยิ่งขึ้น **ประยงค์ แสนบุราณ** ได้ให้ความหมายของคำว่า “ฆราวาสธรรม” ในหนังสือพระพุทธศาสนาเถรวาท คณะมนุษย์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นว่า หมายถึง ธรรมของผู้ครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์หลักการครองครอบครัวของคนทั่ว ๆ ไปหลักการอยู่ด้วยกันของครอบครัว กล่าวคือ สามีภรรยาจะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และการรักษาศีล 5 **ไสว มาลาทอง** กล่าวว่า เบญจศีลเป็นบทบัญญัติทางสังคมที่มนุษย์รุ่นก่อน ๆ ได้วางไว้เป็นหลักข้อปฏิบัติสำหรับปกครองหมู่คณะเพื่อให้หมู่คณะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน เบญจศีลเป็นเครื่องมือสำหรับวัดความเป็นมนุษย์เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่ เป็นมนุษยธรรม คือธรรมที่เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์เพราะศีลแต่ละข้อนั้นท่านวางไว้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในแต่ละทาง

5.2.3 รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์: รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มี 5 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบรัก

เดียวใจเดียว 2) รูปแบบการขจัดความขัดแย้งในครอบครัว 3) รูปแบบทางอารมณ์ 4) รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว, และ 5) รูปแบบความล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่สามี/ภรรยา

1) รูปแบบรักเดียวใจเดียว ซื่อสัตย์ต่อคู่สมรสจากปัญหาการนอกใจ นำไปสู่การหย่าร้าง การหย่าร้าง หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตคู่ เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้หรือมีเหตุผลทางสังคมอย่างอื่น การหย่าร้างของคู่สมรส ของคู่จดทะเบียนสมรสมี 2 แบบ คือ การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย และการหย่าโดยการฟ้องหย่า การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย ที่ทำการจดทะเบียนสมรสจะไปทำการหย่ากันที่อำเภอ ตกลงกันในเรื่องทรัพย์สิน บุตร ค่าเลี้ยงดู และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน พร้อมด้วยพยาน 2 คนเรียกว่า จดทะเบียนหย่า การหย่าร้างก่อให้เกิดผลเสียคือ นำความผิดหวังมาสู่คู่สมรส และบุตร ทำให้เสียบุคลิกภาพ เกิดความทุกข์ทรมานใจ การหย่าร้างยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น โสเภณี ปัญหาเด็กและเยาวชน ฯลฯ เกิดความหมางเมินระหว่างความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย และฝ่ายหญิงมักประสบปัญหาการดิ้นรนแสวงหาการเลี้ยงชีพและบุตรซึ่งสอดคล้องกับปัญญานันทะภิกขุ ได้ให้ความหมายของหลักฆราวาสธรรมในหนังสือธรรมครองเรือนคุณสมบัติของผู้ครองเรือน ว่าเมื่อเราทราบว่าประเทศไทยกำลังต้องการคนดีมีศีลธรรม เพื่อช่วยกันชาติไปสู่ความเจริญแล้วเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนที่มีส่วนในการนำเด็ก จงช่วยกันกระทำความดีให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง ให้เด็กจดจำแต่ภาพที่ควรจำและจะเป็นประโยชน์แก่เขาในอนาคตอย่าได้กระทำสิ่งใด ๆ ที่เป็นทางนำให้เด็กเดินไปในทางเสียเป็นอันขาด ผู้รับหน้าที่สำคัญคนแรกคือพ่อแม่เพราะพ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก ลูกได้อะไรจากพ่อแม่มากที่สุด ผู้ใดที่กำลังเตรียมเพื่อเป็นพ่อแม่ของคน พึงกระทำตนให้เป็นพ่อแม่ที่ดี ทำหน้าที่ของตนให้เรียบร้อย ทำตนเป็นเยี่ยงอย่างแก่ลูกจริง ๆจงเลิกการตามใจตนเองให้หมดให้นึกว่าตนมีข้อผูกพันกับลูกแล้ว การกระทำของตนทุกอย่างเป็นภาพประทับใจของลูกจึงควรใช้สติปัญญาในการกระทำเสมอเพื่อป้องกันมิให้ลูกได้พบได้เห็นในสิ่งที่ไม่ดี กอรปด้วยสรรเสริญ อินทรัตน์ และคณะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “จริยศาสตร์” ว่า “จริยศาสตร์สังคม” (Social Ethics) ที่เสนอหลักการที่ควรยึดถือเป็น “พันธะทางจริยธรรม” (Moral Obligation) ที่ทุกตนพึงยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติภาพ เช่น หลักสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพความเสมอภาค ภราดรภาพ ความยุติธรรม จริยศาสตร์ของปัจเจกบุคคล ให้พื้นฐานปรัชญาจริยธรรมเพื่อการมีชีวิตที่ดีงามของเราแต่ละคน ส่วนจริยศาสตร์สังคมให้พื้นฐานจริยธรรมทางสังคมหรือ“จริยธรรมภาคสาธารณะ” (Social Morality) และเป็นพื้นฐานของทฤษฎีปรัชญาทางสังคมและการเมือง ซึ่งเป็นไปตามที่**กถิน อัตถโยธิน** ได้กล่าวไว้ในอธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี ว่า ฆราวาส เป็นธรรมนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เป็นสามัคคีธรรมอันควบคุมบุคคลไว้ให้กลมเกลียวกัน ผู้ปฏิบัติย่อมเกิดความไพบูลย์และตั้งตระกูลให้ถาวรมีความสุขเจริญ สัจจะ หมายถึง สัตย์ซื่อแก่กันซื่อตรงต่อกัน เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการคบหาของประชาชน ถ้าหากแต่ละบุคคลต่างประพฤติซื่อตรง ไว้วางใจซึ่งกันและกันย่อมจะนำความเจริญมาสู่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติ ทมะ

หมายถึง รู้จักข่มจิตของตน ความข่มใจ เป็นคุณธรรมสำคัญอีกประการหนึ่งเพราะคนทั้งหลายย่อมมีอัธยาศัยแตกต่างกัน ถ้าไม่มีการข่มใจปล่อยให้ประพฤติไปตามกิเลส ย่อมทำให้แตกสามัคคีกันโดยง่าย จึงควรต้องมีอุบายข่มใจของตนเมื่อถูกกิเลสเข้าครอบงำ อย่าหุนหัน กระทำลงไปตามอำนาจของกิเลส ผู้ที่มีทมะย่อมเป็นผู้ที่อยู่ห่างจากความผิดพลั้ง ทั้งเป็นผู้อาจรักษาสามัคคีขันติ หมายถึง ความอดทน อดกลั้น เมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆ มากระทบทำให้เกิดโทสะ เมื่อใช้ ทมะ คือรู้จักข่มใจตนเข้าช่วยแล้ว แต่ยังไม่สำเร็จ ก็ต้องใช้ขันติ อดกลั้นเข้าช่วยอีกแรงหนึ่ง คือ ต้องรู้จักอดกลั้นต่อเหตุการณ์อันจะยั่วให้เกิดโทสะ จาคะ หมายถึง สละให้ปันสิ่งของ ของตนแต่คนที่ควรให้ปัน การให้เป็นกิจสำคัญประการหนึ่งของชนผู้อยู่เป็นหมู่เหล่า เป็นการผูกไมตรีซึ่งกันและกัน เพราะคนเกิดมามีสุข มีทุกข์ มีฐานะ มีอาชีพแตกต่างกัน ดังนั้น จึงควรมีน้ำใจไมตรี อารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน ซึ่งเป็นดังที่**พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตฺโต)** ได้ทำวิจัยเรื่อง “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวไทย พบว่า มีปัญหาที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ 1) ปัญหาความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัย ทัศนคติ หรือบุคลิกภาพที่เป็นเชิงปัจเจกบุคคล หรือมาจากครอบครัวเดิม 2) ปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตของครอบครัว เช่นปัญหาด้านการเงิน และปัญหาของบุคคลในครอบครัวที่ไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง ซึ่งเป็นปัญหาระดับกลาง 3) ปัญหาความขัดแย้งในระดับรุนแรงของครอบครัว เช่น ปัญหาการหย่าร้างการนอกใจการไปมีภรรยาหรือสามีใหม่ การทะเลาะเบาะแว้งขั้นรุนแรง ที่นำไปสู่การทำร้ายซึ่งกันและกันหรือนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจนไม่สามารถประคับประคองสภาพครอบครัวให้อยู่รอดมั่นคงได้ ส่วนวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำหลักพุทธธรรมมาแก้ไขได้ โดยจำแนกเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้ 1) ปัญหาของครอบครัวขั้นพื้นฐานสามารถแก้ไขได้ โดยนำหลักสัมมาทิฏฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมนองครองธรรม การมีสติสัมปชัญญะ การใช้หลักสมชีวิตา และการใช้หลักธรรมของคู่ชีวิต 4 ประการ (1) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน (2) สมสีลา มีศีลเสมอกัน (3) สมจาคา มีจาคะเสมอกัน (4) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน รวมทั้งหลักนำสังคหวัตถุธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิต 2) ปัญหาของครอบครัวระดับกลาง สามารถแก้ไขได้โดยนำหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และหลักอาทิโภคิยะ 5 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครอบครัว และ 3) ปัญหาของครอบครัวในระดับรุนแรง สามารถนำหลักฆราวาสธรรม และหลักทิศ 6 มาประยุกต์ใช้ คือ หลักปฏิบัติของผู้เป็นสามี 5 ประการ หลักปฏิบัติของผู้เป็นภรรยามีอยู่ 5 ประการหลักปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรธิดา 5 ประการ หลักปฏิบัติของบุตรธิดาต่อบิดามารดา 5 ประการในการพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวนอกจากนี้ ยังแก้ไขด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ประการ และหลักอัตตสัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนไว้ชอบ ดำรงตนอยู่ในศีลในธรรมอันดีงามของสังคม และผลการวิจัยของ**พระโรลีน รตนสีโล (หุน)** ได้ทำวิจัยเรื่อง “วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความ

แตกแยกในครอบครัว” พบว่า วิธีการปฏิบัติของอภัยทานในการจัดการความขัดแย้งความแตกแยกนั้น ทางในถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีความสำคัญ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นการอภัยทางกายและวาจา เพราะการปฏิบัติของอภัยทานทางในนั้นเป็นการเอาชนะใจตัวเอง ที่เป็นอิสระออกจากความโกธร เกลียด อาฆาตแค้น เป็นการปฏิบัติที่รื้อถอนและสลายความยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตนเอง ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันจะนำไปสู่การขัดแย้งและแตกแยกขึ้น

2) รูปแบบความขัดแย้งในครอบครัวของคู่สมรส จากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว แม้ในครอบครัวที่บอกว่ามีความสุขสงบราบรื่นอย่างมาก ก็มีความขัดแย้ง เพราะว่าชีวิตคนสองคนที่มีแบบแผนชีวิตที่แตกต่างกันมาอยู่รวมกัน ย่อมมีความคิดที่แตกต่างกันสาเหตุของความขัดแย้ง ด้านความรัก เมื่อครั้งรักกันนั้น ทุกอย่างได้รับการยอมรับและยกเว้น ครั้นเวลาผ่านไปความเคยชิน และความรักค่อย ๆ ลดลงเหลือความผูกพัน ความรับผิดชอบและการยึดถืออุดมการณ์ด้านชีวิตครอบครัวของแต่ละคน เมื่อมีชีวิตคู่ เป้าหมายชีวิตคู่จะมีความสำคัญกว่าเป้าหมายส่วนตัว และบุคลิกส่วนตัวของแต่ละคนก็จะถูกเปิดเผยออกมาตามวาระและโอกาส ยิ่งถ้าหากบุคลิกนั้นมีความคิดที่ต้องการเป้าหมายส่วนตนยิ่งใหญ่กว่าเป้าหมายชีวิตคู่ ก็ยิ่งจะทำให้ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดภาวะวิกฤติขึ้นในครอบครัวนั้นมีพื้นฐานมากจากสาเหตุต่าง ๆ ได้แก่ 1. บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว เพราะปัจจุบันนี้การแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนไม่มีอีกแล้ว มีแต่การช่วยเหลือกัน เพราะหญิงชายต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวช่วยเหลือกัน 2. นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม มีนิสัยส่วนตัวบางอย่างที่คู่สมรสต้องปรับเปลี่ยน แต่บางคนไม่ยอมปรับและบางคนรับไม่ได้ เช่น เจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง 3. ทัศนคติในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต การประหยัด ค่านิยม เรื่องโรงเรียนการให้ความสำคัญกับเรื่องการแต่งกาย โรงเรียน การรับประทานอาหาร 4. เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ และ 5. ความกดดันในชีวิตประจำวัน จากการทำงาน ปัญหาจากที่ทำงาน เศรษฐกิจ คนที่เครียดจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวก็จะง่ายต่อการเกิดอารมณ์เสียซึ่งสอดคล้องกับ**พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** ได้กล่าวในหนังสือ “คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ” ว่า หลักธรรมเท่าที่แสดงมานี้ส่วนใหญ่เป็นข้อปฏิบัติที่แสดงออกมาภายนอก การแสดงออกภายนอกในทางที่ดีงามเช่นนี้ย่อมต้องอาศัยมีคุณธรรมต่าง ๆ เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจ ที่จะช่วยให้คงรักษาข้อปฏิบัติเหล่านี้ไว้ได้มั่นคงยั่งยืน และด้วยความจริงใจ ด้วยเหตุนี้ผู้ครองเรือนจึงต้องมีคุณธรรมสำหรับรักษาความสัมพันธ์อันดีนี้ไว้เป็นหลักในใจที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม หรือ ธรรมสำหรับชีวิตครองเรือน 4 ประการ คือ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน 2) ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกันรู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน 3) ขันติ ความอดทน อดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ 4) จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุขร่วมกัน กอรปด้วยบุญประคอง ภาณุรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตคู่” พบว่าปัญหาการหย่าร้างเกิดจาก

ความขัดแย้ง (Conflict) ในชีวิตสมรสอันเป็นผลมาจากความล้มเหลวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นรวมกันระหว่างคู่สมรส เพราะความไม่เข้าใจทำให้เกิดความขัดแย้งในชีวิตสมรสยังเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่สอดคล้องกันขาดการปรองดองกันเกิดความแตกต่างกันในความคาดหวังทางบทบาทของตนเองกับคู่สมรส จากปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรสดังกล่าวนี้ ทำให้พบว่า การหย่าร้างของคู่สมรสที่ไม่มีบุตรธิดาด้วยกันนั้น เป็นการเพิ่มปัญหาให้กับสังคมเป็นอย่างมาก เพราะปัญหาของเด็กที่ว้าเหว่จากผู้ปกครอง เป็นเหตุชักนำให้เด็กแสวงหาทางออกโดยการคบเพื่อนเที่ยวเตร่ เสพสิ่งเสพติด ตลอดจนเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตกับเด็กอันเป็นปัญหาของสังคม ซึ่งเป็นไปตามที่**พระมหาวิจิตร คมฺภีโร (ศิริรัตน์)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท “ ว่า ชีวิตคู่ที่กลมกลืนกัน ถือเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้ครองรักกันได้ยืดยาว ซึ่งเรียกว่า สมชีวิธรรม 4 ประการ คือ 1. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน 2. สมสีลา มีศีลเสมอกัน 3. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน 4. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่สามีภรรยาประพฤติปฏิบัติร่วมกันนั้นสามารถสรุปลงเป็น 3 ข้อด้วยกัน คือ ทาน ศีล และภาวนา และตามที่**พระมหาบุญเพียร ปุญฺญวิริโย (แก้ววงน้อย)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัว” สรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีความเห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่บุคคลอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีหน้าที่ต่อกันในทางธรรม มีการตอบสนองความรักของหญิงชายที่ชอบพอกันก่อตัวเป็นความรักความรักฉันท์สามีภรรยามีความรับผิดชอบในครอบครัว จนกระทั่งมีบุตรสืบตระกูลด้วยกัน พัฒนาเป็นครอบครัวที่สมบูรณได้อธิบายถึงประเภทครอบครัวตามคุณลักษณะคุณธรรมมี 4 ประเภท ชายดีหญิงดี ชายชั่วหญิงดี ชายดีหญิงชั่ว ชายชั่วหญิงชั่ว ตามหลักในพระพุทธศาสนาครอบครัวที่ดีนั้น คือ ครอบครัวที่บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร สามีรักใคร่ปรองดองกันเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน บุตรก็มีความกตัญญูกตเวที ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งที่จะส่งผลดีให้ครอบครัวมีความสุขมีความอยู่ดีมีสุขทั่วหน้า

3) รูปแบบการครองเรือนของคู่สมรสที่เกิดจากอารมณ์ซึ่งกันและกัน เป็นความสามารถทางอารมณ์ที่จะตอบสนองต่อกันอย่างเหมาะสมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณอารมณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ทั้งอารมณ์เชิงบวก เช่น รัก เป็นสุข ยินดี และอารมณ์เชิงลบ เช่น กลัว เศร้า โกรธ เสียใจ ผิดหวัง ครอบครัวที่ทำหน้าที่ได้ดีจะแสดงอารมณ์ได้หลายแบบในปริมาณและสถานการณ์ที่เหมาะสม ชุมชนบรรพบุรุษดั้งเดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเองได้ในท้องถิ่นวัฒนธรรมแบบบรรพบุรุษโดยมาก ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันมักสนิทสนมกันมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการคนส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและอาชีพคล้ายคลึงกัน ชาวไร่ชาวนามักนับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด มีระบบความคิดความเชื่อและประเพณีผูกพันกับที่ดินและสิ่งเหนือธรรมชาติมักมีพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อให้เกิดความมั่นในการเกษตรกรรมในแต่ละฤดูกาลจะได้ผลดี บางชุมชนมีประเพณีการจัดพิธีกรรมอย่างหรูหราซึ่งจัดโดยผู้มีฐานะดีในท้องถิ่นเพื่อแสดงฐานะทางสังคมของตน บางครอบครัวอาจมีคนที่มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้านมากกว่าครอบครัวอื่นด้วย วัฒนธรรมบรรพบุรุษเป็น

วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเช่นช่างฝีมือ ช่างตีเหล็ก ช่างทอผ้า และรวมไปถึงช่างฝีมืออื่นๆ ที่ผลิตได้จากวัตถุทางธรรมชาติ คนอื่น ๆ ก็อาจจะเรียนรู้และฝึกฝนได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากวิทยากรในระดับพื้นฐานยังไม่สลับซับซ้อน จนทำให้มีการผูกขาดภายในกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดได้ บางครอบครัวอาจมีความแตกต่างทางฐานะ ทางเศรษฐกิจและสังคม แต่การดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกันมากจนถือว่าเป็นคนละชนชั้นภายในชุมชนเดียวกัน ชาวชนบทอาจจะมีการแข่งขันกันบ้างในทางเศรษฐกิจและการเมืองในระดับท้องถิ่น คนในชนบทส่วนมากมักถือว่าปัจจัยการผลิตของครอบครัวเป็นของกลางสำหรับทุกคนซึ่งหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ดูแลและตัดสินในการใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสมครอบครัวมักแบ่งทรัพย์สินบางส่วนให้สมาชิกเมื่อบุคคลนั้นแต่งงานแล้วและต้องแยกเรือนไปอยู่กับคู่ครองต่างหาก สิ่งที่ครอบครัวแบ่งให้มักเป็นสัตว์เลี้ยงสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันหรือเครื่องประดับต่าง ๆ ระบบเครือญาติมีความสำคัญในชนบทมาก การสืบทอดมรดกและสิทธิทำกินในที่ดินทำกินรวมทั้งความเป็นปึกแผ่นทางสังคมได้มาจากโครงสร้างของระบบเครือญาติ วัฒนธรรมแบบชนบทเริ่มมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กรรมการดูแลการชลประทาน สมาคมกู้ยืมเงิน สมาคมป้องกันหมู่บ้านและดูแล ศาสนสถาน เป็นต้น บางสังคมก็ไม่มีการจัดตั้งองค์การท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่มักจะมีระบบแสดงความนับถือคนในหมู่บ้านเดียวกัน โดยเรียกกันด้วยคำสรรพนามว่า เป็นเสมือนญาติพี่น้องเพื่อแสดงความสนิทสนมและใกล้ชิดเป็นพิเศษ ผลกระทบเริ่มเกิดขึ้นเมื่อสังคมชนบทต้องเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีอำนาจจากสังคมเมืองซึ่งมักจะมีผลประโยชน์และอิทธิพลแผ่เข้ามาในหมู่บ้านพวกพ่อค้าคนกลางก็เข้าซื้อขายผลผลิตจากท้องถิ่นไปขายต่ออยู่เสมอ นักการเมืองจะเข้ามาหาเสียงข้าราชการก็เข้าดูแลการเก็บภาษีและผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองและรัฐ ค่านิยมและความเชื่อทางศาสนาจากเมืองก็แพร่เข้ามาในชนบท” ดังนั้น วัฒนธรรมชนบทจึงเปรียบเสมือนพื้นที่ส่วนหนึ่งจะแยกออกจากระบบวัฒนธรรมเมืองเสียมิได้ แต่สังคมและวัฒนธรรมของชาวชนบทก็เป็นเพียงส่วนย่อยของสังคมและวัฒนธรรมใหญ่หรือของอารยะธรรมของรัฐซึ่งมีพลังอำนาจเหนือกว่ามากซึ่งสอดคล้องกับพระมหาประสิทธิ์ สิริปญฺโญ (ฤทธิ์มหันต์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “มนุษย์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์โดยชี้แนะให้มนุษย์รู้จักมรรควิธีที่ถูกต้อง คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์นั่น คือ นิพพาน อันเป็นที่สิ้นสุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลและให้ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพราะพุทธปรัชญาถือว่าผู้ที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบได้นั้นจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 2 ประการ คือ มีความรู้ชอบ (สมฺมาญาณสมฺปนฺโน) และมีการกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรม (สมฺมาจริยาสมฺปนฺโน) เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมหรือสังคม อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธองค์ นั่นคือ ความรู้ต้องมาคู่กับคุณธรรม (วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน) มีความรู้ชอบ (สมฺมาญาณสมฺปนฺโน) มีการกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรม (สมฺมาจริยาสมฺปนฺโน) เป็นประโยชน์แก่ตนเอง

และส่วนรวมหรือสังคม อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธองค์ นั่นคือ ความรู้ต้องมาคู่กับคุณธรรม (วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน) กอรปด้วยพระสุพัฒน์ อนาลโย (พลรักษา) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การนำความซื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทย” พบว่า ลักษณะความซื่อสัตย์ที่แสดงออกทางพฤติกรรมของตนและบุคคลอื่น มีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความประพฤติด้วยความจริงมี 3 ทาง คือ ทางใจ หมายถึงความจริงใจ ไม่หลอกลวง เรียกว่ามโนสุจริต ทางวาจา หมายถึง พูดจริง การกล่าวคำสัตย์ เรียกว่าวจีสุจริต ทางกาย หมายถึง ทำจริง การกระทำจริง การรักษาคำมั่นสัญญา เรียกว่ากายสุจริต (2) ความประพฤติไม่เอนเอียง คือ ความซื่อตรง หมายถึง ซื่อตรงต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น ต่อเวลา ต่อคำพูด ต่อบทบาทหน้าที่ ต่อคำมั่นสัญญา และความจงรักภักดี ไม่ประพฤตินอกใจ สภาพปัญหาการขาดความซื่อสัตย์ในครอบครัวไทยมี 2 สาเหตุ คือ 1) สาเหตุส่วนบุคคล ได้แก่ (1) ลักษณะบุคลิกภาพของสามีภรรยา (2) พฤติกรรมของคู่สมรส และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สามีภรรยา 2) สาเหตุทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ (1) บทบาทของสตรีเปลี่ยนแปลงไป (2) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการหย่าร้าง และ (3) ความเสื่อมทางศีลธรรมของบุคคลในสังคม สาเหตุทั้ง 2 ประการนี้ ส่งผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวแตกแยกนำไปสู่การหย่าร้างตามสื่อข่าวในปัจจุบันนี้ เช่น ปัญหาการประพฤตินอกใจ ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหายาเสพติดหรือติดการพนัน และปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศ เป็นต้น แนวทางการแก้ปัญหาของครอบครัวตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี 4 แนวทาง ดังนี้(1) ศีล 5 เป็นแนวทางการแก้ปัญหาความประพฤตินอกใจคู่ครอง เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาของคู่สามีภรรยาให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม (2) ฆราวาสธรรม 4 เป็นแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นหลักธรรมสำหรับการใช้ชีวิตคู่ผู้ที่ครองเรือนให้เกิดความสงบสุขราบรื่นเพื่อเป็นข้อป้องกันไม่ให้ครอบครัวแตกแยกหรือหย่าร้างกัน (3) พรหมวิหารธรรม 4 เป็นแนวทางแก้ปัญหายาเสพติดและการพนัน เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองใช้อบรมสั่งสอนบุตรธิดา เพื่อสร้างความสัมพันธไมตรีอันดีงามและความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัว (4) ทิศ 6 เป็นแนวทางการแก้ปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศ เป็นหลักธรรมสำหรับสร้างมนุษยสัมพันธ์ต่อบทบาทหน้าที่แก่บุคคลในครอบครัวและสังคมให้เกิดความสงบสุข เป็นไปตามที่ณัฐมา ขันติธรรมกุล ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา” พบว่า ความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ แต่มนุษย์สามารถรับรู้ถึงความรักได้ด้วยโดยออกมาในรูปของความคิด ความพอใจ ความซาบซึ้งใจ ฯลฯ ความรักในทางพระพุทธศาสนามีพื้นฐานมาจากโลภะ อันประกอบด้วยตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา และสามารถแบ่งความรักได้เป็น 3 ระดับคือ 1. รักตนเอง 2. รักผู้อื่น 3. รักแบบเมตตา สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่หลายหลักธรรมหลักธรรมที่เหมาะกับความรักในตนเอง ได้แก่ศีล 5 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคลและเหมาะกับการงานทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้น ๆ (2) หลักธรรมที่เหมาะกับความรักผู้อื่น ได้แก่ทิศ 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา เช่น

มารดาบิดา บุตร ภรรยา เป็นต้น (3) หลักธรรมที่นำ “เมตตา” ไปสู่เมตตาอัปปมัญญา ได้แก่ พรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นดังที่ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพระพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์” พบว่า เสรีภาพนั้นมีอยู่สองนัยด้วยกัน คือ เสรีภาพโดยนัยแห่งโลกิยธรรม เป็นเสรีภาพตามความรู้สึกที่ยังมีกิเลสปะปนอยู่ เสรีภาพตามความหมายทั่วไปคือ จะกระทำสิ่งที่ตนปรารถนา จะพ้นจากการกระทำสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา หรือถูกกระทำในสิ่งที่ตน ไม่ปรารถนานั้น นัยที่สองคือ เสรีภาพโดยนัยแห่งโลกุตตรธรรม ได้แก่ ภาวะแห่งความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ไม่ผูกพันกับสิ่งใด ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใด ซึ่งเป็นเสรีภาพที่แท้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของจำเนียร รักษาภักดี ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา” สรุปความว่า จริยธรรมทางพุทธศาสนามีผลต่อการดำเนินชีวิตของคู่สมรสในสถาบันครอบครัวในแง่ของกฎจริยธรรมที่เป็นเกณฑ์ในการที่จะใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขถาวรร่วมกับกฎหมาย ในทัศนะของพุทธศาสนานั้น หลักจริยธรรม คือ หลักที่ใช้ประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยมีเป้าหมายที่ส่งเสริมหลักสำคัญ 2 ประการ คือ 1. หลักการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยจริยธรรมเป็นตัวพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมน่าเคารพ อยู่ในกรอบของเบญจศีล-เบญจธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม 2. หลักการส่งเสริมการใฝ่ปัญญา คือ ส่งเสริมบุคคลให้เข้าถึงความเป็นผู้มีเหตุผล รู้ถึงคุณค่าแท้ของชีวิต (สัจธรรม) จริยธรรมของคู่สมรสเป็นอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในแบบมุ่งสร้างสรรค์คุณภาพของมนุษย์และสร้างคุณภาพแก่ครอบครัว จริยธรรมในคู่สมรสจะช่วยลดปัญหาจากความไม่สมดุลของความคิด ค่านิยมเพศรส ทัศนคติ รวมถึงปัญหาจริยธรรมการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของคู่สมรสเอง จริยธรรมคู่สมรสในพุทธศาสนาก่อเกิดผลดีแก่คู่สมรส 4 ประการ คือ 1. เป็นหลักการสร้างสรรค์กัลยาณมิตร หลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ 2. เป็นหลักการสร้างเสถียรภาพแก่สถาบันครอบครัว 3. เป็นหลักการสร้างสรรค์คุณภาพสังคม 4. เป็นหลักการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชีวิต กอรปด้วยงานวิจัยของสุดารัตน์ ศรีจันทร์ ได้วิจัยเรื่อง “ความมั่นคงของครอบครัวไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติในจังหวัดอุดรธานี” พบว่า สตรีไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติในหมู่บ้านหรือในจังหวัดอุดรธานี มีเศรษฐกิจดี มีเงินทองและทรัพย์สินเพิ่มขึ้น มีบ้านหลังใหญ่ สตรีไทยในหมู่บ้านจึงยึดเป็นแบบอย่างที่จะกระทำตามและกลายเป็นค่านิยม การมีสามีเป็นชาวต่างชาติของชุมชนจึงพยายามออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน สิ่งที่ชาวต่างชาติตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกับภรรยาไทยเพราะคนไทยมีลักษณะนิสัยใจคอที่โอบอ้อมอารี การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ความสมัครสมานสามัคคีในเครือญาติและชุมชนการพึ่งพาอาศัยกันของสถาบันทางสังคมคือ บ้าน วัด โรงเรียน และค่าครองชีพที่เหมาะสมความมั่นคงของครอบครัวสตรีไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจมีทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น ทั้งเงินสด ที่ดินรถยนต์และสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้าน รวมทั้งมีเงินเก็บออม มีเงินที่สามารถนำมาใช้จ่ายโดยไม่เดือดร้อน มีเงินและทรัพย์สิน

เพียงพอต่อการดำรงชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบครัวสตรีไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติส่วนใหญ่มีบุตรด้วยกันสามีชาวต่างชาติสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนได้ดี รวมทั้งการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่าและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีของชุมชน ด้านการปรับตัวการครองเรือนรวมทั้งความรักความห่วงใยเอื้ออาทรที่มีให้กันของสมาชิกในครอบครัวสามีชาวต่างชาติให้ความรักเป็นห่วงเอื้ออาทรต่อภรรยามากนับว่าครอบครัวที่สตรีไทยมีสามีเป็นชาวต่างชาติมีความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม

4) รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจในครอบครัว ปัญหาด้านเศรษฐกิจในครอบครัว สังคมไทยเป็นสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามายาวนานตั้งแต่ยุคสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา มาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์จากการศึกษาแนวคิดการติดต่อวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนถึงการผสมผสานวิถีชีวิตจากตะวันตกก็ดีล้วนแต่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ตลอดจนการผสมกลมกลืนระหว่างตะวันตกกับตะวันออก เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่อง ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสันติสุขมาช้านาน แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยทำให้หลักแห่งความดีงามทางกาย วาจาใจ ถูกละเลยเพิกเฉยกันเป็นอันมาก หลักหัวใจเศรษฐีมี 4 ประการ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน 3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนดีคือ รู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดี และ 4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยความมีชีวิตเหมาะสม คือ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติกินอยู่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ฝืดเคืองจนเกินไปซึ่งสอดคล้องกับชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวว่า ความสัมพันธ์สภาพสังคมจริงที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ครอบครัวมีลักษณะเป็นที่รองรับเคราะห์กรรมของสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง ด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต่างไม่มีเวลาให้แก่กัน ต่างคนต่างดิ้นรน เพื่อสมดุลภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ลูกต้องเรียนอย่างหนักเพื่อความเท่าเทียมกัน การแสวงหาด้านการศึกษา ขาดการดูแลให้ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว กอรปด้วยณิชกมล วานิชชัง ได้ทำวิจัยเรื่อง “การแต่งงานข้ามชาติของสตรีกับการเปลี่ยน แปลงที่มีต่อครอบครัวและชุมชนในจังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า สตรีไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีฐานะมั่นคงขึ้นและมูลเหตุจูงใจที่ทำให้สตรีไทยในจังหวัดอุดรธานีตัดสินใจสมรสกับชายชาวต่างชาติ คือ ความต้องการมีชีวิตครอบครัวที่มั่นคงอันเนื่องมาจากการมีชีวิตครอบครัวที่ล้มเหลวมาก่อนโดยพบสาเหตุที่ทำให้ตัดสินใจสมรสกับชาวต่างชาติดังนี้ 1. การหย่าร้างกับอดีตสามีที่ไม่รับ ผิดชอบ 2. การได้รับการสนับสนุนจากญาติและเพื่อน 3. ความยากจน 4. ค่านิยมและการเห็นแบบอย่างที่ดีในหมู่บ้าน 5. การติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยและการได้รับการบริการจากบริษัทจัดหาคู่และ 7. การศึกษาที่ต่ำและการ

ประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของการสมรสข้ามชาติที่มีต่อครอบ ครัวและชุมชนของสตรีในจังหวัดอุดรธานี พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจของครอบครัวคือมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านรายได้ โดยมีเงินฝากและมีทองเพิ่มขึ้นครอบครัว สามารถปลดภาวะหนี้สินได้ลักษณะที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทรัพย์สินของครอบครัวเพิ่มขึ้นและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม แต่ในระดับชุมชน พบว่า สภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม พบว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสตรีและครอบครัวมีความสะดวกสบายมากขึ้นสัมพันธภาพภายในครอบครัวและเครือญาติยังคงแน่นแฟ้นแต่ความสัมพันธ์กับชุมชนมีความห่างเหินขึ้น ครอบครัวและเครือญาติให้การส่งเสริมและสนับสนุนการสมรสข้ามชาติเช่นเดียวกับชุมชนที่นิยมที่จะให้บุตรหลานสมรสกับชาวต่างชาติมากขึ้น ด้านสุขภาวะของสตรีและครอบครัวมีการเปลี่ยน แปลงไปในทางที่ดีขึ้นและการมีส่วนร่วมประชุมและเป็นสมาชิกของกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนของสตรีไทยที่แตกต่างกับชาวต่างชาติมีน้อยกว่าประชาชนทั่วไปในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมพบว่า แบบแผนในการดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่เพียงเล็กน้อยด้านความรู้ความเข้าใจภาษา การบริโภคอาหาร การฟังเพลง การละเล่นพื้นเมืองและการมีส่วนร่วมในขนบ ธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของครอบครัวสตรีไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติทำให้เกิดการผสมกลมกลืนกันระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับวัฒนธรรมตะวันตก เป็นไปตามที่พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร) ประโมณะกัง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธธรรมในการครองเรือนของหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ : กรณีศึกษา หญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า หญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์นั้น ยึดถือศีล 5 และสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักในการครองเรือน ถึงแม้ว่าบางรายจะไม่สามารถรักษาศีล 5 ได้ครบทุกข้อหรือสังคหวัตถุ 4 ทุกข้อก็ตาม อีกทั้งบางรายอาจจะไม่เคยศึกษาหรือมีความรู้เกี่ยวศีล 5 หรือสังคหวัตถุ 4 ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วได้ปฏิบัติตามหลักธรรมของศีล 5 และสังคหวัตถุ 4โดยไม่รู้ตัว ชีวิตสมรสที่สมรสกับชายไทย จะเป็นช่วงเวลาที่ยังเยาว์วัย ยังไม่ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยังไม่ได้ชวนสามีที่เป็นชาวไทยเข้าวัดปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนา สามีชาวไทยเองเมื่อแต่งงานแล้ว มีภรรยาดูแลซึ่งวัฒนธรรมของคนไทยนั้น ชายไทยจะเป็นเหมือนกับเจ้านาย มีภรรยาปรนนิบัติทั้งในเรื่องความเป็นอยู่และอื่น ๆ จึงทำให้ชายไทยนั้นสะดวกสบาย ขาดความรับผิดชอบ ดื่มเหล้า เล่นการพนัน เจ้าชู้ ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวนำไปสู่ความล้มเหลวของชีวิตครอบครัว เมื่อได้รู้จักและสมรสกับชาวต่างชาติแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมของชาวต่างชาตินั้นชายชาวต่างชาติจะมีความรับผิดชอบและรู้หน้าที่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถือความซื่อสัตย์ไม่นอกใจไม่ฟุ่มเฟือย แต่จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ชาวต่างชาติยึดถือนั้นก็ตรงกับศีล 5 และสังคหวัตถุ 4 ของชาวพุทธนั่นเอง ในอดีตของหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาตินั้น ส่วนใหญ่จะผ่านการสมรสกับชายไทยมาแล้วมีชีวิตที่ลำบากมาก่อนเป็นบทเรียน ได้มีโอกาสเข้าวัดปฏิบัติธรรมเพื่อคลายความทุกข์ได้สนทนาธรรม

กับพระภิกษุบ้าง ดังนั้นเมื่อสมรสกับชาวต่างชาติจึงได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมทั้งที่ใช้ชีวิตในประเทศไทยและต่างประเทศก็ตาม และหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ เมื่อสมรสแล้ว ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นที่ยอมรับของชุมชนรอบด้าน และมีโอกาสที่ปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนา และชวนให้สามีชาวต่างชาติได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมด้วย ดังนั้นจากการศึกษาหลักธรรมในการครองเรือนของหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ : กรณีศึกษาหญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักธรรมคือ ศีล 5 และสังคหวัตถุ 4 ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและครอบครัวมีความสุข และเป็นดังที่พชรพร หงษ์สุวรรณ ได้ทำวิจัยเรื่อง “เหตุทำให้คดีอาญายอมความ: ศึกษากรณีความผิดบางฐานระหว่างสามีภริยา” พบว่า การที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 71 บัญญัติไว้แต่เพียงเกี่ยวกับทรัพย์เท่านั้นคงไม่เพียงพอกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ประกอบกับกรณีตามประมวลกฎหมายอาญาน่าจะยังคงมีความผิดอาญาแผ่นดินบางฐานที่อยู่ในวิสัยที่สามารถกำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้ โดยนำความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยามาเป็นเหตุในการบัญญัติความผิดที่ว่ามานี้ได้แก่ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามมาตรา 295 ความผิดฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นรับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ตามมาตรา 390 และความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ ตามมาตรา 391 ส่วนความผิดฐานข่มขืนใจผู้อื่น ตามมาตรา 309 วรรคแรก และความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง ตามมาตรา 310 วรรคแรกนั้น สามารถที่จะนำมาเป็นข้ออ้างในการสนับสนุนให้ความผิดทั้งสามฐานดังกล่าวเป็นความผิดอันยอมความได้ โดยนำความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยามาเป็นเหตุในการบัญญัติ เพราะความผิดดังกล่าวมีคุณธรรมทางกฎหมาย คือ ความปลอดภัยของร่างกาย ซึ่งถือเป็นคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนบุคคลโดยแท้โดยนำความสัมพันธ์สามีภริยามาเป็นเหตุในการบัญญัติ โดยบัญญัติเพิ่มเติมเข้าไปในประมวลกฎหมายอาญา ทั้งนี้เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสถานภาพความมั่นคงในสถาบันครอบครัว และยังเป็นการลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลซึ่งถือว่าเป็นผลพลอยได้อีกทางหนึ่งด้วย

5) รูปแบบความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่สามี/ภรรยา หรือความไม่รับผิดชอบในหน้าที่สามี/ภรรยา การปฏิบัติตนตามหน้าที่และความรับผิดชอบตามสถานภาพในครอบครัว การบ่มเพาะความรัก ความเมตตาปรารถนาดีอ่อนโยน และเอื้อประโยชน์ต่อกัน รวมถึงการสื่อสารกันด้วยใจที่เปิดกว้าง การศึกษาพื้นฐานทางธรรมชาติของกันและกันโดยเฉพาะในทางเพศเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกันให้เกิดแก่สมาชิกครอบครัวในแต่ละครอบครัว และแผ่ขยายออกสู่ชุมชนและสังคม ก็จะสามารถพัฒนาให้คนในครอบครัวของหมู่บ้านโลกมีความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสันติสุข ปราศจากการใช้กำลังรุนแรงให้เกิดความบอบช้ำทั้งทางร่างกาย และจิตใจของกันและกัน ในอดีตเพศชายจะได้รับบทบาทเป็นผู้นำครอบครัวเพราะถือว่าเป็นเพศที่มีความกล้าหาญ แข็งแรง มีความรู้และสามารถปกครองครอบครัวให้มีความสุขและความสงบเกิดขึ้นได้ ส่วนเพศหญิงจะได้รับบทบาทแม่และภรรยา ปรนนิบัติรับใช้พ่อแม่ สามีและพร้อมทั้งรับผิดชอบงานภายในบ้านทุกอย่าง ซึ่ง

อาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาได้ ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อชีวิตคู่ ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ เกิดความรู้สึกถูกเอาเปรียบ น้อยเนื้อต่ำใจในชีวิต เพราภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัวย่อมตกเป็นของอีกฝ่าย ก่อให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยในการแบกรับภาระ ส่งผลต่อความมั่นคงในความสัมพันธ์อันเป็นชนวนของการหย่าร้างที่ถือเป็นความล่มสลายของสถาบันครอบครัว สอดคล้องกับจำเนียร รักษาภักดี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา” สรุปความว่า จริยธรรมทางพุทธศาสนามีผลต่อการดำเนินชีวิตของคู่สมรสในสถาบันครอบครัวในแง่ของกฎจริยธรรมที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการที่จะใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขถาวรร่วมกับกฎหมาย ในทัศนะของพุทธศาสนานั้น หลักจริยธรรมคือหลักที่ใช้ประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยมีเป้าหมายที่ส่งเสริมหลักสำคัญ 2 ประการ คือ 1) หลักการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยจริยธรรมเป็นตัวพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมน่าเคารพอยู่ในกรอบของเบญจศีล-เบญจธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม 2) หลักการส่งเสริมการใฝ่ปัญญา คือส่งเสริมบุคคลให้เข้าถึงความเป็นผู้มีเหตุผล รู้ถึงคุณค่าแท้ของชีวิต (สัจธรรม)จริยธรรมของคู่สมรสเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของการดำรงชีวิตในแบบมุ่งสร้างสรรค์คุณภาพของมนุษย์และสร้างคุณภาพแก่ครอบครัว จริยธรรมในคู่สมรสจะช่วยลดปัญหาจากความไม่สมดุลของความคิด ค่านิยม เพศรส ทัศนคติ รวมถึงปัญหาจริยธรรมการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของคู่สมรสเอง จริยธรรมคู่สมรสในพุทธศาสนาก่อเกิดผลดีแก่คู่สมรส 4 ประการ คือ 1. เป็นหลักการสร้างสรรค์กัลยาณมิตร ตามหลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ 2. เป็นหลักการสร้างเสถียรภาพแก่สถาบันครอบครัว 3. เป็นหลักการสร้างสรรค์คุณภาพสังคม และ 4.เป็นหลักการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชีวิต กอรปด้วยพระวิทูล สนฺตจิตฺโต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย” ผลของการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่าหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการครองเรือนในทัศนะทางปรัชญามีอยู่มากมาย แนวคิดแบบประโยชน์นิยม แนวคิดแบบสุขนิยม แนวคิดแบบจิตนิยมและแนวคิดแบบศิลปะนิยม เป็นต้น ซึ่งหลักการครองเรือนเหล่านี้และมนุษย์เราสามารถเลือกได้ตามความสมเหตุสมผล เพื่อเป็นการลดปัญหาต่าง ๆ มันจะเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตเพราะสังคมไทยในปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาการเลี้ยงดู ปัญหาการทอดทิ้งมารดาบิดา และปัญหายาเสพติด เป็นต้น เป็นไปตามที่แม่ชีวงเพชร คงจันทร์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พบว่า จากการสร้างครอบครัวนี้บางครอบครัวมีปัญหาสร้างความรุนแรงขึ้นในครอบครัวและมีผลกระทบต่อสังคมซึ่งมีสาเหตุ 2 อย่าง คือ 1) สาเหตุทางด้านร่างกายและจิตใจซึ่งถูกขับเคลื่อนจากเหตุภายในคือ ราคะ โทสะ โมหะ 2) เกิดจากปัจจัยทางด้านโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ ระบบปิตาธิปไตยและระบบวรรณะ ซึ่งผลจากความรุนแรงในครอบครัวทำให้เกิดผล 2 อย่าง คือ

(1) ผลที่เกิดต่อตนเองได้แก่ ทำให้ตนเองเดือนร้อนทั้งโลกนี้และโลกหน้า เป็นเหตุแห่งการก่อเวรภัย และเป็นเหตุแห่งการเสื่อมจากมรรคผลนิพพานในชาติปัจจุบัน (2) ผลที่เกิดต่อระบบโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคทางสังคมและมีผลกระทบต่อระบบอื่น ๆ ทางสังคม เช่น การเมือง และเศรษฐกิจวิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมี 2 วิธี คือ 1) วิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ประพฤติตนอยู่ในศีล ประพฤติตนอยู่ในธรรม และการพัฒนาจิตโดยวิธีคิดแบบพุทธธรรม 2) วิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทางด้านโครงสร้างทางสังคมมี 3 อย่าง คือ ทางด้านสังคม ได้แก่ มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ และการเสวนากับคนดี ทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เว้นจากมิจฉาอาชีวะและการดำเนินชีวิตอันเป็นเหตุให้เสียทรัพย์ ดำเนินชีวิตโดยสุจริตและปัญญา หลักการแสวงหาทรัพย์และหลักการใช้จ่ายทรัพย์ และทางด้านการศึกษา ได้แก่ การปรับความรู้ความเข้าใจให้ตรงกัน การฝึกฝนพัฒนาตนเอง ซึ่งผลจากการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมี 2 อย่าง คือ (1) ผลที่เกิดต่อตนเอง ทำให้ประสบความสุขความเจริญทั้งโลกนี้และโลกหน้า มีความเป็นอยู่โดยปราศจากเวรภัยและเป็นเหตุแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพานในชาติปัจจุบัน (2) ทำให้เกิดความเสมอภาคทั้งทางด้านสังคมเศรษฐกิจและการศึกษา ซึ่งเป็นดังที่ภิรมย์ บุญยิ้ม ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า แนวคิดในการเลือกคู่ทางพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญต่อการเลือกคู่โดยได้วางหน้าที่ของชายและหญิง หรือสามีภรรยา บทบาทและหน้าที่ของภรรยามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว โดยหน้าที่ของภรรยา ต้องมีหน้าที่ จัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ไม่ประพฤตินอกใจ รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ส่วนหน้าที่ของสามี มีหน้าที่ ยกย่องภรรยา ไม่ดูหมิ่น ไม่ประพฤตินอกใจ มอบความเป็นใหญ่ให้และให้เครื่องแต่งตัว คัมภีร์พระไตรปิฎกไม่ปรากฏรูปแบบการเลือกคู่ แต่ได้สรุปแบบรูปการเลือกคู่โดยพิจารณาจากพระสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า รูปแบบการเลือกคู่ ได้แก่รูปแบบที่พ่อแม่เป็นฝ่ายจัดหาคู่ครองให้ รูปแบบที่ชายและหญิงหาคู่ครองกันเอง และรูปแบบที่มีคนกลางเป็นฝ่ายจัดหาคู่ครองให้ หลักการเลือกคู่ที่ปรากฏตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ เลือกจากลักษณะของหญิงและชายที่มีลักษณะรูปงาม มีสติปัญญาดี และเป็นคนดีมีศีลธรรม เลือกจากลักษะของชายและหญิงที่มีความเหมาะสมกัน คือมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจิตใจช่วยเหลือเกื้อกูลเสมอกัน และมีปัญญาเสมอกัน เลือกคู่ครองจากชายและหญิงที่มียึดมั่นในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา โดยต้องมีศีล 5 เป็นพื้นฐาน มีความสอดคล้องกับสุภัสสร ภู่เจริญศิลป์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัวกับการยอมความ ตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษาเฉพาะความผิดฐานกระทำอนาจาร ตามมาตรา 278 (ที่เกิดต่อหน้าธารกำนัล) และความผิดต่อเสรีภาพ ตามมาตรา 310 ทวิ” พบว่า ความรุนแรงในครอบครัว และบุคคลในครอบครัว ที่พระราชบัญญัติฉบับนี้บัญญัติไว้นั้น มิใช่เป็นกรณีที่บัญญัติไว้ไม่ชัดเจน ไม่แน่นอน หรือคลุมเครือ แต่

เป็นการบัญญัติไว้ในลักษณะกว้าง ๆ ซึ่งจะต้องอาศัยการตีความแห่งกฎหมาย อย่างไรก็ตาม คำว่า บุคคลในครอบครัว หมายความว่า คู่สมรส คู่สมรสเดิม ผู้ที่อยู่กินหรือเคยอยู่กันฉันสามีภริยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรส บุตร บุตรบุญธรรม สมาชิกในครอบครัวรวมทั้งบุคคลใด ๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ในครัวเรือนเดียวกันในลักษณะทำนองเครือญาติหรือสมาชิกในครอบครัวเช่นว่านั้น และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 โดยให้เพิ่มความผิดฐานกระทำอนาจาร ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 278 (ที่เกิดขึ้นต่อหน้าธารกำนัล) และความผิดต่อเสรีภาพ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 310 ทวิ ให้เป็นความผิดอันยอมความได้ เช่นเดียวกับความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 ซึ่งกอรปด้วยแม่ชีสุชมสิริ จุยมณี ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรม 4 สำหรับชีวิตการครองเรือนของคู่สมรส” พบว่า คู่สมรสที่ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่สามีภรรยาที่ดี จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้น คือ สามีที่ไม่ยกย่องให้เกียรติภรรยา ดูหมิ่นเหยียดหยามภรรยา ประพฤตินอกใจภรรยา ไม่มอบความเป็นใหญ่ให้ภรรยา และไม่ให้เครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับแก่ภรรยา ส่วนภรรยาก็ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน คือ ไม่จัดแจงการงานให้ดี ไม่สงเคราะห์ญาติคนข้างเคียง ประพฤตินอกใจสามี ไม่รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และเกียจคร้านในหน้าที่การงานทั้งปวง หากสามีภรรยาใดมีความประพฤติเช่นนี้ ก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนล้มเหลวไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้แล้ว สามีภรรยาต้องปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ ในหลักฆราวาสธรรม 4 นั้น เป็นหลักธรรมที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และความสามัคคีในการอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา คือ สัจจะ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ทมะ รู้จักข่มใจตนเอง ไม่ประพฤติไปตามกิเลส ขันติ มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบตนเอง และจาคะ รู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของของตนให้คนอื่น เมื่อสามีภรรยาปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม 4 ประการนี้แล้วก็จะทำให้การครองเรือน มีความรักความสามัคคีในครอบครัว ไม่แตกแยกหย่าร้างกัน เป็นรูปแบบของคู่สมรสที่มีความมั่นคง ดังนั้น ในการปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดี จะต้องนำหลักฆราวาสธรรม 4 ประการในพระพุทธศาสนาเถรวาท มาประยุกต์ใช้ในการครองเรือน ก็จะแก้ไขปัญหาความแตกแยกหย่าร้างกันของคู่สมรสสามีภรรยาได้ ทำให้ครอบครัวมีความสุขและความสมบูรณ์มากขึ้น และซึ่งเป็นดังที่จริยา ไชยโกษี ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการการแก้ปัญหาชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา กรณีศึกษา : ผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน” สภาพปัญหาและสาเหตุการใช้ชีวิตคู่คือ 1) ปัญหาการเงิน สาเหตุจากเงินไม่พอใช้ การเป็นหนี้ 2) ปัญหาการงาน สาเหตุจากตกงาน ความไม่ก้าวหน้าของหน้าที่การงานมีเรื่องขัดแย้งกับคนที่ทำงาน มีความขัดแย้งกันเมือทำงานด้วยกัน3) ปัญหาความรักและความเข้าใจ สาเหตุจากความไม่ซื่อสัตย์ ความไม่ศรัทธา ความไม่จริงใจ ความไม่ไว้วางใจ 4) ปัญหาสังคมและแวดล้อม สาเหตุจากความแตกต่างของครอบครัวของแต่ละฝ่ายอิทธิพลของเพื่อน ความไม่ลงรอยของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย 5) ปัญหาบุคลิกภาพส่วนตัว สาเหตุจากความเป็นธรรมชาติมนุษย์ ความชอบไม่ชอบและนิสัยส่วนตัวของแต่ละบุคคล กระบวนการแก้ปัญหาการใช้ชีวิตคู่ เฉพาะผู้มา

ปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน ใช้กระบวนการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธ โดยอาศัยหลักไตรสิกขาโดยผู้ให้การปรึกษาได้เข้าไปทำความคุ้นเคยกับผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการศิลปะการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนา ซึ่งเป็นโครงการการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติธรรมให้ใช้อานาปานสติในการฝึกสมาธิในทุกอิริยาบถและการบรรยายธรรม กระบวนการการให้จิตปรึกษาเชิงพุทธมีขั้นตอนดังต่อไปนี้คือ 1) การเป็นกัลยาณมิตรและการกำหนดปัญหา ใช้หลักไตรสิกขา คือ อินทรีสังวรศีลในการสำรวมอินทรีย์ทั้งหมดเพื่อสร้างความไว้วางใจ ใช้ปาฏิโมกขสังวรศีล (ศีล 5) ใช้ปิยวาจา รู้จักพูดและใช้สุตตมยปัญญาในการฟังเพื่อจับประเด็นของปัญหาได้ถูกต้อง 2) การสืบสาวสาเหตุปัญหา ใช้จินตตมยปัญญา ให้ผู้รับการปรึกษาได้ใช้สติในการหาสาเหตุของปัญหาด้วยตนเอง 3) การรู้เป้าหมายปัญหาใช้สุตตมยปัญญาเพื่อผู้ให้การปรึกษาได้ข้อสรุปและแนวทางแก้ปัญหา 4) การจัดวางวิธีการแก้ปัญหาและปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย ใช้จินตตมยปัญญาที่ได้รับ และ 5) การสรุปและติดตามผล ใช้สุตตมยปัญญา ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับการเงินใช้ปัจจัยสันนิสสิตศีลทำให้รู้จักประมาณการใช้จ่ายให้พอเพียงกับรายรับ ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับการงาน ใช้สติในการควบคุมอารมณ์ทำให้ปัญญาอยู่เหนืออารมณ์ ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับความรักความเข้าใจ ใช้สติและปัญญาในการสร้างเสริมความรักความเข้าใจทำให้เกิดความรักความเข้าใจกันมากขึ้น ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อมใช้สติ ใช้อุเบกขา ใช้สัมมาวายามะ สามารถปรับตัวอยู่กับสังคมและสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวได้อย่างเป็นสุข และผู้มีปัญหาเกี่ยวกับบุคลิกภาพใช้สัมมาวายามะ ใช้ทางสายกลางตามหลักไตรสิกขา ทำให้มีความอดทน มีความพากเพียรที่จะปรับตัวเข้าหากัน

5.3 องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ประกอบด้วยหลักฆราวาสธรรม, หลักศีล 5, หลักโยนิโสมนสิการ, หลักหัวใจเศรษฐี และหลักทิศ 6

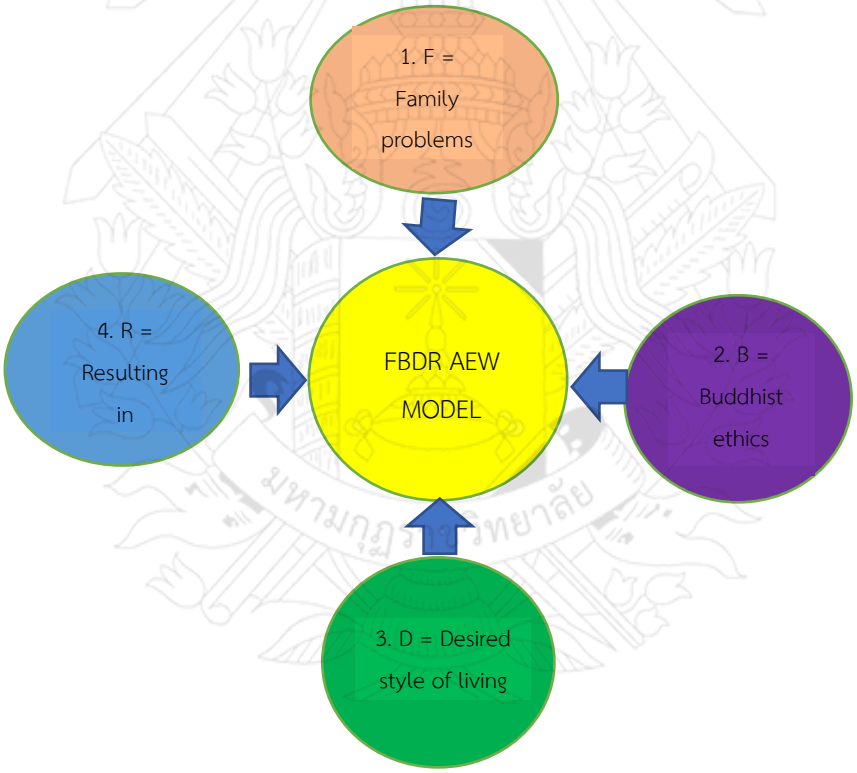
องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือทำให้ทราบรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยสามารถสรุปเป็น “FBDR AEW MODEL” โดยมีที่มาดังนี้

1. F = Family problems หมายถึง ปัญหาของคู่สามีภรรยาที่ส่งผลให้เป็นครอบครัวไม่พึงประสงค์ ประกอบด้วย ปัญหาการนอกใจ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาทางอารมณ์ ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาไม่ทำหน้าที่สามี/ภรรยา หรือขาดความรับผิดชอบ

2. B = Buddhist ethics หมายถึง หลักพุทธจริยศาสตร์ที่นำมาใช้ในการครองเรือนเพื่อให้เกิดการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ประกอบด้วยหลักฆราวาสธรรม, หลักศีล 5, หลักโยนิโสมนสิการ, หลักหัวใจเศรษฐี และหลักทิศ 6

3. D = Desired style of living หมายถึง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ประกอบด้วย รูปแบบรักเดียวใจเดียว มีความซื่อสัตย์ต่อกันและกันของสามีภรรยา ขจัดปัญหาได้โดยใช้หลักฆราวาสธรรม, รูปแบบความขัดแย้งในครอบครัว ขจัดปัญหาได้ด้วยหลักศีล 5, รูปแบบการครองเรือนทางอารมณ์ ซึ่งเป็นปัญหาการใช้อารมณ์ซึ่งกันและกันของสามีภรรยา ขจัดปัญหาได้ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ, รูปแบบทางด้านเศรษฐกิจ ในเมื่อครอบครัวมีปัญหาเรื่องรายได้รายรับรายจ่ายในครอบครัว สามีภรรยาจะต้องร่วมกัน ขจัดปัญหาได้ด้วยหลักหัวใจเศรษฐี และรูปแบบการไม่ทำหน้าที่สามี/ภรรยา หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายที่เป็นสามีภรรยาขาดความรับผิดชอบปัญหาย่อมเกิดขึ้น จึงขจัดปัญหาด้วยหลักทิศ 6

4. R = Resulting in หมายถึง คู่สามีภรรยาได้ปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์แล้วจะส่งผลให้ครอบครัวมีความสุข สังคมเป็นสุข จนก่อให้เกิดความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป ตามรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ คือ “FBDR” MODEL ดังแผนภูมิภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 5.1 รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ “FBDR” MODEL

5.4 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

การพัฒนา องค์ความรู้เกี่ยวกับการครองเรือนตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ควรส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับหลักธรรม สำหรับการครองเรือน ในชุมชน สังคมหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาความรู้หรือกระจายความรู้ไปสู่เยาวชนหรือกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ส่งเสริมสถานศึกษาเข้าบรรยายหรืออบรมความรู้ให้แก่ชุมชน สังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การวิจัย ควรส่งเสริมการวิจัยทั้งด้านวิทยาศาสตร์และพุทธจริยศาสตร์เพื่อศึกษาความรู้ของศาสตร์มาเป็นรูปแบบของผลงานวิชาการในสถานศึกษา และประชาสัมพันธ์องค์ความรู้กระจายไปสู่ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด เพื่อเป็นการสืบทอดหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ควบคู่กับกิจกรรมของการปฏิบัติที่ดีงามในชุมชนสืบต่อไป

5.4.3 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การปฏิบัติ ควรมีแบบอย่างของการครองเรือนตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และการครองเรือนที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นแบบอย่างในชุมชน และส่งเสริมหรือสนับสนุนให้รางวัล ยกย่อง เชิดชู เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในชุมชน ซึ่งจะออกมาเป็นรูปแบบกิจกรรมในวันสำคัญของสังคมไทย

5.4.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นโยบาย ควรมีการประชุม หรือ สัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยให้ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดแทรกมีกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงหรือนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง

5.4.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยการครองเรือนในประเด็นเกี่ยวกับทดลอง มีระยะเวลา กำหนดขอบเขต สมมุติฐาน เพื่อเป็นการนำมาปฏิบัติตามขั้นตอน และเพื่อแก้ปัญหาแบบแจะจงในแต่ละครอบครัวที่กำหนดเอาไว้

2) ควรมีการศึกษาวิจัยการครองเรือนตามหลักวิธีการของศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อผสมผสานองค์ความรู้เพื่อให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534), *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. (2554). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กถิน อัตถโยธิน. (2511). *อธิบายธรรมวิภาค น.ธ.ตรี*. กรุงเทพฯ: ธรรมบรรณาคาร.

กรมการศาสนา. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

กีรติ บุญเจือ. (2519). *ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์,* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

แก้ว ชิดตะขบ. (2550). *พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. (2517). *ชาวจีนในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา.

คูณ โทขันธ์. (2537). *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน.* กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2533). *การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2554). *สังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 9), กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. (2548). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2554). *คำสอนของขงจื้อ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2541). *ครอบครัว : ณ รอยต่อแห่งศตวรรษในไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการวิถีทัศน์.

ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์. (2542). *หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..

เดือน คำดี. (2534). *พุทธปรัชญา.* กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ทิศนา แขมมณี และคณะ. (2544). *วิทยาการด้านการคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์จำกัด.

บุญมี แท่นแก้ว. (2541). *จริยธรรมกับชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

บุญมี แท่นแก้ว. (2550). *จริยศาสตร์.* กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.

บุญมี แท่นแก้ว. (2539). *จริยศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ประยงค์ แสนบุราณ. (2557). *พระพุทธศาสนาเถรวาท*. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์. (2546). *พจนานุกรม มคธ-ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสารจำกัด.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2541). *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ปรีชา นันตาภิวัฒน์. (2544). *พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.

ปัญญานันทะภิกขุ. (2551). *ธรรมครองเรือน คุณสมบัติของผู้ครองบ้าน ครองเรือน*. กรุงเทพฯ: สถาบันบันบันลือธรรม.

ปิ่น มุทุกันต์. (2514). *พุทธวิธีครองใจคน ฉบับสมบูรณ์.* กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2540). *จิตวิทยาครอบครัว*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูพุทธศาสน์โศภน (แคล้ว สุสวุโต). (2530). *คุณธรรม 4 ประการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การสาสนา.

พระเทพเวที (ยิ้ม ภทฺรธมฺโม ป.ธ.9). (2546). *มุทิตา.* กรุงเทพฯ: วัดอนงค์.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *ขอบฟ้าแห่งความรู้* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2530). *ธรรมนูญชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *พุทธธรรม.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *ความคิดแหล่งสำคัญของการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2544). *ธรรมนูญชีวิต.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). *ธรรมนูญชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระธรรมวิสุทธาจารย์. (2557). *การครองเรือนการเสียสละคือกุญแจแห่งชีวิต*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระบุญนพ สุทธสีโล. (2545). *คู่มือพระนักเทศน์.* พังงา: สำนักสงฆ์สวนกวาง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2530). *ธรรมนูญชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *ธรรมนูญชีวิต ฉบับภาษาอังกฤษ.* กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ: บริษัทเอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: ธนธัชการพิมพ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ* (พิมพ์ครั้งที่ 28). นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). (ม.ป.ป.). *ฆราวาสธรรม*. กรุงเทพฯ: บริษัท กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง จำกัด.

พระมหาสมปอง มุทิโต. (2552) *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระมหาสิทธิการ. (2534). *หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*. กรุงเทพฯ: เลี่ยงเชียง.

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ ป.ธ.9). (2555). *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นบุญ.

พระอุดรคุณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก. (2530). *พจนานุกรม ฉบับบาลี-ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เรืองปัญญาท่าพระจันทร์.

พวงเพชร สุรัตนกวีกุล. (2542). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พุทธทาสภิกขุ. (2523). *เยาวชนกับศีลธรรม*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). *ฆราวาสธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 4), กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมทาน.

พุทธทาสภิกขุ. (2539). *ธรรมในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างคน สร้างชาติ และสร้างโลก*. กรุงเทพฯ: แสงธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). *ธรรมคุ้มครองโลก.* กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.

ภูริภัทร. (2554). *สุดยอดคำสอนแห่งกูรูจีน*. กรุงเทพฯ: คลื่นอักษร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.* กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ลักขณา สริวัฒน์. (2549). *การคิด*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์.

วศิน อินทสระ. (2533). *พระสุตตันปิฎกอังคุตตรนิกาย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วิจารณ์ พานิช. (2557). *สอนเด็กให้เป็นคนดี.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก. (2542). *หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 0111 พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด.

วิทยา นาควัชระ. (2537). *หมอวิทยาตอบปัญหาชีวิตและครอบครัว.* กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาตนเองและนักบริหาร.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2539). *จิตวิทยาพัฒนาการทุกช่วงวัย เล่ม 1-2*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2539). *อารยธรรมอินเดีย ในอารยธรรมตะวันออก*. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร). (2539). *มงคลยอดชีวิตฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). *เบญจศีล เบญจธรรม (หลักสูตรธรรมศึกษา ชั้นตรี)* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมภาร พรมทา. (2535). *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พุทธชาด.

สมภาร พรมทา. (2541). *พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมภาร พรมทา. (2551). *พุทธศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สรรเสริญ อินทรัตน์ และคณะ. (2552). *จริยศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

สวิง บุญเจิม. (ม.ป.ป.). *มรดกอีสาน*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์การพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). *หน้าที่และมารยามของสมาชิกในครอบครัวที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *รายงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..

สุชา จันทร์เอม. (2523). *จิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2532). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุเชาวน์ พลอยชุม. (2529). *สารานุกรมพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุพัตรา สุภาพ. (2539). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สุพัตรา สุภาพ. (2546). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2540). *แนวทางพระพุทธศาสนาที่อาจนามาใช้ในการจัดการศึกษาและการบริหารสถานศึกษา.* กรุงเทพฯ: สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งประเทศไทย.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2534). *ความขัดแย้งการบริหารเพื่อความสร้างสรรค์.* กรุงเทพฯ: บริษัทน้ำเพชรการพิมพ์ จำกัด.

ไสว มาลาทอง. (2542). *คู่มือจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

อดุลย์ ตันประยูร. (2526). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2545). *จิตวิทยาชีวิตคู่ และการบำบัดคู่สมรส.* กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว.

เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน. (2550). *สอนศิษย์ให้คิดเก่ง*. แปลโดยทวีลักษมีวัฒนา. กรุงเทพฯ: บริษัทเอ็กซเปอร์เน็ทจำกัด.

2) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/งานวิจัย

กระบี่ ชลวิทย์. (2543). *ครอบครัวที่มีคุณภาพในทัศนะของพนักงานธนาคารทหารไทยในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จริยา ไชยโกษี. (2555). *ศึกษากระบวนการการแก้ปัญหาชีวิตคู่โดยใช้หลักไตรสิกขา กรณีศึกษา : ผู้มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จำเนียร รักษาภักดี. (2544). *การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณิชกมล วานิชชัง. (2550). *การแต่งงานข้ามชาติของสตรีกับการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อครอบครัวและชุมชนในจังหวัดอุดรธานี.* วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นวพร ถึงประเสริฐ. (2549). *ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกาญจนาภิเษกกาฬสินธุ์.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

บุญประคอง ภาณุรัตน์. (2531). *ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส : ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้วภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2520). *การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พชรพร หงส์สุวรรณ. (2555). *เหตุทำให้คดีอาญายอมความได้ : ศึกษากรณีความผิดบางฐานระหว่างสามีภริยา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตฺโต). (2553). *การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร) ประโมณะกัง. (2553). *ศึกษาหลักพุทธธรรมในการครองเรือนของหญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติ : กรณีศึกษา หญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระบุญแทน ขันธ์ศรี. (2539). *ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนในพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาทองมา อรุณรังสี (แสงอรุณ). (2553). *การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาธเนศร์ รามางกูร. (2547). *การประยุกต์ใช้และการยึดมั่นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนภูเวียง จังหวัดขอนแก่น*. ภาคนิพนธ์ ศศ.ม.(พัฒนาสังคม), บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พระมหาบุญเพียร ปุญฺญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). (2544). *แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาประสิทธิ์ สิริปญฺโญ (ฤทธิ์มหันต์). (2537). *การศึกษาวิเคราะห์เรื่องมนุษย์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิจิตร คมฺภีโร (ศิริรัตน์). (2548). *อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระโรลีน รตนสีโล (หุน). (2559). *วิธีการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรมในการแก้ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระวิทูล สนฺตจิตฺโต. (2557). *การวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมทบ ถิรปญฺโญ (รุ่งมิตรจรัสแสง). (2554). *ภาวะผู้นำของเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม 4 : กรณีศึกษาโรงเรียนหล่มสักวิทยาคมจังหวัดเพชรบูรณ์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุพัฒน์ อนาลโย (พลรักษา). (2557). *การนำความซื่อสัตย์มาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พูนสุข มาศรังสรรค์. (2554). *การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภิรมย์ บุญยิ้ม. (2554). *การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. (2555). *การแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แม่ชีสุชมสิริ จุยมณี. (2557). *ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรม 4 สำหรับชีวิตการครองเรือนของคู่สมรส*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สรายุทธ เพ็ชรชีก. (2553). *ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณีโรงเรียนมีนประสาทวิทยา เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุดารัตน์ ศรีจันทร์. (2549). *ความมั่นคงของครอบครัวไทยที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติในจังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุนทรี แสนคำดี. (2553). *ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาตามหลักสิงคาลกสูตร*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุมัทนา สินสวัสดิ์. (2557). *ครอบครัว : การจัดการความขัดแย้งของคู่สมรสเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อารุณี ไทยบัณฑิตย์. (2545). *การพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้การฝึกคิดแบบโยนิโสมนสิการ*. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

3) วารสาร

พระมหาดวงจันทร์ คุตฺตสีโล. (2558). เขียนคมความคิด 2. *วาราสาร มจร อุบลปริทรรศน์. 7*(1), 59.

สุมัทนา สินสวัสดิ์. (2557). ครอบครัว : การจัดการความขัดแย้งของคู่สมรสเพื่อการครองรักอย่างยั่งยืน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์. 40*(2), 184 – 159.

พิจิตร พงษ์เกษ, โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และพระมหาสยาม วชิรปัญโญ. (2562). รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา จังหวัดอุบลราชธานี. *บทความทางวิชาการ, 5*(3), 130.

4) งานวิจัย

สุภัสสร ภู่เจริญศิลป์. (2551). *ความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัวกับการยอมความ ตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษาเฉพาะความผิดฐานกระทำอนาจาร ตามมาตรา 278 (ที่เกิดต่อหน้าธารกำนัล) และความผิดต่อเสรีภาพ ตามมาตรา 310 ทวิ*. งานวิจัย, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

5) เอกสารสารสนเทศสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ชัยอนันต์ สมุทรวนิช. (2562). *ประชารัฐ กับการเปลี่ยนแปลง*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2566, จาก http://thaitoppic.com/mag/soc/ivilnotsee.htm.

ธ.ธรรมรักษ์. (2562). *หลักฆราวาสธรรม 4 ปฏิบัติตนได้ดีสมหวังในรักดังตั้งใจ*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2566, จาก http://www.torthammarak.com/modules/smartsection/item.php?itemid.

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา. (2562). *สัจจะ*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2566, จาก www.dhammahome.com.

วิกิพีเดีย. (2562). *สารานุกรมเสรี*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2566, จาก https://th.wikipedia.org/wik.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2554). *ธรรมะศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2566, จาก http://www.moe.go.th/moe/th/home/main.php.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. (2562). *ความคิดในการเมืองในพระพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2566, จาก http://www.asoke.info/09Communication/DharmaPublicize/Kid/k172/062.html.

สุรพงษ์ อำพันวงษ์. (2552). *สลายความขัดแย้งในครอบครัว*. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2566, จาก https//www.dmb.go.th.main,ASP.

บุคลานุกรม

1. พระเทพวชิรวิมล, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ), เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

2. พระราชพรหมจริยคุณ

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, เจ้าอาวาสวัดบ้านเปลือยใหญ่

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

3. พระครูสมุห์ศิลาศักดิ์ สุเมโธ, ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์วิชาการ มมร.รอ.

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

4. พระครูวิกรมธรรมธัช (พีระ ปิยธมฺโม)

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน (ธ)

สัมภาษณ์ 3 สิงหาคม 2566

5. พระครูปริยัติธรรมากร (สุพรม ฐานวโร)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลโพธิ์ศรีสว่าง

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

6. พระครูอรุณสิริโชติ (อุดม อาภากโร)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลโนนชัยศรี เขต 2

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

7. พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบล

สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2566

8. ดร.สุริยา นทีศิริกุล

ตำแหน่ง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน/ข้าราชการบำนาญ

สัมภาษณ์ 14 กรกฎาคม 2566

9. ดร.นวลฉวี มาตรีปฐม

ตำแหน่ง อดีตศึกษานิเทศก์/ข้าราชการบำนาญ

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

10. ดร.บรรจง ลาวะลี

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มมร.รอ.

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

11. ดร.ประคอง ยุคะลัง

ตำแหน่ง ข้าราชการบำนาญ

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

12. ผศ.ดร.สุรพันธ์ สุวรรณศรี

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มมร.รอ.

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

13. แม่ชีเกตมณี สีลาดเลา

ตำแหน่ง ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนสมประสงค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

14. ดร.รณชัย ศรีสุธัญญาวงศ์

ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์

สัมภาษณ์ 6 สิงหาคม 2566

15. ดร.วิชัย พ้องเสียง

ตำแหน่ง ครูเชี่ยวชาญโรงเรียนอนุบาลร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2566

16. ดร.พิมพิกา ศรีเกื้อกลิ่น

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มลูกเสือสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2566

17. ดร.ชำนาญ ระดารุต

ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์

สัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2566

18. นางยุพิน ชมพูบุตร

ตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2566

19. ร.ต.อ.รจนา ศรีษะภูมิ

ตำแหน่ง รองสารวัตรสอบสวนสถานีตำรวจภูธรอำภอเมืองร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2566

20. นายสุรศักดิ์ เพ็งปอภาร

ตำแหน่ง นักธุรกิจอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 14 กรกฎาคม 2566

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1. พระเทพวชิรวิมล, ดร.

ตำแหน่ง ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร
ปริญญาโท-เอก สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วุฒิการศึกษา นธ.เอก, ป.ธ.4, ศน.บ., M.A., Ph.D.

2. รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วุฒิการศึกษา นธ.เอก, ป.ธ.7, พธ.บ., M.A., พธ.ด.

3. พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.3, พธ.ด., ศน.ม., พธ.บ.

4. พระครูภาวนาพัฒนาบัณฑิต, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, พธ.ด., ศน.ม., ร.บ.

5. ผศ.ดร.จรัส ลีกา

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.7, Ph.D., M.A., พธ.บ.

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๑๑๔

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๓๒๐๑๘ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ในสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD IN THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ได้ตรวจเครื่องมือวิจัยแล้วเห็นควรให้ปรับแก้ไขเพื่อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วให้นิสิตเข้าพบอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งแล้วจึงสามารถนำแบบสัมภาษณ์นี้ไปเก็บข้อมูลภาคสนามในการสัมภาษณ์เชิงลึกได้

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๙-๐๒๖๕-๐๓๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียงเมือง ตำบลสงสาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๑๑๔

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เรียน พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๓๒๐๑๘ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ในสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD IN THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

(พระครูวาปีจันทคุณ,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๙-๐๒๖๕-๐๓๑๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๐๗๑ **วันที่** ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระเทพวชิรวิมล, ดร.

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๓๒๐๑๘ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ในสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD IN THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณ ได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๐๗๑ **วันที่** ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๓๒๐๑๘ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ในสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD IN THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียบเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๘๑๗/ว ๐๑๑๔

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เรียน พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต, ผศ.ดร.

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๓๒๐๑๘ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ในสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD IN THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๖๑
นักศึกษา โทร. ๐๙-๐๒๖๕-๐๓๑๕

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

ขอความกรุณาท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้กรุณาสละเวลาตอบคำถามต่อไปนี้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมตามความเป็นจริง เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธ-จริยศาสตร์

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธ-จริยศาสตร์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

2. ที่อยู่.....เลขที่.....หมู่ที่.....

ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทร.....

E-mail.....

3. ระดับการศึกษา (เรียงลำดับคุณวุฒิจากสูงสุด)

1.....

2.....

3.....

4. ตำแหน่ง

1.....

2.....

3.....

5. ผลงาน/รางวัล

1.....

2.....

3.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

1. ท่านเข้าใจความหมายของคำว่า การครองเรือน เป็นอย่างไร

1.....

2.....

2. ท่านคิดว่า การครองเรือน มีความสำคัญอย่างไร

1.....

2.....

3. ท่านคิดว่า ควรยึดหลักอะไรในการครองเรือน

1.....

2.....

4.ท่านคิดว่า การครองเรือนที่พึงประสงค์ ควรเป็นอย่างไร

1.....

2.....

5. ท่านคิดว่า การครองเรือนที่พึงประสงค์ ส่งผลกระทบในด้านใดบ้าง

1.....

2.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน

6. ท่านคิดว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ (ฆราวาสธรรม 4) ที่เกี่ยวกับการครองเรือนเป็นอย่างไร/มีความสำคัญอย่างไร

1.....

2.....

7. ท่านคิดว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ (ศีล 5) ที่เกี่ยวกับการครองเรือนเป็นอย่างไร/มีความสำคัญอย่างไร

1.....

2.....

8. ท่านคิดว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ (โยนิโสมนสิการ) ที่เกี่ยวกับการครองเรือนเป็นอย่างไร/มีความสำคัญอย่างไร

1.....

2.....

9. ท่านคิดว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ (หัวใจเศรษฐี) ที่เกี่ยวกับการครองเรือนเป็นอย่างไร/มีความสำคัญอย่างไร

1.....

2.....

10. ท่านคิดว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ (ทิศ 6) ที่เกี่ยวกับการครองเรือนเป็นอย่างไร/มีความสำคัญอย่างไร

1.....

2.....

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

11. ท่านคิดว่า การสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (ฆราวาสธรรม 4) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

12.ท่านคิดว่า การสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (ศีล 5) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

13. ท่านคิดว่า การบูรณาการรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (โยนิโสมนสิการ) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

14. ท่านคิดว่า การสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (หัวใจเศรษฐี) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

15. ท่านคิดว่า การสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (ทิศ 6) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

1. ความคิดเห็น

.....

.....

2. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ มา ณ โอกาสนี้

นางจำเนียร ฉิรินัง

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

1. พระเทพวชิรวิมล, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ), เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

2. พระราชพรหมจริยคุณ

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, เจ้าอาวาสวัดบ้านเปลือยใหญ่

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

3. พระครูสมุห์ศิลาศักดิ์ สุเมโธ, ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์วิชาการ มมร.รอ.

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

4. พระครูวิกรมธรรมธัช (พีระ ปิยธมฺโม)

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน (ธ)

สัมภาษณ์ 3 สิงหาคม 2566

5. พระครูปริยัติธรรมากร (สุพรม ฐานวโร)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลโพธิ์ศรีสว่าง

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

6. พระครูอรุณสิริโชติ (อุดม อาภากโร)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลโนนชัยศรี เขต 2

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

7. พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบล

สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2566

8. ดร.สุริยา นทีศิริกุล

ตำแหน่ง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน/ข้าราชการบำนาญ

สัมภาษณ์ 14 กรกฎาคม 2566

9. ดร.นวลฉวี มาตรีปฐม

ตำแหน่ง อดีตศึกษานิเทศก์/ข้าราชการบำนาญ

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

10. ดร.บรรจง ลาวะลี

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มมร.รอ.

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

11. ดร.ประคอง ยุคะลัง

ตำแหน่ง ข้าราชการบำนาญ

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

12. ผศ.ดร.สุรพันธ์ สุวรรณศรี

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มมร.รอ.

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

13. แม่ชีเกตมณี สีลาดเลา

ตำแหน่ง ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนสมประสงค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

14. ดร.รณชัย ศรีสุธัญญาวงศ์

ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์

สัมภาษณ์ 6 สิงหาคม 2566

15. ดร.วิชัย พ้องเสียง

ตำแหน่ง ครูเชี่ยวชาญโรงเรียนอนุบาลร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2566

16. ดร.พิมพิกา ศรีเกื้อกลิ่น

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มลูกเสือสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2566

17. ดร.ชำนาญ ระดารุต

ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์

สัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2566

18. นางยุพิน ชมพูบุตร

ตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2566

19. ร.ต.อ.รจนา ศรีษะภูมิ

ตำแหน่ง รองสารวัตรสอบสวนสถานีตำรวจภูธรอำภอเมืองร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2566

20. นายสุรศักดิ์ เพ็งปอภาร

ตำแหน่ง นักธุรกิจอำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 14 กรกฎาคม 2566

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพวชิรวิมล, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชพรหมจริยคุณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูสมุห์ศิลาศักดิ์ สุเมโธ, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูวิกรมธรรมธัช

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูปริยัติธรรมากร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูอรุณสิริโชติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูสุตพัฒนาภรณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.สุริยา นทีศิริกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.นวลฉวี มาตรีปฐม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.บรรจง ลาวะลี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.ประคอง ยุคะลัง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ผศ.ดร.สุรพันธ์ สุวรรณศรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร แม่ชีเกตมณี สีลาดเลา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.รณชัย ศรีสุธัญญาวงศ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.วิชัย พ้องเสียง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.พิมพิกา ศรีเกื้อกลิ่น

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.ชำนาญ ระดารุต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางยุพิน ชมพูบุตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ต.อ.รจนา ศรีษะภูมิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ที่ อว 7917/ว006

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายสุรศักดิ์ เพ็งปอภาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจำเนียร ฉิรินัง เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212018 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ (THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-0265-0315

ภาคผนวก ฉ
หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๓๒๖/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์

TITLE : THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

จำเนียร ฉิรินัง

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๖ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๔๖๙/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามงวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ช
ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์

ประกาศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา ๒๕๖๕

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๙ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง ขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และมติคณะกรรมการสอบหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ ในการประชุมสอบ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๕ จึงออกประกาศเรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ให้แก่นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๓๓๐๗๕๐๒๓๒๐๑๘	นางจำเนียร ฉิรินัง	พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร. ประธานคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาหลัก) ดร.สงวน หล้าโพนทัน กรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาร่วม)
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์	
ภาษาอังกฤษ	THE MODEL OF DESIRABLE HOUSEHOLD OF THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการครองเรือน ๓. เพื่อสร้างรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ๔. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์	
☑ อนุมัติ		

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ซ
ภาพประกอบการทำดุษฎีนิพนธ์

ภาพชุดที่ 1 ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

Focus Group Dissertation in Buddhism and Philosophy

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๓๓๐๙๕๐๒๑๒๐๑๘	นางจำเนียร ฉิรินัง	พระมหาสากล สุภรเมธี,ดร. ที่ปรึกษาหลัก ดร.สงวน หล้าโพนทัน ที่ปรึกษาร่วม
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	รูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์	
ภาษาอังกฤษ	THE DESIRABLE FORM OF LIVING IN THAI SOCIETY ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS.	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการครองเรือนของคนของสังคมไทยปัจจุบัน ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ของการครองเรือน ๓. เพื่อเสนอรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ๔. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการครองเรือนที่พึงประสงค์ของสังคมไทยตามหลักพุทธจริยศาสตร์	

ภาพชุดที่ 2 ประชุมวิชาการหรือวิพากย์งานดุษฎีนิพนธ์

ภาพชุดที่ 3 สัมภาษณ์บุคคล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล : นางจำเนียร ฉิรินัง

วัน เดือน ปี เกิด : วันเสาร์ ที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2490

ชาติภูมิ : บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 1 บ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด 45180

ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ 6 ซอย 8 ถนนปัทมานนท์ ตำบลในเมือง
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

การศึกษา : พ.ศ. 2521 การศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) วิชาการประถมศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

: พ.ศ. 2534 การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) วิชาการประถมศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

: พ.ศ. 2563 กำลังศึกษาต่อหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสนา
และปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

หน้าที่การงานปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ ภาควิชาบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด